

नालन्दा - देवनागरी - पालि - गन्धमालाय

सुत्तपिटके

मज्झिमनिकायपालि

(३. उपरिपण्णासकं)

संसोधको

महापण्डितो राहुलसङ्किच्चानो

पद्मानसंसोधको

भिक्षु जगदीसकत्तपो

बिहारराजकीयेन पालिपकासनमण्डलेन

पकासिता

बु० २५०२

बि० २०१५

१९५८

THE
MAJJHIMA NIKĀYA
(3. UPARI PANNĀSAKAM)

Editor
MAHAPANDITA RAHULA SANKRITYAYANA

General Editor
BHIKKHU J. KASHYAP

PĀLI PUBLICATION BOARD
(BIHAR GOVERNMENT)

GENERAL PREFACE

The teaching of the prophets is generally distorted by the beliefs of the world and the interpretations of the priests. If we wish to ascertain what the founders of great religions taught, we have to get back to the original sources.

Buddhism in all its forms goes back to the life and teaching of the Buddha. While the austerities practised by him till he attained enlightenment appeal to the Hinayāna, the Pāli, or the Southern school, his life of service and compassion for 45 years after the attainment of enlightenment is the authority for the Mahāyāna, the Sanskrit or the Northern school.

The religious quest springs from the consciousness of the imperfection and suffering of the world. The questions which worried Tolstoy in the fiftieth year of his life disturb all thinking men. "What is life? Why should I live? Why should I do anything? Is there any meaning in life that can overcome inevitable death?" Nijinzky summed up the whole problem in his *Diary* when he wrote: "The whole life of my wife and all of mankind is death." How can we be saved from the body of this death? This is the problem of religion.

The Buddha traces suffering to selfish desire. Suffering is the result of tension between a living creature's essential impulse to try to make itself into the centre of the universe and its essential dependence on the rest of creation. Craving is that which binds the individual to the creative process. The individual with selfish desire becomes the slave of the universe. We can overcome suffering only if we get rid of *trṣṇā* or *taṇhā*. To attempt to get rid of suffering through the various devices of self-deception is not to cease to suffer but to suffer in a different way.

The Buddha formulates the eight-fold path of morality which helps us to eliminate selfish desire and overcome suffer-

ing. When the Upaniṣads declare, "That thou art", *tat tvam asi*, it is not a mere statement of fact. It is a call to action. Make thyself that which thou know thou canst be. Whereas the Hindu mind believes in a permanent element in the individual which can stand firm and unshaken in the midst of change, the Buddhist stresses the dynamic character of the self. No change is possible with an unchanging consciousness. We can achieve the possibilities in us by the exertion of the will rather than by the play of the intellect. Religion is not a creed, but a vital process. It is no use railing against God or destiny when we are ourselves the authors of our disgrace. If few are chosen, it is because few choose to be chosen. The Buddha laid stress on the creative freedom of man. The Buddha did not encourage dependence on the supernatural. He could not conceive of a being capable of creating a world for the express purpose of its creatures praising him. The ten veramaṇis or prohibitions or abstinences called *daśaśīla* or *daśaśikkhāpada* which the novices in the path of Buddhism utter are given in these words: "I take upon myself the abstinence, (1) from destroying life, (2) from taking what is not given, (3) from leading an unchaste life, (4) from speaking untruth, (5) from giving myself to intoxicating drugs, (6) from eating at irregular hours, (7) from seeing musical and dancing performances and other shows and pageants, (8) from wearing garlands, perfumes, unguents and other bodily decorations, (9) from using high couches and seats, (10) from accepting gifts of gold and silver." The first five are the Buddhist *pāñcaśīla*.

Pāṇātipātā veramaṇi sikkhāpadam samādiyāmi
 Adinnādānā veramaṇi sikkhāpadam samādiyāmi
 Kāmesu micchācārā veramaṇi sikkhāpadam samādiyāmi
 Musāvādā veramaṇi sikkhāpadam samādiyāmi
 Surā-merayamajja-pamādaṭṭhānā
 veramaṇi sikkhāpadam samādiyāmi

Conflicts in the world are conflicts in the human soul enlarged. If men were at peace within themselves, the outer conflicts between nations would inevitably cease. By practising the Buddha's *pāñcaśīla* we will develop patience, courage, love

and unselfishness. The Buddha teaches us that even in an age of anxiety and violence, it is possible to gain and maintain inner harmony, which is not at the mercy of outward circumstance.

Nirvāṇaṃ paramaṃ sukhaṃ : Nirvāṇa is the highest bliss. It is not a negative state of annihilation but a positive state of joy, consciousness grown from an unhappy to a beatific one. The Buddha does not tell us that man is but a bubble on the turbulent surface of nature and that he has no destiny save to undergo dissolution. The Hindu affirms that man can realise his identity with Brahman, the ground of all being; the Buddhist says that man can live in a transfigured world where *saṃsāra* and *nirvāṇa* are one. In *Mahā-saccaka Sutta*, the Buddha himself is reported to have described the supreme triumph of reaching the goal of his quest as follows :

“When this knowledge, this insight had arisen within me, my heart was set free from intoxication of lusts, set free from the intoxication of becomings, set free from the intoxication of ignorance. In me, thus emancipated, there arose the certainty of that emancipation. And I came to know : “Rebirth is at an end. The higher life has been fulfilled. What had to be done has been accomplished. After this present life there is no further for this or that. This last insight did I attain to in the last watch of the night. Ignorance was beaten down, insight arose, darkness was destroyed, the light came, inasmuch as I was there strenuous, earnest, master of myself”. Thus ended the struggle of six long years.

The Buddha is said to be a physician. Even as the physician strives to restore to health a sick man, the Buddha tries to restore us to our normal condition. If our leaders become normal, we may be able to replace the present social order in which division, falsehood and violence prevail, by a new one in which humanity, truth and brotherhood will reign.

On the occasion of the 2,500th anniversary of the Buddha's parinirvāṇa, the Government of India decided to publish standard versions in Devanāgarī script of the complete Pāli

and the Sanskrit texts of the two schools, Southern and Northern, in the hope that some of the readers of these books may be impelled to love the good, to practise altruism and hold their spirit aloof from the desires and ambitions of the world.

S. Radhakrishnan

मज्झिमनिकायपालि

(उपरिपण्णासकं)

सूची

	पिट्ठका		पिट्ठका
१. देवदहसुत्तं	१	३. किन्तिसुत्तं	३१
§ १. निगण्ठानं दुक्खनिज्जरा- वादो	१	§ १. अविवदमानेहि सिक्खि- तब्बं	३१
§ २. अफलो उपक्कमो अफलं पधानं	७	§ २. सामगिकुसलता	३३
§ ३. सफलो उपक्कमो सफलं पधानं	११	४. सामगामसुत्तं	३७
(१) दुक्खनिदानस्त अज्झु- पेक्खतो	११	§ १. नातपुत्ते कालङ्कते भिक्खा निगण्ठा	३७
(२) दुक्खाय अत्तानं पदहृतो	१३	§ २. बोधिपक्खियेसु धम्मेषु अविवादो	३८
(३) दुक्खनिरोधगामनीपटिपदं भावयतो	१४	§ ३. छ विवादमूलानि	३९
§ ४. तथागतानं दस पासंस- ट्ठाना	१९	§ ४. सत्त अधिकरणसमथा	४०
२. पञ्चत्तयसुत्तं	२१	(१) सम्मुखाविनयो	४०
§ १. अपरन्तानुदिट्ठिनो अधि- वुत्तिपदानि	२१	(२) येमुय्यसिका	४०
§ २. पुब्बन्तानुदिट्ठिनो अधि- वुत्तिपदानि	२५	(३) सत्तिविनयो	४१
§ ३. पुब्बन्तापरन्तानुदिट्ठिनं पटिनिस्सग्गा	२७	(४) अमूळहविनयो	४१
		(५) पटिज्जातकरणं	४२
		(६) तत्सपापियसिका	४२
		(७) तिणवत्त्यारको	४३
		§ ५. छ साराणीया धम्मा	४४
		५. सुनक्खत्तसुत्तं	४६
		§ १. भिक्खूनं अज्जाव्याकरणं	४६
		§ २. तथागतस्स देसना	४७

	विद्वद्वा	पिड्डवा
आनेञ्जसप्पायसुत्तं	५६	
§ १. आनेञ्जसप्पाया पटिपदा	५६	§ २. सप्पुरिसपटिपत्ति
§ २. आकिञ्चञ्जायतनसप्पाया		तत्सुद्धानं
पटिपदा	५७	८५
§ ३. नेवसञ्जानासञ्जायतन-		८७
सप्पाया पटिपदा	५८	११. अनुपदसुत्तं
§ ४. को भिक्खु परिनिव्वायति	५९	८८
§ ५. अरियो विमोक्षतो	६०	§ १. सञ्चसमापत्तिलाभी सारि-
३. गणकमोगल्लानसुत्तं	६१	पुत्तो
§ १. धम्मविनिये अनुपुञ्च-		८८
सिक्खा	६१	§ २. वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो
§ २. मग्गक्खावी तयागतो	६४	सारिपुत्तो
§ ३. गणकमोगल्लानस्स भगवति		९२
पसादो	६६	१२. छव्विसोवनसुत्तं
८. गोपकमोगल्लानसुत्तं	६८	९३
§ १. अनुपपन्नमग्गुप्पादेत्ता		§ १. चतूसु वोहारेसु विमुत्तो
भगवा	६८	९३
§ २. तयागतच्चयेन धम्मो पटि-		§ २. पञ्चसु उपादानक्खन्वेसु
सरणं	६९	विमुत्तो
§ ३. दम पनादनीया धम्मा	७२	९४
§ ४. तयागतवण्णितं ज्ञानं	७४	§ ३. छसु धातूसु विमुत्तो
९. महापुण्णमसुत्तं	७७	९४
§ १. उपादानस्सव्वा	७७	§ ४. अज्झत्तिकवाहिरायतनेसु
§ २. मरुकायदिट्ठि	७९	विमुत्तो
§ ३. अत्तादआदीनवनिस्सर-	८०	९५
णानि	८०	§ ५. सञ्चनिमित्तेसु समूहत-
§ ४. अहङ्कारममङ्कारप्पहानं	८०	अहङ्कारो
§ ५. कमत्तानं कम्मनि कुलन्ति	८१	९६
१०. धूल्लपुण्णमसुत्तं	८३	१३. सप्पुरिससुत्तं
§ १. अगप्पुग्गिपटिपत्ति	८३	१०१
		§ १. सप्पुरिसवम्मा असप्पुरिस-
		धम्मा च
		१०१
		(१) उच्चाकुला पञ्चजितो
		१०१
		(२) जानो होति
		१०२
		(३) लाभो होति
		१०२
		(४) बहुम्सुतो होति
		१०३
		(५) विनयधरो होति
		१०३
		(६) धम्मवधिको होति
		१०४
		(७) धृतज्ञधरो होति
		१०४
		(८) ज्ञानलाभी होति
		१०६
		§ २. स्त्रीणासवो भिक्खु
		१०८
		१४. सेवितच्चासेवितव्वसुत्तं
		१०९
		§ १. भगवता सद्दित्तेन
		नासितं
		१०९

पिटृकृ

पिटृकृ

§ २. सारिपुत्तेन अत्थो वित्था-
रितो १०९

§ ३. भगवतो अनुमोदना १२२

१५. बहुधातुकसुत्तं १२४

§ १. पण्डितेन वीमंसकेन भवि-
तब्बं १२४

§ २. कित्तावता धातुकुसलो
होति १२५

§ ३. कित्तावता आयतनकुसलो
होति १२६

§ ४. कित्तावता पटिच्चसमु-
प्पादकुसलो होति १२६

§ ५. कित्तावता ठानाठान-
कुसलो होति । १२७

§ ६. एतस्स धम्मपरियायस्स
नामानि १३०

१६. इसिगिलिसुत्तं १३१

§ १. अञ्जपञ्जत्तिका राज-
गहपब्बता १३१

§ २. कथं इसिगिलि समञ्जा
उदपादि १३१

§ ३. इसिगिलिनिवासी पञ्चेक-
बुद्धा १३२

१७. महाचत्तारीसकसुत्तं १३५

§ १. वीसति कुसलपक्खा १३५

§ २. वीसति अकुसलपक्खा १४०

१८. आनापानसतिसुत्तं १४२

§ १. पुब्बारामे भिक्खूनं
धम्मदेसना १४२

§ २. आनापानस्सति सतिपट्टाने
परिपूरेति १४४

§ ३. सतिपट्टाना बोज्झङ्गे
परिपूरेन्ति १४७

१९. कायगतासतिसुत्तं १५१

§ १. कायानुपस्सना १५१

(१) आनापानसति १५१

(२) इरियापयसति १५२

(३) द्वित्तिसाकारसति १५३

(४) धातुमनसिकारो १५३

(५) असुभानुस्सति १५४

§ २. भानसमापत्तियो १५५

§ ३. तस्स मारो ओतारं
न लभति १५७

§ ४. अभिञ्जासच्छिकिरिया १५९

§ ५. कायगताय सतिया दसा-
निसंसा १६०

२०. सङ्खारूपपत्तिसुत्तं १६२

तत्सुदानं १६७

२१. चूलसुञ्जतसुत्तं १६८

§ १. भगवा सुञ्जताविहारेन
विहरति १६८

§ २. अविपल्लत्था सुञ्जता-
वक्कन्ति १६८

२२. महासुञ्जतसुत्तं १७४

§ १. सङ्गणिकारामे आदीनवो
वूपकट्ठे आनिसंसो च १७४

§ २. कथं तत्थ सम्पजानो
होति १७५

पिठ्ठा

पिठ्ठा

§ ३. आचरियन्तेवासिब्रह्मचार-	
पदवा	१७९
§ ४. कयं सत्यारं समुदाचरि-	
तव्वं	१८१
३. अच्छरियअवभुतसुत्तं	१८३
§ १. तथागतस्स अतीतबुद्ध-	
ज्ञानं	१८३
§ २. तथागतस्स अवभुतधम्मो	१८४
§ ३. अयं पि तथागतस्स	
अवभुतधम्मो	१८९
२४. वाकुलसुत्तं	१९०
§ १. आयस्मतो वाकुलस्स	
अच्छरियधम्मो	१९०
§ २. अचेलकस्सपस्स पव्व-	
ज्जा	१९३
२५. दन्तभूमिसुत्तं	१९४
§ १. जयसेनराजकुमारवत्यु	१९४
अदन्तपसूपमो राज-	
कुमारो	१९५
पव्वतपादद्वितपुरिसूपमो	
राजकुमारो	१९६
§ २. दन्तो नागो राजारहो	१९८
§ ३. हत्थियदमकूपमो तथागतो	२००
§ ४. अदन्त-दन्तमरणानि	२०२
२६. भूमिजसुत्तं	२०४
§ १. भूमिजभिक्षु-जयसेन-	
राजकुमारवत्यु	२०४
§ २. तथागतअनुमोदना	२०५
तेलित्थिकूपमा	२०७

खीरत्थिकूपमा	२०७
नवनीतत्थिकूपमा	२०८
अग्नित्थिकूपमा	२०८
तेलित्थिकूपमा	२०९
खीरत्थिकूपमा	२१०
नवनीतत्थिकूपमा	२१०
अग्नित्थिकूपमा	२११
२७. अनुरुद्धसुत्तं	२१२
§ १. पञ्चकङ्गेन निमन्तितो	
आयस्मा अनुरुद्धो	२१२
§ २. चेतोविमुत्ति - अप्पमाणा	
महग्गता च	२१३
§ ३. चतस्सो भवूपपत्तियो	२१४
§ ४. परित्ताभा च अप्पमा-	
णाभा च देवता	२१६
§ ५. सङ्किलिद्धाभा च परि-	
सुद्धाभा च देवता	२१८
२८. उपक्किलेससुत्तं	२२१
§ १. कोसम्बिका भण्डनकारका	
मिक्खू	२२१
§ २. खीरोदकीभूता अनुरुद्धो	२२३
§ ३. चित्तूपक्किलेसपहानं	२२६
२९. वालपण्डितसुत्तं	२३३
§ १. तीणि वालस्स वाल-	
लक्खणानि	२३३
विनिपातगतो वालो	२३५
मनुस्सत्तदुल्लभता	२३९
§ २. तीणि पण्डितस्स पण्डित-	
लक्खणानि	२४०

पिटृद्धा

§ २. भगवतो धातुविभङ्ग-
देसना ३२३

§ ३. आयस्मतो पुक्कुसातिस्स
अभिसम्परायो ३२१

४१. सच्चविभङ्गसुत्तं ३३३

§ १. सारिपुत्तमोगल्लाना
सेवनीया ३३३

§ २. आयस्मतो सारिपुत्तस्स
देसना ३३४

(१) दुक्खं अरियसच्चं ३३४

(२) दुक्खसमुदयं अरियसच्चं ३३६

(३) दुक्खनिरोधं अरियसच्चं ३३६

(४) पटिपदा अरियसच्चं ३३६

४२. दक्खिणाविभङ्गसुत्तं ३३९

§ १. भगवन्तमुद्दिस्स कतं
दुस्सयुगं ३३९

§ २. चुद्दस पाटिपुगलिका
दक्खिणा ३४१

§ ३. सत्त सङ्खगता दक्खिणा ३४२

§ ४. चतस्सो दक्खिणाविसु-
दियो ३४२

तत्सुद्धानं ३४४

४३. अनायपिण्डकोवादसुत्तं ३४५

§ १. वाळ्हगिलानो अनाय-
पिण्डको ३४५

§ २. आयस्मतो सारिपुत्तस्स
वम्मदेसना ३४७

§ ३. अनायपिण्डको देवपुतो ३५०

पिटृद्धा

४४. छन्नोवादसुत्तं ३५२

§ १. वाळ्हगिलानो आयस्मा
छन्नो ३५२

§ २. आयस्मतो छन्नस्स गति ३५५

४५. पुण्णोवादसुत्तं ३५७

§ १. भगवतो पुण्णस्स
ओवादो ३५७

§ २. सुनापरन्तका मनुस्सा
चण्डा ३५८

§ ३. परिनिव्वुतो आयस्मा
पुण्णो ३६०

४६. नन्दकोवादसुत्तं ३६१

§ १. नन्दको अनुञ्जातो
भिक्षुनोवादाय ३६१

§ २. आयस्मतो नन्दकस्स पटि-
पुच्छकया ३६२

§ ३. दुतियम्पि नन्दको अनु-
ञ्जातो भिक्षुनोवादाय ३६८

४७. चूळराहुलोवादसुत्तं ३७६

§ १. आयस्मा राहुलो आसव-
कप्पये विनीतो ३७६

४८. छल्लकसुत्तं ३८०

§ १. छल्लकानि-उद्देशो ३८०

§ २. छल्लज्झत्तिकानि आयत-
नानि ३८०

§ ३. छल्लवाहिरानि आयत-
नानि ३८०

§ ४. छल्लविञ्जाणकाया ३८१

§ ५. छल्लफस्सकाया ३८१

	पिटृङ्का		पिटृङ्का
§ ६. छ वेदनाकाया	३८१	५०. नगरविन्देय्यसुत्तं	३९४
§ ७. छ तण्हाकाया	३८२	§ १. कथंभूता समणब्राह्मणा	
§ ८. अत्तदिट्ठि न उप-		न सक्कातब्बा	३९४
पज्जति	३८२	§ २. कथंभूता समणब्राह्मणा	
§ ९. सक्कायसमुदयगामिनी		सक्कातब्बा	३९५
पटिपदा	३८५	§ ३. नगरविन्देय्यकानं सरण-	
§ १०. सक्कायनिरोधगामिनी		गमनं	३९७
पटिपदा	३८५	५१. पिण्डपातपारिसुद्धिसुत्तं	३९८
§ ११. सानुसयो न दुक्खन्तकरो		§ १. सुञ्जताविहारो महा-	
होति	३८६	पुरिसविहारो	३९८
§ १२. अनासवो दुक्खन्तकरो		§ २. तस्स भिक्खुनो पटि-	
होति	३८७	सञ्चिक्खितब्बानि	३९८
९. महासळायतनिकसुत्तं	३८९	५२. इन्द्रियभावनासुत्तं	४०४
§ १. सारत्तो दुक्खं पटिसंवे-		§ १. पारासरियवादो निरा-	
देति	३८९	कतो	४०४
§ २. असारत्तो सुखं पटिसंवे-		§ २. अनुत्तरा इन्द्रियभावना	४०५
देति	३९०	§ ३. सेखो पाटिपदो	४०७
§ ३. असारत्तो मग्गं परि-		§ ४. अरियो भावित्तिन्द्रियो	४०८
पूरेति	३९१	तस्सुद्धानं	४०९

	पिठङ्का		पिठङ्का
§ ६. छ वेदनाकाया	३८१	५०. नगरविन्देयसुत्तं	३९४
§ ७. छ तण्हाकाया	३८२	§ १. कथंभूता समणब्राह्मणा	
§ ८. अत्तदिट्ठि न उप-		न सक्कातब्बा	३९४
पज्जति	३८२	§ २. कथंभूता समणब्राह्मणा	
§ ९. सक्कायसमुदयगामिनी		सक्कातब्बा	३९५
पटिपदा	३८५	§ ३. नगरविन्देयकानं सरण-	
§ १०. सक्कायनिरोधगामिनी		गमनं	३९७
पटिपदा	३८५	५१. पिण्डपातपारिसुद्धिसुत्तं	३९८
§ ११. सानुसयो न दुक्खन्तकरो		§ १. सुञ्जताविहारो महा-	
होति	३८६	पुरिसविहारो	३९८
§ १२. अनासवो दुक्खन्तकरो		§ २. तस्स भिक्खुनो पटि-	
होति	३८७	सञ्चिक्खितब्बानि	३९८
४९. महासळायतनिकसुत्तं	३८९	५२. इन्द्रियभावनासुत्तं	४०४
§ १. सारत्तो दुक्खं पटिसंवे-		§ १. पारासरियवादो निरा-	
देति	३८९	कतो	४०४
§ २. असारत्तो सुखं पटिसंवे-		§ २. अनुत्तरा इन्द्रियभावना	४०५
देति	३९०	§ ३. सेखो पाटिपदो	४०७
§ ३. असारत्तो मगं परि-		§ ४. अरियो भावित्तिन्द्रियो	४०८
पूरेति	३९१	तस्सुद्धानं	४०९

सुत्तपिटके
मज्झिमनिकायो
(उपरिपण्णासकं)

मज्झिमनिकायपालि

उपरिपण्णासकं

१. देवदहसुत्तं

§ १. निगण्ठानं दुक्खनिज्जरावादो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति देवदहं नाम सक्कानं^१ निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सव्वं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा व्यन्तीभावा’^२, नवानं कम्मानं अकरणा, आर्याति अनवस्सवो; आर्याति अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सव्वं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ ति । एवंवादिनो, भिक्खवे, निगण्ठा’ । एवंवादाहं, भिक्खवे, निगण्ठे उपसङ्गमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सव्वं तं पुब्बेकतहेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सव्वं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ ति ? ते च मे, भिक्खवे, निगण्ठा एवं पुट्ठा ‘आमा’ ति पटिजानन्ति । त्याहं एवं वदामि — ‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — अहुवम्हे’ व’ मयं पुब्बे, न नाहुवम्हा’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

१. सक्कानं — सी०, रो० । २. व्यन्तिभावा — स्या०; व्यन्तीभावा — सी०; व्यन्तिभावा — रो० । ३. निगम्या — स्या० । ४-४. अहुवामेव — सी०, रो० ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाय - अकरम्हे’ व’
मयं पुच्छे पापकम्मं, न नाकरम्हा’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाय - एवरुपं वा
५ एवरुपं वा पापकम्मं अकरम्हा’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाय - एत्तकं वा
दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेत्तव्वं,’ एत्तकम्हि वा दुक्खे
निज्जिण्णे सव्वं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ ति ?

१८. २१५ १०

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाय - दिट्ठेव धम्मे
अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

२. ‘इति किर तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, न जानाय - अट्ठ-
१५ वम्हे व मयं पुच्छे न नाट्ठवम्हा ति, न जानाय - अकरम्हे व मयं
पुच्छे पापकम्मं न नाकरम्हा ति, न जानाय - एवरुपं वा एवरुपं
वा पापकम्मं अकरम्हा ति, न जानाय - एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं
एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेत्तव्वं एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सव्वं
दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति, न जानाय - दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं
२० धम्मानं पहानं कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं । एवं सन्ते आयस्मन्तानं
निगण्ठानं न कल्लमस्स वेय्याकरणाय - यं किञ्चित्तायं पुरिसपुगलो
पटिसंवेदेति मय्य वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सव्वं तं पुच्छेक्क-
हेतु । इति पुराणानं कम्मार्णं तपसा व्यन्तीमावा, नवानं कम्मार्णं
अकरणा, आर्याति अनवस्सवो; आर्याति अनवस्सवा कम्मकृतयो;
२५ कम्मकृतया दुक्खकृतयो; दुस्सकृतया वेदनाकृतयो; वेदनाकृतया सव्वं
दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ ति ।

‘सचे पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानेय्याय - अट्ठवम्हे
व मयं पुच्छे न नाट्ठवम्हा ति, जानेय्याय - अकरम्हे व मयं पुच्छे

पापकम्मं न नाकरम्हा ति, जानेय्याथ — एवरूपं वा एवरूपं वा
 पापकम्मं अकरम्हा ति, जानेय्याथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं,
 एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सव्वं
 दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति, जानेय्याथ — दिट्ठेव धम्मो अकुसलानं
 धम्मानं प्हानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं
 निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो
 पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सव्वं तं पुब्बेकत-
 हेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सव्वं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती' ति।

B. 3

H. 210

३. 'सैय्यथापि, आवुसो निगण्ठा, पुरिसो सल्लेन विद्धो
 अस्स सविसेन गाब्धूपलेपनेन; सो सल्लस्स पि वेधनहेतु' दुक्खा
 तिब्बा^१ कटुका वेदना वेदियेय्य। तस्स मित्तामच्चा आतिसालोहिता
 भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठापेय्युं^२। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो
 सत्थेन वणमुखं परिकन्तेय्य; सो सत्थेन पि वणमुखस्स परिकन्तनहेतु
 दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेय्य। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो
 एसनिया सल्लं एसेय्य; सो एसनिया पि सल्लस्स एसनाहेतु दुक्खा
 तिब्बा कटुका वेदना वेदियेय्य। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सल्लं
 अब्बुहेय्य^३; सो सल्लस्स पि अब्बुहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना
 वेदियेय्य। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो अगदङ्गारं वणमुखे ओदहेय्य;
 सो अगदङ्गारस्स पि वणमुखे ओदहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका
 वेदना वेदियेय्य। सो अपरेन समयेन रूढ्हेन वणेन सञ्छविना
 अरोगो अस्स सुखी सेरी सयंवसी येनकामङ्गमो। तस्स एवमस्स —
 अहं खो पुब्बे सल्लेन विद्धो अहोसिं सविसेन गाब्धूपलेपनेन। सोहं
 सल्लस्स पि वेधनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियि। तस्स मे
 मित्तामच्चा आतिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठापेसुं^४। तस्स
 मे सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परिकन्ति^५; सोहं सत्थेन
 पि वणमुखस्स परिकन्तनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियि।
 तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो एसनिया सल्लं एसि; सो अहं
 एसनिया पि सल्लस्स एसनाहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियि।

१. वेदनाहेतु — सी०, रो०। २. तिप्पा — सी०, स्या०, रो०। ३. उपट्ठापेय्युं — स्या०,
 रो०। ४. अब्बुहेय्य — रो०; अब्बुहेय्य — सी०; अब्बुहेय्य — स्या०। ५. उपट्ठापेसुं — सी०।
 ६. परिकन्ति — स्या०। ७. सत्थेन — रो०।

तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो सल्लं अब्बुहि; सोहं सल्लस्स पि
अब्बुहनहेतु दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदिमि। तस्स मे
सो भिसक्को सल्लकत्तो अगदङ्गारं वणमुखे ओदहि; सोहं अगद-
ङ्गारस्स पि वणमुखे ओदहनहेतु दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदिमि।

- ५ सोमिहं एतरहि इब्बेन वणेन सञ्चविता अरोगो सुखी सेरी
सयंवसो येनकामङ्गमो ति। एवमेव खो, आवुसो निगण्ठा, सचे तुम्हे
जानेय्याय - अहुवम्हे व मयं पुव्वे न नाहुवम्हा ति, जानेय्याय -
अकरम्हे व मयं पुव्वे पापकम्मं न नाकरम्हा ति, जानेय्याय - एवहपं
वा एवहपं वा पापकम्मं अकरम्हा ति, जानेय्याय - एत्तकं वा
१० दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतव्वं, एत्तकमिह वा दुक्खे
निज्जिण्णे सव्वं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति, जानेय्याय - दिट्ठेव
धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; एवं
सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय - यं किञ्चायं
पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सव्वं
१५ तं पुव्वेकतहेतु ...पे०... वेदनापखया सव्वं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती
ति। यस्मा च खो तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, न जानाय - अहुवम्हे
व मयं पुव्वे न नाहुवम्हा ति, न जानाय - अकरम्हे व मयं पुव्वे
पापकम्मं न नाकरम्हा ति, न जानाय - एवहपं वा एवहपं वा
पापकम्मं अकरम्हा ति, न जानाय - एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं
२० वा दुक्खं निज्जीरेतव्वं, एत्तकमिह वा दुक्खे निज्जिण्णे सव्वं दुक्खं
निज्जिण्णं भविस्सती ति, न जानाय - दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं
पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; तस्मा आयस्मन्तानं निगण्ठानं न
कल्लमस्स वेय्याकरणाय - यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति
सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सव्वं तं पुव्वेकतहेतु ...पे०... वेदना
२५ सयया सव्वं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति।

४. "एवं वुत्ते, भिक्खवे, ते निगण्ठा मं एतदवोचुं -
'निगण्ठो, आवुगो, नाटपुत्तो मुव्वञ्चू सव्वदस्सावी, अपरिसेसं आण-
दम्भन पटिज्जानाति, चरतो च मे तिट्ठतो च सुत्तस्स च जागरस्स
च नत्तनं समितं जाणदस्सनं पच्चुपट्ठितं ति। सो एवमाह - अरिय
२० मो वो, आवुगो निगण्ठा, पुव्वे व पापकम्मं कत्तं, तं इमाय कटुकाय

दुक्करकारिकाय निज्जीरेथ, यं पनेत्थ एतरहि कायेन संवुता वाचाय संवुता मनसा संवुता तं आयति पापकम्मस्स अकरणं । इति पुराणानं कम्मानं तपसा व्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयति अनवस्सवो; आयति अनवस्सवा कम्मवखयो; कम्मवखया दुक्ख-
वखयो; दुक्खवखया वेदनावखयो; वेदनावखया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं ५
भविस्सती ति । तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च, तेन चम्हा
अत्तमना' ति ।

§ २. अफलो उपक्कमो अफलं पधानं

५. “एवं वुत्ते अहं, भिक्खवे, ते निगण्ठे एतदवोचं — ‘पञ्च
खो इमे, आवुसो निगण्ठा, धम्मा दिट्ठेव धम्मे द्विधाविपाका । कतमे
पञ्च ? सद्धा, रुचि, अनुस्सवो, आकारपरिवितक्को, दिट्ठिनिज्झा- 10
नक्खन्ति — इमे खो, आवुसो निगण्ठा, पञ्च धम्मा दिट्ठेव धम्मे
द्विधाविपाका । तत्रायस्मन्तानं निगण्ठानं का अतीतसे सत्थरि सद्धा
का रुचि को अनुस्सवो को आकारपरिवितक्को का दिट्ठिनिज्झा-
नक्खन्ती’ ति । एवंवादी खो अहं, भिक्खवे, निगण्ठेसु न कञ्चि
सहधम्मिकं वादपटिहारं समनुपस्सामि । 15

“पुन च पराहं, भिक्खवे, ते निगण्ठे एवं वदामि — ‘तं किं
मञ्जथ, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो उपक्कमो होति
तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका
वेदना वेदियेथ; यस्मिं पन वो समये न तिब्बा उपक्कमो होति न
तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा 20
कटुका वेदना वेदियेथा’ ति ?

‘यस्मिं नो, आवुसो गोतम, समये तिब्बो उपक्कमो होति
तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा
कटुका वेदना वेदियाम; यस्मिं पन नो समये न तिब्बो उपक्कमो
होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा 25
तिब्बा कटुका वेदना वेदियामा’ ति ।

11. 210

25

६. ‘इति किर, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो

11. 6

उपक्वमो होति तिव्वं पधानं, तिव्वा तस्मिं समये ओपक्वमिका दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदियेय; यस्मिं पन वो समये न तिव्वो उपक्वमो होति न तिव्वं पधानं, न तिव्वा तस्मिं समये ओपक्वमिका दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदियेय। एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं

- ५ न कल्लमस्स वेय्याकरणाय - यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सच्चं तं पुब्बेकतहेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सच्चं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति। सच्चं, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिव्वो उपक्वमो होति तिव्वं पधानं, न तिव्वा तस्मिं समये ओपक्वमिका दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदियेय, यस्मिं
- १० पन वो समये न तिव्वो उपक्वमो होति न तिव्वं पधानं, तिव्वा तस्मिं समये ओपक्वमिका दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदियेय; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय - यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सच्चं तं पुब्बेकतहेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सच्चं दुक्खं निज्जिण्णं
- १५ भविस्सती ति। यस्मा च त्ता, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिव्वो उपक्वमो होति तिव्वं पधानं, तिव्वा तस्मिं समये ओपक्वमिका दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदियेय; यस्मिं पन वो समये न तिव्वो उपक्वमो होति न तिव्वं पधानं, न तिव्वा तस्मिं समये ओपक्वमिका दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदियेय, ते तुम्हे सामं
- २० येव ओपक्वमिका दुक्खा तिव्वा कटुका वेदना वेदयमाना' अविज्जा अज्झाणा सम्मोहा विपल्लेय - यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सच्चं तं पुब्बेकतहेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सच्चं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती' ति। एवंवादी पि वो अहं, भिक्खवे, निगण्ठेसु न कच्चि' सहवम्मिकं वादपटिहारं.
- २५ ममनुपत्तामि।

P. 220

B. 7

७. "पुन च पराहं", भिक्खवे, ते निगण्ठे एवं वदामि - 'तं किं मज्झयावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं दिट्ठवम्मवेदनीयं तं उपक्वमेन वा पधानेन वा मम्मरायवेदनीयं होतु ति लब्धमेतं' नि?

'नो हिदं, आवुसो'।

१. वेदयमाना - मी०, रो०। २. निज्जि - मी०, रो०। ३. पराहं - मी०, रो०।

‘यं पनिदं कम्मं सम्परायवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दिट्ठधम्मवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं सुखवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दुक्खवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ? 5

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘यं पनिदं कम्मं दुक्खवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सुखवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं परिपक्कवेदनीयं 10 तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अपरिपक्कवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘यं पनिदं कम्मं अपरिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा परिपक्कवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ? 15

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं बहुवेदनीयं तं 20 उपक्कमेन वा पधानेन वा अप्पवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ? R. 221

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘यं पनिदं कम्मं अप्पवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा 25 बहुवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं सवेदनीयं तं 30 उपक्कमेन वा पधानेन वा अवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ । 25

‘यं पनिदं कम्मं अवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

८. ‘इति किर, आवुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं दिट्ठधम्म-
वेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सम्परायवेदनीयं होतू ति
अलब्भमेतं, यं पणिदं’ कम्मं सम्परायवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन
६ वा दिट्ठधम्मवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं’ कम्मं सुखवेदनीयं
तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दुक्खवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं,
यमिदं कम्मं दुक्खवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सुखवेदनीयं
होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं परिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा
पधानेन वा अपरिपक्कवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं
१० अपरिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा परिपक्कवेदनीयं
होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं ब्रह्मवेदनीयं तं उपक्कमेन वा
पधानेन वा अप्पवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं अप्पवेद-
नीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा बह्वेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं,
यमिदं कम्मं सवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अवेदनीयं होतू
१५ ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं अवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा
सवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं
अफलो उपक्कमो होति, अफलं पघानं’ ।

१. २२२

“एवंवादी, भिक्खवे, निगण्ठा । एवंवादीनं, भिक्खवे, निगण्ठानं
दस सहधम्मिका वादानुवादा गारह्णं ठानं आगच्छन्ति ।

- २० ९. “सच्चे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवे-
देन्ति; अट्ठा, भिक्खवे, निगण्ठा पुब्बे दुक्कटकम्मकारिनो’ यं
एतरहि एवरूपा दुक्खा तिप्प्रा कट्टका वेदना वेदियन्ति । सच्चे,
भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अट्ठा,
भिक्खवे, निगण्ठा पापकेन इस्सरेज निम्मिता यं एतरहि एवरूपा
२५ दुक्खा तिप्प्रा कट्टका वेदना वेदियन्ति । सच्चे, भिक्खवे, सत्ता
सज्जतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अट्ठा, भिक्खवे, निगण्ठा
पापसज्जतिका यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिप्प्रा कट्टका वेदना वेदि-
यन्ति । सच्चे, भिक्खवे, सत्ता अमिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति;

१. यमिदं—मी०, ग्या०, रो० । २. य पिदं—मी०, रो० । ३. दुत्तज्ज०—मी०,
रो० ।

अद्धा, भिक्खवे, निगण्ठा पापाभिजातिका यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति। सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मू-
पक्कमहेतु^१ सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा, भिक्खवे, निगण्ठा एवरूपा
दिट्ठधम्मूपक्कमा यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना
वेदियन्ति।

5

“सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति,
गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति,
गारय्हा निगण्ठा। सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं
पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु
सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा। सचे, भिक्खवे, सत्ता 10
सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे
सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा।
सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा
निगण्ठा; नो चे सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा
निगण्ठा। सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं पटि- 15
संवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं
पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा। एवंवादी, भिक्खवे, निगण्ठा।
एवंवादीनं, भिक्खवे, निगण्ठानं इमे दस सहधम्मिका वादानुवादा
गारय्हां ठानं आगच्छन्ति। एवं खो, भिक्खवे, अफलो उपक्कमो होति,
अफलं पधानं।

B. 9

R. 223

20

§ ३. सफलो उपक्कमो सफलं पधानं

१०. “कथं च, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं
पधानं? इध, भिक्खवे, भिक्खु न हेव अनद्धभूतं अत्तानं दुक्खेन
अद्धभावेति, धम्मिकं च सुखं न परिच्चजति^२, तस्मिं च
सुखे अनधिमुच्छितो होति। सो एवं पजानाति — ‘इमस्स खो मे दुक्खनं
निदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, इमस्स पन मे 25
दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होती’ ति।

(१) दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो

सो यस्स हि स्वास्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खार-

प्यधाना विरागो होति, सङ्खारं तत्थ पदहति । यस्स पनस्स दुक्ख-
निदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होति, उपेक्खं तत्थ
भावेति । तस्स तस्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना
विरागो होति - एवं पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । तस्स तस्स
॥ दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होति - एवं
पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति ।

११. "सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो इत्थिया सारत्तो पटि-
वदचित्तो तिच्चच्छन्दो तिच्चापेक्खो । सो तं इत्थिं पस्सेय्य
अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्जग्घन्तिं संहसन्तिं ।
१० तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु तस्स पुरिसस्स अमुं इत्थिं दिस्वा
अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्जग्घन्तिं संहसन्तिं
उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"तं किस्स हेतु" ?

१५ "अमुं हि, भन्ते, पुरिसो अमुस्सा इत्थिया सारत्तो, पटिवद-
चित्तो तिच्चच्छन्दो तिच्चापेक्खो । तस्मा तं इत्थिं दिस्वा अञ्जेन
पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्जग्घन्तिं संहसन्तिं उप्प-
ज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा" ति ।

"अथ खो, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स एवमस्स - 'अहं खो
२० अमुस्सा इत्थिया सारत्तो पटिवदचित्तो तिच्चच्छन्दो तिच्चापेक्खो ।
तस्स मे अमुं इत्थिं दिस्वा अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्ल-
पन्तिं सञ्जग्घन्तिं संहसन्तिं उप्पज्जन्तिं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सू-
पायासा । यद्भूताहं यो मे अमुस्सा इत्थिया छन्दरागो तं पजहेय्य' ति ।
सो यो अमुस्सा इत्थिया छन्दरागो तं पजहेय्य । सो तं इत्थिं पस्सेय्य
२५ अपरेण समयेन अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्ज-
ग्घन्तिं संहसन्तिं । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु तस्स पुरिसस्स
अमुं इत्थिं दिस्वा अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्ज-
ग्घन्तिं संहसन्तिं उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा" ति ?

१. • दोमनस्सु • - स्या०, रो० । २. अमुं - यी० । ३. उप्पज्जन्ति - मी०, स्या०
रो० ।

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“अमु हि, भन्ते, पुरिसो अमुस्सा इत्थिया वीतरागो” । तस्मा तं इत्थि दिस्वा अञ्जेन पुरिसेन सद्धि सन्तिट्ठन्ति सल्लपन्ति सञ्जग्घन्ति संहसन्ति न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा” ति । 5

“एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु न हेव अनद्धभूतं अत्तानं दुक्खेन अद्धभावेति, धम्मिकं च सुखं न परिच्चजति, तस्मिं च सुखे अनधिमुच्छित्तो होति । सो एवं पजानाति — ‘इमस्स खो मे दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, इमस्स पन मे दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होती’ ति । 10
सो यस्स हि ख्वास्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, सङ्खारं तत्थ पदहति; यस्स पनस्स दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होति, उपेक्खं तत्थ भावेति । तस्स तस्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति — एवं पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । तस्स तस्स दुक्ख- 15
निदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होति — एवं पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपकमो होति, सफलं पधानं ।

R. 225

(२) दुक्खाय अत्तानं पदहतो

१२. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथासुखं खो मे विहरतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला 20
धम्मा परिहायन्ति; दुक्खाय पन मे अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । यन्नूनाहं दुक्खाय अत्तानं पदहेय्यं’ ति । सो दुक्खाय अत्तानं पदहति । तस्स दुक्खाय अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । 25
सो न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं पदहति । तं किस्स हेतु ?
यस्स हि सो, भिक्खवे, भिक्खु अत्थाय दुक्खाय अत्तानं पदहेय्य स्वास्स अत्थो अभिनिप्फन्नो होति । तस्मा न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं

B. 11

- पदहति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उसुकारो तेज्जनं द्वीसु अलातेसु आतापेति परितापेति उज्जुं करोति कम्मनियं । यत्तो खो, भिक्खवे, उसुकारस्स तेज्जनं द्वीसु अलातेसु आतापितं होति परितापितं उज्जुं कतं कम्मनियं, न सो तं अपरेण समयेण उसुकारो तेज्जनं द्वीसु अलातेसु
- ५ आतापेति परितापेति उज्जुं करोति कम्मनियं । तं किस्स हेतु ? यस्स हि सो, भिक्खवे, अत्थाय उसुकारो तेज्जनं द्वीसु अलातेसु आतापेय्य परितापेय्य उज्जुं करेय्य कम्मनियं स्वास्स अत्थो अभिनिष्फण्णो होति । तस्मा न अपरेण समयेण उसुकारो तेज्जनं द्वीसु अलातेसु आतापेति परितापेति उज्जुं करोति कम्मनियं । एवमेव खो, भिक्खवे,
- १० भिक्खु इति पटिसञ्चिक्खति — 'ययासुखं खो मे विहरतो अकुसला धम्मा अभिवद्दन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति; दुक्खाय पन मे अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति । यदूनाहं दुक्खाय अत्तानं पदहेय्यं' ति । सो दुक्खाय अत्तानं पदहति । तस्स दुक्खाय अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति,
११. २३० १५ कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति । सो न अपरेण समयेण दुक्खाय अत्तानं पदहति । तं किस्स हेतु ? यस्स हि सो, भिक्खवे, भिक्खु अत्थाय दुक्खाय अत्तानं पदहेय्य स्वास्स अत्थो अभिनिष्फण्णो होति । तस्मा न अपरेण समयेण दुक्खाय अत्तानं पदहति । एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पघानं ।

(३) दुक्खनिरोपयामनोपटिपदं भावपतो

- २० १३. "पुन च परं, भिक्खवे, इव तयागतो लोके उप्पज्जति अरहं मग्गसम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुपतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिमदम्ममारथि" मत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं मदेवकं समारकं सन्नहाकं सस्समणव्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अनिज्जा सच्छिक्खत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जे-
११. १२ २५ कल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सव्यञ्जने, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मवर्गिणं पकामेति । तं धम्मं मृणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अज्जरत्तस्मि वा कुले पञ्चाजातो । सो तं धम्मं सुत्वा तयागते मदं पटिन्दमति । सो तेन सद्धापटिल्लभेण समन्नागतो इति पटि-

सञ्चिक्खति — 'सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पव्वज्जा ।
 नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुणं एकन्तपरिसुद्धं सङ्ख-
 लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि
 वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पव्वजेय्यं' ति । सो अप-
 रेण समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय, ६
 अप्पं वा आतिपरिवट्ठं पहाय महन्तं वा आतिपरिवट्ठं पहाय केस-
 मस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अन-
 गारियं पव्वजति ।

१४. "सो एवं पव्वजितो समानो भिक्खूनं सिक्खासाजीव-
 समापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहित- १०
 दण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विह-
 रति । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति दिन्नादायी
 दिन्नपाटिकङ्खी, अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरति । अब्रह्मचरियं
 पहाय ब्रह्मचारी होति आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा । मुसा-
 वादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो १५
 पच्चयिको अविस्वादको लोकस्स । पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय
 वाचाय पटिविरतो होति; इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय,
 अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय — इति भिन्नानं वा
 सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता समगगारामो समगरतो समगगनन्दी
 समगगरणिं वाचं भासिता होति । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय २०
 पटिविरतो होति; या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा
 पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता होति ।
 सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूतवादी
 अत्यवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवति वाचं भासिता कालेन २५
 सापदेसं परियन्तवति अत्यसंहितं । सो वीजगामभूतगामसमारम्भा
 पटिविरतो होति । एकभक्तिको होति रत्तूपरतो विरतो विकाल-
 भोजना । नच्चगीतवादितविसूकदस्सना पटिविरतो होति । माला-
 गन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्टाना पटिविरतो होति । उच्चासयना-
 महासयना पटिविरतो होति । जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो
 होति । आमकवज्जपटिग्गहणा पटिविरतो होति । आमकमंसपटि- ३०
 ग्गहणा पटिविरतो होति । इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा पटिविरतो होति ।

दासिदासपटिगहणा पटिविरतो होति । अजेळकपटिगहणा पटिविरतो होति । कुक्कुटसूकरपटिगहणा पटिविरतो होति । हृत्विगवस्सवळव-
पटिगहणा पटिविरतो होति । खेत्तवत्यूपटिगहणा पटिविरतो होति । दूतय्यपटिगहणमनानुयोगा पटिविरतो होति । कयविककया
॥ पटिविरतो होति । तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो होति । उवकोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा पटिविरतो होति । छेदनवधवन्धन-
विपरामोसआलोपसहसाकारा पटिविरतो होति ।

“सो सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरि-
हारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति ।
१० सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति,
एवमेव भिक्खु सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरि-
हारिकेन पिण्डपातेन; सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति ।
सो इमिना अरियेन सीलवन्धनेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं
पटिसंवेदेति ।

१५. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तगाही होति नानु-
व्यञ्जनगाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्ज्ञा-
दोमनस्सा पापका अकुसला घम्मा अन्वास्सवेय्यं तस्स संवराय
पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति ।
सोतेन सद् सुत्वा . पे०... धानेन गन्धं धायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं
२० सायित्वा . पे०... कायेन फोड्डव्वं फुत्तित्वा . पे०... मनसा घम्मं विञ्चाय
न निमित्तगाही होति नानुव्यञ्जनगाही । यत्वाधिकरणमेनं मनि-
न्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्ज्ञादोमनस्सा पापका अकुसला घम्मा
अन्वास्सवेय्यं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये
सवरं आपज्जति । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो
२५ अज्झत्तं अय्यासेरुसुखं पटिसंवेदेति ।

B 14

“सो अभिरुक्ते पटिरुक्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते
विशेविते सम्पजानकारी होति, समिञ्जिते पसारिते सम्पजानकारी
होति, सञ्जाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते स्थायिते
सायिते सम्पजानकारी होति, उन्धारपस्यावक्कमे सम्पजानकारी

१ हृत्विगवस्सवळव पटिगहणा - सी०; हृत्विगवस्सवळवपटिगहणा - स्वा० ।

होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजान-
कारी होति ।

१६. “सो इमिना च अरियेन सीलवखन्वेन समन्नागतो,
इमायं च अरियाय सन्तुट्ठिया समन्नागतो, इमिना च अरियेन
इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पजञ्जेन समन्ना- 5
गतो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पव्वतं कन्दरं
गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं
पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उज्जुं कायं पणि-
धाय, परिमुखं सत्तिं उपट्टपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगता-
भिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति । व्यापाद- 10
पदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी,
व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति । थीनमिद्धं पहाय विगतथीनमिद्धो
विहरति आलोकसञ्जी सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति ।
उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो,
उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति । विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचि- 15
किच्छो विहरति अकथङ्कथी कुसलेसु धम्मसेसु, विचिकिच्छाय चित्तं
परिसोधेति । सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे पञ्चाय
दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवि-
तक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।
एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं । 20

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा
अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समा-
धिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवं पि, भिक्खवे,
सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपे- 25 B. 15
क्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवदेति ।
यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति
ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवं पि, भिक्खवे, सफलो उप-
क्कमो होति, सफलं पधानं ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाता दुक्खस्स च पहाता, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्यङ्गमा^१, अदुक्खमसुखं उपेक्खासत्तिपरिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं।

१७. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपपिक्खलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्ज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानु-
स्ततित्राणाय चित्तं अभिनिन्नामेति। सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुसरति, सेय्यथीदं – एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्सो पि जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो वीसं^२
१० पि जातियो तिसं पि जातियो चत्तालीसं^३ पि जातियो पञ्चासं पि जातियो जातिसत्तं पि जातिसहस्सं पि जातिसत्तसहस्सं पि अनेके पि संवट्टकप्पे अनेके पि चिवट्टकप्पे अनेके पि संवट्टविट्टकप्पे – ‘अमुत्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवणो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एव-
मायुपरियन्तो, सो ततो चृतो अमुत्र उदपादि; तत्रापासि एवंनामो
११ एवंगोत्तो एवंवणो एवमाहारो एवं सुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरि-
यन्तो, सो ततो चृतो इधूपपन्नो’ ति। इति साकारं सञ्ज्हेसं अनेक-
विहितं पुब्बेनिवासं अनुसरति। एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं।

१८. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
२० विगतूपपिक्खलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्ज्जप्पत्ते सत्तानं चतुप-
पातत्राणाय चित्तं अभिनिन्नामेति। सो दिव्वेन चक्खुना विसुद्धेन अतिवक्रन्तमानुमकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते मुवण्णे दुव्वण्णे, सुगते दुगते ययाकम्मूपणे सत्ते पज्जानाति – ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता
२१ मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्टिका मिच्छा-
दिट्टिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनि-
पातं निरयं उपपन्ना, इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायमुचरितेन समन्ना-
गता वचीमुचरितेन समन्नागता मनोमुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादनं सम्मादिट्टिकं सम्मादिट्टिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा

१. अययया – भी०, ख०। २. वीगति – भी०। ३. चत्तालीस – म्या०।

परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना' ति । इति दिव्येन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कत्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुव्वण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

१९. 'सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे 5 R. 227
विगतूपविकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते' आसवानं खय-
आणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो 'इदं दुक्खं' ति यथाभूतं पजानाति,
'अयं दुक्खसमुदयो' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खनिरोधो' ति
यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं
पजानाति; 'इमे आसवा' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं आसवसमुदयो' 10
ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं आसवनिरोधो' ति यथाभूतं पजानाति,
'अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं पजानाति । तस्स
एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा
पि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मि
विमुत्तमिति आणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं 15
करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति । एवं पि खो, भिक्खवे,
सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं । एवंवादी, भिक्खवे, तथागता^१ ।
एवंवादीनं^२, भिक्खवे, तथागतानं^३ दस सहधम्मिका पासंसद्धाना^४
आगच्छन्ति ।

§ ४. तथागतानं दस पासंसद्धाना

२०. "सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवे- 20
देन्ति; अद्वा, भिक्खवे, तथागतो पुब्बे सुकतकम्मकारी यं एतरहि
एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सर-
निम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्वा, भिक्खवे, तथागतो भद्-
कोन इस्सरेन निम्मितो यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना
वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; 25
अद्वा, भिक्खवे, तथागतो कल्याणसङ्गतिको यं एतरहि एवरूपा
अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु

१. आनेज्जप्पत्ते—सी० । २. तथागतो—सी०, स्या०, रो० । ३. एवंवादि—मी०,
स्या०, रो० । ४. तथागतं—सी०, स्या०, रो० । ५. पातंसद्धानं—स्या० ।

सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति; अद्वा, भिक्खवे, तथागतो कल्याणमि-
जातिको यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे,
भिक्खवे, सत्ता दिट्ठवम्मूपक्कमहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति; अद्वा,
भिक्खवे, तथागतो कल्याणदिट्ठवम्मूपक्कमो यं एतरहि एवरूपा अना-
५ सवा सुखा वेदना वेदेति ।

“सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति,
पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति,
पासंसो तथागतो । सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुःखं
पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुख-
१० दुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । सचे, भिक्खवे, सत्ता सङ्गति-
भावहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता
सङ्गतिभावहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । सचे,
भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथा-
गतो; नो चे सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो
१५ तथागते । सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठवम्मूपक्कमहेतु सुखदुःखं पटि-
संवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता दिट्ठवम्मूपक्कमहेतु सुख-
दुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । एवंवादी, भिक्खवे, तथागता ।
एवंवादीनं, भिक्खवे, तथागतानं इमे दस सहघम्मिका पासंसट्ठाना आग-
च्छन्ती’ ति ।

२० २१. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

२. पञ्चतयसुतं

§ १. अपरन्तानुदिद्विनो अधिवृत्तिपदानि

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच — “सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा अपरन्तकप्पिका
अपरन्तानुदिद्विनो अपरन्तं आरब्भ अनेकविहितानि अधिवृत्तिपदानि ८
अभिवदन्ति । ‘सञ्जी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ ति — इत्थेके
अभिवदन्ति; ‘असञ्जी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ ति — इत्थेके
अभिवदन्ति; ‘नेवसञ्जीनासञ्जी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’
ति — इत्थेके अभिवदन्ति; सतो वा पन सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं
पञ्जापेन्ति^१, दिट्ठधम्मनिब्बानं वा पनेके अभिवदन्ति । इति सन्तं वा 10
अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, सतो वा पन सत्तस्स उच्छेदं
विनासं विभवं पञ्जापेन्ति, दिट्ठधम्मनिब्बानं वा पनेके अभिवदन्ति ।
इति इमानि पञ्च हुत्वा तीणि होन्ति, तीणि हुत्वा पञ्च होन्ति —
अयमुद्देशो पञ्चतयस्स ।

B. 18

२. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं 15
पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूप्पि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूप्पि वा ते भोन्तो
समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूप्पि च
अरूप्पि च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति
अरोगं परं मरणा, नेवरूप्पि नारूप्पि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सञ्जि 20
अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, एकत्तसञ्जि वा ते भोन्तो
समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, नानत्त-
सञ्जि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं

R. 220

B. 19

परं मरणा, परित्तसंजि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, अप्पमाणसंजि वा ते भोन्तो समण-
ब्राह्मणा संजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, एतं वा पने-
केसं^१ उपातिवत्तत्तं विञ्चाणकसिणमेके अभिवदन्ति अप्पमाणं आनेज्जं^२ ।

- ५ तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । ये स्रो ते भोन्तो समण-
ब्राह्मणा संजि अत्तानं पेञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपि वा ते
भोन्तो समणब्राह्मणा संजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा,
अरूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं
परं मरणा, रूपि च अरूपि च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संजि
१० अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपि नारूपि वा ते भोन्तो
समणब्राह्मणा संजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, एकत्त-
संजि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं
परं मरणा, नानत्तसंजि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संजि अत्तानं
पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, परित्तसंजि वा ते भोन्तो समण-
१५ ब्राह्मणा संजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, अप्पमाणसंजि
वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं
मरणा, या वा पनेतासं^३ सञ्जानं परिसुद्धा परमा अग्गा अनुत्तरिया
अवत्तायति—यदि रूपसञ्जानं यदि अरूपसञ्जानं यदि एकत्तसञ्जानं
यदि नानत्तसञ्जानं । 'नत्थि किञ्ची' ति आंकिञ्चव्वायतनमेके
२० अभिवदन्ति अप्पमाणं आनेज्जं । 'तयिदं सङ्गत्तं ओळारिकं अत्थि स्रो
पन सङ्गारानं निरोधो अत्येतं' ति—इति विदित्वा तस्स निस्सरण-
दस्तावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

B. 230

३. "तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा असंजि अत्तानं
पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
२५ असंजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपि वा ते भोन्तो
समणब्राह्मणा असंजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपि
च अरूपि च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असंजि अत्तानं पञ्चापेन्ति
अरोगं परं मरणा, नेवरूपि नारूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
असंजि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा । तत्र, भिक्खवे, ये ते

१. पनेतेय-सा० । २. आनेज्ज-रो० । ३. पनेय-रो० । ४. मित्ती-रो० ।

समणब्राह्मणा सर्ज्ज अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते
 पटिक्कोसन्ति । तं किस्स हेतु ? सञ्जा रोगो सञ्जा गण्डो सञ्जा
 सल्लं, एतं सन्तं एतं^१ पणीतं यदिदं — ‘असञ्जं’ ति । तयिदं, भिक्खवे,
 तथागतो अभिजानाति ये खो ते समणब्राह्मणा असर्ज्ज अत्तानं पञ्जा-
 पेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असर्ज्ज 5 B. 20
 अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपि वा ते भोन्तो समण-
 ब्राह्मणा असर्ज्ज अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपि च अरूपि
 च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असर्ज्ज अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं
 मरणा, नेवरूपि नारूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असर्ज्ज अत्तानं
 पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा । यो हि कोचि, भिक्खवे, समणो वा 10
 ब्राह्मणो वा एवं वदेय्य — ‘अहमञ्जत्र-रूपा, अञ्जत्र वेदनाय, अञ्जत्र
 सञ्जाय, अञ्जत्र सङ्खारेहि, विञ्जाणस्स^२ आगतिं वा गतिं वा
 चुतिं वा उपपत्तिं वा वुद्धिं वा विरूहि वा वेपुल्लं वा पञ्जापेस्सामी^३,
 ति — नेतं ठानं विज्जति । ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन
 सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं’ ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी 15 R. 231
 तथागतो तदुपातिवत्तो ।

४. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासर्ज्ज
 अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
 नेवसञ्जीनासर्ज्ज अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपि
 वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासर्ज्ज अत्तानं पञ्जापेन्ति 20
 अरोगं परं मरणा, रूपि च अरूपि च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
 नेवसञ्जीनासर्ज्ज अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपि
 नारूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासर्ज्ज अत्तानं पञ्जा-
 पेन्ति अरोगं परं मरणा । तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सर्ज्ज
 अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते^४ पटिक्कोसन्ति, ये पि 25
 ते भोन्तो समणब्राह्मणा असर्ज्ज अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं
 मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति । तं किस्स हेतु ? सञ्जा रोगो सञ्जा
 गण्डो सञ्जा सल्लं, असञ्जा सम्मोहो, एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं —

१. रो० पोतके नत्थि । २. अञ्जत्र विञ्जाणस्स — रो०; अञ्जत्र विञ्जाणा —
 स्सा० । ३. पञ्जपेस्सामी — म० । ४. तेमं एके — मी०, रो० ।

‘नेवसञ्जीनासञ्जि’ ति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति ।

ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति

अरोगं परं मरणा, रूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि

अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपि वा ते भोन्तो समण-

B. 21 ५ ब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा,

रूपि च अरूपि च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि

अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपि नारूपि वा ते भोन्तो

समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं

मरणा । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा दिट्ठसुतमुत्त-

10 विञ्जातव्वसह्वारमत्तेन^१ एतस्स आयतनस्स उपसम्पदं पञ्चापेन्ति,

P. 232 व्यसनं हेतं, भिक्खवे, अक्खायति एतस्स आयतनस्स उपसम्प-

दाय । न हेतं, भिक्खवे, आयतनं सह्वारसमापत्तिपत्तव्वमक्खायति ;

सह्वारावसेससमापत्तिपत्तव्वमेतं^२, भिक्खवे, आयतनमक्खायति । ‘तयिदं

सह्वतं ओल्लारिकं अत्थि खो पन सह्वारानं निरोधो अत्थेत’ ति -

15 इति विदित्वा तस्स निस्सरणदत्तावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

५. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सतो सत्तस्स उच्छेदं

विनासं विम्वं पञ्चापेन्ति, तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सञ्जि

अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति, ये पि ते

भोन्तो समणब्राह्मणा असञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा

20 तेसमेते पटिक्कोसन्ति, ये पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जी-

नासञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति ।

तं किस्म हेतु ? सव्वे पिमे भोन्तो समणब्राह्मणा उदं सरं^३ आसत्ति^४

येव अभिवदन्ति - ‘इति पेच्च भविस्साम, इति पेच्च भविस्सामा’

ति । सेय्ययापि नाम वाणिजस्स^५ वाणिज्जाय^६ मच्छतो एवं हीति -

25 ‘इतो मे उदं भविस्सति, इमिना इदं लच्छामी’ ति, एवमेविमे भोन्तो

समणब्राह्मणा वाणिजूपमा^७ मञ्जे पटिभन्ति - ‘इति पेच्च भविस्साम,

इति पेच्च भविस्सामा’ ति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति ।

१. ० गृध्रा-रो० । २ पत्राणि-सी०, रो० । ३. ० विञ्जातव्वसह्वारमत्तेन-
मी०, रो० । ४. ग्राह्या-सी०, रो० । ५-६ सरा आसति-सी०, रो०; परमसन्ति
आमन्ति-स्या० । ६ वाणिजस्स-स्या० । ७. वाणिज्जाय-स्या०, रो०; वाणिज्जाय-
गो० । ८. इच्छामी-सी० । ९. वाणिजूपमं-स्या० ।

ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं
पञ्चापेन्ति ते सक्कायभया सक्कायपरिजेगुच्छा सक्कायञ्जेव अनु-
परिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति । सेय्यथापि नाम सा गद्दुलबद्धो^१ दब्हे
थम्भे वा खिले^२ वा उपनिबद्धो^३ तमेव थम्मं वा खिलं वा अनुपरि-
धावति अनुपरिवत्तति; एवमेविमे भोन्तो समणब्राह्मणा सक्कायभया
सक्कायपरिजेगुच्छा सक्कायञ्जेव अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति ।
'तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत'
ति - इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

R. 233

B. 22

६. "ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा अपरन्त-
कप्पिका अपरन्तानुदिष्टिनो अपरन्तं आरब्भ अनेकविहितानि अधि-
वृत्तिपदानि अभिवदन्ति, सब्बे ते इमानेव पञ्चायतनानि अभिवदन्ति
एतेसं वा अञ्जतरं ।

§ २. पुष्पन्तानुदिष्टिनो अधिवृत्तिपदानि

७. "सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा पुष्पन्तकप्पिका
पुष्पन्तानुदिष्टिनो पुष्पन्तं आरब्भ अनेकविहितानि अधिवृत्तिपदानि
अभिवदन्ति । 'सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं'
ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'असस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'सस्सतो च असस्सतो च अत्ता
च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति,
'नेवसस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं'
ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'अन्तवा अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'अनन्तवा अत्ता च लोको च,
इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'अन्तवा च
अनन्तवा च अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके
अभिवदन्ति, 'नेवन्तवा नानन्तवा अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'एकत्तसञ्जी अत्ता च लोको च,
इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'नानत्तसञ्जी
अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति,

१. गद्दुलबद्धो - स्या० । २. खिले - खी०, स्या०, रो० । ३. उपनिबद्धो - स्या० ।

R. 234

‘परित्तसञ्जी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्येके अभिवदन्ति, ‘अप्पमाणसञ्जी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्येके अभिवदन्ति, ‘एकन्तसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्येके अभिवदन्ति, ‘एकन्तदुक्खी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्येके अभिवदन्ति, ‘सुखदुक्खी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्येके अभिवदन्ति, ‘अदुक्खमसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्येके अभिवदन्ति ।

B 23

८. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवं-
 10 दिट्ठिनो – ‘सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति, तेसं वत अञ्जयेव सद्दाय अञ्जय रुचिया अञ्जय अनुस्सवा अञ्जय आकारपरिवितक्का अञ्जय दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया पच्चत्तं येव बाणं भविस्सति परिसुद्धं परियोदातं ति – नेतं ठानं विज्जति । पच्चत्तं खो पन, भिक्खवे, बाणे असति परिसुद्धे परियोदाते यदपि ते
 15 भोन्तो समणब्राह्मणा तत्थ बाणभागमत्तमेव परियोदपेन्ति तदपि तेसं भवतं समणब्राह्मणानं उपादानमक्खायति । ‘तयिदं सद्दुतं ओल्लारिकं अत्थि खो पन सद्दुतारानं निरोधो अत्थेतं’ ति – इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तयागतो तदुपातिवत्तो ।

९. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवं-
 20 दिट्ठिनो – ‘असस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति ...पे०... सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको च ... नेवसस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च ... अन्तवा अत्ता च लोको च ... अनन्तवा अत्ता च लोको च ... अन्तवा च अनन्तवा च अत्ता च लोको च ... नेव-
 25 ... नान्तसञ्जी अत्ता च लोको च ... परित्तसञ्जी अत्ता च लोको च ... अप्पमाणसञ्जी अत्ता च लोको च ... एकन्तसुखी अत्ता च लोको च ... एकन्तदुक्खी अत्ता च लोको च ... सुखदुक्खी अत्ता च लोको च ... अदुक्खमसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं ति, तेसं वत अञ्जयेव सद्दाय अञ्जय रुचिया अञ्जय अनुस्सवा अञ्जय
 30 आकारपरिवितक्का अञ्जय दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया पच्चत्तं येव बाणं

भविस्सति' परिसुद्धं परियोदातं ति—नेतं ठानं विज्जति । पञ्चत्तं खो पन, भिक्खवे, आणे असति परिसुद्धे परियोदाते यदपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा तत्थ आणभागमत्तमेव परियोदपेन्ति तदपि तेसं भवतं समणब्राह्मणानं उपादानमक्खायति । 'तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं' ति—इति विदित्वा तस्स निस्सरण- ॥
दस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

§ ३. पुब्बन्तापरन्तानुदिट्ठीनं पटिनिस्सग्गा

१०. "इध, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्ब-
न्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज
विहरति—'एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज 10
विहरामी' ति । तस्स सा पविवेका पीति निरुज्जति । पविवेकाय पीतिया
निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं, दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति पवि-
वेका पीति । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति,
यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, पविवेकाय
पीतिया निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं, दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति 15
पविवेका पीति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति' । अयं खो
भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधि-
ट्ठाना, पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज विहरति—'एतं सन्तं एतं पणीतं
यदिदं पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स सा पविवेका 20
पीति निरुज्जति । पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं,
दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति । 'तयिदं सङ्खतं
ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं' ति—इति विदित्वा
तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

११. "इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा 25
पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्रमा

II. 239

निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरति - 'एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स तं निरामिसं सुखं निरुज्जति । निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं ।
 ५ सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति, यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुव्वन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
 १० अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, सच्चसो कामसंयोजनानं अनघिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरति - 'एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स तं निरामिसं सुखं निरुज्जति । निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया
 १५ निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं । 'तयिदं सङ्गतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं' ति - इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

१२. "इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा पुव्वन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
 २० सच्चसो कामसंयोजनानं अनघिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा, अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरति - 'एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स सा अदुक्खमसुखा वेदना निरुज्जति । अदुक्खम-सुखाय वेदनाय निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स
 २५ सुखस्स निरोधा उपपज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति, यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, अदुक्खमसुखाय वेदनाय निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति अदुक्खम-सुखा वेदना । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो
 ३० भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुव्वन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, सच्चसो कामसंयोजनानं अनघि-

ट्टाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स सम-
 तिक्कमा, अदुक्खमसुखं वेदनं उपसपज्ज विहरति — 'एतं सन्तं एतं
 पणीतं यदिदं अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स
 सा अदुक्खमसुखा वेदना निरुज्झति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय निरोधा
 उप्पज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उप्पज्जति ५
 अदुक्खमसुखा वेदना । 'तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं
 निरोधो अत्थेतं' ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथा-
 गतो तदुपातिवत्तो ।

१३. "इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा
 पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, १०
 सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्टाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा,
 निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा, अदुक्खमसुखाय वेदनाय समति-
 क्कमा — 'सन्तोहमस्मि, निब्बुतोहमस्मि, अनुपादानोहमस्मी' ति समनु-
 पस्सति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं
 समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानु- १५ B. 20
 दिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्टाना, पवि-
 वेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा,
 अदुक्खमसुखाय वेदनाय समतिक्कमा — 'सन्तोहमस्मि, निब्बुतोहमस्मि,
 अनुपादानोहमस्मी' ति समनुपस्सति; अद्वा अयमायस्मा निब्बान-
 सप्पायं येव पटिपदं अभिवदति । अथ च पनायं भवं समणो वा २०
 ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठि वा उपादियमानो उपादियति, अपरन्तानु-
 दिट्ठि वा उपादियमानो उपादियति, कामसंयोजनं वा उपादियमानो
 उपादियति, पविवेकं वा पीतिं उपादियमानो उपादियति, निरामिसं
 वा सुखं उपादियमानो उपादियति, अदुक्खमसुखं वा वेदनं
 उपादियमानो उपादियति । यं च खो अयमायस्मा — 'सन्तो- २५
 हमस्मि, निब्बुतोहमस्मि, अनुपादानोहमस्मी' ति समनुपस्सति
 तदपि इमस्स भोतो समणस्स ब्राह्मणस्स उपादानमक्खायति ।
 'तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो
 अत्थेतं' ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो
 तदुपातिवत्तो ।

"इदं खो पन, भिक्खवे, तथागतेन अनुत्तरं सन्तिवरपदं

अभिसम्बुद्धं यदिदं—छन्नं फत्सायतनानं समुदयं च अत्यद्भुतं^१ च
 अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च ययाभूतं विदित्वा अनुपादा-
 विमोक्त्वो^२” ति

१४. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 ५ अभिनन्दुं ति ।

—:—

१. अत्यगमं—मी० । २. 'यदिदं' निक्खवे तथागतेन अनुनरं चत्तिवरपदं अभि-
 सम्बुद्धं यदिदं छन्नं फत्सायतनानं समुदयं च अत्यद्भुतं (अत्यगमं—मी०) च अस्सादं च
 आदीनवं च निस्सरणं च ययाभूतं विदित्वा अनुपादा विमोक्त्वो इति अधिको पाठो एव
 मी०, स्सा०, रो०, कं० पौत्थकेषु अस्ति ।

३. किन्तिसुत्तं

§ १. अधिवदमानेहि सिक्खितब्बं

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा कुसिनारायं^१ विहरति वलिहरणे वनसण्डे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच — “किन्ति वो, भिक्खवे, मयि होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, पिण्डपातहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, सेनासनहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’ ” ति ?

B. 27

“न खो नो, भन्ते, भगवति एवं होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, पिण्डपातहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, सेनासनहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’ ” ति।

“न च किर वो, भिक्खवे, मयि एवं होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति...पे० ... इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’ ति; अथ किन्ति चरहि^२ वो, भिक्खवे, मयि होती” ति ?

16

“एवं खो नो, भन्ते, भगवति होति — ‘अनुकम्पको भगवा हितेसी ; अनुकम्पं उपादाय धम्मं देसेती’ ” ति।

“एवं च किर वो, भिक्खवे, मयि होति — ‘अनुकम्पको भगवा हितेसी ; अनुकम्पं उपादाय धम्मं देसेती’ ति।

२. “तस्मातिह, भिक्खवे, ये वो मया धम्मा अभिञ्जा^३ देसिता, सैय्यथीदं — चत्तारो सत्तिपट्ठाना चत्तारो सम्मप्यधाना चत्तारो इद्धिपादा पञ्चिन्द्रियानि पञ्च वलानि सत्त वोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, तत्थ सच्चवेहव समग्गोहि सम्मोदमानेहि

IL 239

- अविदमानेहि सिक्खितत्वं। तेसं च वो, भिक्खवे, सम्मगानं सम्मोद-
मानानं अविदमानानं सिक्खितं सियुं^१ द्वे भिक्खू अभिघम्मे नाना-
वादा। तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स - 'इमेसं खो आयस्मन्तानं अत्यतो
चेव नानं व्यञ्जनतो च नानं' ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जे-
६ व्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो - 'आयस्मन्तानं खो
अत्यतो चेव नानं, व्यञ्जनतो च नानं। तदमिनापेतं आयस्मन्तो
जानाय - यथा अत्यतो चेव नानं, व्यञ्जनतो च नानं। मायस्मन्तो
विवादं आपज्जित्वा' ति। अयापरेसं एकतोपपिस्सकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं
सुवचतरं मञ्जेव्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो - 'आय-
१० स्मन्तानं खो अत्यतो चेव नानं, व्यञ्जनतो च नानं। तदमिनापेतं
आयस्मन्तो जानाय - यथा अत्यतो चेव नानं, व्यञ्जनतो च नानं।
मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्वा' ति। इति दुग्गहीतं^२ दुग्गहीततो
घारेत्तत्वं, सुग्गहीतं^३ सुग्गहीततो घारेत्तत्वं। दुग्गहीतं दुग्गहीततो
घारेत्वा सुग्गहीतं सुग्गहीततो घारेत्वा यो धम्मो यो विनयो सो
॥ भासितव्वो।

D. 23

३. "तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स - 'इमेसं खो आयस्मन्तानं
अत्यतो हि खो नानं, व्यञ्जनतो समेती' ति, तत्थ यं भिक्खुं
सुवचतरं मञ्जेव्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो -
'आयस्मन्तानं खो अत्यतो हि नानं, व्यञ्जनतो समेति। तदमिनापेतं
२० आयस्मन्तो जानाय - यथा अत्यतो हि खो नानं, व्यञ्जनतो समेति।
मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्वा' ति। अयापरेसं एकतोपपिस्सकानं
भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेव्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स
वचनीयो - 'आयस्मन्तानं खो अत्यतो हि खो नानं, व्यञ्ज-
नतो समेति। तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाय - यथा अत्यतो हि
११ २४० २१ खो नानं, व्यञ्जनतो समेति। मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्वा' ति।
इति दुग्गहीतं दुग्गहीततो घारेत्तत्वं, सुग्गहीतं सुग्गहीततो घारेत्तत्वं।
दुग्गहीतं दुग्गहीततो घारेत्वा सुग्गहीतं सुग्गहीततो घारेत्वा यो
धम्मो यो विनयो सो भासितव्वो।

४. "तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स - 'इमेसं खो आयस्मन्तानं

१ नियमु - म०; तत्थ सियु - सी०। २. दुग्गहीत - म०, स्या०। ३. सुग्गहीतं -
म०; सुग्गहीतं - स्या०; सुग्गहीत - सी०। ४-४. सी०, स्या०, रो० पोत्थनेन नति।

अत्थतो हि खो समेति, व्यञ्जनतो नानं' ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो—'आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि समेति, व्यञ्जनतो नानं। तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ—यथा अत्थतो हि खो समेति, व्यञ्जनतो नानं। अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं—व्यञ्जनं। मायस्मन्तो अप्पमत्तके विवादं आप- 5 ज्जित्था' ति। अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो—'आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि समेति, व्यञ्जनतो नानं। तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ—यथा' अत्थतो हि खो समेति, व्यञ्जनतो नानं। अप्प- मत्तकं खो पनेतं यदिदं—व्यञ्जनं। मायस्मन्तो अप्पमत्तके विवादं 10 आपज्जित्था' ति। इति सुग्गहीतं सुग्गहीततो धारेतब्बं, दुग्गहीतं दुग्गहीततो धारेतब्बं। सुग्गहीतं सुग्गहीततो धारेत्वा दुग्गहीतं दुग्गहीततो धारेत्वा यो धम्मो यो विनयो सो भासितब्बो।

५. "तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स—'इमेसं खो आयस्मन्तानं अत्थतो चेव समेति व्यञ्जनतो च समेती' ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं 15 मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो—'आयस्मन्तानं खो अत्थतो चेव समेति, व्यञ्जनतो च समेति। तदमिनापेतं आय- स्मन्तो जानाथ—यथा अत्थतो चेव समेति व्यञ्जनतो च समेति। मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था' ति। अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स 20 वचनीयो—'आयस्मन्तानं खो अत्थतो चेव समेति व्यञ्जनतो च समेति। तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ—यथा अत्थतो चेव समेति व्यञ्जनतो च समेति। मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था' ति। इति सुग्गहीतं सुग्ग- हीततो धारेतब्बं। सुग्गहीतं सुग्गहीततो धारेत्वा यो धम्मो यो विनयो 25 सो भासितब्बो।

R. 241

25

§ २. सामगिकुसलता

६. "तेसं चे वो, भिक्खवे, समग्गानं सम्मोदमानानं अविवद- मानानं सिक्खतं सिया अञ्जतरस्स भिक्खुनो आपत्ति सिया वीति- ५ कम्मो, तत्र, भिक्खवे, न चोदनाय' तरित्तब्बं'। पुग्गलो उपपरिक्खित्तब्बो

- 'इति मय्हं च अविहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स अनुपघातो, परो हि पुग्गलो अक्कोधनो अनुपनाही दब्बहिदिट्ठी' सुप्पटिनिस्सग्गी,^१ सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेत्तुं' ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

- ५ "सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स - 'मय्हं खो अविहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो, परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही दब्बहिदिट्ठी सुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेत्तुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं - परस्स पुग्गलस्स उपघातो । अय खो एतदेव बहुतरं - स्वाहं' सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेत्तुं' ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

"सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स - 'मय्हं खो विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स अनुपघातो । परो हि पुग्गलो अक्कोधनो अनुपनाही दब्बहिदिट्ठी दुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेत्तुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं - मय्हं विहेसा । अय खो एतदेव बहुतरं - स्वाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेत्तुं' ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

- R. 212 २० "सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स - 'मय्हं च खो विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही दब्बहिदिट्ठी दुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेत्तुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं - मय्हं च विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । अय खो एतदेव बहुतरं - स्वाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेत्तुं' ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

"सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स - 'मय्हं च खो विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही दब्बहिदिट्ठी दुप्पटिनिस्सग्गी, न चाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला

१ दब्बहिदिट्ठी - मी०, रो० । २. दुप्पटिनिस्सग्गी - त्या० ३. सोहं - मी०, रो० ।

वुद्धापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं' ति । एवरूपे, भिक्खवे', पुग्गले उपेक्खा नातिमञ्जितब्बा ।

७. "तेसं च वो, भिक्खवे, समग्गानं सम्मोदमानानं अविवद-
मानानं सिक्खतं अञ्जमञ्जस्स वचीसंहारो' उप्पज्जेय्य दिट्ठिपळासो'
चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि । तत्थ एकतोपक्खिकानं 5
भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स
वचनीयो - 'यं नो, आवुसो, अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं
अविवदमानानं सिक्खतं अञ्जमञ्जस्स वचीसंहारो उप्पन्नो दिट्ठि-
पळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो'
गरहेय्या' ति । सम्मा व्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं व्याकरेय्य - 10
'यं नो, आवुसो, अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं
सिक्खतं अञ्जमञ्जस्स वचीसंहारो उप्पन्नो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो
अप्पच्चयो अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो गरहेय्या ति । एतं पना-
वुसो, धम्मं अप्पहाय निब्बानं सच्छिकरेय्या' ति । सम्मा व्याकरमानो,
भिक्खवे, भिक्खु एवं व्याकरेय्य - 'एतं, आवुसो, धम्मं अप्पहाय न 15
निब्बानं सच्छिकरेय्या' ति ।

B. 31

"अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं
मञ्जेय्याथ, सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो - 'यं नो, आवुसो,
अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं सिक्खतं अञ्ज-
मञ्जस्स वचीसंहारो उप्पन्नो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो 20
अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो गरहेय्या' ति । सम्मा व्याकरमानो,
भिक्खवे, भिक्खु एवं व्याकरेय्य - 'यं नो, आवुसो, अम्हाकं सम-
ग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं सिक्खतं अञ्जमञ्जस्स वची-
संहारो उप्पन्नो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि
तं जानमानो समणो गरहेय्या ति । एतं पनावुसो, धम्मं अप्पहाय 25
निब्बानं सच्छिकरेय्या' ति । सम्मा व्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु
एवं व्याकरेय्य - 'एतं खो, आवुसो, धम्मं अप्पहाय न निब्बानं सच्छि-
करेय्या' ति ।

11. 243

१. स्या०, रो० पोत्यवेसु नत्थि । २ वचीसंहारो-सी०, स्या०, रो० । ३. दिट्ठि-
पळासो-सी० । ४. समानो-सी० । ५. व्याकरमानो-रो० ।

८. "तं चे, भिक्खवे, भिक्खुं परे एवं पुच्छेय्यं - 'आयस्मता नो एते भिक्खू अकुसला बुद्धापेत्वा कुसले पतिट्ठापिता' ति ? सम्मा व्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं व्याकरेय्य - 'इवाहं, आवुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमि, तस्स मे भगवा धम्मं देसेसि,' ताहं' धम्मं सुत्वा तेसं भिक्खूनं अभासि । तं ते भिक्खू धम्मं सुत्वा अकुसला' बुद्धहिंसु, कुसले पतिट्ठहिंसू' ति । एवं व्याकरमानो खो, भिक्खवे, भिक्खु न चेव अत्तानं उक्कंसेति, न पर वम्मेति,' धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरोति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छती" ति ।

९. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
१० अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१ देवेति - म्या० । २ तस्माह - स्या० । ३ अकुसले - रो० । ४ वम्हेति - रो० ।

४. सामगामसुतं

§ १. नातपुत्ते कालङ्कते भिन्ना निगण्ठा

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति साम-
गामे । तेन खो पन समयेन निगण्ठो^१ नातपुत्तो^२ पावायं अधुनाकालङ्कतो^३
होति । तस्स कालङ्किरियाय^४ - भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता^५ भण्डन-
जाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता
विहरन्ति - “न त्वं इमं धम्मविनयं आजानासि, अहं इमं धम्मविनयं
आजानामि । किं त्वं इमं धम्मविनयं आजानिस्ससि ! मिच्छापटिपन्नो
त्वमसि, अहमस्मि सम्मापटिपन्नो । सहितं मे, असहितं ते । पुरेवचनीयं
पच्छा अवच, पच्छावचनीयं पुरे अवच । अधिचिण्णं ते विपरावत्तं ।
आरोपितो ते वादो । निग्गहितोसि, चर वादप्पमोक्खाय ; निब्बेठेहि^६
वा सचे प्होसी” ति^७ । वधो येव^८ खो^९ भञ्जे निगण्ठेसु नातपुत्तियेसु
वत्तति । ये पि निगण्ठस्स नातपुत्तस्स सावका गिही ओदातवसना ते पि
निगण्ठेसु नातपुत्तियेसु निब्बिन्नरूपा^{१०} विरत्तरूपा पटिवानरूपा^{११} यथा तं
दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके
असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते भिन्नयूपे अप्पटिसरणे” ।

२. अथ खो चुन्दो समणुद्देशो पावायं वस्सं^{१२} वुत्थो^{१३} येन साम-
गामो येनायस्मा आनन्दी तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं
अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चुन्दो समणुद्देशो
आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच - “निगण्ठो, भन्ते, नातपुत्तो पावायं
अधुनाकालङ्कतो । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता
... पे० ... भिन्नयूपे अप्पटिसरणे” ति । एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो चुन्दं
समणुद्देशं एतदवोच - “अत्थि खो इदं, आवुसो चुन्द, कथापाभतं भगवन्तं

१. निगण्ठो - स्या० । २. नातपुत्तो - म० । ३. अधुना कालङ्कतो - सी०, स्या०, रो० ।
४. कालङ्किरियाय - सी०, स्या०, रो० । ५. द्वेद्विहकजाता - स्या० । ६. निब्बेठेहि - सी०,
स्या० । ७. ति ते अञ्जमञ्जं कलहं करिस्सु - स्या० । ८-८. वधो येवेको - सी०, स्या०, रो० ।
९. निब्बिन्नरूपा - स्या०, रो० । १०. पटिवानरूपा - रो० । ११. अप्पटिसरणे ति - मी० ।
१२-१२. वस्सं वुत्तो - म० ।

दस्सनाय । आयाम, आवुसो चुन्द, येन भगवा तेनुपसङ्कमिस्साम्; उप-
सङ्कमित्वा एतमत्यं भगवतो आरोचेस्सामा” ति । “एवं, भन्ते” ति खो
चुन्दो समणुद्देशो आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि ।

B. 33

T. 246

अथ खो आयस्मा च आनन्दो चुन्दो च समणुद्देशो येन भगवा
■ तेनुपसङ्कमिस्सु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसी-
दिसु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच -
“अयं, भन्ते, चुन्दो समणुद्देशो एवमाह - ‘निगण्ठो, भन्ते, नातपुत्तो
पावायं अधुनाकालङ्कतो । तस्स कालङ्कुरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिक-
जाता ...पे०... भिन्नयूपे अप्पटिसरणे’ ति । तस्स भय्हं, भन्ते, एवं
10 होति - ‘माहेव भगवतो अच्चयेन सङ्खे विवादो उप्पज्जि; स्वास्स
विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय
दुक्खाय देवमनुस्सानं’ ” ति ।

§ २. बोधिपक्खियेसु धम्मेषु अभिवादो

३. “तं किं भवजसि, आनन्द, ये वो मया धम्मा अभिञ्चा
देसिता, सेय्ययीदं - चत्तारो सतिपट्ठाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो
15 इदिपादा पच्चिन्द्रियाणि पच्च वलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको
मग्गो, पस्ससि नो त्वं, आनन्द, इमेसु धम्मेषु द्वे पि मिक्खू नानावादे”
ति ?

“येमे, भन्ते, धम्मा भगवता अभिञ्चा देसिता, सेय्ययीदं-
चत्तारो सतिपट्ठाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो इदिपादा पच्चि-
20 न्द्रियाणि पच्च वलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, नाहं
पस्सामि इमेसु धम्मेषु द्वे पि मिक्खू नानावादे । ये च खो, भन्ते,
पुग्गला भगवन्तं पतितसयमानरूपा विहरन्ति ते पि भगवतो अच्चयेन
सङ्खे विवादं जनेय्युं अज्झाजीवे वा अधिपातिमोक्खे वा; स्वास्स
विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय
25 दुक्खाय देवमनुस्सानं” ति ।

“अप्पमत्तको सो, आनन्द, विवादो यदिदं - अज्झाजीवे वा
अधिपातिमोक्खे वा । मग्गे वा हि^१, आनन्द, पटिपट्ठाया वा सङ्खे

१. नो-स्सा० । २. ओय्ठ-रो०, खी० । ३. पि-खी०, स्सा०, रो० ।

विवादो उप्पज्जमानो उप्पज्जेय्य; स्वास्स विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय वहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं ।

§ ३. छ विवादमूलानि

४. "छयिमानि, आनन्द, विवादमूलानि । कतमाणि छ ?
इधानन्द, भिक्खु कोधनो होति उपनाही । यो सो, आनन्द, भिक्खु
कोधनो होति उपनाही सो सत्थरि पि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, ६
धम्मे पि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्खे पि अगारवो विहरति
अप्पतिस्सो, सिक्खाय पि न परिपूरकारी होति । यो सो, आनन्द,
भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मे ... सङ्खे^१ अगारवो
विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खाय न परिपूरकारी होति^२, सो सङ्खे
विवादं जनेति; यो होति विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय १०
वहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं । एवरूपं
चे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा समनुपस्सेय्याथ,
तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स पहानाय वाय-
मेय्याथ । एवरूपं चे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्धा
वा न समनुपस्सेय्याथ, तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स विवाद- १५
मूलस्स आयतिं अनवस्सवाय पटिपज्जेय्याथ । एवमेतस्स पापकस्स विवाद-
मूलस्स पहानं होति, एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स आयतिं अत-
वस्सवो होति ।

५. "पुन च परं, आनन्द, भिक्खु मक्खी होति पळासी'
...पे०... इस्सुकी होति मच्छरी ...पे०... सठो होति मायावी ...पे०... २०
पापिच्छो होति मिच्छादिट्ठि^३ ...पे०... सन्दिट्ठिपरामासी होति आधान-
ग्गाही^४ दुप्पटिनिस्सग्गी । यो सो, आनन्द, भिक्खु सन्दिट्ठिपरामासी
होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी सो सत्थरि पि अगारवो विहरति
अप्पतिस्सो, धम्मे पि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्खे पि अगारवो
विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खाय पि न परिपूरकारी होति । यो सो, २५
आनन्द, भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मे ... सङ्खे ...

१. सङ्खे पि—सी०, स्या०, रो० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्वकेसु नत्थि ।

३. पळासी—रो०; पळासी—मी० । ४. मिच्छादिट्ठी—स्या०, रो० । ५. आधानग्गाही—मी०, स्या०, रो० ।

सिक्खाय न परिपूरकारी होति सो सद्धे विवादं जनेति; यो होति विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं । एवरुपं चे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा वहिद्धा वा समनुपस्सेय्याथ, तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स

■ विवादमूलस्स पहानाय वायमेय्याथ । एवरुपं चे तुम्हे, आनन्द, विवाद-
मूलं अज्झत्तं वा वहिद्धा वा न समनुपस्सेय्याथ, तत्र तुम्हे, आनन्द,
तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स आयतिं अनवस्सवाय पटिपज्जेय्याथ ।
एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स पहानं होति, एवमेतस्स पापकस्स
विवादमूलस्स आयतिं अनवस्सवो होति । इमानि खो, आनन्द, छ
10 विवादमूलानि ।

D. 217

§ ४. सत्त अधिकरणसमथा

D 25

६. "चत्तारिमानि, आनन्द, अधिकरणानि । कतमानि चत्तारि ? विवादाधिकरणं, अनुवादाधिकरणं, आपत्ताधिकरणं, किच्चाधिकरणं - इमानि खो, आनन्द, चत्तारि अधिकरणानि । सत्त खो पनिमे, आनन्द, अधिकरणसमथा - उप्पप्पुप्पन्नानं अविकरणानं समथाय वूपसमाय

15 सम्मुखाविनयो दातव्वो, सतिविनयो दातव्वो, अमूब्हुविनयो दातव्वो, पटिब्भाय कारेतव्वं, येभुय्यसिका, तत्सपापियसिका, तिणवत्थारको ।

(१) सम्मुखाविनयो

७ "कथं च, आनन्द, सम्मुखाविनयो होति ? इवानन्द, भिक्खू विवदन्ति धम्मो ति वा अवम्मो ति वा विनयो ति वा अविनयो ति वा । तेहानन्द, भिक्खूहि सव्वेहेव समग्गेहि सन्निपतितव्वं । सन्नि-
20 पतित्वा धम्मनेति समनुमज्जितव्वा । धम्मनेति समनुमज्जित्वा यथा तत्थ समेति तथा तं अधिकरण वूपसमेतव्वं । एवं खो, आनन्द, सम्मुखा-
विनयो होति, एवं च पनिवेकच्चान अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं - सम्मुखाविनयेन ।

(२) येभुय्यसिका

८. "कथं च, आनन्द, येभुय्यसिका होति ? ते वे, आनन्द,
25 भिक्खू न राक्खोन्ति तं अधिकरण तस्मिं आवासे वूपसमेतुं, तेहानन्द,

१ सम्मत्तातिव्यसिका - सी०, छे० । २ तेहेव आनन्द - सी० । ३ पन - त्या० ।

भिक्षूहि यस्मिं आवासे बहुतरा भिक्षू सो आवासो गन्तव्वो ।
तत्थ सब्बेहेव समग्गेहि सन्निपत्तितव्वं । सन्निपत्तित्वा धम्मनेत्ति
समनुमज्जितव्वा । धम्मनेत्तिं समनुमज्जित्वा यथा तत्थ समेति तथा
तं अधिकरणं वूपसमेतव्वं । एवं खो, आनन्द, येभुय्यसिका होति, एवं च
पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — येभुय्यसिकाय । ४

(३) सतिविनयो

९. “कथं च, आनन्द, सतिविनयो होति ? इधानन्द, भिक्षू
भिक्षुं एवरूपाय गरुकाय आपत्तिया चोदेन्ति पाराजिकेन वा
पाराजिकसामन्तेन वा — ‘सरतायस्मा एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आप-
ज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति ? सो एवमाह — ‘न
खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पारा- 10
जिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति । तस्स खो, आनन्द, भिक्षुनो
सतिविनयो दातव्वो । एवं खो, आनन्द, सतिविनयो होति, एवं च
पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — सतिविनयेन ।

R. 248

(४) अमूल्हविनयो

१०. “कथं च, आनन्द, अमूल्हविनयो होति ? इधानन्द,
भिक्षू भिक्षुं एवरूपाय गरुकाय आपत्तिया चोदेन्ति पाराजिकेन 15
वा पाराजिकसामन्तेन वा — ‘सरतायस्मा एवरूपिं गरुकं आपत्तिं
आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति ? सो एवमाह —
‘न खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता
पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति । तमेनं सो निव्वेठेत्तं^१
अतिवेठेत्ति’ — ‘इद्धायस्मा साधुकमेव जानाहि यदि सरस्ति एवरूपिं 20
गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति ।
सो एवमाह — ‘अहं खो, आवुसो, उम्मादं पापुणिं चेतसो विपरि-
यासं’ । तेन मे उम्मत्तकेन वहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासित-
परिक्कन्तं’ । नाहं तं सरामि । मूल्हेन मे एतं कत्तं’ ति । तस्स खो,
आनन्द, भिक्षुनो अमूल्हविनयो दातव्वो । एवं खो, आनन्द, अमूल्ह- 25

B. 36

१. एवरूपं — सी०, स्या०, रो० । २. निव्वेठेत्तं — स्या० । ३. अनिवेधेति — स्या० ।

४. विपरियसं — सी०, स्या० । ५. भासितपरिक्कन्तं — सी०, स्या०, रो० ।

विनयो होति, एवं च पतिव्येकच्चाणं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं - अमूहविनयेन ।

(५) पटिञ्जातकरणं

११. "कथं च, आनन्द, पटिञ्जातकरणं होति ? इवानन्द, भिक्षु चोदितो वा अचोदितो वा आपत्तिं सरति, विवरति उत्तानी-
5 करोति । तेन, आनन्द, भिक्षुना बुद्धतर^१ भिक्षु^२ उपसङ्गमित्रा
एकसं चीवरं कत्वा पादे वन्दित्वा उक्कुटिकं निसीदित्वा अञ्जलि
पग्राहेत्वा एवमस्स वचनीयो - 'अहं, भन्ते, इत्यन्नामं आपत्तिं आपन्नो
तं पटिदेसेमी' ति । सो एवमाह - 'पस्ससी' ति ?

'आम' पस्सामी' ति ।

10 'आयत्तिं संवरय्यासी' ति ।

'संवरिस्सामी' ति ।

"एवं खो, आनन्द, पटिञ्जातकरणं होति, एवं च पतिव्येकच्चा
अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं - पटिञ्जातकरणेन ।

(६) तत्सपापिप्पसिका

R. 219

१२. "कथं च, आनन्द, तत्सपापिप्पसिका होति ? इवानन्द
15 भिक्षु भिक्षु^३ एवरूपाय गरूकाय आपत्तिया चोदेति^४ पाराजिकेन
पाराजिकसामन्तेन वा - 'सरत्तायस्मा एवरूपि गरूकं आपत्तिं आपज्जि
पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा' ति ? सो एवमाह - 'न खो ऽ
आवुमो, सरामि एवरूपि गरूकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं
D. 37 पाराजिकसामन्तं वा' ति । तमेनं सो निव्वेदेन्तं अतिवेठेति - 'इच्छाय
20 माद्युक्मेव जानाहि यदि सरसि एवरूपि गरूकं आपत्तिं आपज्जि
पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा' ति । सो एवमाह - 'न खो ;
आवुमो, सरामि एवरूपि गरूकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं
पाराजिकसामन्तं वा ; सरामि च खो अहं, आवुसो, एवरूपि अप्पमा
आपत्तिं आपज्जिता' ति । तमेनं सो निव्वेदेन्तं अतिवेठेति - 'इच्छाय

१ बुद्धतर - स्या०, बुद्धतर - मी०, रो० । २ भिक्षु - धो०, स्या०,

३ मी०, स्या०, रो० पोषकेभुन्निय । ४ सवर आपज्जेय्यामी - मी०, स्या०, रो० । ५

पाराजिकसामो - मी०, स्या०, रो० । ६ भिक्षु - स्या०, रो० । ७ चोदेति - स्या०,

८ पो - मी०, रो० ।

साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपि गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा' ति ? सो एवमाह—'इमं हि नामाहं, आवुसो, अप्पमत्तिकं आपत्तिं आपज्जित्वा' अपुट्ठो पटिजानिस्सामि । किं पनाहं एवरूपि गरुकं आपत्तिं आपज्जित्वा पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा पुट्ठो न पटिजानिस्सामी' ति ? सो एवमाह—'इमं हि' नाम त्वं, 5 आवुसो, अप्पमत्तिकं आपत्तिं आपज्जित्वा अपुट्ठो न पटिजानिस्ससि, किं पन त्वं एवरूपि गरुकं आपत्तिं आपज्जित्वा पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा पुट्ठो पटिजानिस्ससि ? इद्धायस्मा साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपि गरुकं आपत्तिं आपज्जिता' पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा' ति । सो एवमाह—'सरामि खो अहं, आवुसो, एवरूपि 10 गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा । दवा मे एतं वुत्तं, खा मे एतं वुत्तं—नाहं तं सरामि एवरूपि गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा' ति । एवं खो, आनन्द, तस्सपापियसिका होति, एवं च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं—तस्सपापियसिकाय । 15

(७) तिणवत्थारको

१३. "कथं च, आनन्द, तिणवत्थारको होति ? इधानन्द, भिक्खूनं भण्डनजातानं कलहजातानं विवादापन्नानं विहरतं बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं होति भासितपरिक्कन्तं । तेहानन्द, भिक्खूहि सब्वेहेव समग्गेहि सन्निपतितव्वं । सन्निपतित्वा एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं व्यत्तेन^१ भिक्खुना उट्ठायासना एकसं चीवरं कत्वा अञ्जलिं 20 पणामेत्वा सङ्घो आपेतव्वो —

'सुणातु मे, भन्ते, सङ्घो । इदं अम्हाकं भण्डनजातानं कलहजातानं विवादापन्नानं विहरतं बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासितपरिक्कन्तं । यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, अहं या चेव इमेसं आयस्मन्तानं आपत्ति या च अत्तनो आपत्ति, इमेसं चेव आयस्मन्तानं अत्थाय अत्तनो 25 च अत्थाय, सङ्घमज्झे तिणवत्थारकेन देसेय्यं, ठपेत्वा थुल्लवज्जं ठपेत्वा गिहिपटिसंयुत्तं' ति ।

१. आपज्जिता—रो० । २. च—स्या० । ३. आपज्जित्वा—रो० । ४. व्यत्तनरेन—रो० ; व्यत्ततरेन—सी० ।

“अथापरसं एकतोपविष्वाकानं भिक्षुनं व्यत्तेन भिक्षुना उट्ठा-
यासना एकसं चीवरं कत्वा अज्जलि पणामेत्वा सङ्घो आपेतच्चो -

‘सुणातु मे, मत्ते, सङ्घो । इदं अम्हाकं भण्डनजातानं कलह-
जातानं विवादापन्नानं विहरसं वहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासित-
परिक्कन्तं । यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, अहं या चेव इमेसं आयस्मन्तानं
आपत्ति या च अत्तनो आपत्ति, इमेसं चेव आयस्मन्तानं अत्याय अत्तनो
च अत्याय, सङ्घमज्जे तिणवत्त्यारकेन देसेय्यं, ठपेत्वा थुल्लवज्जं ठपेत्वा
गिहिपटिसंयुत्तं’ ति ।

“एवं स्रो, आनन्द, तिणवत्त्यारको होति, एवं च पनिधेकच्चानं
अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं - तिणवत्त्यारकेन ।

५. छ साराणीया धम्मा

१४. “छयिमे, आनन्द, धम्मा साराणीया’ पियकरणा गरु-
करणा सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तन्ति । कतमे
छ ? इधानन्द, भिक्षुनो मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्टितं होति सन्नहचारीसु
आवि’ चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो पियकरणो गरुकरणो
सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तन्ति ।

“पुन च परं, आनन्द, भिक्षुनो मेत्तं वचोक्कम्मं पच्चुपट्टितं होति
सन्नहचारीसु आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो पियकरणो
गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तन्ति ।

“पुन च परं, आनन्द, भिक्षुनो मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्टितं
होति सन्नहचारीसु आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो
पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय
संवत्तन्ति ।

“पुन च परं, आनन्द, भिक्षु - ये ते लाभो धम्मिका
धम्मलद्धा अन्तमसो पत्तपरियापन्नमतं पि तथारूपेहि लाभेहि -
अपटिविमत्तभोगी होति, सीलवत्तेहि सन्नहचारीहि साधारणभोगी ।
अयं पि धम्मो साराणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय
सामगिया एकीभावाय संवत्तन्ति ।

“पुन च परं, आनन्द, भिक्खु — यानि तानि सीलानि अखण्डानि अच्छिद्धानि असवलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि^१ विञ्चुप्पसत्थानि^२ अपरामद्धानि समाधिसंवत्तनिकानि^३ तथारूपेषु सीलेषु — सीलसामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगगिया एकीभावाय ५ संवत्तति ।

“पुन च परं, आनन्द, भिक्खु — यायं दिट्ठि अरिया निव्यायानिका निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय तथारूपाय दिट्ठिया — दिट्ठि-सामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगगिया एकी- १० भावाय संवत्तति । इमे खो, आनन्द, छ साराणीया धम्मा पियकरणा गरुकरणा सङ्गहाय अविवादाय सामगगिया एकीभावाय संवत्तन्ति ।

“इमे चे तुम्हे, आनन्द, छ साराणीये धम्मे समादाय वत्तेय्याथ,^४ पस्सथ नो तुम्हे, आनन्द, तं वचनपथं अणुं वा थूलं वा यं तुम्हे नाधि- १५ वासेय्याथा” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिहानन्द, इमे छ साराणीये धम्मे समादाय वत्तथ^५ । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया” ति ।

१५. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति । २०

—:०:—

१. भुजिस्सानि — रो० । २. विञ्चुप्पसत्थानि — स्या० । ३. संवत्तेय्याथ — सी०, रो० ।

४. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ५. संवत्तेय्याथ — स्या० ।

५. सुनक्खत्तसुत्तं

§ १. भिक्खूमे अञ्जाव्याकरणं

P. 232

B. 40

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने
कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन सम्बहुलेहि भिक्खूहि भगवतो
सन्तिके अञ्जा व्याकता होति - “‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं,
कतं करणीयं, नापरं इत्यत्ताया’ ति पजानामा” ति । अस्सोसि खो
सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो - “सम्बहुलेहि किर भिक्खूहि भगवतो
सन्तिके अञ्जा व्याकता होति - ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं
करणीयं, नापरं इत्यत्ताया’ ति पजानामा” ति । अय खो सुनक्खत्तो
लिच्छविपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
अमिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सुनक्खत्तो
लिच्छविपुत्तो भगवन्तं एतदवोच - “सुत्तं मेत्तं, भन्ते - ‘सम्बहुलेहि
किर भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अञ्जा व्याकता होति - खीणा
जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्यत्ताया ति
पजानामा’ ति । ये ते, भन्ते, भिक्खू भगवतो सन्तिके अञ्जं व्याकंसु -
‘गीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्यत्ताया ति
पजानामा’ ति, कच्चि ते, भन्ते, भिक्खू सम्मदेव अञ्जं व्याकंसु उदाहु
सन्तत्थेकच्चे भिक्खू अधिमानेन अञ्जं व्याकंसु” ति ?

२. “ये ते, सुनक्खत्त, भिक्खू मम सन्तिके अञ्जं व्याकंसु -
‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्यत्ताया ति
पजानामा’ ति, सन्तत्थेकच्चे भिक्खू सम्मदेव अञ्जं व्याकंसु, सन्ति
पनिथेकच्चे भिक्खू अधिमानेन पि अञ्जं व्याकंसु । तत्र, सुनक्खत्त,
ये ते भिक्खू सम्मदेव अञ्जं व्याकंसु तेसं तंतथेव होति; ये पन ते
भिक्खू अधिमानेन अञ्जं व्याकंसु तत्र, सुनक्खत्त, तथागतस्स एवं
होति - ‘धम्मं नेसं देसेस्सं’ ति । एवं चेत्य, सुनक्खत्त, तथागतस्स
होति - ‘धम्मं नेसं देसेस्सं’ ति । अय च पनिथेकच्चे मोघपुरिसा पञ्चं

अभिसङ्खरित्वा अभिसङ्खरित्वा तथागतं उपसङ्कमित्वा^१ पुच्छन्ति । तत्र, सुनक्खत्त, यं पि तथागतस्स एवं होति—‘धम्मं नेसं देसेस्स’^२ ति तस्स पि होति अञ्जथत्तं^३ ति ।

R. 253

“एतस्स भगवा कालो, एतस्स सुगत कालो, यं भगवा धम्मं देसेय्य । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति ।

5

§ २. तथागतस्स देसना

३. “तेन हि, सुनक्खत्त सुणाहि^४, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच—

“पञ्च खो इमे, सुनक्खत्त, कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रज-
नीया, सोतविञ्जेय्या सद्दा ... पे० ... धानविञ्जेय्या गन्धा ... जिह्वा-
विञ्जेय्या रसा ... कायविञ्जेय्या फोट्ठ्वा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा
कामूपसंहिता रजनीया—इमे खो, सुनक्खत्त, पञ्च कामगुणा ।

B. 41

४. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकञ्चो पुरिसपुग्गलो लोकामिसाधिमुत्तो अस्स । लोकामिसाधिमुत्तस्स खो,
सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी^५ चैव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मं
च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन च विर्त्ति^६
आपज्जति; आनेञ्जपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न
सुस्सूसति, न^७ सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति^८, न च तं
पुरिसं भजति, न च तेन विर्त्ति आपज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त,
पुरिसो सकम्हा गामा वा निगमा वा चिरविप्पवुत्थो अस्स । सो
अञ्जतरं पुरिसं पस्सेय्य तम्हा गामा वा निगमा वा अचिरपक्कन्तं ।
सो तं पुरिसं तस्स गामस्स वा निगमस्स वा खेमत्तं च सुभिक्खत्तं^९
च अप्पावाघत्तं^{१०} च पुच्छेय्य; तस्स सो पुरिसो तस्स गामस्स वा निग-
मस्स वा खेमत्तं च सुभिक्खत्तं च अप्पावाघत्तं च संसेय्य । तं किं
मञ्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु सो पुरिसो तस्स पुरिसस्स सुस्सूसेय्य,

16

20

R. 254

१. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्ति । २. सुणोहि—सी०, रो० । ३. तप्पटिरूपी—स्या० ।
४. चित्ति—स्या० । ५. न च—स्या० । ६. उपट्ठपेति—सी०, रो० । ७. सुभिक्खत्तं—
स्या०, रो० । ८. अप्पावाघत्तं—स्या०, रो० ।

सोतं ओदहेय्य, अञ्जा चित्तं उपट्ठापेय्य, तं च पुरिसं भजेय्य, तेन च विर्त्ति आपज्जेय्या" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेकच्चो पुरिस-
 ५ पुगलो लोकामिसाधिमुत्तो अस्स । लोकामिसाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त,
 पुरिसपुगलस्स तप्पतिरूपी चेव कया सण्ठाति, तदनुधम्मं च अनु-
 वितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन च विर्त्ति
 आपज्जति; आनेञ्जपटिसंयुत्ताय च पन कयाय कच्छमानाय न
 सुत्सूसति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं
 १० पुरिसं भजति, न च तेन विर्त्ति आपज्जति । सो एवमस्स वेदितव्यो
 - 'आनेञ्जसंयोजनेन' हि खो विसंयुत्तो' लोकामिसाधिमुत्तो पुरिस-
 पुगलो' ति ।

B. 42

५. "ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिस-
 पुगलो आनेञ्जाधिमुत्तो अस्स । आनेञ्जाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त,
 १५ पुरिसपुगलस्स तप्पतिरूपी चेव कया सण्ठाति, तदनुधम्मं च अनु-
 वितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन च विर्त्ति आप-
 ज्जति; लोकामिसपटिसंयुत्ताय' च पन कयाय कच्छमानाय न सुत्सू-
 सति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं
 भजति, न च तेन विर्त्ति आपज्जति । सेय्यवापि, सुनक्खत्त, पण्डु-
 २० पलासो वन्धना पवुत्तो' अभव्यो हरितत्ताय; एवमेव खो, सुनक्खत्त,
 आनेञ्जाधिमुत्तस्स पुरिसपुगलस्स ये लोकामिससंयोजने से पवुत्ते ।
 सो एवमस्स वेदितव्यो - 'लोकामिससंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो
 आनेञ्जाधिमुत्तो पुरिसपुगलो' ति ।

६. "ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिस-
 २५ पुगलो आकिञ्चञ्जायतनाधिमुत्तो' अस्स । आकिञ्चञ्जायतनाधि-
 मुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुगलस्स तप्पतिरूपी चेव कया सण्ठाति,
 तदनुधम्मं च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन
 च विर्त्ति आपज्जति; आनेञ्जपटिसंयुत्ताय च पन कयाय कच्छमानाय

R. 226

१-१ भो०, स्था०, रो० सोयकेनु नन्दि । २. लोकामिससंयोजनपटिसंयुत्ताय-
 सो० । ३ पवुत्तो-गो० । ४. आकिञ्चाधिमुत्तो-रो० ।

न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन विर्त्ति आपज्जति। सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुथुसिला द्वेधा भिन्ना अप्पटिसन्धिका होति; एवमेव खो, सुनक्खत्त, आकिञ्चञ्जायतनाधिमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये आनेञ्जसंयोजने से भिन्ने। सो एवमस्स वेदितव्वो — ‘आनेञ्जसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो 5 आकिञ्चञ्जायतनाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो’ ति।

७. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकञ्चो पुरिस-पुग्गलो नेवसञ्जानासञ्जायतनाधिमुत्तो अस्स। नेवसञ्जानासञ्जायतनाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मं च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं 10 भजति, तेन च विर्त्ति आपज्जति; आकिञ्चञ्जायतनपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन विर्त्ति आपज्जति। सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो मनुञ्जभोजनं भुत्तावी छड्ढेय्य। तं किं मञ्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु तस्स पुरिसस्स तस्मिं भत्ते पुन 15 भोत्तुकम्यता अस्सा” ति?

“नो हेतं, भन्ते”।

“तं किस्स हेतु”?

“अदुं हि, भन्ते, भत्तं पटिकूलसम्मत्तं” ति।

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, नेवसञ्जानासञ्जायतनाधिमुत्तस्स 20 पुरिसपुग्गलस्स ये आकिञ्चञ्जायतनसंयोजने से वन्ते। सो एवमस्स वेदितव्वो — ‘आकिञ्चञ्जायतनसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो नेवसञ्जानासञ्जायतनाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो’ ति।

८. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकञ्चो पुरिसपुग्गलो सम्मा निव्वानाधिमुत्तो अस्स। सम्मा निव्वानाधि- 25 मुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मं च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन च विर्त्ति आपज्जति; नेवसञ्जानासञ्जायतनपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन विर्त्ति आपज्जति। 30

सेय्यथापि, सुनक्खत्त, तालो मत्थकच्छिन्नो अभव्वो पुन विरुद्धिया;
 एवमेव खो, सुनक्खत्त, सम्मा निव्वानाविमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये
 नेवसञ्जानासञ्जायतनसंयोजने से उच्छिन्नमूले' तालावत्थुकत्ते' अन-
 भावकत्ते' आर्याति अनुप्पादवम्मो। सो एवमस्स वेदितव्वो - 'नेव-
 ४ सञ्जानासञ्जायतनसंयोजनेन हि खो विसंबुत्तो सम्मा निव्वानावि-
 मुत्तो पुरिसपुग्गलो' ति।

१. "ठानं खो पनेत्तं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इवेकच्चस्स
 भिक्खुनो एवमस्स - 'तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो,
 छन्दरागव्यापादेन रूप्पति। तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीत्तो अविज्जा-
 १० विसदोसो, सम्मा निव्वानाधिमुत्तोहमस्मी' ति। एवंमार्ति' अस्स
 अत्थे' समाने'। सो यानि सम्मा निव्वानाधिमुत्तस्स असप्पायानि
 तानि अनुयुज्जेय्य; असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं अनुयुज्जेय्य, अस-
 प्पाय सोत्तेन सद्दं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं धानेन गन्धं अनुयुज्जेय्य,
 २० असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं कायेन फोढुव्वं अनु-
 १५ युज्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुज्जेय्य। तस्स असप्पायं चक्खुना
 रूपदस्सनं अनुयुत्तस्स, असप्पायं सोत्तेन सद्दं अनुयुत्तस्स, असप्पायं
 धानेन गन्धं अनुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुत्तस्स, असप्पायं
 कायेन फोढुव्वं अनुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुत्तस्स रागो
 चित्तं अनुदंसेय्य। सो रागानुदंसितेन चित्तेन मरणं वा निगच्छेय्य
 २० मरणमत्तं वा दुक्खं।

"सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन
 गाब्धुपलेपनेन। तस्स मित्तामच्चा आतिसालोहिता मिसक्कं सल्ल-
 कत्त उपट्ठापेय्यु'। तस्स सो मिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परि-
 कत्तेय्य। सत्थेन वणमुखं परिकत्तित्वा' एसनिया सल्लं एसेम्म।
 १२-२३ एसनिया सल्लं एमित्वा सल्लं अब्बुहेय्य', अपनेय्य विसदोसं सउपादि-
 सेसं। अनुपादिमेसो' ति जानमानो' सो एव वदेय्य - 'अम्मो पुरिस,

१ उच्छिन्नं उच्छिन्नमूले - मी०, रो०। २ तालावत्थुकत्ते - मी०। ३ अनभावकत्ते -
 मी०, रो०, अनभावकत्ते - म्या०। ४ एवमार्ति - मी०, रो०, एवपादि - म्या०।
 ५-६ अथ समान - रो०, म्या०, असममान - मी०। ६ उपट्ठापेय्यु - मी०, म्या०, रो०।
 ७ परिकत्तित्वा - मी०, रो०। ८ अब्बुहेय्य - मी०, रो०, अब्बुहेय्य - म्या०। ९ सउपादि-
 मेसो - मी०। १० मञ्जुनालो - मी०, रो०।

उव्वतं^१ खो ते सल्लं, अपनीतो विसदोसो सउपादिसो। अनलं च ते
 अन्तरायाय। सप्पायानि चैव भोजनानि भुञ्जेय्यासि, मा ते अस-
 प्पायानि भोजनानि भुञ्जतो वणो अस्सावी अस्स। कालेन कालं च
 वणं धोवेय्यासि, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्यासि, मा ते न
 कालेन कालं वणं धोवतो न^२ कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो पुव्व- ५
 लोहितं वणमुखं परियोनन्धि। मा च वातातपे चारित्तं अनुयुञ्जि,
 मा ते वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजोसूकं^३ वणमुखं अनुद्वंसेसि।
 वणानुरक्खी च, अम्भो पुरिस, विहरेय्यासि वणसारोपी^४ ति। तस्स
 एवमस्स - 'उव्वतं खो मे सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसो।
 अनलं च मे अन्तरायाया' ति। सो असप्पायानि चैव भोजनानि १०
 भुञ्जेय्य। तस्स असप्पायानि भोजनानि भुञ्जतो वणो अस्सावी
 अस्स। न च कालेन कालं वणं धोवेय्यं, न च कालेन कालं वणमुखं
 आलिम्पेय्य। तस्स न कालेन कालं वणं धोवतो, न^५ कालेन कालं
 वणमुखं आलिम्पतो पुव्वलोहितं वणमुखं परियोनन्धेय्य। वातातपे
 च चारित्तं अनुयुञ्जेय्य। तस्स वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजो- १५
 सूकं वणमुखं अनुद्वंसेय्य। न च वणानुरक्खी विहरेय्य न वणसारोपी।
 तस्स इमिस्सा च^६ असप्पायकिरियाय, असुचि विसदोसो अपनीतो
 सउपादिसो तदुभयेन वणो पुथुत्तं गच्छेय्य। सो पुथुत्तं गतेन वणेन
 मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं।

B. 45

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेकच्चस्स २०
 भिक्खुनो एवमस्स - 'तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो
 छन्दरागव्यापादेन रूपति। तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जा-
 विसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी' ति। एवंमानि^१ अस्स
 अतथं समानं। सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि
 तानि अनुयुञ्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं अनुयुञ्जेय्य, अस- २५
 प्पायं सोतेन सहं अनुयुञ्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं अनुयुञ्जेय्य,
 असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुञ्जेय्य, असप्पायं कायेन फोद्व्वं अनु-
 युञ्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुञ्जेय्य। तस्स असप्पायं चक्खुना

R. 258

१. उव्वहत्तं - स्या०। २. सी०, स्या०, रो० पोत्वफेसु नत्थि। ३. रजोसूकं - सी०,
 स्या०, रो०। ४. न च - स्या०। ५. व - सी०, स्या०, रो०। ६. एवमादि - स्या०;
 एवंमानो - ती०।

रूपदस्सनं अनुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सद्दं अनुयुत्तस्स, असप्पायं धानेन गन्वं अनुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुत्तस्स, असप्पायं कायेन फोढुव्वं अनुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुत्तस्स रागो चित्तं अनुदंसेय्य । सो रागानुदंसितेन चित्तेन मरणं वा निगच्छेय्य
 ५ मरणमत्तं वा दुक्खं । मरणं हेतं, सुनक्खत्त, अरियस्स विनये यो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तति; मरणमत्तं हेतं, सुनक्खत्त, दुक्खं यं अज्जतरं सङ्खिलिद्ध अपात्त आपज्जति ।

१०. "ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इवेकच्चस्स भिक्खुनो एवमस्स—'तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो
 ॥ छन्दरागव्यापादेन' रूपति । तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जा-
 विसदोसो, सम्मा निव्वानाधिमुत्तोहमस्मी' ति । सम्मा निव्वाना-
 नाधिमुत्तस्सेव सतो सो यानि सम्मा निव्वानाधिमुत्तस्स असप्पायानि
 तानि नानुयुज्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुज्जेय्य,
 असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं धानेन गन्वं नानुयुज्जेय्य,
 १५ असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं कायेन फोढुव्वं नानु-
 युज्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुज्जेय्य । तस्स असप्पायं चक्खुना
 रूपदस्सनं नानुयुत्तस्स', असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुत्तस्स, असप्पायं
 धानेन गन्वं नानुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुत्तस्स, असप्पायं
 कायेन फोढुव्वं नानुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुत्तस्स रागो चित्तं
 २० नानुदंसेय्य । सो न रागानुदंसितेन चित्तेन नेव मरणं वा निगच्छेय्य
 न मरणमत्तं वा दुक्खं ।

B. 40

N. 219

"सेय्ययापि, सुनक्खत्त, पुरिसो सल्लेन विदो अस्स सविसेन गाढूपलेपनेन । तस्स मित्तमच्चा वातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठापेय्यु । तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्येन वणमुखं परिकन्तेय्य ।
 २५ सत्येन वणमुखं परिकन्तित्वा एसनिया सल्लं एसेय्य । एसनिया सल्लं एमित्वा सल्लं अब्बुहेय्य, अपनेय्य विसदोसं अनुपादिसेसं । अनुपादि-
 सेमो ति जानमानो सो एवं वदेय्य—'अम्मो पुरिस, उव्वत्तं खो ते सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसेसो । अनलं' च ते अन्तरायाय ।
 सप्पायानि चेव भोजनानि भुज्जेय्यासि, मा ते असप्पायानि

१ यो-मी०, रो० । २. व्यापादेहि-रो०, स्था० । ३. अननुत्तस्स-पी०, स्था०, रो० । ४. वत्त-स्था० ।

भोजनानि भुञ्जतो वणो अस्सावी अस्स। कालेन कालं च वणं धोवेय्यासि, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्यासि, मा ते न' कालेन कालं वणं धोवतो न कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो पुव्वलोहितं वणमुखं परियोनन्धि। मा च वातातपे चारित्तं अनुयुञ्जि, मा ते वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजोसूकं वणमुखं अनुद्धंसेसि। वणा- 5
नुरक्खी च, अम्भो पुरिस, विहरेय्यासि वणसारोपी' ति। तस्स एव-
मस्स - 'उठ्ठतं खो मे सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसेसो।
अनलं च मे अन्तरायाया' ति। सो सप्पायानि चेव भोजनानि भुञ्जेय्य।
तस्स सप्पायानि भोजनानि भुञ्जतो वणो न अस्सावी अस्स। कालेन
कालं च वणं धोवेय्य, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्य, तस्स कालेन 10
कालं वणं धोवतो कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो न' पुव्वलोहितं
वणमुखं परियोनन्धेय्य। न च वातातपे चारित्तं अनुयुञ्जेय्य। तस्स
वातातपे चारित्तं अननुयुत्तस्स रजोसूकं वणमुखं नानुद्धंसेय्य। वणा-
नुरक्खी च विहरेय्य वणसारोपी। तस्स इमिस्सा च' सप्पायकिरि-
याय असु' च' विसदोसो अपनीतो अनुपादिसेसो तदुभयेन वणो 15
विरुहेय्य। सो रुद्धेन वणेन सञ्छविना नेव मरणं वा निगच्छेय्य न
मरणमत्तं वा दुक्खं।

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेकच्चस्स
भिक्खुनो एवमस्स - 'तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो
छन्दरागव्यापादेन रुप्पति। तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जा- 20
विसदोसो, सम्मा निव्वानाधिमुत्तोहमस्मी' ति। सम्मा निव्वाना-
धिमुत्तस्सेव सतो सो यानि सम्मा निव्वानाधिमुत्तस्स असप्पायानि
तानि नानुयुञ्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुञ्जेय्य, अस-
प्पायं सोतेन सहं नानुयुञ्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुञ्जेय्य,
असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुञ्जेय्य, असप्पायं कायेन फोट्टुवं नानु- 25
युञ्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुञ्जेय्य। तस्स असप्पायं
चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सहं नानुयुत्तस्स,
असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुत्तस्स,

B. 47

R. 200

असप्पायं कायेन फोढुव्वं नानुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं नानु-
युत्तस्स, रागो चित्तं नानुद्वंसेय्य। सो न रागानुद्वंसितेन चित्तेन नेव
मरणं वा निगच्छेय्य न भरणमत्तं वा दुक्खं।

११. "उपमा खो मे अयं, सुनक्खत्त, कता अत्थस्स विञ्चा-
पनाय। अयं येवेत्थ अत्थो - वणो ति खो, सुनक्खत्त, छन्नेतं अज्झत्ति-
कानं आयतनानं अधिवचन; विसदोसो ति खो, सुनक्खत्त, अविज्जा-
येतं अधिवचन; सल्लं ति खो, सुनक्खत्त, तण्हायेतं अधिवचनं; एसनी
ति खो, सुनक्खत्त, सत्तियायेतं अधिवचनं; सत्थं ति खो, सुनक्खत्त,
अरियायेतं पञ्चाय अधिवचनं; भिसक्को सल्लकतो ति खो, सुनक्खत्त,
१० तथागतस्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स।

"सो वत, सुनक्खत्त, भिक्खु छसु फत्सायतनेसु संवुतकारी
'उपधि दुक्खस्स मूलं' ति - इति विदित्वा निरुपधि उपधिसङ्खये
विमुत्तो उपधिस्मि वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा उप्पादेस्सती'
ति - नेतं ठान विज्जति। सेय्यथापि, सुनक्खत्त, आपानियकंसो वण-
१५ सम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो; सो च खो विसेन संसट्ठो। अथ
पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्ख-
पटिकूलो। तं किं मज्झसि, सुनक्खत्त, अपि नु सो पुरिसो अमु-
आपानियकसं पिवेय्य यं जञ्जा - 'इमाहं पिवित्वा' मरणं वा निगच्छामि
भरणमत्तं वा दुक्खं" ति?

२० "नो हेतं, भन्ते"।

11. 201

B. 49

"एवमेव खो, सुनक्खत्त, सो वत भिक्खु छसु फत्सायतनेसु
संवुतकारी 'उपधि दुक्खस्स मूलं' ति - इति विदित्वा निरुपधि
उपधिसङ्खये विमुत्तो उपधिस्मि वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा
उप्पादेस्सती ति - नेतं ठान विज्जति। सेय्यथापि, सुनक्खत्त, आसी-
२० विनो धोरविसो। अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो
सुखकामो दुक्खपटिकूलो। तं किं मज्झसि, सुनक्खत्त, अपि नु सो
पुरिसो अमुस्स आसीविसस्स धोरविसस्स हत्थं वा अद्दगद्धं वा

१ अनियेउ - स्या०। २ उप्पादेस्सती - रो०। ३ मी०, रो० पोत्वक्केमु नत्थि।
४ दुक्खपटिकूलो - मी०, स्या०, रो०। ५ पित्वा - स्या०, रो०। ६ हत्थे - स्या०।

युञ्जेय्य' यं जञ्जा - 'इमिनाहं दट्टो मरणं वा निगच्छामि मरण-
मत्तं वा दुक्खं' ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, सो वत भिक्खु छसु फस्सायतनेसु
संवुत्तकारी 'उपधि दुक्खस्स मूलं' ति - इति विदित्वा निरुपधि उपधि- ५
सङ्ख्ये विमुत्तो उपधिस्मि वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा उप्पा-
देस्सती ति - नेतं ठानं विज्जती” ति ।

१२. इवमवोच भगवा । अत्तमनो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो
भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

६. आनेञ्जसप्पायसुत्तं

§ १. आनेञ्जसप्पाया पटिपदा

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा कुरुसु विहरति कम्मास-
धम्मं^१ नाम कुरुत्तं निगमो। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि—
“भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोत्तुं। भगवा
एतदवोच—“अनिच्चा, भिक्खवे, कामा तुच्छा भुसा मोसधम्मा’।
मायाकतमेत्तं^२, भिक्खवे, वाललापनं। ये च दिट्ठवम्मिका कामा, ये
च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठवम्मिका कामसञ्जा, या च
सम्परायिका कामसञ्जा—उभयमेत्तं मारवेय्यं, मारस्सेस विसयो,
मारस्सेस निवापो, मारस्सेस गोचरो। एत्येते पापका अकुसला
मानसा अभिज्झा पि व्यापादा पि सारम्भा पि संवत्तन्ति, तेव
अरियसावकस्स इधमनुसिक्खतो अन्तरायाय सम्भवन्ति। तत्र,
भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति—‘ये च दिट्ठवम्मिका
कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठवम्मिका कामसञ्जा,
या च सम्परायिका कामसञ्जा—उभयमेत्तं मारवेय्यं, मारस्सेस विसयो,
मारस्सेस निवापो, मारस्सेस गोचरो। एत्येते पापका अकुसला
मानसा अभिज्झा पि व्यापादा पि सारम्भा पि संवत्तन्ति, तेव अरिय-
सावकस्स इधमनुसिक्खतो अन्तरायाय सम्भवन्ति। यन्नूनाहं विपुलेन
महग्गतेन चेतसा विहरेय्यं अभिभूय्य लोकं अधिद्वाय मनसा। विपुलेन
हि मे महग्गतेन चेतसा विहरतो अभिभूय्य लोकं अधिद्वाय मनसा
ये पापका अकुसला मानसा अभिज्झा पि व्यापादा पि सारम्भा पि
ते न भविस्सन्ति। तेस पहाना^३ अपरित्तं च मे चित्तं भविस्सति
अप्पमाणं मुभावित’ ति। तस्स एवंपटिपन्नस्स तव्वहुलविहारिणो
आयतने चित्तं पसीदति। सम्पसादे सति एतरहि वा आनेञ्जं
समापज्जति पञ्चाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा।

१ आनेञ्जसप्पायसुत्तं—रो०। २ कम्मासधम्म—मी०; कम्मन्धम्म—रो०।

३ मोसधम्मा—रो०। ४ मायाकतमेत्तं—म०। ५ ते च—मी०, रो०। ६ पहाना—मी०।

ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आनेञ्जूपगं । अयं, भिक्खवे, पठमा आनेञ्जसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

२. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा;
या च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; 5
यं किञ्च रूपं* चत्तारि च महाभूतानि, चतुस्रं च महाभूतानं उपा-
दायरूपं’ ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं
पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा आनेञ्जं समापज्जति पञ्जाय
वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं
तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आनेञ्जूपगं । अयं, भिक्खवे, दुतिया 10
आनेञ्जसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

३. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या
च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; ये च
दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका 15
रूपसञ्जा, या च सम्परायिका रूपसञ्जा — उभयमेतं अनिच्चं ।
यदनिच्चं तं नालं अभिनन्दितुं, नालं अभिवदितुं, नालं अज्झोसितुं’
ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति ।
सम्पसादे सति एतरहि वा आनेञ्जं समापज्जति पञ्जाय वा अधि-
मुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं 20
विज्जाणं अस्स आनेञ्जूपगं । अयं, भिक्खवे, ततिया आनेञ्जसप्पाया
पटिपदा अक्खायति ।

B. 263

§ २. आकिञ्चञ्जायतनसप्पाया पटिपदा

४. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या
च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; ये च 25
दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका रूप-
सञ्जा, या च सम्परायिका रूपसञ्जा; या च आनेञ्जसप्पाया —

B. 50

* एव ‘तव रूप’ इति अधिको पाठो म० पोत्यके दिस्यति ।

सच्चा सञ्जा । यत्थेता अपरिसेसा निरुज्झन्ति एतं सन्तं एतं पणीतं
-यदिदं आकिञ्चञ्जायतनं' ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तव्वहुल-
विहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा
आकिञ्चञ्जायतनं समापज्जति पञ्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स
५ भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विञ्जाणं अस्स
आकिञ्चञ्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, पठमा आकिञ्चञ्जायतन-
सप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

५. "पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको अरञ्जगतो वा
रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो' वा इति पटिसञ्चिक्खति - 'सुञ्ज-
१० मिदं अत्तेन वा अत्तनियेन वा' ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तव्वहुल-
विहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा
आकिञ्चञ्जायतनं समापज्जति पञ्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स
भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विञ्जाणं अस्स
आकिञ्चञ्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, दुतिया आकिञ्चञ्जायतन-
१५ सप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

n. 264

६. "पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति - 'नाहं ववचनि कस्सचि' किञ्चनतस्मि, न च ववचनि'
किस्मिञ्च किञ्चनं नत्थी' ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तव्वहुल-
विहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा
२० आकिञ्चञ्जायतनं समापज्जति पञ्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स
भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विञ्जाणं अस्स
आकिञ्चञ्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, ततिया आकिञ्चञ्जायतन-
सप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

§ ३. नेवसञ्जानासञ्जायतनसप्पाया पटिपदा

७. "पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
२५ क्यति - 'ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या
च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; ये च
दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका

१ गो० पोथेने नञि । २ न कम्मचि-स्या० । ३ मम ववचनि-सी०, रो० ।

रूपसञ्जा, या च सम्परायिका रूपसञ्जा; या च आनेञ्जसञ्जा,
या च आकिञ्चञ्जायतनसञ्जा—सब्बा सञ्जा। यत्थेता अपरि-
सेसा निरुद्धान्ति एतं सन्तं एतं पणीतं—यदिदं नेवसञ्जानासञ्जा-
यतनं' ति। तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं
पसीदति। सम्पसादे सति एतरहि वा नेवसञ्जानासञ्जायतनं समा- 6
पज्जति पञ्जाय वा अविमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा। ठानमेतं
विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विञ्जाणं अस्स नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगं।
अयं, भिक्खवे, नेवसञ्जानासञ्जायतनसप्पाया पटिपदा अक्खायती" ति।

§ ४. को भिक्षु परिनिब्बायति

८. एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच—“इध,
भन्ते, भिक्षु एवं पटिपन्नो होति—‘नो चस्स, नो च मे सिया; न 10
भविस्सति, न मे भविस्सति; यदत्थि यं, भूतं—तं पजहामी’ ति।
एवं उपेक्खं पटिलभति। परिनिब्बायेय्य' नु खो सो', भन्ते, भिक्षु'
न वा परिनिब्बायेय्या" ति'?

“अपेत्येकच्चो, आनन्द, भिक्षु परिनिब्बायेय्य, अपेत्येकच्चो
भिक्खु न परिनिब्बायेय्या" ति। 15

“को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येनपेत्येकच्चो भिक्षु
परिनिब्बायेय्य, अपेत्येकच्चो भिक्षु न परिनिब्बायेय्या" ति? 20

“इधानन्द, भिक्षु एवं पटिपन्नो होति—‘नो चस्स, नो च
मे सिया; न भविस्सति, न मे भविस्सति; यदत्थि, यं भूतं—तं
पजहामी' ति। एवं उपेक्खं पटिलभति। सो तं उपेक्खं अभिनन्दति, 20
अभिवदति, अज्झोसाय तिट्ठति। तस्स तं उपेक्खं अभिनन्दतो अभि-
वदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं होति विञ्जाणं तदुपादानं।
सउपादानो, आनन्द, भिक्षु न परिनिब्बायती" ति।

“कहं पन सो, भन्ते, भिक्षु उपादियमानो उपादियती" ति? 25

“नेवसञ्जानासञ्जायतनं, आनन्दा" ति।

“उपादानसेट्ठं किर सो, भन्ते, भिक्षु उपादियमानो उपा-
दियती" ति?

“उपादानसेट्ठं हि सो, आनन्द, भिक्खु उपादियमानो उपा-
दियति । उपादानसेट्ठं हेतं, आनन्द, यदिदं — नेवसञ्जानासञ्जायतनं ।

९. “इधानन्द, भिक्खु एवं पटिपन्नो होति — ‘नो चस्स, नो
च मे सिया; न भविस्सति, न मे भविस्सति; यदत्थि, यं भूतं — तं
५ पजहामी’ ति । एवं उपेक्खं पटिलभति । सो तं उपेक्खं नाभिनन्दति,
नाभिवदति, न अञ्जोसाय तिट्ठति । तस्स तं उपेक्खं अनभिनन्दतो
अनभिवदतो अनञ्जोसाय तिट्ठतो न तत्रिस्सितं होति विञ्चाणं न
तदुपादानं । अनुपादानो, आनन्द, भिक्खु परिनिव्वायती” ति ।

E. 52

§ ५. अरियो विमोक्खो

१०. “अच्छरियं, भन्ते, अज्भुतं, भन्ते ! निस्साय निस्साय
१० किर नो, भन्ते, भगवता ओघस्स नित्यरणा अक्खाता । कतमो पन,
भन्ते, अरियो विमोक्खो” ति ?

“इधानन्द, भिक्खु अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘ये
च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठ-
धम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; ये च दिट्ठ-
१५ धम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका रूप-
सञ्जा, या च सम्परायिका रूपसञ्जा; या च आनेञ्जसञ्जा, या
च आकिञ्चव्व्यायतनसञ्जा, या च नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जा —
एस सक्कायो यावता सक्कायो । एतं अमतं यदिदं अनुपादां चित्तस्स
विमोक्खो । इति, खो, आनन्द, देसिता मया आनेञ्जसप्पाया पटिपदा,
२० देसिता आकिञ्चव्व्यायतनसप्पाया पटिपदा, देसिता नेवसञ्जानासञ्जा-
यतनसप्पाया पटिपदा, देसिता निस्साय निस्साय ओघस्स नित्यरणा,
देसितो अरियो विमोक्खो । यं खो, आनन्द, सत्थारा करणीयं सावकानं
हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि,
आनन्द, एवमूलानि, एतानि सुञ्जागारानि । ज्ञायमानन्द, मा पमादत्थ,
२५ मा पच्छा विप्पटिसारिणो बहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी” ति ।

II. 256

११. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
भासितं अभिनन्दी ति ।

७. गणकमोगल्लानसुत्तं

§ १. धम्मविनिये अनुपुब्बसिक्खा

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे। अथ खो गणकमोगल्लानो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो गणकमोगल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —

R. III 1

B. 53

“सेय्यथापि, भो गोतम, इमस्स मिगारमातुपासादस्स दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — याव पच्छिमसोपानकळेवरा^१: इमेसं पि हि, भो गोतम, ब्राह्मणानं दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — अज्जेने: इमेसं पि हि, भो गोतम, इस्सासानं दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — इस्सत्थे: अम्हाकं पि हि, भो गोतम, गणकानं^२ गणनाजीवानं^३ दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — सङ्खाने: मयं हि, भो गोतम, अन्तेवासि^४ लभित्वा पठमं एवं गणापेम — ‘एकं एककं, द्वे दुका, तीणि तिका, चत्तारि चतुक्का, पञ्च पञ्चका, छ छक्का, सत्त सत्तका, अट्ठ अट्ठका, नव नवका, दस दसका’ ति; सतं पि मयं, भो गोतम, गणापेम, भिय्यो^५ पि गणापेम^६। सक्का नु खो, भो गोतम, इमस्मि पि धम्मविनिये एवमेव अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा पञ्जापेतुं^७” ति ?

20

२. “सक्का, ब्राह्मण, इमस्मि पि धम्मविनिये अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा पञ्जापेतुं। सेय्यथापि,

R. 2

१. साराणीयं — म०। २. पच्छिमा सोपानकळेवरा — स्या०; पच्छिमा सोपानकळेवरा — सी०; पच्छिमा सोपानकळेवरा — रो०। ३. गणानं — रो०। ४. गणाना० — रो०। ५. अन्ते-वासी — सी०, स्या०। ६-६. सी०, रया०, रो० गोत्यकेसु नत्थि। ७. पञ्जापेतुं — म०।

ब्राह्मण, रक्खो अस्सदमको^१ भद्दं^२ अस्साजानीयं लभित्वा पठमेनेव
मुखावाने कारणं कारेति^३, अथ उत्तरि^४ कारणं कारेति; एवमेव
खो, ब्राह्मण, तथागतो पुरिसदम्भं लभित्वा पठमं एवं विनेति - 'एहि
त्वं, भिक्खु, सीलवा होहि, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहराहि आचार-
५ गोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खस्सु
सिक्खापदेसु^५ ति ।

"यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्ख-
संवरसंवृतो विहरति^६ आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भय-
दस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु, तमेनं तथागतो उत्तरि^७
१० विनेति - 'एहि त्वं, भिक्खु, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होहि, चक्खुना रूपं
दिस्वा मा निमित्तगाही होहि^८ मानुव्यञ्जनगाही । यत्वाधिकरण-
मेनं^९ चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका
अकुसला घम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जाहि^{१०}; रक्खाहि^{११}
चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जाहि^{१२} । सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे० ...
१५ धानेन गन्धं घायित्वा ... पे० ... जिब्हाय रसं सायित्वा ... पे० ... कायेन
फोट्टव्वं फुसित्वा ... पे० ... मनसा घम्मं विञ्जाय मा निमित्तगाही
होहि मानुव्यञ्जनगाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं
विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला घम्मा अन्वास्सवेय्युं
तस्स संवराय पटिपज्जाहि; रक्खाहि मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं
२० आपज्जाही^{१३} ति ।

"यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति, तमेनं
तथागतो उत्तरि^{१४} विनेति - 'एहि त्वं, भिक्खु, भोजने मत्तञ्च होहि ।
पटिमद्वा योनिसो आहारं आहारेय्यासि - 'नेव दवाय न मदाय न
मण्डनाय न विमूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय
२५ विहिमूपरतिमा ब्रह्मचरियानुगहाय - इति पुराणं च वेदनं पटिहह्वामि,
नवं च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता
च फासुविहारो चा^{१५} ति ।

"यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु भोजने मत्तञ्च होति, तमेनं

१ अस्सदमको - म० । २ भद्दं - सी०, रो० । ३ करोति - रो० । ४ होति -
रो० । ५ रो० शोधके नयि । ६ यतोधिकरणमेनं - रो० । ७ पटिपज्ज - सी०, रो० ।
८ रसं - गो०, ग० । ९ आपज्ज - सी०, रो० ।

तथागतो उत्तरिं विनेति—‘एहि त्वं, भिक्खु, जागरियं अनुयुत्तो विहराहि, दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेहि, रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेहि, रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेय्यासि पादे पादं अच्छाधाय’ सतो सम्पजानो उट्ठानसज्जं मनसि- 5 करित्वा, रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेही’ ति।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु जागरियं अनुयुत्तो होति, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति—‘एहि त्वं, भिक्खु, सतिसम्पजञ्जेन समन्नागतो होहि, अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी, आलोकिते 10 विलोकिते सम्पजानकारी, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी, गते ठिते निसिन्धे सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी’ ति।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु सतिसम्पजञ्जेन समन्नागतो 15 होति, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति—‘एहि त्वं, भिक्खु, विवित्तं सेनासनं भजाहि’ अरञ्जं रुक्खमूलं पव्वतं, कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं’ ति। सो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पव्वतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं। सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्गं 20 आभुजित्वा, उज्जुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उपट्ठेत्वा। सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति; व्यापादपदोसं पहाय अव्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति; थीनमिद्धं पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोकसज्जी सतो सम्पजानो, थीन- 25 मिद्धा चित्तं परिसोधेति; उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति; विचिकिञ्छं पहाय तिणविचिकिञ्छो विहरति अकथंकथी कुसलेसु धम्मेसु, विचिकिञ्छाय चित्तं परिसोधेति।

३. ४

३. "सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे पञ्चाय दुव्वलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं" उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं बूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा .. पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

"ये खो ते, ब्राह्मण, भिक्खू सेक्खा' अपत्तमानसा' अनुत्तरं योगक्षेत्रं पत्ययमाना विहरन्ति तेषु मे अयं एवस्पी अनुसासनी 10 होति । ये पन ते भिक्खू अरहन्तो खीणासवा दुसिदन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था परिक्षीणभवसंयोजना सम्मदञ्जा विमुत्ता तेषं इमे वम्मा दिट्ठवम्मसुखविहाराय चैव संवत्तन्ति, मत्तिसम्पज्जञ्जाय चा" ति ।

§ २. मगगसायी तथागतो

४. एवं वुत्ते, गणकमोगल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच 15 - "किं नु खो भोतो गोतमस्स सावका भोता गोतमेन एवं ओवदीय-माना' एवं अनुसासीयमाना' सव्वे' अच्चन्तं निट्ठं निव्वानं आरा-धेन्ति उदाहु एकच्चे नाराधेन्ती" ति ?

B. ७.

"अप्पेकच्चे खो, ब्राह्मण, मम सावका मया' एवं ओवदीय-माना एवं अनुसासीयमाना अच्चन्तं निट्ठं निव्वानं आराधेन्ति, एकच्चे 20 नाराधेन्ती" ति ।

"को नु खो, भो, गोतम, हेतु को पञ्चयो यं तिट्ठतेव निव्वानं, तिट्ठति निव्वानगामी' मग्गो, तिट्ठति भवं गोतमो समादपेत्ता; अथ च पन भोतो गोतमस्स सावका भोता गोतमेन एवं ओवदीयमाना एवं अनुसामीयमाना अप्पेकच्चे अच्चन्तं निट्ठ निव्वानं आराधेन्ति, 25 एकच्चे नाराधेन्ती" ति ?

१-१ पटवज्झान-भी०, रो० । २ संता-भी०, स्वा०, रो० । ३ अपत्तमानसा-भी०, स्वा०, रो० । ४ ओवदीयमाना-भी०, स्वा०, रो० । ५ अनुसामीयमाना-भी०, स्वा०, रो० । ६ मच्चेव-भी०, स्वा०, रो० । ७ खी०, रो० पोत्यवेमुनत्ति । ८ निव्वान-मम्मिमागो-ज्या०, रो० ।

५. “तेन हि, ब्राह्मण, तथेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं व्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, ब्राह्मण, कुसलो त्वं राजगहगामिस्स मग्गस्सा” ति ?

“एवं, भो, कुसलो अहं राजगहगामिस्स मग्गस्सा” ति ।

“तं किं मज्जसि, ब्राह्मण, इध पुरिसो आगच्छेय्य राजगहं ५
गन्तुकामो । सो तं उपसङ्कमित्वा एवं वदेय्य — ‘इच्छामहं, भन्ते,
राजगहं गन्तुं; तस्स मे राजगहस्स मग्गं उपदिसा’ ति । तमेनं त्वं
एवं वदेय्यासि — ‘एहम्भो’ पुरिस, अयं मग्गो राजगहं गच्छति । तेन
मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गत्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम गामं, तेन
मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गत्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम निगमं; तेन 10
मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गत्वा दक्खिस्ससि राजगहस्स आराम-
रामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं” ति ।
सो तया एवं ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो उम्मग्गं गहेत्वा
पच्छामुखो गच्छेय्य । अथ दुतियो पुरिसो आगच्छेय्य राजगहं गन्तु-
कामो । सो तं उपसङ्कमित्वा एवं वदेय्य — ‘इच्छामहं, भन्ते, राजगहं 15
गन्तुं; तस्स मे राजगहस्स मग्गं उपदिसा’ ति । तमेनं त्वं एवं
वदेय्यासि — ‘एहम्भो पुरिस, अयं मग्गो राजगहं गच्छति । तेन मुहुत्तं
गच्छ, तेन मुहुत्तं गत्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम गामं; तेन मुहुत्तं
गच्छ, तेन मुहुत्तं गत्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम निगमं; तेन मुहुत्तं
गच्छ, तेन मुहुत्तं गत्वा दक्खिस्ससि राजगहस्स आरामरामणेय्यकं 20
वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं’ ति । सो तया
एवं ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो सोत्थिना राजगहं गच्छेय्य ।
को नु खो, ब्राह्मण, हेतु को पच्चयो यं तिट्ठतेव राजगहं, तिट्ठति राज-
गहगामी मग्गो, तिट्ठसि’ त्वं समादपेता; अथ च पन तया एवं
ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो एको पुरिसो उम्मग्गं गहेत्वा 25
पच्छामुखो गच्छेय्य, एको सोत्थिना राजगहं गच्छेय्या” ति ?

B. 57

“एत्थ क्याहं”, भो गोतम, करोमि ? मग्गखायीह”, भो गोतमा” ति ।

R. 6

१. एवं भो—सी०, रो० । २. पोक्खरणीरामणेय्यकं—रो० । ३. तिट्ठति—सी० ।
४. क्याहं—रो० । ५. मग्गखायीहं—स्या० ।

“एवमेव खो, ब्राह्मण, तिष्ठतेव निव्वानं, तिष्ठति निव्वान-
गामी मग्गो, तिष्ठामहं समादपेता; अथ च पन मम सावका मया
एवं ओवदीयमाना एवं अनुसासीयमाना अप्पेकच्चे अच्चन्तं तिष्ठं
निव्वानं आराधेन्ति, एकच्चे नाराधेन्ति। एत्थ क्याहं, ब्राह्मण,
५ करोमि? मग्गवस्सायीहं, ब्राह्मण, तयागतो” ति।

§ ३. गणकमोग्गल्लानस्स भगवति पसादो

६. एवं वुत्ते, गणकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —
“येमे, भो गोतम, पुग्गला अस्सद्धा जीविकत्था’ अगारस्मा अनगारियं
पव्वजिता सठा मायाविनो केटुभिनो’ उद्धता उन्नळा’ चपला मुखरा
विकिण्णवाचा इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारा भोजने अमत्तञ्चुनो जागरियं
१० अननुयुत्ता सामञ्जे अपेक्खवन्तो सिक्खाय न तिव्वगारवा वाहुलिका’
सायलिका ओक्कमने पुव्वङ्गमा पविवेके निक्खित्तधुरा कुसीता हीन-
विरिया’ मुट्ठस्सतिनो’ असम्पजाना असमाहिता विव्वन्तचित्ता दुप्पञ्चा
एल्लमूगा, न तेहि भवं गोतमो सद्धि संवसति।

“ये पन ते कुलपुत्ता सद्धा अगारस्मा अनगारियं पव्वजिता
१५ असठा अमायाविनो अकेटुभिनो अनुद्धता अनुन्नळा अचपला अमुखरा
अविकिण्णवाचा इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा भोजने मत्तञ्चुनो जागरियं
अनुयुत्ता सामञ्जे अपेक्खवन्तो सिक्खाय तिव्वगारवा नवाहुलिका
नमायलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुव्वङ्गमा आरद्धविरिया
पहितत्ता उपट्ठितस्सतिनो’ सम्पजाना समाहिता एकग्गचित्ता पञ्चवन्तो
२० अनेल्लमूगा, तेहि भवं गोतमो सद्धि संवसति।

“सेय्ययापि, भो गोतम, ये केचि मूलगन्वा, कालानुसारि’
तेसं अग्गमक्खायति; ये केचि सारगन्वा, लोहितचन्दमं तेसं अग्ग-
मक्खायति; ये केचि पुप्फगन्वा, वस्सिकं तेसं अग्गमक्खायति;
एवमेव भोतो गोतमस्स ओवादो परमज्जघम्मसेसु।

“अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम! सेय्ययापि,

१. एत्थ ‘न मद्धा’ इति अपिशो पाठो म० पांथके दिस्सति। २. केनविनो—म०।
३. उन्नळा—रो०। ४. वाहुलिका—म्या०। ५. हीनवीरिया—म०। ६. मुट्ठमतिनो—
म्या०। ७. उत्तट्ठितमतिनो—मो०, म्या०, रो०। ८. अनेल्लमूगा—रो०, म्या०। ९. वाळा-
मूगादि—म्या०, रो०, वात्थुगारि—मो०।

भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य,
 मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य —
 ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ ति; एवमेवं^१ भोता गोतमेन अनेक-
 परियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि
 धम्मं च भिक्खुसङ्घं च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतगो ५
 पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

१

—:०—

८. गोपकमोगल्लानसुत्तं

§ १. अनुप्पन्नमग्गुप्पादेता भगवा

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं आयस्मा आनन्दो राजर्गहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे अचिरपरिनिव्वुते भगवति। तेन खो पन समयेन राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो राजगहं पटि-
सङ्घारापेति रञ्जो पज्जोतस्स आसङ्कमानो। अथ खो आयस्मा
५ आनन्दो पुव्वण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि। अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “अतिप्पगो खो ताव राजगहे पिण्डाय चरितुं। यधूनाहं येन गोपकमोगल्लानस्स ब्राह्मणस्स कम्मन्तो, येन गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमेय्य” ति।

अथ खो आयस्मा आनन्दो येन गोपकमोगल्लानस्स ब्राह्मणस्स
१० कम्मन्तो, येन गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमि। अहसा खो गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान् आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “एतु खो भवं आनन्दो। स्वागतं भोतो आनन्दस्स। चिरस्सं खो भवं आनन्दो इमं परियायमकासि यदिदं
१५ इधागमनाय। निसीदतु भवं आनन्दो, इदमासनं पज्जत्तं” ति। निसीदि खो आयस्मा आनन्दो पज्जत्ते आसने। गोपकमोगल्लानो पि खो ब्राह्मणो अज्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षु पि तेहि धम्मेहि सव्वेनसव्वं सव्वयासव्वं समन्ना-
२० गतो येहि धम्मेहि समन्नागतो सो भव गोतमो अहोसि अरहं सम्मा-सम्बुदो” ति?

“अत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि तेहि धम्मेहि सव्वेनसव्वं सव्वयासव्वं समन्नागतो येहि धम्मेहि समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुदो। सो हि, ब्राह्मण, भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पा-

देता, असञ्जातस्स मग्गस्स सञ्जनेता', अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गञ्जू, मग्गविदू, मग्गकोविदो; मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता" ति ।

अयं च हिदं आयस्मतो आनन्दस्स गोपकमोग्गल्लानेन ब्राह्मणेन सद्धि अन्तराकथा विप्पकता अहोसि' । अथ खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगध- 5
महामत्तो राजगहे कम्मन्ते अनुसञ्जायमानो येन गोपकमोग्गल्लानस्स ब्राह्मणस्स कम्मन्तो, येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं' वीति-
सारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — "कायनुत्थ, भो आनन्द, 10
एतरहि कथाय सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता" ति ?

"इध मं, ब्राह्मण, गोपकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो एवमाह' —
'अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षु पि तेहि धम्मेहि सब्बेनसब्बं
सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्मेहि समन्नागतो सो भवं गोतमो
अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो' ति । एवं वुत्ते अहं, ब्राह्मण, गोपक- 15
मोग्गल्लानं ब्राह्मणं एतदवोचं — 'नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि
तेहि धम्मेहि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्मेहि
समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो । सो हि, ब्राह्मण,
भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असञ्जातस्स मग्गस्स सञ्जनेता,
अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गञ्जू, मग्गविदू, मग्गकोविदो; 20
मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता' ति ।
अयं खो नो, ब्राह्मण, गोपकमोग्गल्लानेन ब्राह्मणेन सद्धि अन्तराकथा
विप्पकता । अथ त्वं अनुप्पत्तो" ति ।

§ २. तथागतच्चयेन धम्मो पटिसरणं

२. "अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षु पि तेन भोता
गोतमेन ठपितो — 'अयं वो भमच्चयेन पटिसरणं भविस्सती' ति, 25
यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा" ति ?

१. सञ्जनेता — स्या०, रो० । २. होति — सी०, रो० । ३. साराणीयं — ग० ।

४. इदमाह — रो० । ५. पटिपादेय्याथा — सी०, स्या०, रो० ।

“नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन ठपितो - ‘अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती’ ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा” ति ।

“अत्थि पन, भो आनन्द, एकभिक्षु पि सङ्खेन सम्मतो, ६ सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्षूहि ठपितो - ‘अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती’ ति, यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्यामा” ति ?

“नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि सङ्खेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्षूहि ठपितो - ‘अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती’ ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा” ति ।

१० “एवं अप्पटिसरणे च पन, भो आनन्द, को हेतु सामग्गिया” ति ?

“न खो मयं, ब्राह्मण, अप्पटिसरणा; सप्पटिसरणा मयं, ब्राह्मण; धम्मप्पटिसरणा” ति ।

“अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षु पि तेन भोता गोतमेन ठपितो - अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति, यं तुम्हे १५ एतरहि पटिपादेय्यामा” ति - इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन ठपितो - अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा’ ति वदेसि; ‘अत्थि पन, भो आनन्द, एकभिक्षु पि सङ्खेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्षूहि ठपितो - अयं २० नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति, यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्यामा’ ति - इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि सङ्खेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्षूहि ठपितो - अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा’ ति - वदेसि; ‘एवं अप्पटिसरणे च पन, भो आनन्द, २५ को हेतु सामग्गिया’ ति इति पुट्ठो समानो ‘न खो मयं, ब्राह्मण, अप्पटिसरणा; सप्पटिसरणा मयं, ब्राह्मण; धम्मप्पटिसरणा’ ति वदेमि । इमस्स पन, भो आनन्द, भासितस्स कयं अत्थो दट्ठव्यो” ति ?

३. “अत्थि खो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन भिक्षून् सिक्खापदं पच्चत्तं, पातिमोक्खं

उद्दिष्टं। ते मयं तदहुपोसथे यावतिका एकं गामखेत्तं^१ उपनिस्साय विहराम ते सव्वे एकज्झं सन्निपताम; सन्निपतित्वा यस्स तं पवत्तति तं अज्जेसाम। तस्मिं चे भज्जमाने होति भिक्खुस्स आपत्ति होति वीतिक्कमो तं मयं यथाधम्मं यथानुसिद्धं^२ कारेमा ति। न किर नो भवन्तो कारेन्ति; धम्मो नो कारेति”।

5

“अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्खु पि यं तुम्हे एतरहि सक्करोथ गहं^३ करोथ मानेय पूजेथ; सक्कत्वा गहं कत्वा उपनिस्साय विहरथा” ति ?

“नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि यं मयं एतरहि सक्करोम गहं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गहं कत्वा उपनिस्साय विहरामा” ति।

10

“अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्खु पि तेन भोता गोतमेन ठपितो—अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा” ति—इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मा-
सम्बुद्धेन ठपितो—अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा’ ति वदेसि; ‘अत्थि पन, भो आनन्द, एकभिक्खु पि सज्जेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्खूहि ठपितो—अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति यं तुम्हे एतरहि पटि-
पादेय्याथा’ ति—इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि सज्जेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्खूहि ठपितो—अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति यं मयं एतरहि पटि-
पादेय्यामा’ ति वदेसि; ‘अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्खु पि यं तुम्हे एतरहि सक्करोथ गहं करोथ मानेय पूजेथ; सक्कत्वा गहं कत्वा उपनिस्साय विहरथा’ ति—इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि यं मयं एतरहि सक्करोम गहं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गहं कत्वा उपनिस्साय विहरामा’ ति वदेसि।
इमस्स पन, भो आनन्द, भासितस्स कथं अत्थो दट्ठव्वो” ति ?

R. 11

25

१. गामापोस—भी०, स्या०, रो०। २. यथासत्त्वं—रो०; यथासत्त्वं—सी०।

३-३ गहागेय—सी०, स्या०, रो०। ४. अत्थि—सी०, स्या०, रो०।

§ ३. दस पसादनीया धम्मा

४. "अत्थि स्रो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अर-
हता सम्मासम्बुद्धेन दस पसादनीया^१ धम्मा अक्खाता। यस्मिं नो
इमे^२ धम्मा संविज्जन्ति तं मयं एतरहि सक्करोमं गरं करोमं
मानेमं पूजेमं; सक्कत्वा गरं कत्वा उपनिस्साय विहरामं। कतमे
५ दस ?

18 02

"इध, ब्राह्मण, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंयुतो
विहरति आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, सनादाय
१० सिक्खति सिक्खापदेसु।

"बहुस्सुतो होति सुतधरो सुतसन्निचयो। ये ते धम्मा आदि-
१० कल्याणा, मज्झे कल्याणा, परियोसानकल्याणा, सात्या^३, सव्यञ्जन^४,
केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति तथारूपास्स धम्मा
बहुस्सुता होन्ति धता^५ वचसा परिचिता मनसानुपेक्षिता दिट्ठिया
सुप्पटिविदा^६।

"सन्तुट्ठो होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयमेसज्ज-
१५ परिक्खारेहि।

"चतुधं^७ ज्ञानानं आभिचेतसिकानं दिट्ठधम्मसुखविहारानं
निकामलाभी होति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी।

"अनेकविहितं इद्विविधं^८ पच्चनुभोति-एको पि हुत्वा
यदुधा होति, बहुधा पि हुत्वा एको होति; आविभावं^९ तिरोभावं;
२० तिरोफुट्टं^{१०} तिरोपाकारं तिरोपच्चतं असज्जमानो गच्छति, सेय्यथापि
आकामे; पठविया^{११} पि उमुज्जनिमुज्जं करोति, सेय्यथापि उदके;
उदके पि अमिज्जमाने^{१२} गच्छति, सेय्यथापि पठवियं; आकासे पि
११ पल्लद्वेन कमति^{१३}, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमे पि चन्दिमसुरिये^{१४}
एवंमहिद्विके एवंमहानुभावे पाणिना परिमसति परिमज्जति, याव
२५ ब्रह्मलोका पि कायेन वसं वत्तेति।

11 12

१. पसादनिपा-रो०। २. ते-स्मा०। ३. गार्वं-म०। ४. सव्यञ्जनं-म०।
५. धता-म०। ६. सुप्पटिविदा-म्या०। ७. चतुधं-नी०। ८. आवीभावं-सी०।
९. तिरोफुट्टं-म०। १०. पठविया-म०। ११. अमिज्जमानो-रो०। १२. चद्धमति-
गो०, रो०। १३. ० मूर्ध्नि-म०।

“दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय” उभो सदे सुणाति—दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके च ।

“परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाति । सरागं वा चित्तं ‘सरागं चित्तं’ ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं ‘वीतरागं चित्तं’ ति पजानाति, सदोसं वा चित्तं ‘सदोसं चित्तं’ ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं ‘वीतदोसं चित्तं’ ति पजानाति, समोहं वा चित्तं ‘समोहं चित्तं’ ति पजानाति, वीतमोहं वा चित्तं ‘वीतमोहं चित्तं’ ति पजानाति, सङ्खित्तं वा चित्तं ‘सङ्खित्तं चित्तं’ ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं ‘विक्खित्तं चित्तं’ ति पजानाति, महग्गतं वा चित्तं ‘महग्गतं चित्तं’ ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं ‘अमहग्गतं चित्तं’ ति पजानाति, सउत्तरं वा चित्तं ‘सउत्तरं चित्तं’ ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं ‘अनुत्तरं चित्तं’ ति पजानाति, समाहितं वा चित्तं ‘समाहितं चित्तं’ ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं ‘असमाहितं चित्तं’ ति पजानाति, विमुत्तं वा चित्तं ‘विमुत्तं चित्तं’ ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं ‘अविमुत्तं चित्तं’ ति पजानाति ।

“अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं—एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्सो पि जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो बीसं पि जातियो तिसं पि जातियो चत्तारीसं पि जातियो पञ्चासं पि जातियो जातिसत्तं पि जातिसहस्सं पि जातिसत्तसहस्सं पि अनेके पि संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे—‘अमुत्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादि’; तत्रापासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

“दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुव्वण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

“आसवानं खया अनासवं चेतोविमुक्तिं पञ्चाविमुक्तिं दिट्ठेव धम्मो सयं अभिञ्जा सच्छिक्तत्वा उपसम्पज्ज विहरति।

“इमे खो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन दस पसादनीया धम्मा अक्खाता। यस्मि नो इमे
॥ धम्मा संविज्जन्ति तं मय एतरहि सक्करोमं गहं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गहं कत्वा उपनिस्साय विहरामा” ति।

§ ४. तयागतवण्णितं भानं

५. एवं वुत्ते वस्सकारो ब्राह्मणो भगवमहामत्तो उपनन्दं सेनापतिं आमन्तेसि—“तं किं मञ्जति” भवं” सेनापति यदिमे भोन्तो सक्कातव्वं सक्करोन्ति, गहं कातव्वं गहं करोन्ति, मानेतव्वं मानेन्ति,
१० पूजेतव्वं पूजेन्ति” ?

“तग्धिमे भोन्तो सक्कातव्वं सक्करोन्ति, गहं कातव्वं गहं करोन्ति, मानेतव्वं मानेन्ति, पूजेतव्वं पूजेन्ति। इमं च हि ते भोन्तो न सक्करेय्यु न गहं करेय्युं न मानेय्युं न पूजेय्युं; अयं किं चरहि ते भोन्तो सक्करेय्युं गहं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, सक्कत्वा गहं कत्वा
१५ मानेत्वा पूजेत्वा उपनिस्साय विहरेय्युं” ति ?

अयं खो वस्सकारो ब्राह्मणो भगवमहामत्तो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच—“कहं पन भवं आनन्दो एतरहि विहरती” ति ?

“वेळुवने खोहं, ब्राह्मण, एतरहि विहरामी” ति।

“कच्चि पन, भो आनन्द, वेळुवनं रमणीयं चेव अप्पसद् च अप्पनिग्घोसं च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं पटिसल्लानसारुप्पं” ति ?

“तग्घ, ब्राह्मण, वेळुवनं रमणीयं चेव अप्पसद् च अप्पनिग्घोसं च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं पटिसल्लानसारुप्पं, यथा तं तुम्हादिमेहि रक्ककेहि गोपकेहि” ति।

“तग्घ, भो आनन्द, वेळुवनं रमणीयं चेव अप्पसद् च अप्पनिग्घोमं च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं पटिसल्लानसारुप्पं, यथा तं भवन्तेहि ज्ञायोहि ज्ञानसीलीहि”। ज्ञायिनो चेव भवन्तो ज्ञान-

१ मञ्जति—मो०, स्था०, रो०। २ एव—म्या०, रो०। ३ रक्ककेहि—रो०; रक्ककेहि—म्या०। ४ ज्ञानसीलीहि—स्था०, ज्ञानसीलीहि—रो०।

सीलिनो च । एकमिदाहं, भो आनन्द, समयं सो भवं गोतमो वेसालियं
विहरति महावने कूटागारसालयं । अथ खाहं, भो आनन्द, येन
महावनं कूटागारसाला येन सो भवं गोतमो तेनुपसङ्कमि । तत्र
च पन सो भवं गोतमो अनेकपरियायेन ज्ञानकथं कथेसि । ज्ञायी चेव
सो भवं गोतमो अहोसि ज्ञानसीली च । सब्बं च पन सो भवं गोतमो 5
ज्ञानं वण्णेसी” ति ।

६. “न च खो, ब्राह्मण, सो भगवा सब्बं ज्ञानं वण्णेसि,
न पि सो भगवा सब्बं ज्ञानं न वण्णेसी ति । कथं रूपं च, ब्राह्मण,
सो भगवा ज्ञानं न वण्णेसी ? इध, ब्राह्मण, एकच्चो कामरागपरि-
युद्धितेन चेतसा विहरति कामरागपरेतेन, उप्पन्नस्स च कामरागस्स 10
निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो कामरागं येव अन्तरं करित्वा
ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । व्यापादपरियुद्धितेन
चेतसा विहरति व्यापादपरेतेन, उप्पन्नस्स च व्यापादस्स निस्सरणं
यथाभूतं नप्पजानाति; सो व्यापादं येव अन्तरं करित्वा ज्ञायति
पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । थीनमिद्वपरियुद्धितेन चेतसा 15
विहरति थीनमिद्वपरेतेन, उप्पन्नस्स च थीनमिद्वस्स निस्सरणं यथा-
भूतं नप्पजानाति; सो थीनमिद्वं येव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झा-
यति निज्झायति अपज्झायति । उद्धच्चकुक्कुच्चपरियुद्धितेन चेतसा
विहरति उद्धच्चकुक्कुच्चपरेतेन, उप्पन्नस्स च उद्धच्चकुक्कुच्चस्स
निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो उद्धच्चकुक्कुच्चं येव अन्तरं 20
करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । विचिकिच्छा-
परियुद्धितेन चेतसा विहरति विचिकिच्छापरेतेन, उप्पन्नाय च विचि-
किच्छाय निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो विचिकिच्छं येव अन्तरं
करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । एवरूपं खो,
ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं न वण्णेसि । 25

“कथं रूपं च, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं वण्णेसि ? इध,
ब्राह्मण, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवि-
तकं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।
वित्तकविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं
अवित्तकं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ... ततियं ज्ञानं ... 30

R. 14

B. 05

चतुर्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवस्यं सो, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं वण्णोसी” ति ।

“गारुहं किर, भो आनन्द, सो भवं गोतमो ज्ञानं गरहि, पासंसं पसंसि । हन्द, च दानि मयं, भो आनन्द, गच्छाम; बहु-
 ॥ किच्चा मयं बहुकरणीया” ति ।

“यस्सदानि त्वं, ब्राह्मण, कालं मञ्जसी” ति ।

B. 15

अथ सो वस्सकारो ब्राह्मणो भगवमहामत्तो आयस्मत्तो आनन्दस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामि । अथ सो गोपकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो अचिरपक्कन्ते वस्सकारे ब्राह्मणे
 10 भगवमहामत्ते आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच-“यं नो मयं भवन्तं आनन्दं अपुच्छिम्हा” तं नो भवं आनन्दो न घ्याकासी” ति ।

“ननु” ते, ब्राह्मण, अवोचुम्हा” - ‘नत्थि सो, ब्राह्मण, एक-
 भिक्खु पि तेहि धम्मोहि सव्वेनसव्वं सव्वयासव्वं समन्नागतो येहि धम्मोहि समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो । सो हि,
 15 ब्राह्मण, भगवा अनुप्पन्नस्स भग्गस्स उप्पादेता, असज्जातस्स भग्गस्स सज्जनेता, अनकखातस्स भग्गस्स अक्खाता, भग्गञ्जू, भग्गविद्, भग्गकोविदो । भग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता” ति ।

B 18

—०—

६. महापुण्णमसुत्तं

§ १. उपादानक्खन्धा

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुव्वारामे मिगारमातुपासादे। तेन खो पन समयेन भगवा तदहु-पोसथे पन्नरसे पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भो-कासे निसिन्नो होति। अथ खो अञ्जतरो भिक्खु उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा येन भगवा तेनञ्जलि पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच — ५

“पुच्छेय्याहं, भन्ते, भगवन्तं किञ्चिदेव देसं, सचे मे भगवा ओकासं करोति पञ्हुस्स वेय्याकरणाया” ति।

“तेन हि त्वं, भिक्खु, सके आसने निसीदित्वा पुच्छ यदा-कह्वसी” ति।

अथ खो सो भिक्खु सके आसने निसीदित्वा भगवन्तं 10 एतदवोच — “इमे नु खो, भन्ते, पञ्चुपादानक्खन्धा, सेय्यथीदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खार-पादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो” ति ?

R. 10

“इमे खो, भिक्खु, पञ्चुपादानक्खन्धा, सेय्यथीदं — रूपु-पादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खार- 15 पादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो” ति।

“साधु, भन्ते” ति खो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभि-नन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं पञ्हुं पुच्छि — “इमे पन, भन्ते, पञ्चुपादानक्खन्धा किमूलका” ति ?

“इमे खो, भिक्खु, पञ्चुपादानक्खन्धा छन्दमूलका” ति। 20

“तं येव नु खो, भन्ते, उपादानं ते पञ्चुपादानक्खन्धा, उदाहु अञ्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि उपादानं” ति ?

“न खो, भिक्षु, तं येव उपादानं ते पञ्चुपादानक्खन्धा,
ना पि अञ्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्वेहि उपादानं। यो खो, भिक्षु,
पञ्चसु उपादानक्खन्वेसु छन्दरागो तं तत्थ उपादानं” ति।

“सिया पन, भन्ते, पञ्चसु उपादानक्खन्वेसु छन्दराग-
ः वेमत्तता” ति?

“सिया भिक्षू”, ति भगवा अवोच “इव, भिक्षु, एकच्चस्स
एवं होति—‘एवंरूपो सियं अनागतमद्धानं, एवंवेदनो सियं अनागत-
मद्धानं, एवसञ्जो सियं अनागतमद्धानं, एवंसङ्खारो सियं अनागत-
मद्धानं, एवंविज्झाणो सियं अनागतमद्धानं’ ति। एवं खो, भिक्षु,
10 सिया पञ्चसु उपादानक्खन्वेसु छन्दरागवेमत्तता” ति।

“कित्तावता पन, भन्ते, खन्धानं खन्धाविवचनं होती” ति?

“य किञ्चि, भिक्षु, रूपं—अतीतानागतपञ्चुप्पन्न अज्झत्तं
वा वहिद्धा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा, हीनं वा पणीतं वा, यं
दूरे सन्तिके वा—अयं रूपक्खन्धो। या काचि वेदना—अतीतानागत-
16 पञ्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा वहिद्धा वा, ओळारिका वा सुखुमा वा, हीना
वा पणीता वा, या दूरे सन्तिके वा—अयं वेदनाक्खन्धो। या काचि
सञ्जा—अतीतानागतपञ्चुप्पन्ना ... पे० ... या दूरे सन्तिके वा—अयं
सञ्जाक्खन्धो। ये केचि सङ्खारा—अतीतानागतपञ्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा
वहिद्धा वा, ओळारिका वा सुखुमा वा, हीना वा पणीता वा, ये दूरे
20 सन्तिके वा—अयं सङ्खारक्खन्धो। यं किञ्चि विज्झाणं—अतीता-
नागतपञ्चुप्पन्न अज्झत्तं वा वहिद्धा वा, ओळारिक वा सुखुमं वा,
हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा—अयं विज्झाणक्खन्धो।
एत्तावता खो, भिक्षु, खन्धानं खन्धाविवचनं होती” ति।

‘को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो रूपक्खन्धस्स पञ्चा-
25 पनाय? को हेतु को पच्चयो वेदनाक्खन्धस्स पञ्चापनाय? को हेतु
को पच्चयो सञ्जाक्खन्धस्स पञ्चापनाय? को हेतु को पच्चयो
सङ्खारक्खन्धस्स पञ्चापनाय? को हेतु को पच्चयो विज्झाणक्ख-
न्धस्स पञ्चापनाया” ति?

“चत्तारो गो, भिक्षु, महाभूता हेतु, चत्तारो महाभूता
30 पच्चयो रूपक्खन्धस्स पञ्चापनाय। फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो

वेदनाक्खन्धस्स पञ्जापनाय । फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो सञ्जा-
क्खन्धस्स पञ्जापनाय । फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो सङ्खारक्खन्धस्स
पञ्जापनाय । नामरूपं खो, भिक्खु, हेतु, नामरूपं पच्चयो विञ्जाण-
क्खन्धस्स पञ्जापनाया” ति ।

§ २: सक्कायदिट्ठि

२. “कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि होती” ति? 5

“इध, भिक्खु, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरिय-

धम्मस्स अकोविदो अरियधम्मो अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी
सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मो अविनीतो रूपं अत्ततो
समनुपस्सति रूपवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा रूपं रूपस्मि वा अत्तानं;
वेदनं अत्ततो समनुपस्सति वेदनावन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा वेदनं 10
वेदनाय वा अत्तानं; सञ्जं अत्ततो समनुपस्सति सञ्जावन्तं वा
अत्तानं अत्तनि वा सञ्जं सञ्जाय वा अत्तानं; सङ्खारे अत्ततो समनु-
पस्सति सङ्खारवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा सङ्खारे सङ्खारेसु वा
अत्तानं; विञ्जाणं अत्ततो समनुपस्सति विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं
अत्तनि वा विञ्जाणं विञ्जाणस्मि वा अत्तानं । एवं खो, भिक्खु, 15
सक्कायदिट्ठि होती” ति ।

B. 69

R. 18

“कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि न होती” ति ?

“इध, भिक्खु, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी
अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मो सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी
सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मो सुविनीतो न रूपं अत्ततो 20
समनुपस्सति न रूपवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा रूपं न रूपस्मि वा
अत्तानं; न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति न वेदनावन्तं वा अत्तानं न
अत्तनि वा वेदनं न वेदनाय वा अत्तानं; न सञ्जं अत्ततो समनुपस्सति
न सञ्जावन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा सञ्जं न सञ्जाय वा अत्तानं;
न सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति न सङ्खारवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि 25
वा सङ्खारे न सङ्खारेसु वा अत्तानं; न विञ्जाणं अत्ततो समनु-
पस्सति न विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा विञ्जाणं न
विञ्जाणस्मि वा अत्तानं । एवं खो, भिक्खु, सक्कायदिट्ठि न
होती” ति ।

§ ३. अस्सादआदीनवनिस्सरणानि

३. “को नु खो, भन्ते, रूपे अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सञ्जाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सह्वारेसु अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को विञ्जाणे अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं” ति?

“यं खो, भिक्खु, रूपं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं रूपे अस्सादो। यं रूपं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामघम्मं, अयं रूपे आदीनवो। यो रूपे छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं रूपे निस्सरणं। यं खो, भिक्खु, वेदनं पटिच्च ... सञ्जं पटिच्च ... सह्वारे पटिच्च ... विञ्जाणं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं विञ्जाणे अस्सादो। यं विञ्जाणं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामघम्मं, अयं विञ्जाणे आदीनवो। यो विञ्जाणे छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं विञ्जाणे निस्सरणं” ति।

§ ४. अहङ्कारममङ्कारप्पहानं

४. “कयं पन, भन्ते, जानतो कयं पस्सतो इमस्मिं च सविञ्जाणके काये वहिद्वा च सव्वनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती” ति?

“यं किञ्चि, भिक्खु, रूपं अतीतानागतपञ्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा वहिद्वा वा ओळारिकं वा मुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे मत्तिके वा सव्वं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति—
 २० एवमेतं यवानूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सति। या काचि वेदना ... या काचि मज्जा ... ये केचि मह्वारा ... यं किञ्चि विञ्जाणं—अतीतानागत-पञ्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा वहिद्वा वा ओळारिकं वा सुत्तुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे मत्तिके वा—सव्वं विञ्जाणं ‘नेतं मम, नेसो-हमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यवानूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सति।
 २५ एवं गो, भिक्खु, जानतो एव पस्सतो इमस्मिं च सविञ्जाणके काये वहिद्वा च सव्वनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती” ति।

§ ५. कमत्तानं कम्मनि फुसन्ति

५. अथ खो अञ्जतरस्स भिक्खुनो एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि—“इति किर, भो, रूपं अनत्ता, वेदना अनत्ता, सञ्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विञ्जाणं अनत्ता”; अनत्तकत्तानि कम्मनि कमत्तानं फुसिस्सन्ती” ति? अथ खो भगवा तस्स भिक्खुनो चेतसा चेतोपरिवितक्कमञ्जाय भिक्खू आमन्तेसि—“ठानं खो पनेत्तं, 5 भिक्खवे, विज्जति यं इधेक्कच्चो मोघपुरिसो अविद्धा’ अविज्जागतो तण्हाधिपतेय्येन चेतसा सत्थु सासनं अतिधावितब्बं’ मञ्जेय्य— ‘इति किर, भो, रूपं अनत्ता, वेदना अनत्ता, सञ्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विञ्जाणं अनत्ता; अनत्तकत्तानि कम्मनि कमत्तानं फुसिस्सन्ती’ ति। पटिविनीता’ खो मे तुम्हे, भिक्खवे, तत्र’ तत्र धम्मेषु”। 10

“तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति?

“अनिच्चं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति?

“दुक्खं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु- 15 पस्सितुं—‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति?

“नो हेतं, भन्ते”।

B, 70

“तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, वेदना ... सञ्जा ... सङ्खारा ... विञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति?

“अनिच्चं, भन्ते”।

20

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति?

B, 20

“दुक्खं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु- पस्सितुं—‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति?

“नो हेतं, भन्ते”।

25

“तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पत्तं

१. अनत्तं—सी०। २. अविद्धा—स्या०। ३. अविधावितब्बं—स्या०। ४. पटिच्च विनीता—रो०, सी०; पटिपुज्जामि विनीता—स्या०। ५-५. तेषु तेषु धम्मेषु च।

- अज्ज्ञत्तं वा वहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सव्वं रूपं—‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठव्वं। या काचि वेदना ... या काचि सज्जा ... ये केचि सङ्खारा ... यं किञ्चि विज्जाणं
- अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्ज्ञत्तं वा वहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सव्वं विज्जाणं—‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठव्वं। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिं पि’ निव्विन्दति, वेदनाय पि निव्विन्दति, सज्जाय पि निव्विन्दति, सङ्खारेसु
- 10 पि निव्विन्दति, विज्जाणस्मिं पि निव्विन्दति; निव्विन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति। विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ाणं होति। ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्यत्ताया’ ति पजानाती” ति।

६. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
- 10 अभिनन्दु ति। इमस्मिं च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने सट्ठिमत्तानं भिक्खूनं अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुञ्चिसू ति।

—••—

१०. चूलपुण्णमसुत्तं

§ १. असप्पुरिसपटिपत्ति

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे भिगारमातुपासादे । तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भोकासे निसिन्नो होति । अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं भिक्खुसङ्घं अनुविलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि - “जानेय्य नु खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसं - ‘असप्पुरिसो अयं भवं’” ति ?

R. 21

“नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खवे; अट्टानमेतं, भिक्खवे, अनवकासो यं असप्पुरिसो असप्पुरिसं जानेय्य - ‘असप्पुरिसो अयं भवं’ ति । जानेय्य पन, भिक्खवे, असप्पुरिसो सप्पुरिसं - ‘सप्पुरिसो अयं भवं’” ति ?

B. 71

“नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खवे; एतं पि खो, भिक्खवे, अट्टानं अनवकासो यं असप्पुरिसो सप्पुरिसं जानेय्य - ‘सप्पुरिसो अयं भवं’ ति । असप्पुरिसो, भिक्खवे, अस्सद्वम्मसमन्नागतो होति, असप्पुरिसभत्ति^१ होति, असप्पुरिसचिन्ती होति, असप्पुरिसमन्ती होति, असप्पुरिसवाचो^२ होति, असप्पुरिसकम्मन्तो होति, असप्पुरिसदिट्ठि^३ होति; असप्पुरिस-दानं देति ।

15

“कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्वम्मसमन्नागतो होति ? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्धो^४ होति, अहिरिको होति, अनो-त्तप्पी होति, अप्पस्सुतो होति, कुसीतो होति, भुट्टस्सति होति, दुप्पञ्चो^५ होति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्वम्मसमन्नागतो^६ होति ।

20

“कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसभत्ति होति ?

१. चूलपुण्णमसुत्तं - सी० । २. असप्पुरिसभत्ती - रो०, सी०, स्या० । ३. दिट्ठी - सी०, स्या०, रो० । ४. असद्धो - स्या०, रो० । ५. असद्वम्म - सी०, स्या०, रो० ।

इध, भिक्खवे, असप्पुरिसस्स ये ते समणब्राह्मणा अस्सद्धा अहिरिका
अनोत्तप्पिनो अप्पस्सुता कुसीता मृदुस्सतिनो दुप्पञ्चा त्यास्स' मित्ता
होन्ति ते सहाया। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसमन्ति
होति।

६ "कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसचिन्ती होति ?
इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अत्तव्यावाघाय पि चेतेंति, परव्यावाघाय
पि चेतेंति, उभयव्यावाघाय पि चेतेंति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो
असप्पुरिसचिन्ती होति।

१० "कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसमन्ती होति ?
इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अत्तव्यावाघाय पि मन्तेति, परव्यावाघाय
पि मन्तेति, उभयव्यावाघाय पि मन्तेति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो
असप्पुरिसमन्ती होति।

B. 72 १५ "कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसवाचो होति ?
इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो मूसावादी' होति, पिसुणवाचो' होति,
फरसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो
असप्पुरिसवाचो होति।

२० "कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसकम्मन्तो होति ?
इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो पाणातिपाती होति, अदिन्नादायी होति,
कामेसुमिच्छाचारी होति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिस
कम्मन्तो होति।

२५ "कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदिट्ठि होति ?
इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो एवंदिट्ठि' होति - 'नत्थि दिट्ठं, नत्थि
यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं' कम्मनं फलं विपाको,
नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता,
नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता
सम्मापटिपन्ना, ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्चा
सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती' ति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिस-
दिट्ठि होति।

१. त्यस्स-म्हा०। २. मूसावादी-मी०, रो०। ३. पिसुणावाचो-रो०। ४. एवं-
दिट्ठि-स्या०। ५. सुकटदुक्कटानं-रो०, गो०।

“कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदानं देति ? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो असक्कच्चं दानं देति, असहत्था दानं देति, अचित्तीकत्वा^१ दानं देति, अपविट्ठं^२ दानं देति अनागमनदिट्ठिको दानं देति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदानं देति ।

“सो,^३ भिक्खवे, असप्पुरिसो एवं अस्सद्धम्मसमन्नागतो, एवं असप्पुरिसभत्ति, एवं असप्पुरिसचिन्ती, एवं असप्पुरिसमन्ती, एवं असप्पुरिसवाचो, एवं असप्पुरिसकम्मन्तो, एवं असप्पुरिसदिट्ठि; एवं असप्पुरिसदानं दत्त्वा कायस्स भेदा परं मरणा या असप्पुरिसानं गतिं तत्थ उपपज्जति^४ । का च, भिक्खवे, असप्पुरिसानं गति ? निरयो वा तिरच्छानयोनि वा ।

10

§ २. सप्पुरिसपटिपत्ति

२. “जानेय्य नु खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसं— ‘सप्पुरिसो अयं भवं’ ” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

R. ३३

“साधु, भिक्खवे; ठानमेतं, भिक्खवे, विज्जति यं सप्पुरिसो सप्पुरिसं जानेय्य— ‘सप्पुरिसो अयं भवं’ ति । जानेय्य पन, भिक्खवे, सप्पुरिसो असप्पुरिसं— ‘असप्पुरिसो अयं भवं’ ” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खवे; एतं पि खो, भिक्खवे, ठानं विज्जति यं सप्पुरिसो असप्पुरिसं जानेय्य— ‘असप्पुरिसो अयं भवं’ ति । सप्पुरिसो, भिक्खवे, सद्धम्मसमन्नागतो होति, सप्पुरिसभत्ति होति, सप्पुरिसचिन्ती होति, सप्पुरिसमन्ती होति, सप्पुरिसवाचो होति, सप्पुरिसकम्मन्तो होति, सप्पुरिसदिट्ठि होति; सप्पुरिसदानं देति ।

20 B. 73

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धम्मसमन्नागतो होति ? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धो होति, हिरिमा होति, ओत्तप्पी होति, बहुस्सुतो होति, आरद्धविरियो होति, उपट्ठितस्सति होति, पञ्चवा होति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धम्मसमन्नागतो होति ।

१. अचित्तिगत्ता—रो०; अचित्ति कत्ता—स्या० । २. अपविट्ठं—सी०, रो० । ३. त सो गो—सी०, रो०, स्या० । ४. उपपज्जति—रो०, सी०, स्या० ।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसभत्ति होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसस्स ये ते समणब्राह्मणा सद्धा हिरिमन्तो ओत्तप्पिनो बहुस्सुता आरद्धविरिया उपेद्धितस्सतिनो पञ्जवन्तो^१ त्यास्स मित्ता होन्ति, ते सहाया^२। एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिस-
५ भत्ति होति।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसचिन्ती होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो नेवत्तव्यावाधाय चेतेति, न परव्यावाधाय चेतेति, न उभयव्यावाधाय चेतेति। एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिस-
चिन्ती होति।

१० “कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसमन्ती होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो नेवत्तव्यावाधाय मन्तेति, न परव्यावाधाय मन्तेति, न उभयव्यावाधाय मन्तेति। एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसमन्ती होति।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसवाचो होति? इध, १५ भिक्खवे, सप्पुरिसो मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय^३ वाचाय^४ पटिविरतो होति, फल्साय वाचाय पटिविरतो होति, सम्पप्पलापा पटिविरतो होति। एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसवाचो होति।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसकम्मन्तो होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्ना-
२० दाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति। एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसकम्मन्तो होति।

२५ “कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदिट्ठि होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो एवंदिट्ठि होति — ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा सञ्चिकत्वा पवेदेन्ती’ ति। एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदिट्ठि होति।

१ पञ्जवन्तो—भी०, रो०। २ सहाया होन्ति—रो०। ३ पिसुणा—भी०।
४ वाचा—भी०।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदानं देति ? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो सबकच्चं दानं देति, सहत्था दानं देति, चित्ती-कत्वा दानं देति, अन्नपविट्ठं दानं देति, आगमनदिट्ठिको दानं देति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदानं देति ।

“सो, भिक्खवे, सप्पुरिसो एवं सद्धम्मसमन्नागतो, एवं सप्पुरिस-^५ भत्ति, एवं सप्पुरिसचिन्ती, एवं सप्पुरिसमन्ती, एवं सप्पुरिसवाचो, एवं सप्पुरिसकम्मन्तो, एवं सप्पुरिसदिट्ठि; एवं सप्पुरिसदानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा या सप्पुरिसानं गतिं तत्थ उपपज्जति । का', भिक्खवे, सप्पुरिसानं गतिं ? देवमहत्तता वा मनुस्समहत्तता वा” ति ।

10

३. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

देवदह्वग्गो निट्ठितो पठमो ।

तस्सुद्धानं

देवदह्वं पञ्चत्तयं, किन्ति-साम-सुनवत्तत्तं ।

सप्पायगणगोपक — महापुण्णचूलपुण्णञ्चा ति' ॥

—:०:—

१. का च — सी०, स्या०, रो० । २-२. रो० पोत्थके नत्ति;

देवदह्वं पञ्चत्तयं किन्ति, साम सुनवत्तत्तसप्पाय ।

गणगोपकपुण्णमद्वयं, इति पठमो देवदह्वग्गो ॥

सी० ।

देवदह्वपञ्चत्तयकिन्ति, निगन्तो यञ्जवेय्याकरणो ।

पुरयपकगोपकं पुण्णमयो, देवदह्वग्गो पठमो पवरो ॥

स्या० ।

११. अनुपदसुतं

§ १. सव्वसमापत्तिलाभो सारिपुत्तो

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि— “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच—

५ “पण्डितो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; महापञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; पृथुपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; हासपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; जवनपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; तिक्खपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; निव्वेधिकपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; सारिपुत्तो, भिक्खवे, अद्धमासं अनुपदधम्मविपस्सनं विपस्सति।

१० “२. तत्रिदं, भिक्खवे, सारिपुत्तस्स अनुपदधम्मविपस्सनाय होति— ‘इध, भिक्खवे, सारिपुत्तो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं’ ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। ये च पठमे ज्ञाने धम्मा वितक्को च विचारो च पीति च सुखं च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं’
१५ छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो—त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति। त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अगमत्थं गच्छन्ति। सो एवं पजानाति—‘एवं किरमे धम्मा अट्ठत्वा सम्मोन्ति, ट्ठत्वा पटिवेन्ती’ ति। सो तेषु धम्मेषु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिवद्धो विप्पमुत्तो विसं-
२० युत्तो विमरियादीकत्तेन चेतसा विहरति। सो ‘अत्थि उत्तरि’ निस्सरणं ति पजानाति। तव्वहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति।

१. हायुपुञ्चो—मी०, रो०। २. अद्धमास—सी०। ३. विपस्सि—म्या०, रो०। ४-५. पठमज्ञानं—सी०, रो०। ६. विज्जाण—स्या०। ७. विरियं—म०। ८. तस्स—स्या०। ९. पटिवेन्ती—स्या०; पटिवेदेन्ती—रो०। १०. विमरियादिनत्तेन—रो०। ११. उत्तरि—सी०, स्या०, रो०।

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो वितक्कविचारानं वूपसमा
अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिमावं अवितक्कं अविचारं समा-
धिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। ये च दुतिये
ज्ञाने धम्मा - अज्झत्तं^१ सम्पसादो^२ च पीति च सुखं च चित्ते-
कग्गता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो
विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो - त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता
होन्ति। त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति,
विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। सो एवं पजानाति - ‘एवं किरमे धम्मा
अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ ति। सो तेसु धम्मेसु अनुपायो
अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादी-
कतेन चेतसा विहरति। सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’ ति पजा-
नाति। तव्वहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति।

R. 26

B. 76

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो पीतिया च विरागा उपे-
क्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति।
यं तं अरिया आचिक्खन्ति - ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति
ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। ये च ततिये ज्ञाने धम्मा - सुखं^३
च सति च सम्पज्जं च चित्तेकग्गता च, फस्सो वेदना सञ्जा
चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खा विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो -
त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति, त्यास्स धम्मा विदिता उप्प-
ज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। सो एवं
पजानाति - ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’
ति। सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो
विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति। सो ‘अत्थि
उत्तरि निस्सरणं’ ति पजानाति। तव्वहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति।

15

20

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सुखस्स च पहाना दुक्खस्स
च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थज्झमा^४ अदुक्खमसुखं
उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। ये च
चतुत्थे ज्ञाने धम्मा - उपेक्खा अदुक्खमसुखा वेदना पस्सदत्ता^५

25

१-१. अज्झत्तसम्पसादो - सी०, रो०। २. उपेक्खा च सुग - स्या०, रो०।

३. अत्पगमा - सी०, रो०। ४. पस्सदत्ता - सी०; परिमुदत्ता - स्या०; पत्ति - रो०।

चेतसो अनाभोगो सतिपारिसुद्धि चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो - त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति - 'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिवद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'अत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति तजानाति । तच्चहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

B. 77

३. "पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा 'अनन्तो आकासो' ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । ये च आकासानञ्चायतने धम्मा - आकासानञ्चायतनसञ्ज्ञा च चित्तेकगता च फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो - त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति - 'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिवद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'अत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति पजानाति । तच्चहुली-
१० कारा अत्थित्वेवस्स होति ।

"पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म 'अनन्तं विञ्जाणं' ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । ये च विञ्जाणञ्चायतने धम्मा - विञ्जाणञ्चायतनसञ्ज्ञा च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो - त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एव पजानाति - 'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिवद्धो विप्पमुत्तो विस-

युत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'अत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति पजानाति । तव्वहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो विज्झाणञ्चायतनं समतिक्कम्म' 'नत्थि किञ्ची' ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । ये च आकिञ्चञ्जायतने धम्मा—आकिञ्चञ्जायतनसञ्जा च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो—त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उपपज्जन्ति, विदिता उपट्टहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति—'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिवद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'अत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति पजानाति । तव्वहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

B. 28

B. 78

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्टहति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्टहित्वा ये धम्मा अतीता निरुद्धा विपरिणता ते धम्मे समनुपस्सति—'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिवद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'अत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति पजानाति । तव्वहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

४. “पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । पञ्जाय चस्स दिस्वा आसवा परिक्खीणा होन्ति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्टहति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्टहित्वा ये धम्मा अतीता निरुद्धा विपरिणता ते धम्मे समनुपस्सति—'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिवद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'नत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति पजानाति । तव्वहुलीकारा नत्थित्वेवस्स होति ।

30

§ २. वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो सारिपुत्तो

५. “यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियस्मि सीलस्मि, वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियस्मि समार्घिस्मि, वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियाय पञ्चाय,’ वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियाय विमुत्तिया’ पि, सारिपुत्तमेव तं
- ६ सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियस्मि सीलस्मि, वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियस्मि समार्घिस्मि, वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियाय पञ्चाय,’ वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियाय विमुत्तिया’ ति ।
- ७ यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘भगवतो पुत्तो ओरसो मुखतो जातो घम्मज्जो घम्मनिम्मितो घम्मदायादो नो आमिसदायादो’
- ८ ति, सारिपुत्तमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘भगवतो पुत्तो ओरसो मुखतो जातो घम्मज्जो घम्मनिम्मितो घम्मदायादो नो आमिसदायादो’
- ९ ति । सारिपुत्तो, भिक्खवे, तथागतेन अनुत्तरं घम्मचक्कं पवत्तितं सम्मदेव अनुप्पवत्तेती” ति ।
- १० ६. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१२. छविसोधनसुत्तं

§ १. चतूसु वोहारेसु विमुत्तो

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि—“भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच—

“इध, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जं व्याकरोति—‘खीणा जाति, 5 वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति पजानामी’ ति। तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो भासितं नेव अभिनन्दितव्वं नप्पट्ठिकोसितव्वं। अनभिनन्दित्वा अप्पट्ठिकोसित्वा पञ्चो पुच्छितव्वो—‘चत्तारोमे, आवुसो, वोहारा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता। कतमे चत्तारो? दिट्ठे दिट्ठवादिता, सुते सुतवादिता, 10 मुते मुतवादिता, विञ्जाते विञ्जातवादिता—इमे खो, आवुसो, चत्तारो वोहारा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता। कथं जानतो पनायस्मतो कथं पस्सतो इमेसु चतूसु वोहारेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ ति? खीणासवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्त- 15 सदत्थस्स परिक्खीणभवसंयोजनस्स सम्मदञ्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो होति वेय्याकरणाय—‘दिट्ठे खो अहं, आवुसो, अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पट्ठिवद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन’ चेतसा विहरामि। सुते खो अहं, आवुसो ...पे०... मुते खो अहं, आवुसो ...पे०... 20 विञ्जाते खो अहं, आवुसो, अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पट्ठिवद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरामि। एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं पस्सतो इमेसु चतूसु वोहारेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ ति।

R. 30

11. 80

§ २. पञ्चसु उपादानकखन्धेषु विमुक्तो

२. "तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो 'साधू' ति भासितं अभि-
नन्दितव्वं अनुमोदितव्वं। 'साधू' ति भासितं अभिनन्दित्वा अनु-
मोदित्वा उत्तरि पञ्हो पुच्छितव्वो -

'पञ्चिमे,' आवुसो, उपादानकखन्धा तेन भगवता जानता

॥ पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता। कतमे पञ्च? सेय्य-
थीदं - रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सञ्जुपादानकखन्धो,
सङ्खारुपादानकखन्धो विञ्जाणुपादानकखन्धो - इमे खो, आवुसो,
पञ्चुपादानकखन्धा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन
सम्मदक्खाता। कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमेसु पञ्चसु

10 उपादानकखन्धेषु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं' ति? खीणा-
सवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो दुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितमारस्स
अनुप्पत्तसदयस्स परिक्खीणभद्रसंयोजनस्स सम्मदञ्जाविमुत्तस्स अय-
मनुधम्मो होति वेय्याकरणाय - 'रूपं खो अहं, आवुसो, अवलं विरागं'
अनस्सासिकं ति विदित्वा ये रूपे उपायूपादानां चेतसो अधिट्ठाना-

11. 31

15 भिनिवसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चाणा पटिनिस्सगा
विमुत्तं मे चित्तं ति पजानामि। वेदनं खो अहं, आवुसो...पे०...सञ्चं
खो अहं, आवुसो...सङ्खारे खो अहं, आवुसो...विञ्जाणं खो अहं,
आवुसो, अवलं विरागं अनस्सासिकं ति विदित्वा ये विञ्जाणे उपा-
यूपादानां चेतसो अधिट्ठानाभिनिवसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा
20 चाणा पटिनिस्सगा विमुत्तं मे चित्तं ति पजानामि। एवं खो मे,
आवुसो, जानतो एवं पस्सतो इमेसु पञ्चसु उपादानकखन्धेषु अनुपादाय
आसवेहि चित्तं विमुत्तं' ति।

§ ३. छसु घातुसु विमुक्तो

३. "तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो 'साधू' ति भासितं अभि-
नन्दितव्वं, अनुमोदितव्वं। 'साधू' ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा
21 उत्तरि पञ्हो पुच्छितव्वो -

22 31

'छयिमा, आवुसो, घातुयो तेन भगवता जानता पस्सता

१ पञ्च गो द्ये - मी०, स्या०, रो०। २ रूपुपादानकखन्धो - खी०, स्या०, रो०।
३ विगमून - म०। ४ उपादायूपादाना - स्या०; उपायूपादाना - मी०, रो०।

अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता । कतमा छ ? पथवीधातु,^१
 आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विञ्जाणधातु — इमा
 खो, आवुसो, छ धातुयो तेन भगवता जानता पस्सता अरहता
 सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता । कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो
 इमासु छसु धातूसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं^२ ति ? खीणा- ८
 सबस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स
 अनुप्पत्तसदत्थस्स परिक्खीणभवसंयोजनस्स सम्मदञ्जाविमुत्तस्स अय-
 मनुधम्मो होति वेय्याकरणाय — ‘पथवीधातुं खो अहं, आवुसो, अन-
 त्ततो’ उपगच्छिं, न च पथवीधातुनिस्सितं अत्तानं । ये च पथवी-
 धातुनिस्सिता उपायूपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया तेसं १०
 खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तं ति पजा-
 नामि । आपोधातुं खो अहं, आवुसो ... पे० ... तेजोधातुं खो अहं, आवुसो
 ... वायोधातुं खो अहं, आवुसो ... आकासधातुं खो अहं, आवुसो ...
 विञ्जाणधातुं खो अहं, आवुसो अनत्ततो उपगच्छिं, न च विञ्जाण-
 धातुनिस्सितं अत्तानं । ये च विञ्जाणधातुनिस्सिता उपायूपादाना चेतसो १५
 अधिद्वानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा
 विमुत्तं मे चित्तं ति पजानामि । एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं
 पस्सतो इमासु छसु धातूसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं^३ ति ।

§ ४. अञ्जत्तिकबाहिरायतनेसु विमुक्तो

४. ‘तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ ति भासितं अभि- ११. १२
 नन्दितव्वं, अनुमोदितव्वं । ‘साधू’ ति भासितं अभिनन्दित्वा अनु- २०
 मोदित्वा उत्तरिं पञ्हो पुच्छितव्वो ।

‘छ खो पनिमानि, आवुसो, अञ्जत्तिकबाहिरानि’ आयतनानि
 तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खातानि ।
 कतमानि छ ? चक्खु चैव रूपा च, सोतं च सदा च, धानं च गन्धा च,
 जिह्वा च रसा च, कायो च फोदुव्वा च, मनो च घम्मा च — २५
 इमानि खो, आवुसो, छ अञ्जत्तिकबाहिरानि आयतनानि तेन भगवता
 जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खातानि । कथं

१. पठ्यीपातु — सी०, स्या०, रो० । २. न अत्ततो — म० । ३. अञ्जत्तिकानि
 बाहिरानि — स्या०, रो० ।

82

- जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमेसु छसु अञ्जत्तिकवाहिरेसु आय-
तनेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं' ति ? खीणासवस्स, भिक्खवे,
भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्यस्स
परिक्खीणभवसंयोजनस्स सम्मदञ्जाविमुत्तस्स अयमनुवम्मो होति
६ वेय्याकरणाय — 'चक्खुस्मि, आवुसो, रूपे चक्खुविञ्जाणे चक्खु-
विञ्जाणविञ्जातव्वेसु धम्मेषु यो छन्दो यो रागो या नन्दी' या
तण्हा ये च उपायूपादाना चेतसो अविट्ठानाभिनिवेसानुसया तेसं
खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तं ति
पजानामि । सोतस्मि, आवुसो, सद्दे सोतविञ्जाणे ... पे० ... घाणस्मि,
10 आवुसो, गन्धे घाणविञ्जाणे ... जिह्वाय, आवुसो, रसे जिह्वाविञ्जाणे
... कार्पस्मि, आवुसो, फोट्टव्वे कायविञ्जाणे ... मनस्मि, आवुसो,
धम्मो मनोविञ्जाणे मनोविञ्जाणविञ्जातव्वेसु धम्मेषु यो छन्दो
यो रागो या नन्दी या तण्हा ये च उपायूपादाना चेतसो अवि-
ट्ठानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा
15 विमुत्तं मे चित्तं ति पजानामि । एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं
पस्सतो इमेसु छसु अञ्जत्तिकवाहिरेसु आयतनेसु अनुपादाय आसवेहि
चित्तं विमुत्तं' ति ।

§ ५. तव्वनिमित्तेसु समूहत्तअहङ्कारो

५. "तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो 'साधू' ति भासितं अभिनन्दि-
तव्वं अनुमोदितव्वं । 'साधू' ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा
20 उत्तरि पञ्चो पुच्छितव्वो—

11 23

- 'कथं जानतो पनायस्मतो कथं पस्सतो इमस्मि च सवि-
ञ्जाणके काये बहिद्धा च तव्वनिमित्तेसु अहङ्कारमयङ्कारमानानुसया'
समूहत्ता' ति ? खीणासवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कत-
करणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्यस्स परिक्खीणभवसंयोजनस्स
25 सम्मदञ्जाविमुत्तस्स अयमनुवम्मो होति वेय्याकरणाय — 'पुव्वे खो
अहं, आवुसो, अगारियभूतो समानो अविद्सु अहोसि । तस्स मे
तयागतो वा तयागतसावक्को वा धम्मं देसेसि । ताहं धम्मं सुत्वा
तयागते सद्धं पटिज्जमि । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति

पटिसञ्चिक्खि - सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पव्वज्जा ।
नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्ग-
लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासा-
यानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पव्वजेय्यं ति । सो
खो अहं, आवुसो, अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं ॥
वा भोगक्खन्धं पहाय, अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय महन्तं वा जाति-
परिवट्टं पहाय केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा
अगारस्मा अनगारियं पव्वज्जि । सो एवं पव्वजितो समानो भिक्खून्
सिक्खासाजीवसमापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो
अहोसिं निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूत- 10
हितानुकम्पी विहासिं । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो
अहोसिं दिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्खी, अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना
विहासिं । अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी अहोसिं आराचारी विरतो
मेथुना गामधम्मा । मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो अहोसिं
सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स । 15
पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो अहोसिं, इतो सुत्वा
न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता
अमूसं भेदाय; इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता
समगारामो समगरतो समगगनन्दी समगगकरणं वाचं भासिता
अहोसिं । फरसं वाचं पहाय फरसाय वाचाय पटिविरतो अहोसिं; 20
या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया^१ हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता
बहुजनमनापा तथारूपि वाचं भासिता अहोसिं । सम्फप्पलापं पहाय
सम्फप्पलापा पटिविरतो अहोसिं; कालवादी भूतवादी अत्थवादी
धम्मवादी विनयवादी निधानवर्ति वाचं भासिता अहोसिं कालेन
सापदेसं परियन्तवर्ति अत्थसंहितं । 25

‘सो वीजगागभूतगागसमारम्मा पटिविरतो अहोसिं, एक-
भक्तिको अहोसिं रत्तूपरतो विरतो विकालभोजना । नच्चगीतवादित-
विसूकदस्सना पटिविरतो अहोसिं । मालागन्धविलेपनधारणमण्डन-
विभूसनट्टाना पटिविरतो अहोसिं । उच्चासयनमहासयना पटिविरतो

१. अहोसिं - स्था० । २. पेमनीया - गी० । ३. अत्यमञ्जितं - स्था० ।

अहोसिं । जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, आमकघञ्ज-
 पटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो
 अहोसिं; इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा^१ पटिविरतो अहोसिं, दासिदास-
 पटिग्गहणा^२ पटिविरतो अहोसिं, अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो
 ५ अहोसिं, कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, हत्थिगवस्सवळव-
 पटिग्गहणा^३ पटिविरतो अहोसिं, खेत्तवत्थुपटिग्गहणा पटिविरतो
 अहोसिं । दूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो अहोसिं, कयविककया
 पटिविरतो अहोसिं, तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो अहोसिं,
 उक्कोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा पटिविरतो अहोसिं, छेदनवधवन्धन-
 १० विपरामोसआलोपसहसाकारा पटिविरतो अहोसिं ।

‘सो सन्तुट्ठो अहोसिं कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरि-
 हारिकेन पिण्डपातेन । सो^४ येन येनेव पक्कमिं समादायेव पक्कमिं ।
 सेय्ययापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति;
 एवमेव खो अहं, आवुसो, सन्तुट्ठो अहोसिं कायपरिहारिकेन चीवरेन,
 १५ कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमिं समादायेव
 पक्कमिं । सो इमिना अरियेन सीलक्खन्त्वेन समन्नागतो अज्झत्तं अन-
 वज्जसुखं पटिसंवेदेसि ।

६. ‘सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही अहोसिं नानु-
 व्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेन^५ चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा-
 २० दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यं, तस्स संवराय
 पटिपज्जि; रक्खिं चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जि । सोतेन
 सद्दं भुत्वा ...पे०... धानेन गन्वं धायित्वा ...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा
 ...पे०... कायेन फोद्धुवं फुसित्वा ...पे०... मनसा धम्मं विञ्चाय न
 निमित्तग्गाही अहोसिं नानुव्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं
 २५ असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वा-
 स्मवेय्यं, तस्म संवराय पटिपज्जि; रक्खिं मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये
 संवरं आपज्जि । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो
 अज्झत्त अय्यासेकसुखं पटिसंवेदेसि ।

१. इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा—मी०, इत्थिकुमारिका०—स्या० । २. दासीदाम०
 —स्या० । ३. हत्थिगवाम्मवळवा०—मी०, रो०; हत्थिगवाम्मवळव०—स्या० । ४. मी०,
 स्या०, रो० पोन्नंमु नयि । ५. यत्वाधिकरणमेन—रो० ।

‘सो अभिवक्तन्ते पटिवक्तन्ते सम्पजानकारी अहोसि, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी अहोसि, समिञ्जिते’ पसारिते सम्पजानकारी अहोसि, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी अहोसि, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी अहोसि, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी अहोसि, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे ५ सम्पजानकारी अहोसि।

‘सो इमिना च अरियेन सीलवखन्वेन समन्नागतो, इमाय’ च अरियाय सन्तुट्ठिया समन्नागतो’, इमिना च अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पजञ्जेन समन्नागतो विवित्तं सेनासत्तं भजि अरञ्जं हक्खमूलं पव्वत्तं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वन- 10 पत्यं अब्भोकासं पलालपुञ्जं। सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिवक्तन्तो निसीदिं पल्लङ्कं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा। सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहासि, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेसि। व्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहासिं सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेसि। 15 थीनमिद्धं पहाय विगतथीनमिद्धो विहासिं आलोकसञ्जी सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेसि। उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहासिं अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेसि। विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहासिं अकथङ्कथी कुसलेसु धम्मेसु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेसि। 20

७. ‘सो’ इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपविकलेसे पञ्जाय 25 दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि। वितक्क-विचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं ज्ञानं ... पे० ... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि।

‘सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतू-पविकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते’ आसवानं खयवाणाय

१. नम्मिञ्जिते — सी०, रो०। २-२. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेमु नत्थि। ३. यिनमिद्धं — ग०। ४. रो० पोत्यके नत्थि। ५. आनेज्जप्पत्ते — सी०; आणज्जप्पत्ते — रो०।

चित्तं अभिनिघ्नामेसि । सो इदं दुक्खं ति यथाभूतं अवभञ्जासि, अयं
 दुक्खसमुदयो ति यथाभूतं अवभञ्जासि, अयं दुक्खनिरोधो ति यथाभूतं
 अवभञ्जासि, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति यथाभूतं अवभ-
 5 ज्जासि; इमे आसवा ति यथाभूतं अवभञ्जासि, अयं आसवसमुदयो
 ति यथाभूतं अवभञ्जासि, अयं आसवनिरोधो ति यथाभूतं अवभञ्जासि,
 अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा ति यथाभूतं अवभञ्जासि । तस्स मे
 एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ', भवासवा
 पि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ : विमुत्तस्मि
 विमुत्तमिति ज्ञाणं अहोसि । खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं
 10 करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति अवभञ्जासि । एवं खो मे, आवुसो,
 जानतो एवं पस्सतो इमस्मि च सविज्जाणके काये वहिद्धा च सब्ब-
 निमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया समूहता' ति ।

“तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ ति भासितं अभिनन्दितव्वं
 अनुमोदितव्वं । ‘साधू’ ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा एव-
 15 मस्स वचनीयो—‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं
 आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारि’ समनुपस्सामा” ति ।

८. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति ।

—१०—

१३. सप्पुरिससुत्तं

§ १. सप्पुरिसधम्मा असप्पुरिसधम्मा च

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच — “सप्पुरिसधम्मं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि” असप्पुरिसधम्मं च। तं सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” 5 ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

(१) उच्चाकुला पव्वजितो

२. “कतमो च, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो उच्चाकुला पव्वजितो होति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह उच्चाकुला पव्वजितो, इमे पनञ्जे भिक्खू न उच्चाकुला 10 पव्वजिता’ ति। सो ताय उच्चाकुलीनताय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो उच्चाकुलीनताय लोभ-धम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि उच्चाकुला पव्वजितो 15 होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो’ सामीचिप्पटिपन्नो अनु-धम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा ताय उच्चाकुलीनताय नेवत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति। अयं, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

“पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो महाकुला पव्वजितो 20 होति ... पे०... महाभोगकुला पव्वजितो होति ... पे०... उळारभोगकुला पव्वजितो होति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह उळार-

भोगकुला पव्वजितो, इमे पनञ्चे भिक्खू न उल्लारभोगकुला पव्वजिता' ति। सो ताय उल्लारभोगताय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति—'न खो उल्लारभोगताय लोभधम्मा वा
 5 परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि उल्लारभोगकुला पव्वजितो होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा ताय उल्लारभोगताय नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं
 10 पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

(२) आतो होति

३. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो आतो होति यसस्सी। सो इति पटिसञ्चिक्खति—'अहं खोमिह आतो यसस्सी, इमे पनञ्चे भिक्खू अप्पञ्जाता अप्पेसक्खा' ति। सो तेन आतत्तेन' अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति—'न खो आतत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि आतो होति यसस्सी; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं
 20 करित्वा तेन आतत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

(३) लाभो होती

B. 79

D 88

४. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो लाभो होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं। सो इति पटिसञ्चिक्खति—'अहं खोमिह लाभो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, इमे पनञ्चे भिक्खू न लाभिनो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं' ति। सो तेन लाभेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिस-

धम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'न खो लाभेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि लाभो होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीच्चिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन लाभेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

(४) बहुस्सुतो होति

५. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो बहुस्सुतो होति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं खोमिह बहुस्सुतो, इमे पनञ्जे भिक्खू न बहुस्सुतो' ति। सो तेन बाहुसच्चेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'न खो बाहुसच्चेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि बहुस्सुतो होति; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीच्चिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन बाहुसच्चेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

(५) विनयधरो होति

६. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो विनयधरो होति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं खोमिह विनयधरो, इमे पनञ्जे भिक्खू न विनयधरो' ति। सो तेन विनयधरत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'न खो विनयधरत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि विनयधरो होति; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीच्चिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन विनयधरत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

(६) धम्मकथिको होति

७. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो धम्मकथिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह धम्मकथिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न धम्मकथिका' ति । सो तेन धम्मकथिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसवम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'न खो धम्मकथिकत्तेन लोभधम्मा वा परिकत्तयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकत्तयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकत्तयं गच्छन्ति । नो चे पि धम्मकथिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति । सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन धम्मकथिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसवम्मो ।

(७) घुतङ्गघरो होति

८. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो आरञ्जको' होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह आरञ्जको इमे पनञ्जे भिक्खू न आरञ्जका' ति । सो तेन आरञ्जकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसवम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'न खो आरञ्जकत्तेन लोभधम्मा वा परिकत्तयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकत्तयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकत्तयं गच्छन्ति । नो चे पि आरञ्जको होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति । सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन आरञ्जकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसवम्मो ।

९. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो पंसुकूलिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह पंसुकूलिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न पंसुकूलिका' ति । सो तेन पंसुकूलिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसवम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'न खो पंसुकूलिकत्तेन लोभधम्मा वा

परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति । नो चे पि पंसुकूलिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति । सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन पंसुकूलिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसघम्मो । ५

१०. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो पिण्डपातिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं खोम्हि पिण्डपातिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न पिण्डपातिका' ति । सो तेन पिण्डपातिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसघम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'न खो पिण्डपातिकत्तेन लोभ- 10 धम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति । नो चे पि पिण्डपातिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति । सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन पिण्डपातिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं 15 पि, भिक्खवे, सप्पुरिसघम्मो ।

११. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो रुक्खमूलिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं खोम्हि रुक्खमूलिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न रुक्खमूलिका' ति । सो तेन रुक्खमूलिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसघम्मो । सप्पुरिसो च 20 खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'न खो रुक्खमूलिकत्तेन लोभधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति । नो चे पि रुक्खमूलिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति । सो पटिपदं येव अन्तरं 25 करित्वा तेन रुक्खमूलिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसघम्मो ।

"पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सोसानिको होति ...पे०... अब्भोकासिको होति ...पे० ... नेसज्जिको होति ...पे० ... ययासन्न्यतिको होति ...पे० ... एकासिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं 30

खोम्हि एकासनिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न एकासनिका' ति। सो तेन एकासनिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'न खो एकासनिकत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि एकासनिको होति; सो च होति धम्मानुवम्मप्पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुवम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन एकासनिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

(८) भानलामी होतो

१२. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं भानं' उपसम्पज्ज विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोम्हि पठमज्ज्ञानसमापत्तिया लामी, इमे पनञ्जे भिक्खू पठमज्ज्ञानसमापत्तिया न लाभिनो' ति। सो ताय पठमज्ज्ञानसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - पठमज्ज्ञानसमापत्तिया पि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्चन्ति ततो तं होति अञ्जया' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय पठमज्ज्ञानसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

- "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभाव अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिमुखं दुतियं भानं ...पे० .. ततियं भान .. चतुत्यं भानं उपसम्पज्ज विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोम्हि चतुत्यज्ज्ञानसमापत्तिया लामी, इमे पनञ्जे भिक्खू चतुत्यज्ज्ञानसमापत्तिया न लाभिनो' ति। सो ताय चतुत्यज्ज्ञानसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'चतुत्यज्ज्ञानसमापत्तिया पि खो

अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय चतुत्थ-
ज्ज्ञानसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे,
सप्पुरिसधम्मो।

‘पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो’ रूपसञ्ज्ञानं ■
समतिककमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा' नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा
'अनन्तो आकासो' ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति।
सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह आकासानञ्चायतनसमापत्तिया
लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खु आकासानञ्चायतनसमापत्तिया न लाभिनो’
ति। सो ताय आकासानञ्चायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं 10
वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो,
भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘आकासानञ्चायतनसमापत्तिया पि
खो अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति
अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय आकासा-
नञ्चायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, 15
भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

B. 92

‘पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो आकासानञ्चायतनं
समतिककम्म' ‘अनन्तं विञ्जाणं’ ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज
विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह विञ्जाणञ्चायतन-
समापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू विञ्जाणञ्चायतनसमापत्तिया 20
न लाभिनो’ ति। सो ताय विञ्जाणञ्चायतनसमापत्तिया अत्तानु-
क्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो
च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘विञ्जाणञ्चायतनसमा-
पत्तिया पि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति
ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा 25
ताय विञ्जाणञ्चायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति।
अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

R. 44

‘पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं
समतिककम्म' नत्थि किञ्ची' ति आकिञ्चञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति।
सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह आकिञ्चञ्चायतनसमापत्तिया 30

लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया न लाभिनो' ति। सो ताय आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया पि सो
 ॥ अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

"पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं
 १० समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया न लाभिनो' ति। सो ताय नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो
 १५ च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया पि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

§ २. खीणासवो भिक्खु

१३. "पुन च परं, भिक्खवे, सप्पुरिसो सब्बसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति। पञ्चाय चस्स' दिस्वा आसवा परिकखीणा' होन्ति'। अयं, भिक्खवे, भिक्खु न किञ्चि मञ्जति, न कुहिञ्चि मञ्जति, न केनचि मञ्जती" ति।

१४. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति।

—•—

१४. सेवितव्वासेवितव्वसुत्तं

§ १. भगवता सङ्घित्तेन भासितं

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं ।
भगवा एतदवोच — “सेवितव्वासेवितव्वं वो, भिक्खवे, धम्मपरियायं
देसेस्सामि” । तं सुणाय, साधुकं मनसिकरोथ; भासिस्सामी” ति । ५
“एवं, भन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच
— ‘कायसमाचारं पाहं’, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितव्वं पि,
असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं कायसमाचारं । वचीसमाचारं
पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं
च अञ्जमञ्जं वचीसमाचारं । मनोसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन १०
वदामि — सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं मनोसमा-
चारं । चित्तुप्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितव्वं पि,
असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं चित्तुप्पादं । सञ्जापटिलाभं पाहं,
भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च
अञ्जमञ्जं सञ्जापटिलाभं । दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन १५
वदामि — सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं दिट्ठि-
पटिलाभं । अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवि-
तव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं अत्तभावपटिलाभं” ति ।

R. 40

B. 94

§ २. सारिपुत्तेन अत्यो वित्थारितो

२. एवं वुत्ते आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच —
“इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन २०
अत्यं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्यं अजानामि —

३. “‘कायसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवि-

तव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं कायसमाचारं' ति-
इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं,
भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ढन्ति, कुसला
धम्मा परिहायन्ति, एवरूपो कायसमाचारो न सेवितव्वो; यथारूपं
६ च खो, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति,
कुसला धम्मा अभिवद्ढन्ति, एवरूपो कायसमाचारो सेवितव्वो।

४. "कथंरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा
अभिवद्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो
पाणातिपातो होति लुहो लोहितपाणि' हतपहते' निविद्धो अदयापन्नो
१० पाणभूतेसु; अदिन्नादायी खो पन होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं
गामगतं वा अरञ्जगतं वा तं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति;
कामेसुमिच्छाचारी खो पन होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता
मातापितुरक्खिता' भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता आतिरक्खिता गोत्त-
रक्खिता' धम्मरक्खिता' सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो माला-
१५ गुळपरिक्खिता' पि तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति - एवरूपं,
भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ढन्ति, कुसला
धम्मा परिहायन्ति।

"कथंरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परि-
हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो पाणा-
२० तिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहित-
सत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति; अदिन्ना-
दानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, यं तं परस्स परवित्तूप-
करणं गामगतं वा अरञ्जगतं वा तं नादिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता
होति; कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो
२५ होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातु-
रक्खिता भगिनिरक्खिता आतिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता
सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळपरिक्खिता पि तथारूपासु

१. लोहितपाणी - सी०, स्या०, रो०। २. हतपहते - म०। ३. सी०, रो० पोत्यकेमु
नयि। ४. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेमु नयि। ५. मालागुणपरिक्खिता - स्या०।
६ अदिन्न - सी०, स्या०, रो०।

न चारित्तं आपज्जिता होति—एवरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति। 'काय-समाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं कायसमाचारं' ति—इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

5

“वचीसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं वचीसमाचारं' ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, वची-समाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति, कुसला धम्मा परि-हायन्ति, एवरूपो वचीसमाचारो न सेवितव्वो; यथारूपं च खो, 10 भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति एवरूपो वचीसमाचारो सेवितव्वो।

५. “कथंरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो मुसावादी होति, सभागतो^१ वा परिसागतो^२ वा आतिमज्झगतो वा 15 पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो सक्खिपुट्ठो^३—‘एहम्भो’ पुरिस, यं जानाति तं बदेही’ ति सो अजानं वा आह—‘जानामी’ ति, जानं वा आह—‘न जानामी’ ति; अपस्सं वा आह—‘पस्सामी’ ति, पस्सं वा आह—‘न पस्सामी’ ति—इति अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिञ्चिक्खहेतु वा सम्पजानमुसा भासिता होति; 20 पिसुणवाचो खो पन होति, इतो सुत्वा अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय—इति समग्गानं वा भेत्ता^४, भिन्नानं वा अनुप्पदाता, वग्गारामो, वग्गरतो, वग्गनन्दी, वग्गकरणिं वाचं भासिता होति; फल्लसवाचो खो पन होति, या सा 25 वाचा कण्डका^५ कक्कसा फल्ला^६ परकट्टका पराभिसज्जनी कोध-सामन्ता असमाधिसंवत्तनिका, तथारूपि वाचं भासिता होति; सम्फ-प्पलापी खो पन होति अकालवादी अभूतवादी अनत्थवादी अधम्म-

R 48

B. 96

१. सभागतो—स्या०। २. परिसागतो—स्या०; परिसागतो—सी०। ३. सक्खि-पुट्ठो—स्या०। ४. एवं भो—रो०। ५. भेदेता—स्या०। ६. अण्डका—सी०, स्या०, रो०। ७. सी०, रो० बोत्थकेसु नस्यि।

वादी अविनयवादी, अनिधानवर्ति वाचं भासिता होति अकालेन
अनपदेसं अपरियन्तवर्ति अत्यसंहितं—एवरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं
सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति।

- “कथंरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परि-
हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति? इव, भन्ते, एकच्चो मुसावादं
पहाय मुसावादा पटिविरतो होति समागतो वा परिसागतो वा
आतिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो
सक्खिपुट्ठो—‘एहम्भो पुरिस, यं जानाति तं वदेही’ ति सो अजानं
वा आह—‘न जानामी’ ति, जान वा आह—‘जानामी’ ति, अपस्सं
वा आह—‘न पस्सामी’ ति, पस्सं वा आह—‘पस्सामी’ ति—इति
अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिञ्चिक्खहेतु वा न सम्पजानमुसा
भासिता होति; पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो
होति, इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा
न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय—इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं
वा अनुप्पदाता समगारामो समगारतो समगानन्दी समगगरणि वाचं
भासिता होति; फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति,
या सा वाचा नेला कण्णसुरा पेमनिया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता
बहुजनमनापा तथारूपि वाचं भासिता होति; सम्फप्पलापं पहाय
सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूतवादी अत्यवादी धम्म-
वादी विनयवादी, निधानवर्ति वाचं भासिता होति कालेन सापदेसं
परियन्तवर्ति अत्यसंहितं—एवरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो
अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति। ‘वची-
समाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं
पि, तं च अज्झमज्झं वचीसमाचारं ति—इति य तं वुत्तं भगवता
इदमेत पटिच्च वुत्तं।

६. “‘मनोममाचार पाह, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—
सेवितव्व पि, असेवितव्व पि, त च अज्झमज्झं मनोसमाचारं’ ति—
इति यो पनेत वुत्त भगवता। किञ्चेत पटिच्च वुत्त? यथारूपं,
भन्ते, मनोममाचार सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति, कुसला
धम्मा परिहायन्ति एवरूपो मनोसमाचारो न सेवितव्वो; यथारूपं

च खो, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति,
कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो मनोसमाचारो सेवितव्वो^१ ।

“कथंरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभि-
वड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अभि-
ज्झालु^२ होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं अभिज्झाता^३ होति — 5
‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’ ति; व्यापन्नचित्तो खो पन होति
पटुदुमनसङ्कप्पो — ‘इमे सत्ता हज्जन्तु वा वज्जन्तु’ वा उच्छिज्जन्तु
वा वित्तस्सन्तु वा मा वा अहेसुं, ति — एवरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं
सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

R. ५०

“कथंरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परि- 10
हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अन-
भिज्झालु होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं नाभिज्झाता होति —
‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’ ति; अव्यापन्नचित्तो खो पन होति
अप्पदुदुमनसङ्कप्पो — ‘इमे सत्ता अवेरा’ अव्यावज्झा^४ अनीघा^५ सुखी^६
अत्तानं परिहरन्तू’ ति — एवरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला 15
धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘मनोसमाचारं पाहं
भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च
अज्जमज्जं मनोसमाचारं’ ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं
पटिच्च वुत्तं ।

७. “चित्तुप्पादं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितव्वं 20
पि, असेवितव्वं पि; तं च अज्जमज्जं चित्तुप्पादं’ ति — इति खो
पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, चित्तु-
प्पादं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति
एवरूपो चित्तुप्पादो न सेवितव्वो; यथारूपं च खो, भन्ते, चित्तु-
प्पादं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति 25
एवरूपो चित्तुप्पादो सेवितव्वो ।

“कथंरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा अभि-

१. न सेवितव्वो — स्या० । २. अभिज्झालू — सी०, रो० । ३. अभिज्झाता — स्या०,
रो० । ४. गिज्जन्तु — स्या० । ५. रया० धीत्यके नरिव । ६. अव्यापज्झा — रो०; अव्यापज्झा —
स्या० । ७. अनीघा — सी० । ८. सुखितो — सी० ।

वड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इव, भन्ते, एकच्चो अभि-
ज्जालु होति, अभिज्ज्ञासहगतेन चेतसा विहरति; व्यापादवा^१ होति,
व्यापादसहगतेन चेतसा विहरति; विहेसवा^२ होति, विहेसासहगतेन
चेतसा विहरति—एवरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा
अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति।

“कथंरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा परि-
हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इव, भन्ते, एकच्चो अन-
भिज्जालु होति, अनभिज्ज्ञासहगतेन चेतसा विहरति; अव्यापादवा
होति, अव्यापादसहगतेन चेतसा विहरति; अविहेसवा होति, अविहेसा-
सहगतेन चेतसा विहरति—एवरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो
अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति। ‘चित्तु-
प्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविघेन वदामि—सेवितव्वं^३ पि, असेवितव्वं
पि; तं च अञ्जमञ्जं चित्तुप्पादं’ ति—इति यं तं वुत्तं भगवता
इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

८. “‘सञ्जापटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविघेन वदामि—
सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं सञ्जापटिलाभं’
ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथा-
रूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति,
कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो सञ्जापटिलाभो न सेवितव्वो;
यथारूपं च खो, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परि-
हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो सञ्जापटिलाभो सेवितव्वो।

“कथंरूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा
अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इव, भन्ते, एकच्चो अभि-
ज्जालु होति, अभिज्ज्ञासहगताय^४ सञ्जाय विहरति; व्यापादवा होति,
व्यापादसहगताय सञ्जाय विहरति; विहेसवा होति, विहेसासहगताय
सञ्जाय विहरति—एवरूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला
धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति।

“कथंरूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा

१ व्यापादवा—सी०, रो०। २ विहेसा वा—रो०। ३ अभिज्ज्ञासहगतेन—
या०।

परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अनभिज्झालु होति, अनभिज्झासहगताय सञ्जाय विहरति; अव्यापादवा होति, अव्यापादसहगताय सञ्जाय विहरति; अविहेसवा होति, अविहेसासहगताय सञ्जाय विहरति—एवरूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । 'सञ्जापटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवित्वं पि, असेवित्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं सञ्जापटिलाभं' ति—इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

B. 99

९. “दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवित्वं पि, असेवित्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं दिट्ठिपटिलाभं” ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो दिट्ठिपटिलाभो न सेवित्वो; यथारूपं च खो, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति—एवरूपो दिट्ठिपटिलाभो सेवित्वो ।

R. 52

10

15

“कथंरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो एवं-दिट्ठिको होति—‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकत-दुक्कटानं’ कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परोलोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा सञ्छिक्त्वा पवेदेन्ती’ ति—एवरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

25

“कथंरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो एवं-दिट्ठिको होति—‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकत-दुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो

लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेग्गी' ति—एवरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति। 'दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अज्जमज्जं दिट्ठिपटिलाभं' ति—इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

१०. "अत्तभावपटिलाभ पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अज्जमज्जं अत्तभावपटिलाभं' ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्दन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति—एवरूपो अत्तभावपटिलाभो न सेवितव्वो; यथारूपं च खो, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति—एवरूपो अत्तभावपटि-
लाभो सेवितव्वो।

"कथंरूपं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्दन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? सव्यावज्झं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं अभिनिव्वत्तयतो^१ अपरिनिद्वितभावाय अकुसला धम्मा अभिवद्दन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति'; अव्यावज्झं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं अभिनिव्वत्तयतो परिनिद्वितभावाय अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति। 'अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अज्जमज्जं अत्तभावपटिलाभं' ति—इति यं त वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

२५ "इमस्स यो अहं, भन्ते, भगवता सद्वित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थ आजानामी" ति।

"साधु साधु, सारिपुत्त। साधु खो त्व, सारिपुत्त, इमस्स

१. अभिनिव्वत्तय—स्या०। २ "नयस्स भन्ते अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति" इति एत्थं अधिवो पाठो मी०, स्या०, रो० पोपरोमु दिस्सति।

मया सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानासि^१ ।

११. “‘कायसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—
सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं कायसमाचारं’ ति
—इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं ॥
सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ढन्ति, कुसला
धम्मा परिहायन्ति एवरूपो कायसमाचारो न सेवितव्वो; यथारूपं
च खो, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति,
कुसला धम्मा अभिवद्ढन्ति—एवरूपो कायसमाचारो सेवितव्वो ।

“कथंरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा 10 B. 54
अभिवद्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, सारिपुत्त, एकच्चो
पाणातिपाती होति लुद्धो लोहितपाणि हतप्पहते निविट्ठो अदयापन्नो
पाणभूतेसु; अदिन्नादायी खो पन होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं
गामगतं वा अरञ्जगतं वा तं अदिन्नं थ्येय्यसङ्घातं आदाता होति;
कामेसुमिच्छाचारी खो पन होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता 15
मातापितुरक्खिता भ्रातुरक्खिता भगिनिरक्खिता आतिरक्खिता गोत्त-
रक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळ-
परिक्खित्ता पि तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति—एवरूपं,
सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ढन्ति, कुसला
धम्मा परिहायन्ति । 20

“कथंरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा
परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्ढन्ति? इध, सारिपुत्त, एकच्चो
पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो
निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सव्वपाणभूतहितानुकम्पी विहरति;
अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, यं तं परस्स पर- 25
वित्तूपकरणं गामगतं वा अरञ्जगतं वा तं नादिन्नं थ्येय्यसङ्घातं आदाता^१
होति; कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति,
या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भ्रातुरक्खिता
भगिनिरक्खिता आतिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका

सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुल्लपरिक्खत्ता पि तथारूपासु न चारित्तं
 आपज्जिता होती - एवरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला
 धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति । 'कायसमाचारं पाहं,
 भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं च
 ५ अञ्जमञ्जं कायसमाचारं' ति - इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च
 वुत्तं ।

१२. "वचीसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि...पे०...
 मनोसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ...पे०... चित्तुप्पादं पाहं,
 भिक्खवे, दुविधेन वदामि ...पे०... सञ्जापटिलाभं पाहं, भिक्खवे,
 १० दुविधेन वदामि...पे०...दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि
 ...पे०... अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितव्वं
 पि, असेवितव्वं पि; तं च अञ्जमञ्जं अत्तभावपटिलाभं' ति - इति
 यो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, सारिपुत्त,
 अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्दन्ति, कुसला
 १५ धम्मा परिहायन्ति एवरूपो अत्तभावपटिलाभो न सेवितव्वो; यथा-
 रूपं च खो, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा
 परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति - एवरूपो अत्तभावपटिलाभो
 सेवितव्वो ।

"कथंरूपं, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा
 २० अभिवद्दन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ? सव्यावज्जं, सारिपुत्त,
 अत्तभावपटिलाभं अभिनिव्वत्तयतो अपरिनिव्वितभावाय अकुसला
 धम्मा अभिवद्दन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति; अव्यावज्जं, सारि-
 पुत्त, अत्तभावपटिलाभं अभिनिव्वत्तयतो परिनिव्वितभावाय अकुसला
 धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति । 'अत्तभावपटिलाभं
 २५ पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; तं
 च अञ्जमञ्जं अत्तभावपटिलाभं' ति - इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं
 पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया सद्धित्तेन भासितस्स एवं
 वित्तारेन अत्थो दट्ठव्वो ।

१३. "चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि -
 ३० नेयितव्वं पि, अनेवितव्वं पि, मोतविज्जेय्यं सद्दं पाहं, सारिपुत्त,

दुविधेन वदामि—सेवितव्वं असेवितव्वं पि; धानविज्जेय्यं गन्धं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; जिह्वाविज्जेय्यं रसं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; कायविज्जेय्यं फोटुव्वं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पि; मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, ८ सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी” ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच—“इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता सङ्खित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अवि- भत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । ‘चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी’ 10 R. 56 ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, भन्ते, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं न सेवितव्वं; यथारूपं च खो, भन्ते, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं 15 B. 103 सेवितव्वं । ‘चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी’ ति—इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“सोतविज्जेय्यं सद्दं पाहं, सारिपुत्त ...पे०... एवरूपो सोत- विज्जेय्यो सद्दो न सेवितव्वो ... एवरूपो सोतविज्जेय्यो सद्दो सेवि- 20 R. 57 तव्वो ... एवरूपो धानविज्जेय्यो गन्धो न सेवितव्वो ... एवरूपो धान- विज्जेय्यो गन्धो सेवितव्वो ... एवरूपो जिह्वाविज्जेय्यो रसो न सेवि- तव्वो ... एवरूपो जिह्वाविज्जेय्यो रसो सेवितव्वो ... कायविज्जेय्यं फोटुव्वं पाहं, सारिपुत्त ...पे०... एवरूपो कायविज्जेय्यो फोटुव्वो न सेवितव्वो ... एवरूपो कायविज्जेय्यो फोटुव्वो सेवितव्वो । 23

“‘मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, भन्ते, मनोविज्जेय्यं धम्मं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो मनोविज्जेय्यो धम्मो न सेवितव्वो; यथारूपं च खो, भन्ते, मनोविज्जेय्यं 30

धम्मं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति एवरूपो मनोविञ्ज्येयो धम्मो सेवितव्वो । 'मनोविञ्ज्येयं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी' ति—इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो
 ५ अहं, भन्ते, भगवता सङ्खित्तेन भासितस्स, वित्त्यारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्त्यारेन अत्थं आजानामी” ति ।

“साधु साधु, सारिपुत्त ! साधु खो त्वं, सारिपुत्त, इमस्स मया सङ्खित्तेन भासितस्स, वित्त्यारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्त्यारेन अत्थं आजानासि । 'चक्खुविञ्ज्येयं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन
 १० वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी' ति—इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, सारिपुत्त, चक्खुविञ्ज्येयं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवद्ध्यन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चक्खुविञ्ज्येयं रूपं न सेवितव्वं ; यथारूपं च खो, सारिपुत्त, चक्खुविञ्ज्येयं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा
 १५ अभिवद्ध्यन्ति एवरूपं चक्खुविञ्ज्येयं रूपं सेवितव्वं । 'चक्खुविञ्ज्येयं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी' ति—इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

B. 104

“सोतविञ्ज्येयं सद्दं पाहं, सारिपुत्त ... पे० ... एवरूपो सोतविञ्ज्येयो सद्दो न सेवितव्वो ... एवरूपो सोतविञ्ज्येयो सद्दो सेवितव्वो
 २० ... एवरूपो धानविञ्ज्येयो गन्धो न सेवितव्वो ... एवरूपो धानविञ्ज्येयो गन्धो सेवितव्वो ... एवरूपो जिह्वाविञ्ज्येयो रसो न सेवितव्वो ... एवरूपो जिह्वाविञ्ज्येयो रसो सेवितव्वो ... एवरूपो कायविञ्ज्येयो फोद्व्वो न सेवितव्वो ... एवरूपो कायविञ्ज्येयो फोद्व्वो सेवितव्वो ।

“मनोविञ्ज्येयं धम्मं पाहं, सारिपुत्त ... पे० ... एवरूपो मनोविञ्ज्येयो धम्मो न सेवितव्वो ... एवरूपो मनोविञ्ज्येयो धम्मो सेवितव्वो । 'मनोविञ्ज्येयं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी' ति—इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया सङ्खित्तेन भासितस्स एवं वित्त्यारेन अत्थो दद्व्वो ।

३०

१४. “चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं

पि, असेवितब्बं पि ... पे० ... पिण्डपातं पाहं, सारिपुत्त ... सेनासनं पाहं,
सारिपुत्त ... गामं पाहं, सारिपुत्त ... निगमं पाहं, सारिपुत्त ... नगरं पाहं,
सारिपुत्त ... जनपदं पाहं, सारिपुत्त ... पुगलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन
वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी” ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच—“इमस्स 5 R. 59
खो अहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं
अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । ‘चीवरं पाहं,
सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति—
इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं,
भन्ते, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा 10
परिहायन्ति एवरूपं चीवरं न सेवितब्बं; यथारूपं च खो, भन्ते,
चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा
अभिवड्ढन्ति एवरूपं चीवरं सेवितब्बं । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त,
दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति—इति यं तं वुत्तं
भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं । 15

“पिण्डपातं पाहं, सारिपुत्त ... पे० ... एवरूपो पिण्डपातो न
सेवितब्बो ... एवरूपो पिण्डपातो सेवितब्बो ... सेनासनं पाहं, सारिपुत्त
... पे० ... एवरूपं सेनासनं न सेवितब्बं ... एवरूपं सेनासनं सेवितब्बं ...
गामं पाहं, सारिपुत्त ... पे० ... एवरूपो गामो न सेवितब्बो ... एवरूपो 20 B. 105
गामो सेवितब्बो ... एवरूपो निगमो न सेवितब्बो ... एवरूपो निगमो
सेवितब्बो ... एवरूपं नगरं न सेवितब्बं ... एवरूपं नगरं सेवितब्बं ...
एवरूपो जन-पदो न सेवितब्बो ... एवरूपो जनपदो सेवितब्बो ।

“‘पुगलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि,
असेवितब्बं पी’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं
पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, भन्ते, पुगलं सेवतो अकुसला धम्मा अभि- 25
वड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो पुगलो न सेवितब्बो;
यथारूपं च खो, भन्ते, पुगलं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति,
कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो पुगलो सेवितब्बो । ‘पुगलं पाहं,
सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति—इति
यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ति । इमस्स खो अहं, भन्ते, 30

भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्त्यारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्त्यारेन अत्थं आजानामी” ति ।

§ ३. भगवतो अनुमोदना

१५. “साधु साधु, सारिपुत्त ! साधु खो त्वं, सारिपुत्त, इमस्स मया सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्त्यारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्त्यारेन अत्थं आजानासि । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, सारिपुत्त, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चीवरं न सेवितव्वं; यथारूपं च खो, सारिपुत्त, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपं चीवरं सेवितव्वं । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी’ ति—इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । (यथा पठमं तथा वित्त्यारेतव्वं) एवरूपो पिण्डपातो ... एवरूपं सेनासनं ... एवरूपो गामो ... एवरूपो निगमो ... एवरूपं नगरं ... एवरूपो जनपदो ।

“पुगलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, सारिपुत्त, पुगलं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो पुगलो न सेवितव्वो; यथारूपं च खो, सारिपुत्त, पुगलं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो पुगलो सेवितव्वो । ‘पुगलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि—सेवितव्वं पि, असेवितव्वं पी’ ति—इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया सङ्घित्तेन भासितस्स एवं वित्त्यारेन अत्थो दट्ठव्वो ।

१६. “सव्वे पि चे, सारिपुत्त, खत्तिया इमस्स मया सङ्घित्तेन भासितस्स एवं वित्त्यारेन अत्थं आजानेय्युं, सव्वेसानं पिस्स खत्तियानं दोषरत्तं हिताय सुन्नाय । सव्वे पि चे, सारिपुत्त, ब्राह्मणा ... पे० ... सव्वे पि चे, सारिपुत्त, वेस्सा ... सव्वे पि चे, सारिपुत्त, सुद्धा इमस्स मया सङ्घित्तेन भासितस्स एवं वित्त्यारेन अत्थं आजानेय्युं, सव्वेसानं पिस्स

सुदानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सदेवको पि चे, सारिपुत्त, लोको
 समारको सब्रह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा इमस्स मया
 सहित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानेय्य^१, सदेवकस्स पिस्स
 लोको समारकस्स सब्रह्मकस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेव-
 मनुस्साय दीघरत्तं हिताय सुखाया” ति ।

5

१७. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

R. 61

—: ७ :—

१५. बहुधातुकसुत्तं

§ १. पण्डितेन वीमंसकेन भवितव्यं

१. एवं ये सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनायपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

- ६ “यानि कानिचि, भिक्खवे, भयानि उप्पज्जन्ति सव्वानि तानि वालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपद्वा उप्पज्जन्ति सव्वे ते वालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपसग्गा' उप्पज्जन्ति सव्वे ते वालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । सेय्यथापि, भिक्खवे, नळागारा वा तिणागारा वा अग्नि भुत्तो' कूटागारानि पि दहति' उल्लित्तावलित्तानि निवातानि फुसितग्गळानि' पिहितवात-
 १० पानानि; एवमेव खो, भिक्खवे, यानि कानिचि भयानि उप्पज्जन्ति सव्वानि तानि वालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपद्वा उप्पज्जन्ति सव्वे ते वालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपसग्गा उप्पज्जन्ति सव्वे ते वालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो ।
 १५ इति खो, भिक्खवे, सप्पटिभयो वालो, अप्पटिभयो पण्डितो; सउपद्वा वालो, अनुपद्वा पण्डितो; सउपसग्गो वालो, अनुपसग्गो पण्डितो । नत्थि, भिक्खवे, पण्डिततो भयं, नत्थि पण्डिततो उपद्वा, नत्थि पण्डिततो उपसग्गो । तस्मातिह, भिक्खवे, 'पण्डिता भविस्साम वीमंसका' ति — एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितव्यं” ति ।

R. ६२ २० एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “कित्तावता नु खो, भन्ते, पण्डितो भिक्खु 'वीमंसको' ति अलं वचनाया” ति ?

“यतो खो, आनन्द, भिक्खु धातुकुसलो च होति, आयतन-

१. उपसग्गा — सो० । २. भुत्तो — गी०, रो० । ३. दहति — सो०, म्या० । ४. उल्लित्तम्वानि — गी०, रो० । ५. स्या० पान्यके नत्थि ।

कुसलो च होति, पटिच्चसमुप्पादकुसलो च होति, ठानाठानकुसलो च होति—एत्तावता खो, आनन्द, पण्डितो भिक्खु 'वीमंसको' ति अलं वचनाया" ति ।

§ २. कित्तावता धातुकुसलो होति

२. "कित्तावता पन, भन्ते, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

6

"अट्टारस' खो इमा, आनन्द, धातुयो—चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविज्जाणधातु; सोतधातु, सद्धातु, सोतविज्जाणधातु; धान-धातु', गन्धधातु, धानविज्जाणधातु; जिह्वाधातु, रसधातु, जिह्वा-विज्जाणधातु; कायधातु, फोटुब्बधातु, कायविज्जाणधातु; मनोधातु, धम्मधातु, मनोविज्जाणधातु । इमा खो, आनन्द, अट्टारस धातुयो यतो जानाति पस्सति—एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

10

"सिया पन, भन्ते, अज्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

"सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो—पठवीधातु', आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्जाणधातु । इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति—एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

B. 108

"सिया पन, भन्ते, अज्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

20

"सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो—सुखधातु, दुक्खधातु, सोमनस्सधातु, दोमनस्सधातु, उपेक्खाधातु, अविज्जा-धातु । इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति—एत्ता-वता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

"सिया पन, भन्ते, अज्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

23

"सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो—कामधातु,

63

नेक्खम्मधातु, व्यापादधातु, अव्यापादधातु, विहिंसाधातु^१, अविहिंसा-
धातु। इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति - एत्ता-
वता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति।

“सिया पन, भन्ते, अञ्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो
६ भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

“सिया, आनन्द। तिस्सो इमा, आनन्द, धातुयो - कामधातु,
रूपधातु, अरूपधातु। इमा खो, आनन्द, तिस्सो धातुयो यतो जानाति
पस्सति - एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं
वचनाया" ति।

10 “सिया पन, भन्ते, अञ्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो
भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

“सिया, आनन्द। द्वे इमा, आनन्द, धातुयो - सङ्गताधातु^२,
असङ्गताधातु^३। इमा खो, आनन्द, द्वे धातुयो यतो जानाति पस्सति -
एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति।

§ ३. कित्तावता आयतनकुसलो होति

15 ३. “कित्तावता पन, भन्ते, 'आयतनकुसलो भिक्खू' ति अलं
वचनाया" ति ?

“छ खो पनिमानि, आनन्द, अज्झत्तिकवाहिरानि आयतनानि
- चक्खु चैव रूपा च सोतं च सदा च धानं च गन्धा^४ च जिह्वा च
रसा च कायो च फोट्टव्वा^५ च मनो च धम्मा, च। इमानि खो,
20 आनन्द, छ अज्झत्तिकवाहिरानि आयतनानि यतो जानाति पस्सति -
एत्तावता खो, आनन्द, 'आयतनकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति।

§ ४. कित्तावता पटिच्चसमुप्पादकुसलो होति

४. “कित्तावता पन, भन्ते, 'पटिच्चसमुप्पादकुसलो भिक्खू'
ति अलं वचनाया" ति ?

“इधानन्द, भिक्खु एव पजानाति^६ - 'इमस्मि सति इदं होति,
25 इमस्सुप्पादा इद उपपज्जति, इमस्मि असति इदं न होति, इमस्स

D 109

१ विहिंसाधातु - गो०, रो०। २-२ सङ्गता च धातु असङ्गता च धातु - सी०, रो०।
३ गन्धो - सी०, रो०। ४ फोट्टव्वा - सी०, रो०। ५ जानाति - सी०, स्या०, रो०।

निरोधा इदं निरुज्झति, यदिदं—अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खार-
पच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळा-
यतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति,
जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा सम्भवन्ति । 5
एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जायत्वेव
असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो,
विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो,
सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदना-
निरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा 10
भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं
सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । एतावता खो, आनन्द, 'पटिच्च-
समुप्पादकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

R. 64

§ ५. कितावता ठानाठानकुसलो होति

५. "कितावता पन, भन्ते, 'ठानाठानकुसलो भिक्खू' ति 15
अलं वचनाया" ति ?

"इधानन्द, भिक्खु 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो
पुगलो कञ्चि' सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती'
ति पजानाति; 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो कञ्चि
सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति; 20
'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगलो कञ्चि सङ्खारं सुखतो
उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति; ठानं च खो एतं
विज्जति यं पुथुज्जनो कञ्चि सङ्खारं सुखतो उपगच्छेय्य, ठानमेतं
विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो
पुगलो कञ्चि धम्मं अत्ततो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति 25
पजानाति, ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो कञ्चि धम्मं
अत्ततो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति ।

६. "अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगलो मातरं

B. 110

R 63

- जीविता वोरोपेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो मातरं जीविता वोरोपेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो पितरं जीविता वोरोपेय्य ...पे०... अरहन्तं जीविता वोरोपेय्य, ठानमेतं विज्जती'
- 5 ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो दुट्ठ-चित्तो तथागतस्स लोहितं उप्पादेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति-पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो दुट्ठचित्तो तथागतस्स लोहितं उप्पादेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो सङ्खं भिन्देय्य, नेतं
- 10 ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो सङ्खं भिन्देय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो अञ्जं सत्थारं उद्दिसेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो अञ्जं सत्थारं उद्दिसेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति ।
- 15 ७. "अट्टानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा अपुट्ठं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं एकस्सा लोकधातुया एको अरहं सम्मासम्बुद्धो उप्पज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे राजानो चक्क-
- 20 वत्तिनो अपुट्ठं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं एकस्सा लोकधातुया एको राजा चक्कवत्ती' उप्पज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति ।
८. "अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी अरहं अस्स सम्मासम्बुद्धो, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति
- 25 यं पुरिसो अरहं अस्स सम्मासम्बुद्धो, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी राजा अस्स चक्कवत्ती, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुरिसो राजा अस्स चक्कवत्ती, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी सक्कत्तं करेय्य' ... मारत्तं करेय्य ... ब्रह्मत्तं करेय्य,

R 64

नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, ठानं च खो एतं विज्जति यं पुरिसो
सक्कत्तं करेय्य ... मारत्तं करेय्य ... ब्रह्मत्तं करेय्य, ठानमेतं विज्जती'
ति पजानाति ।

९. " 'अट्टानमेतं अनवकासो यं कायदुच्चरितस्स इट्ठो कन्तो
मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं ५
च खो एतं विज्जति यं कायदुच्चरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो
विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं
अनवकासो यं वचीदुच्चरितस्स ... पे० ... यं मनोदुच्चरितस्स इट्ठो कन्तो
मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, ठानं
च खो एतं विज्जति यं वचीदुच्चरितस्स ... पे० ... यं मनोदुच्चरितस्स १०
अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती
ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं कायसुचरितस्स अनिट्ठो
अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजा-
नाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं कायसुचरितस्स इट्ठो कन्तो
मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । १५
'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीसुचरितस्स ... पे० ... यं मनोसुचरितस्स
अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती'
ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीसुचरितस्स ... पे० ...
यं मनोसुचरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं
विज्जती' ति पजानाति । २०

'अट्टानमेतं अनवकासो यं कायदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना
तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य,
नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं
कायदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा २५
अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति
पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीदुच्चरितसमङ्गी ... पे० ...
यं मनोदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा
सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति,
'ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीदुच्चरितसमङ्गी ... पे० ... यं मनो-
दुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा ३०
अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति

पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं कायसुचरितसमङ्गी तंनिदाना
 तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं
 उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं
 विज्जति यं कायसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा
 ५ परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति
 पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीसुचरितसमङ्गी ... पे० ... यं
 मनोसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा
 अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति
 पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीसुचरितसमङ्गी ... पे० ... यं
 १० मनोसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा
 सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति ।
 एत्तावता खो, आनन्द, 'ठानाठानकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

३ ६. एतस्स धम्मपरियायस्स नामानि

१०. एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच—
 "अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! कोनामो अयं, भन्ते, धम्मपरि-
 १५ यायो" ति ?

"तस्मातिह त्वं, आनन्द, इमं धम्मपरियायं 'बहुधातुको' ति
 पि नं धारेहि, 'चतुपरिवट्टो' पि ति नं धारेहि, 'धम्मादासो' ति पि नं
 धारेहि, 'अमत्तदुन्दुभी' ति पि नं धारेहि, 'अनुत्तरो सङ्गामविजयो'
 ति पि नं धारेही" ति ।

२० ११. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

१६. इसिगिलिसुत्तं

§ १. अञ्जपञ्जत्तिका राजगहपव्वता

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति इसि-
गिलिस्मि पव्वते । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”
ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच—

R. 08

“पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं वेभारं पव्वतं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

5

“एतस्स पि खो, भिक्खवे, वेभारस्स पव्वतस्स अञ्जा व
समञ्जा अहोसि अञ्जा पञ्जत्ति । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं
पण्डवं पव्वतं” ति ?

B. 113

“एवं, भन्ते” ।

“एतस्स पि खो, भिक्खवे, पण्डवस्स पव्वतस्स अञ्जा व 10
समञ्जा अहोसि अञ्जा पञ्जत्ति । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं
वेपुल्लं पव्वतं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एतस्स पि खो, भिक्खवे, वेपुल्लस्स पव्वतस्स अञ्जा व
समञ्जा अहोसि अञ्जा पञ्जत्ति । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं 15
गिज्झकूटं पव्वतं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एतस्स पि खो, भिक्खवे, गिज्झकूटस्स पव्वतस्स अञ्जा व
समञ्जा अहोसि अञ्जा पञ्जत्ति । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, इमं
इसिगिलि पव्वतं” ति ?

20

“एवं, भन्ते” ।

§ २. कथं इसिगिलि समञ्जा उदपादि

२. “इमस्स खो पन, भिक्खवे, इसिगिलिस्स पव्वतस्स एसा
व समञ्जा अहोसि एसा पञ्जत्ति ।

“भूतपुण्वं, भिक्खवे, पञ्च पच्चेकबुद्धसतानि इमस्मिं इसि-
गिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासिनो अहेसुं। ते इमं पव्वतं पविस्सन्ता
दिस्सन्ति, पविट्ठा न दिस्सन्ति। तमेनं मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु -
'अयं पव्वतो इमे इसी गिलती' ति; 'इसिगिलि इसिगिलि' त्वेव समञ्जा
उदपादि। आचिक्खिस्सामि, भिक्खवे, पच्चेकबुद्धानं नामानि; कित्त-
यिस्सामि, भिक्खवे, पच्चेकबुद्धानं नामानि; देसेस्सामि', भिक्खवे,
पच्चेकबुद्धानं नामानि। तं सुणाय, सायुकं मनसि करोथ; भासि-
स्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्च-
स्सोसुं। भगवा एतदवोच-;

§ ३. इसिगिलिनिवासी पच्चेकबुद्धा

३. “अरिट्ठो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसि-
गिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी अहोसि; उपरिट्ठो नाम, भिक्खवे,
पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी अहोसि;
तगरसिखी नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं
पव्वते चिरनिवासी अहोसि; यसस्सी नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो
इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी अहोसि; सुदस्सनो नाम,
भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी
अहोसि; पियदस्सी नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसि-
गिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी अहोसि; गन्धारो नाम, भिक्खवे, पच्चेक-
सम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी अहोसि; पिण्डोलो
नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी
अहोसि; उपासभो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं
पव्वते चिरनिवासी अहोसि; नीतो^१ नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो
इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी अहोसि, तथो नाम, भिक्खवे,
पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी अहोसि,
मुतवा नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते
चिरनिवासी अहोसि, भावितत्तो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो
इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पव्वते चिरनिवासी अहोमि।

१. देविस्सामि - ग्री० रो०। २ निवो - स्या०, रो०।

४. "ये सत्तसारां अनीघा^१ निरासा,
पञ्चेकमेवज्जगमंसु^२ बोधिं^३ ।
तेसं विसल्लानं नरुत्तमानं,
नामानि मे कित्तयतो सुणाथ ॥

"अरिट्ठो उपरिट्ठो तगरसिखी यसस्सी,
सुदस्सनो पियदस्सी च सुसम्बुद्धो^४ ।
गन्धारो पिण्डोलो उपासभो च,
नीतो तथो सुतवा भावितत्तो ॥

5

"सुम्भो सुभो मतुलो^५ अट्ठमो च,
अयस्सुमेधो अनीघो सुदाठो ।
पञ्चेकबुद्धा भवनेत्तिखीणा,
हिङ्गू च हिङ्गो च महानुभावा ॥

R. 70

10

"द्वे जालिनो मुनिनो अट्ठको च,
अथ कोसल्लो^६ बुद्धो अथो सुवाहु ।
उपनेमिसो नेमिसो सन्तचित्तो,
सच्चो तथो विरजो पण्डितो च ॥

15

"काळूपकाळा^७ विजितो जितो च,
अङ्गो च पङ्गो च गुत्तिजितो^८ च ।
पस्सि^९ जहि^{१०} उपधिदुक्खमूलं^{११},
अपराजितो मारवलं अजेसि ॥

B. 116

20

"सत्था पवत्ता सरभङ्गो लोमहंसा,
उच्चङ्गमायो असितो अनासवो ।
मनोमयो मानच्छिदो च वन्धुमा,
तदाधिमुत्तो^{१२} विमलो च केतुमा ॥

१. अनीघा—स्या०, रो० । २-२ पञ्चेकमेवज्जगमु सुबोधि—सी०, स्या०, रो० ।

३. बुद्धो—सी०, स्या०, रो० । ४. मेयुलो—सी०, स्या०, रो० । ५. कोमलो—सी०, रो० ।

६. पालूपवाला—सी० । ७. गुत्तिच्छिनो—स्या०; गुत्तिजितो—सी०, रो० । ८. पस्सो—

सी०, स्या०, रो० । ९. जही—सी०, रो० । १०. उपाधि दुक्खमूलं—सी०, स्या०, रो० ।

११. तदाधिमुत्तो—स्या० ।

“केतुम्भरागो^१ च मातङ्गो अरियो,
अयच्चुतो अच्चुतगामव्यामको ।
सुमङ्गलो दव्विलो सुपत्तिट्ठितो^२,
असय्हो खेमाभिरतो च सोरतो ॥

६ “दुरन्नयो सङ्घो अथो पि उज्जयो^३,
अपरो मुनि^४ सय्हो अनोमनिक्कमो ।
आनन्दो^५ नन्दो^६ उपनन्दो द्वादस,
भारद्वाजो अन्तिमदेहवारी ॥

१० “वोवि^७ महानामो अथो पि उत्तरो,
केसी सिखी सुन्दरो द्वारभाजो^८ ।
तिस्सूपत्तिस्सा भववन्वनच्छिदा,
उपसिखि^९ तण्हच्छिदो च सिखरि^{१०} ॥

१५ “बुद्धो अहु मङ्गलो वीतरागो,
उसभच्छिदा जालिनि दुक्खमूलं ।
सन्तं पदं अज्झगमोपनीतो^{११},
उपोसथो सुन्दरो सच्चमानो ॥

R. 71 “जेतो जयन्तो पदुमो उप्पलो च,
पदुमुत्तरो रक्खितो पव्वतो च ।
मानत्थद्धो सोभितो वीतरागो,
कण्हो च बुद्धो सुविमुत्तचित्तो ॥

B. 116 “एते च अज्जे च महानुभावा,
पच्चेकबुद्धा भवनेत्तिखीणा ।
ते सव्वसङ्गातिगते महेसी,
परिनिव्वुते वन्दथ अप्पमेय्ये” ति ॥

— ० —

१ केतुम्भरागो-मी०, स्या०, रो० । २ सुपत्तिट्ठितो-मी० । ३ उज्जयो-मी० ।
४ मुनी-मी०, रो० । ५-६ आनन्दनन्दो-मी०, स्या०, रो० । ७ वोयी-मी० ।
८ भारद्वाजो-मी०, स्या०, रो० । ९ उपसिखी-मी०, स्या०, रो० । १० सीदरी-मी०,
स्या०, रो० । ११ अज्झगमूपनीतो-स्या०, रो०, अज्झगमूपनीतो-मी० ।

१७. महाचत्तारीसकसुत्तं

§ १. वीसति कुसलपक्खा

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच — “अरियं वो, भिक्खवे, सम्मासमाधिं देसेस्सामि” सज्जनिसं सपरिक्खारं। तं सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासि- ५ स्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

“कतमो च, भिक्खवे, अरियो सम्मासमाधिं सज्जनिसो सपरिक्खारो? सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति; या खो, १० भिक्खवे, इमेहि सत्तहङ्गेहि चित्तस्स एकगता परिक्खता — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियो सम्मासमाधिं सज्जनिसो इति पि, सपरिक्खारो इति पि। तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुंब्बङ्गमा होति। कथं च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुंब्बङ्गमा होति? मिच्छादिट्ठि ‘मिच्छादिट्ठो’ ति पजानाति, सम्मादिट्ठि ‘सम्मादिट्ठो’ ति पजानाति — सास्स होति १५ सम्मादिट्ठि।

“कतमा च, भिक्खवे, मिच्छादिट्ठि? ‘नत्थि द्वित्रं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं’ कम्मनं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मा- २० पटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ ति — अयं, भिक्खवे, मिच्छादिट्ठि।

117

- “कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि ? सम्मादिट्ठि पहं, भिक्खवे, द्वायं वदामि—अत्थि, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्चभागिया उपधिवेपक्का; अत्थि, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मगग्ला। कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्चभागिया
 ५ उपधिवेपक्का ? ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मनं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणद्वाह्याणा सम्मगता सम्मापलिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्चा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ ति—अयं, भिक्खवे;
 10 सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्चभागिया उपधिवेपक्का।

- “कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मगग्ला ? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरिय-मगगसमङ्गिनो’ अरियमगं भावयतो पञ्चा पञ्चिन्द्रियं पञ्चावलं धम्मविचयसम्बोज्जङ्गो सम्मादिट्ठि मगग्लं—अयं वुच्चति’, भिक्खवे,
 15 सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मगग्ला। सो’ मिच्छादिट्ठिया पहानाय’ वायमति, सम्मादिट्ठिया, उपसम्पदाय, स्वास्स’ हांति सम्मावायामो। सो सतो मिच्छादिट्ठि पजहति, सतो सम्मादिट्ठि उपसम्पज्ज विहरति, सास्स होति सम्मासति। इतियिमे’ तयो धम्मा सम्मादिट्ठि अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेव्ययीदं—
 20 सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति।

B- 73

२. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति। कयं च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति ? मिच्छासङ्कप्पं ‘मिच्छा-सङ्कप्पो’ ति पजानाति, सम्मासङ्कप्पं ‘सम्मासङ्कप्पो’ ति पजानाति, सास्स होति सम्मादिट्ठि। कतमो च, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो ?
 25 कामसङ्कप्पो, व्यापादसङ्कप्पो, विहिंसासङ्कप्पो—अयं, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो ? सम्मासङ्कप्पं पहं,

१. अरियमगग्लं समङ्गिनो—सी०, रो०। २. सी०, म्या०, रो० पोन्थकेयु नत्थि।
 ३. यो—सी०, रो०। ४. पहानाय—सी०। ५. ग्राय्य—यौ०, रो०। ६. इतियिमे—स्या०, रो०; इतिमे—सी०। ७. कतमा—सी०।

भिक्षवे, द्वायं^१ वदामि—अत्थि, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को; अत्थि, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो। कतमो च, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को? नेवखम्मसङ्कप्पो, अव्यापाद-
सङ्कप्पो, अविहिंसासङ्कप्पो—अयं, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो 5
पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को।

B, 118

“कतमो च, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकु-
त्तरो मग्गङ्गो? यो खो, भिक्षवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स
अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो तक्को वितक्को सङ्कप्पो
अप्पना^२ व्यप्पना^३ चेतसो अभिनिरोपना वचीसङ्कारो—अयं, भिक्षवे, 10
सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो। सो मिच्छा-
सङ्कप्पस्स पहानाय वायमति, सम्मासङ्कप्पस्स उपसम्पदाय, स्वास्स^४
होति सम्मावायामो। सो सतो मिच्छासङ्कप्पं पजहति, सतो सम्मा-
सङ्कप्पं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति। इतियिमे
तयो धम्मा सम्मासङ्कप्पं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीदं— 15
सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति।

३. “तत्र, भिक्षवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति। कथं च,
भिक्षवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति? मिच्छावाचं ‘मिच्छावाचा’
ति पजानाति, सम्मावाचं ‘सम्मावाचा’ ति पजानाति; सास्स होति
सम्मादिट्ठि। कतमा च, भिक्षवे, मिच्छावाचा? मुसावादो, पिसुणा 20
वाचा, फरसा वाचा, सम्फप्पलापो—अयं, भिक्षवे, मिच्छावाचा।
कतमा च, भिक्षवे, सम्मावाचा? सम्मावाचं पहं, भिक्षवे, द्वायं
वदामि—अत्थि, भिक्षवे, सम्मावाचा सासवा पुञ्ञभागिया उपधि-
वेपक्का; अत्थि, भिक्षवे, सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा
मग्गङ्गा। कतमा च, भिक्षवे, सम्मावाचा सासवा पुञ्ञभागिया 25
उपधिवेपक्का? मुसावादा वेरमणी, पिसुणाय वाचाय वेरमणी,
फरसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी—अयं, भिक्षवे,
सम्मावाचा सासवा पुञ्ञभागिया उपधिवेपक्का। कतमा च, भिक्षवे,

B, 74

१. इयं—सी०, स्या०, रो०। २. अप्पणा—सी०। ३. व्यप्पणा—गी०; व्यप्पना
—रो०। ४. त्वस्स—सी० रो०।

सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा ? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्ग भावयतो चतूहि^१ वचीदुच्चरितेहि आरति विरति पटिविरति वेरमणी -अय, भिक्खवे, सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा ।

८ सो मिच्छावाचाय पहानाय वायमति, सम्मावाचाय उपसम्पदाय; स्वास्स होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छावाच पजहति, सतो सम्मावाच उपसम्पज्ज विहरति, सास्स होति सम्मासति । इतिथिमे तयो धम्मा सम्मावाच अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीद - सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

१० ४ "तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति । कथं च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति ? मिच्छाकम्मन्त 'मिच्छा-कम्मन्तो' ति पजानाति, सम्माकम्मन्त 'सम्माकम्मन्तो' ति पजानाति, सास्स होति सम्मादिट्ठि । कतमो च, भिक्खवे, मिच्छाकम्मन्तो ? पाणातिपातो, अदिन्नादान, कामेसुमिच्छाचारो -अय, भिक्खवे, मिच्छाकम्मन्तो । कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो ? सम्मा-कम्मन्त पह, भिक्खवे, द्वाय वदामि -अत्थि, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को, अत्थि, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को ? अत्थि, भिक्खवे, पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी -अय, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को । कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो ? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्ग भावयतो तीहि^१ कायदुच्चरितेहि आरति विरति पटि-
२० विरति वेरमणी -अय, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । सो मिच्छाकम्मन्तस्स पहानाय वायमति, सम्मा-कम्मन्तस्स उपसम्पदाय, स्वास्स होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छाकम्मन्त पजहति, सतो सम्माकम्मन्त उपसम्पज्ज विहरति, सास्स होति सम्मासति । इतिथिमे तयो धम्मा सम्माकम्मन्त अनु-

१ चतुहि पि-सी०, चतुहि पि-स्या०, चो० । २ तीहि पि-सी०, स्या०, रो० ।

परिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीदं—सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

५. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति । कथं च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति ? मिच्छाआजीवं ‘मिच्छा-
आजीवो’ ति पजानाति, सम्माआजीवं ‘सम्माआजीवो’ ति पजानाति ;
सास्स होति सम्मादिट्ठि । कतमो च, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो ?
कुह्ना, लपना, नेमित्तिकता, निप्पेसिकता, लाभेन लाभं निजिगिं-
सन्ता’—अयं, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो । कतमो च, भिक्खवे,
सम्माआजीवो ? सम्माआजीवं प्हं, भिक्खवे, द्वायं वदामि—अत्थि,
भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को ; अत्थि,
भिक्खवे, सम्माआजीवो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो ।
कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो पुञ्ञभागियो उपधि-
वेपक्को ? इध, भिक्खवे, अरियसावको मिच्छाआजीवं पहाय सम्मा-
आजीवेन जीविकं कप्पेति—अयं, भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो
पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को । कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो
अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो ? या खो, भिक्खवे, अरिय-
चित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिन्तो अरियमग्गं भावयतो
मिच्छाआजीवा आरति विरति पटिविरति वेरमणी—अयं, भिक्खवे,
सम्माआजीवो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । सो मिच्छाआजी-
वस्स पहाताय वायमति, सम्माआजीवस्स उपसम्पदाय ; स्वास्स
होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छाआजीवं पजहति, सतो सम्मा-
आजीवं उपसम्पज्ज विहरति ; सास्स होति सम्मासति । इतियिमे
तयो धम्मा सम्माआजीवं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीदं—
सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

६. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति । कथं च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति ? सम्मादिट्ठिस्स, भिक्खवे,
सम्मासङ्कप्पो प्होति, सम्मासङ्कप्पस्स सम्मावाचा प्होति, सम्मा-
वाचस्स सम्माकम्मन्तो प्होति, सम्माकम्मन्तस्स सम्माआजीवो
प्होति, सम्माआजीवस्स सम्मावायामो प्होति, सम्मावायामस्स

सम्मासति पहेति, सम्मासतिस्स सम्मासमाधि पहेति, सम्मा-
समाधिस्स सम्माबाणं पहेति, सम्माबाणस्स सम्माविमुत्ति पहेति।
इति खो, भिक्खवे, अट्ठङ्गसमन्नागतो सेक्खो^१, दसङ्गसमन्नागतो अरहा
होति।

§ २. वीसति अकुसलपक्खा

७. "तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति। कथं च,
भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुव्वङ्गमा होति? सम्मादिट्ठिस्स, भिक्खवे,
मिच्छादिट्ठि निज्जिण्णा होति। ये च मिच्छादिट्ठिपच्चया अनेके
पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति ते चस्स निज्जिण्णा होन्ति।
सम्मादिट्ठिपच्चया अनेके कुसला धम्मा भावनापारिपूर्णि गच्छन्ति।
- १० सम्मासङ्कप्पस्स, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो निज्जिण्णो होति ...पे०...
सम्मावाचस्स, भिक्खवे, मिच्छावाचा निज्जिण्णा होति ... सम्मा-
कम्मन्तस्स, भिक्खवे, मिच्छाकम्मन्तो निज्जिण्णो होति ... सम्माआजी-
वस्स, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो निज्जिण्णो होति ... सम्मावायामस्स,
भिक्खवे, मिच्छावायामो निज्जिण्णो होति ... सम्मासतिस्स, भिक्खवे,
- १५ मिच्छासति निज्जिण्णा होति ... सम्मासमाधिस्स, भिक्खवे, मिच्छा-
समाधि निज्जिण्णो होति ... सम्माबाणस्स, भिक्खवे, मिच्छाबाणं
निज्जिण्णं होति ... सम्माविमुत्तस्स, भिक्खवे, मिच्छाविमुत्ति निज्जिण्णा
होति। ये च मिच्छाविमुत्तिपच्चया अनेके पापका अकुसला धम्मा
सम्भवन्ति ते चस्स निज्जिण्णा होन्ति। सम्माविमुत्तिपच्चया च अनेके
- २० कुसला धम्मा भावनापारिपूर्णि गच्छन्ति।

"इति खो, भिक्खवे, वीसति कुसलपक्खा, वीसति अकुसल-
पक्खा—महाचत्तारीसको धम्मपरियायो पवत्तितो अप्पटिवत्तियो
समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा
लोकास्मि।

८. "यो हि कोचि, भिक्खवे, समणो वा ब्राह्मणो वा इमं
महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं गरहितव्वं पटिक्कोसितव्वं मञ्चेय्य
तस्स दिट्ठेव धम्मे दस सहवम्मिका वादानुवादा मारय्हं ठानं आग-

१. सेक्खो—ग्या०; सेक्खो पटिपदो—रो०; सेक्खा पटिपदा—मो०।

च्छन्ति—सम्मादिट्ठिं चे भवं गरहति, ये च मिच्छादिट्ठि समण-
 ब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो पासंसा; सम्मासङ्कप्पं चे भवं
 गरहति, ये च मिच्छासङ्कप्पा समणब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो
 पासंसा; सम्मावाचं चे भवं गरहति ...पे०... सम्माकम्मन्तं चे भवं
 गरहति ... सम्माजाजीवं चे भवं गरहति ... सम्मावायामं चे भवं गरहति ॥
 ... सम्मासतिं चे भवं गरहति ... सम्मासमाधिं चे भवं गरहति ... सम्मा-
 जाणं चे भवं गरहति ... सम्माविमुत्तिं चे भवं गरहति, ये च मिच्छा-
 विमुत्ती समणब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो पासंसा। यो कोचि,
 भिक्खवे, समणो वा ब्राह्मणो वा इमं महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं
 गरहितव्वं पटिक्कोसितव्वं मञ्जेय्य तस्स दिट्ठेव धम्मे इमे दस 10
 सहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आगच्छन्ति। ये पि ते,
 भिक्खवे, अहेसुं ओक्कला^१ वयभिञ्जा^२ अहेतुवादा अकिरियवादा
 नत्थिकवादा ते पि महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं न गरहितव्वं न
 पटिक्कोसितव्वं मञ्जेय्युं। तं किस्स हेतु? निन्दाव्यारोसउपारम्भ-
 भया” ति। 16

R. 78

B. 122

९. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति।

— ० —

१८. आनापानसतिसुत्तं

§ १. पुद्गरामे भिक्खूनं धम्मदेसना

१. एव मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुद्गरामे भिगारमातुपासादे सम्बहुलेहि अभिञ्जातेहि अभिञ्जातेहि थेरेहि सावकेहि सद्धि—आयस्मता च सारिपुत्तेन आयस्मता च महा-मोगल्लानेन आयस्मता च महाकस्सपेन आयस्मता च महाकच्चायनेन
॥ आयस्मता च महाकोट्टितेन^१ आयस्मता च महाकप्पिनेन आयस्मता च महाचुन्देन आयस्मता^२ च अनुरुद्धेन^३ आयस्मता च रेवतेन आयस्मता च आनन्देन, अञ्जेहि च अभिञ्जातेहि अभिञ्जातेहि थेरेहि सावकेहि सद्धि ।

तेन खो पन समयेन थेरा भिक्खू नवे भिक्खू ओवदन्ति
१० अनुसासन्ति। अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू दस पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू वीस^४ पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू तिसं पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू चत्तारीस^५ पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति। ते च नवा भिक्खू थेरेहि भिक्खूहि ओवदियमाना
१५ अनुसासियमाना उळारं^६ पुब्बेनापरं विसेसं जानन्ति^७ ।

२. तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे^८ पवार-णाय पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवृतो अवभोकासे निसिन्नो होति। अथ खो भगवा तुण्हीभूत तुण्हीभूत^९ भिक्खुसङ्घं अनुविलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि—“आरद्धोस्मि, भिक्खवे, इमाय
२० पटिपदाय; आरद्धचित्तोस्मि, भिक्खवे, इमाय पटिपदाय। तस्मात्तिह, भिक्खवे, भिय्यो^{१०} सोमत्ताय^{११} विरियं^{१२} आरमथ अप्पत्तस्स पत्तिया,

१ आनापानम्मनिमुत्त—म०। २ महाकोट्टितेन—म०। ३-३. म्या० पोत्यके नत्थि। ४ वीसनिभि—मो०, रो०। ५ चत्तारोम—स्या०। ६ ओळार—स्या०। ७ पन्नानि—स्या०। ८ पन्नरसे—स्या०। ९. स्या० पोत्यके नत्थि। १०-१०. भिय्यो-मोमत्ताय—रो०। ११ वीरिय—म०।

अनधिगतस्स अधिगमाय, असञ्चिकतस्स सञ्चिकिरियाय । इधेवाहं
 सावत्थियं कोमुदिं चातुमासिनि आगमेस्सामी” ति । अस्सोसुं खो
 जानपदा भिक्षू – “भगवा किर तत्थेव सावत्थियं कोमुदिं चातु-
 मासिनि आगमेस्सती” ति । ते जानपदा भिक्षू सावत्थियं ओसरन्ति
 भगवन्तं दस्सनाय । ते च खो थेरा भिक्षू भिय्यो सोमत्ताय नवे 5
 भिक्षू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्षू दस पि
 भिक्षू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्षू वीसं पि
 भिक्षू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्षू तिसं पि भिक्षू
 ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्षू चत्तारीसं पि भिक्षू
 ओवदन्ति अनुसासन्ति । ते च नवा भिक्षू थेरेहि भिक्षूहि ओवदिय- 10
 माना अनुसासियमाना उल्लारं पुब्बेनापरं विसेसं जानन्ति ।

३. तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे कोमु-
 दिया चातुमासिनिया पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिथा भिक्षुसङ्घपरिवुतो
 अब्भोकासे निसिन्नो होति । अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं
 भिक्षुसङ्घं अनुविलोकेत्वा भिक्षू आमन्तेसि – “अपलापायं, भिक्षवे, 15
 परिसा; निप्पलापायं, भिक्षवे, परिसा; सुद्धा^१ सारे^२ पतिट्ठिता ।
 तथारूपो अयं, भिक्षवे, भिक्षुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्षवे,
 परिसा यथारूपा परिसा आहुनेय्या पाहुनेय्या दक्खिणेय्या अञ्जलि-
 करणीया अनुत्तरं पुञ्जकखेतं लोकस्स । तथारूपो अयं, भिक्षवे,
 भिक्षुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्षवे, परिसा यथारूपाय परिसाय 20
 अप्पं दिन्नं बहु होति, बहुं दिन्नं बहुतरं । तथारूपो अयं, भिक्षवे,
 भिक्षुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्षवे, परिसा यथारूपा परिसा
 दुल्लभा दस्सनाय लोकस्स । तथारूपो अयं, भिक्षवे, भिक्षुसङ्घो;
 तथारूपा अयं, भिक्षवे, परिसा यथारूपं परिसं अलं योजनगणनानि
 दस्सनाय गन्तुं पुटोसेना^३ पि ।

४. “सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे अरहन्तो
 खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुपत्तसदत्था
 परिकखीणभवसंयोजना सम्मदञ्जाविमुत्ता – एवरूपा पि, भिक्षवे,
 सन्ति भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मि

भिक्षुसङ्घे पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपात्तिका
तत्थ परिनिव्वायिनो अनावत्तिवम्मा तस्मा लोका-एवरूपा पि,
भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू
इमस्मि भिक्षुसङ्घे तिण्णं संयोजनानं परिकखया रागदोसमोहानं
५ तनुत्ता सकदागामिनो सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करि-
स्सन्ति-एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे ।
सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे तिण्णं संयोजनानं परि-
कखया सोतापन्ना अविनिपातवम्मा नियता सम्बोधिपरायणा-एव-
रूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे ।

- १० "सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे चतुन्नं सतिपट्ठा-
नानं भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति-एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति
भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मि भिक्षु-
सङ्घे चतुन्नं सम्मप्पवानानं भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... पे०...
चतुन्नं इन्द्रियादानं ... पञ्चन्नं इन्द्रियानं ... पञ्चन्नं बलानं ... सत्तन्नं वोज्झ-
११ ज्ञानं ... अरियस्स अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति
-एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे । सन्ति,
भिक्षवे, भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे मैत्ताभावनानुयोगमनुयुत्ता विह-
रन्ति ... करुणाभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... मुदिताभावनानुयोग-
मनुयुत्ता विहरन्ति ... उपेक्खाभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... असुभ-
२० भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... अनिच्चसञ्जाभावनानुयोगमनुयुत्ता
विहरन्ति-एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मि भिक्षु-
सङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मि भिक्षुसङ्घे आनापानस्सति-
भावनानुयोगमनुयुत्ता' विहरन्ति ।

§ २. आनापानस्सति सतिपट्ठाने परिपूरेति

५. "आनापानस्सति, भिक्षवे, भाविता बहुलीकता महप्फला
२५ होति महानिसंसा । आनापानस्सति, भिक्षवे, भाविता बहुलीकता
चत्तारो सतिपट्ठाने परिपूरेन्ति । चत्तारो सतिपट्ठाना भाविता बहुली-
कता सत्त वोज्झङ्गे परिपूरेन्ति । सत्त वोज्झङ्गा भाविता बहुली-
कता विज्जाविमृत्ति परिपूरेन्ति ।

“कथं भाविता च, भिक्खवे, आनापानस्सति कथं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्टपेत्वा । सो सतो व अस्स-
सति सतो व पस्ससति ।

B. 125

5

“दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ ति पजानाति; रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ ति पजानाति; ‘सव्वकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘सव्वकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं काय-
सङ्खारं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्स-
सिस्सामी’ ति सिक्खति ।

10

“‘पीतिपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पीतिपटि-
संवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘सुखपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’
ति सिक्खति, ‘सुखपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘चित्त-
सङ्खारपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘चित्तसङ्खारपटि-
संवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं अस्स-
सिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं पस्ससिस्सामी’
ति सिक्खति ।

15

B. 53

“‘चित्तपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘चित्तपटि-
संवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘अभिप्पमोदय चित्तं अस्स-
सिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘अभिप्पमोदयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति;
‘समादहं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘समादहं चित्तं पस्ससि-
स्सामी’ ति सिक्खति; ‘विमोचयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति,
‘विमोचयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति ।

20

“‘अनिच्चानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘अनिच्चा-
नुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘विरागानुपस्सी अस्ससिस्सामी’
ति सिक्खति, ‘विरागानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘निरोधा-
नुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘निरोधानुपस्सी पस्ससिस्सामी’
ति सिक्खति; ‘पटिनिस्सगानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, 30

‘पटिनिस्सग्गानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति । एवं भाविता खो, भिक्खवे, आनापानस्सति एवं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा ।

६. “कथं भाविता च, भिक्खवे, अनापानस्सति कथं बहुली-
कता चत्तारो सतिपट्टाने परिपूरेति ? यस्मिं समये, भिक्खवे,
१० भिक्खु दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ ति पजानाति, दीघं वा
पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ ति पजानाति; रस्सं वा अस्ससन्तो
‘रस्सं अस्ससामी’ ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’
ति पजानाति; ‘सव्वकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति,
‘सव्वकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं
१० कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं
पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; काये कायानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं
समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके
अभिज्झादोमनस्सं । कायेसु कायञ्चतराहं, भिक्खवे, एवं वदामि
यदिदं – अस्सासपस्सासा । तस्मातिह, भिक्खवे, काये कायानुपस्सी
११ तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य
लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

R. 84

- “यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘पीतिपटिसंवेदी अस्ससि-
स्सामी’ ति सिक्खति, ‘पीतिपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति;
‘सुखपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘सुखपटिसंवेदी पस्ससि-
२० स्सामी’ ति सिक्खति; ‘चित्तसङ्खारपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति
सिक्खति, ‘चित्तसङ्खारपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति;
‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं
चित्तसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, वेदनासु वेदनानुपस्सी,
भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा
२१ विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदनाञ्चतराहं, भिक्खवे,
एवं वदामि यदिदं – अस्सासपस्सासानं सावुकं मनसिकारं । तस्मातिह,
भिक्खवे, वेदनासु वेदनानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी
सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

- “यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘चित्तपटिसंवेदी अस्ससि-
३० स्सामी’ ति सिक्खति, ‘चित्तपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति;

‘अभिप्पमोदयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘अभिप्पमोदयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘समादहं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘समादहं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘विमोचयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘विमोचयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; चित्ते चित्तानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति 5 आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं। नाहं, भिक्खवे, मुटुस्सतित्स्स’ असम्पजानस्स आनापानस्सतिं वदामि। तस्मातिह, भिक्खवे, चित्ते चित्तानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं।

B. 127

“यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘अनिच्चानुपस्सी अस्स- 10 सिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘अनिच्चानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘विरागानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘विरागानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘निरोधानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘निरोधानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पटिनिस्सगानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पटिनिस्सगानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति 15 सिक्खति; धम्मेषु धम्मानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं। सो यं तं अभिज्झादोमनस्सानं पहानं तं पञ्जाय दिस्वा साधुकं अज्झुपेक्खिता होति। तस्मातिह, भिक्खवे, धम्मेषु धम्मानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य 20 लोके अभिज्झादोमनस्सं।

R. 85

“एवं भाविता खो, भिक्खवे, आनापानस्सति एवं बहुलीकता चत्तारो सतिपट्टाने परिपूरेति।

१.३. सतिपट्टाना वोज्झङ्गे परिपूरेन्ति

७. “कथं भाविता च, भिक्खवे, चत्तारो सतिपट्टाना कथं बहुलीकता सत्त वोज्झङ्गे परिपूरेन्ति? यस्मिं समये, भिक्खवे, 25 भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, उपट्ठितास्स’ तस्मिं समये सति

होति असम्मुद्धा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो उपट्ठिता सति होति असम्मुद्धा, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति । सतिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

- १ "सो तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्चाय पविचिनति पविचयति' परिबीमंस आपज्जति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्चाय पविचिनति पविचयति परिबीमंस आपज्जति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, धम्म-
 १० विचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

- "तस्स तं धम्मं पञ्चाय पविचिनतो पविचयतो परिबीमंस आपज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो तं धम्मं पञ्चाय पविचिनतो पविचयतो परिबीमंस आपज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं, विरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो
 १५ आरद्धो होति, विरियसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, विरिय-सम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

- "आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा, पीतिगम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पीतिसम्बो-
 २० ज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

- "पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, चित्तं पि पस्सम्भति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, चित्तं पि पस्सम्भति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो
 २५ आरद्धो होति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

"पस्सद्विकायस्स मुत्तिनो चित्तं समाधियति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पस्सद्विकायस्स सुत्तिनो चित्तं समाधियति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, समाधि-

सम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खता होति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खता होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, 5 उपेक्खासम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति । -

८. “यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु...पे०...चित्ते...पे०... धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, उपट्ठितास्स तस्मिं समये सति होति अस- 10 म्मुट्ठा’ । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो उपट्ठिता सति होति असम्मुट्ठा, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, रातिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्चाय पविचिनति 15 पविचयति परिवीमसं आपज्जति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्चाय पविचिनति पविचयति परिवीमसं आपज्जति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, धम्म- 20 विचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स तं धम्मं पञ्चाय पविचिनतो पविचयतो’ परिवीमसं आपज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो तं धम्मं पञ्चाय पविचिनतो पविचयतो परिवीमसं आपज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं, विरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, विरियसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, 25 विरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पीतिसम्बो-

ज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति।

“पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, चित्तं पि पस्सम्भति। यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, चित्तं पि पस्सम्भति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति।

“पस्सद्विकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति। यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पस्सद्विकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, समाधिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति।

“सो तथासमाहितं चित्तं सावुकं अज्झुपेक्खिता होति। यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खिता होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति। एवं भाविता लो, भिक्खवे, चत्तारो सतिपट्ठाना एवं बहुलीकता सत्त सम्बोज्झङ्गे परिपूरेन्ति।

९. “कयं भाविता च, भिक्खवे, सत्त वोज्झङ्गा कयं बहुलीकता विज्जाविमुत्तिं परिपूरेन्ति? इथ, भिक्खवे, भिक्खु सत्तिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सित विरागनिस्सित निरोधनिस्सित बोम्मगपरिणामिं; वम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति .. पे० ... विरियसम्बोज्झङ्गं भावेति .. पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति . पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति ... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति उपेक्खाम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सित विरागनिस्सित निरोधनिस्सित बोम्मगपरिणामिं। एवं भाविता लो, भिक्खवे, सत्त वोज्झङ्गा एव बहुलीकता विज्जाविमुत्तिं परिपूरेन्ती” ति।

१०. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति।

१६. कायगतासतिसुत्तं

§ १. कायानुपस्सना

१. एवं मे सुतं ! एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुलानं भिक्खूनं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपत्तितानं अयमन्तराकथा उदपादि - “अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो ! यावञ्चिदं तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मा- सम्बुद्धेन कायगतासति भाविता बहुलीकता महप्फला वुत्ता महानिसंसा” ति । अयं च हिदं तेसं भिक्खूनं अन्तराकथा विप्पकता होति, अथ खो भगवा सायन्हुसमयं पटिसल्लानां वुट्ठितो येन उपट्टानसाला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि - “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता” ति ?

“इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपत्तितानं अयमन्तराकथा उदपादि - ‘अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो ! यावञ्चिदं तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन कायगतासति भाविता बहुलीकता महप्फला वुत्ता महानिसंसा’ ति । अयं खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता, अथ भगवा अनुप्पत्तो” ति ।

(१) आनापानसति

२. “कयं भाविता च, भिक्खवे, कायगतासति कयं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो वा स्वस्वमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । सो सत्तो व अस्ससति

सतो व पस्ससति, दीघ वा अस्ससन्तो 'दीघ अस्ससामी' ति पजानाति, दीघ वा पस्ससन्तो 'दीघ पस्ससामी' ति पजानाति; रस्स वा अस्ससन्तो 'रस्स अस्ससामी' ति पजानाति, रस्स वा पस्ससन्तो 'रस्स पस्ससामी' ति पजानाति, 'सव्वकायपटिसवेदी अस्ससिस्सामी' ति सिक्खति, 'सव्वकायपटिसवेदी पस्ससिस्सामी' ति सिक्खति, 'पस्सम्भय कायसद्धार अस्ससिस्सामी' ति सिक्खति, 'पस्सम्भय कायसद्धार पस्ससिस्सामी' ति सिक्खति। तस्स एव अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति। तेस पहाना अज्झत्तमेव चित्त सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति^{१०} समाधियति। एव, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

(२) इरियापयसति

III 132

३ "पुन च पर, भिक्खवे, भिक्खु गच्छन्तो वा 'गच्छामी' ति पजानाति, ठितो वा 'ठितोम्ही' ति पजानाति, निसिन्नो वा 'निसिन्नोम्ही' ति पजानाति, सथानो वा 'सथानोम्ही' ति पजानाति। यथा यथा वा पनस्स कायो पणिहितो तथा तथा न पजानाति। तस्स एव¹⁶ अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति। तेस पहाना अज्झत्तमेव चित्त सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति। एव पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

R 90

"पुन च पर, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिवकन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिञ्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते सायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति। तस्स एव अप्पमत्तस्स²⁰ आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति। तेस पहाना अज्झत्तमेव चित्त सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति। एव पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

(३) दृष्टिंसाकारसति

४. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तच्चपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु’ अट्ठि^१ अट्ठिमिञ्जं^२ वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो^३ अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं^४ ति।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, उभतोमुखा पुतोळिं पूरा नाना-विहितस्स धञ्जस्स, सेय्यथीदं — सालीन वीहीनं मुग्गानं मासानं तिलानं तण्डुलानं, तमेनं चक्खुमा पुरिसो मुञ्चित्वा पच्चवेक्खेय्य — ‘इमे साली इमे वीही इमे मुग्गा इमे मासा इमे तिला इमे तण्डुला’^५ ति; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तच्चपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु अट्ठि अट्ठिमिञ्जं वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा^६ खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं^७ ति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाव्रियति। एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति।

D. 133

(४) धातुमनसिकारो

५. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं^१ २० D. 91 यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पथवी-धातु’ आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ ति।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं ववित्वा चतुमहापथे^२ विलसो विभजित्वा निसिन्नो अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं^३ २५

१. नराः—गी०, स्या०, रो०। २. अट्ठी—गी०, रो०, म्या०। ३. अट्ठिमिञ्जा—गी०, रो०। ४. मुतोली—गी०, रो०; मुतोली—स्या०। ५. पठवीधातु—गी०, म्या०, रो०। ६. धातुमहापथे—गी०।

- धातुसो पच्चवेक्खति - 'अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू' ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवं पि,
- ५ भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

(५) असुभानुस्सति

६. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवयिकाय छड्डितं एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुव्वकजातं । सो इममेव कायं उपसंहरति - 'अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो' ति । तस्स
- १० एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

II. 134

- "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं
- १५ सिवयिकाय छड्डितं कार्केहि वा खज्जमानं कुललेहि वा खज्जमानं गिज्जेहि वा खज्जमानं कङ्केहि वा खज्जमानं सुनखेहि वा खज्जमानं व्यग्गेहि वा खज्जमानं दीपीहि वा खज्जमानं सिङ्गालेहि वा खज्जमानं विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं । सो इममेव कायं उपसंहरति - 'अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवं-
- २० अनतीतो' ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स ...पे० ... एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

II. 92

- "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवयिकाय छड्डितं अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हास्सम्बन्धं...पे०... अट्टिकसङ्खलिकं निम्मंसलोहितमक्खितं न्हास्सम्बन्धं...पे०...अट्टिकसङ्खलिकं अपगतमंसलोहितं न्हास्सम्बन्धं...पे०...अट्टिकानि अपगतसम्बन्धानि' दिसाविदिसाविक्खित्तानि अज्जेन हत्थट्ठिकं अज्जेन पादट्ठिकं

१. सिवयिकाय - स्या० । २. एतन्नतीतो - ग्री० । ३-३. सुवाणेहि वा खज्जमानं - ग्री०, स्या०, रो० । ४. सिङ्गालेहि - सी०, रो० । ५. अपगतमन्हास्सम्बन्धानि - स्या० ।

अञ्जेन' गोष्पकट्टिकं' अञ्जेन जङ्घट्टिकं अञ्जेन ऊरुट्टिकं अञ्जेन कट्टिकं अञ्जेन' फासुकट्टिकं' अञ्जेन पिट्टिकण्टकं' अञ्जेन' खन्धट्टिकं अञ्जेन गीवट्टिकं अञ्जेन हनुकट्टिकं अञ्जेन दन्तट्टिकं' अञ्जेन सीसकटाहं। सो इममेव कायं उपसंहरति — 'अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो' ति। तस्स एवं अप्प- 5 मत्तस्स...पे०...एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेव्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिद्धिकाय छद्दितं—अट्टिकानि सेतानि सङ्ख्वण्णपटिभागानि' ...पे०... अट्टिकानि पुञ्जकितानि' तेरोवस्सिकानि...पे०...अट्टिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि। सो इममेव कायं उपसंहरति — 'अयं पि खो कायो 10 एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो' ति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स ...पे०...एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

१२. भानसमापत्तिथो

७. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०... पठमं ज्ञानं' उपसम्पज्ज विहरति। सो इममेव कायं विवेकजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति' परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि 15 सत्त्वावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अण्फुटं' होति। सेव्यथापि, भिक्खवे, दक्खो न्हापको" वा न्हापकन्तेवासी वा कंसथाले न्हाणीय-चुण्णानि" आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं सन्नेय्य, सास्स" न्हाणीयपिण्ड स्नेहानुगता स्नेहपरेता सन्तरवाहिरा फुटा" स्नेहेन न" च पग्घरिणी"; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं विवेकजेन 20 पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति; नास्स किञ्चि सत्त्वावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अण्फुटं' होति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स...पे०...एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

B. 135

B. 135

१-१. सी०, स्या०, रो० पोत्वकेसु नत्थि। २-२. सी०, स्या०, रो० पोत्वकेसु नत्थि।
 ३. पिट्टिकं—ग०। ४-४. सी०, स्या०, रो० पोत्वकेसु नत्थि। ५. एनवननीजे—सी०।
 ६. मङ्गयप्पूजिमानि—सी०, स्या०, रो०। ७. पुञ्जकितानि अट्टिकानि—सी०, रो०।
 ८-८. पठमज्ञान—सी०, रो०। ९. अभिसन्देति—स्या०। १०. अण्फुटं—सी०, स्या०, रो०।
 ११. न्हापको—सी०, स्या०, रो०। १२. न्हाणीय०—सी०, रो०; न्हाणीय०—स्या०।
 १३. सायं—ग०। १४. फुटा—सी०, स्या०; फुजा—रो०। १५. स्या० पोत्वके नत्थि।
 १६. पग्घरणी—स्या०।

- “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा
 .पे० .दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सो इममेव कायं समाधि-
 जेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति; नास्स
 किञ्चि सव्वावतो कायस्स समाधिजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति।
 ५ सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकरहदो गम्भीरो उव्विमदोदको। तस्स^१
 नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं न पच्छिमाय दिसाय
 उदकस्स आयमुखं न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं न दक्खि-
 णाय दिसाय उदकस्स आयमुखं; देवो च न कालेन कालं सम्मा
 धार अनुप्पवेच्छेय्य; अथ खो तम्हा^२ व^३ उदकरहदा सीता वारिधारा
 १० उव्विमज्जित्वा तमेव उदकरहदं सीतेन वारिना अभिसन्देय्य परि-
 सन्देय्य परिपूरेय्य परिप्फरेय्य, नास्स किञ्चि सव्वावतो उदकरहदस्स
 सीतेन वारिना अप्फुट अस्स; एवमेव सो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव
 काय समाधिजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति
 परिप्फरति, नास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स समाधिजेन पीति-
 १५ सुखेन अप्फुटं होति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स . पे० ... एवं पि, भिक्खवे,
 भिक्खु कायगतासति भावेति।

- “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा...पे०...
 ततिय ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सो इममेव कायं निप्पीतिकेन^४
 सुखेन^५ अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि
 २० सव्वावतो कायस्स निप्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति। सेय्यथापि,
 भिक्खवे, उप्पलिनिय वा पदुमिनिय वा पुण्डरीकिनिय वा अप्पे-
 कच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि
 उदके संवद्धानि^६ उदकानुगगतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि^७, तानि
 याव चग्गा याव च मूला सीतेन वारिना अभिसन्नानि परिसन्नानि
 २५ परिपूरानि परिप्फूटानि^८, नास्स किञ्चि सव्वावतो उप्पलान वा
 पदुमान वा पुण्डरीकान वा सीतेन वारिना अप्फुट अस्स, एवमेव
 सो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव काय निप्पीतिकेन सुखेन अभिसन्देति
 पणिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स

१ ग्या० पोत्थने नत्ति। २-२ तम्मा-ग्या०। ३-३ निप्पीतिमुत्तो-गी०। ४ सर्व-
 दानि-गी०, रा०, गम्पव्यानि-स्या०। ५ अन्तोनिमुग्गपोत्तानि-स्या०। ६ परिप्फु-
 तानि-गी०, ग्या०, रा०।

निष्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स...पे०...
एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना...पे०...
चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा
परियोदातेन फरित्वा निसिन्नो होति; नास्स^१ किञ्चि सव्वावतो ६
कायस्स परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि,
भिक्खवे, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं पारुपित्वा निसिन्नो अस्स,
त्रास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स ओदातेन वत्थेन अप्फुटं अस्स;
एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा परियो-
दातेन फरित्वा निसिन्नो होति, नास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स १०
परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स
आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति ।
तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति, सन्निसीदति एकोदि होति
समाधियति । एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति ।

§ ३. तस्स मारो ओतारं न लभति

८. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहु- १५
लीकता, अन्तोगधावास्स^१ कुसला धम्मा ये केचि विज्जाभागिया ।
सेय्यथापि, भिक्खवे, यस्स कस्सचि महासमुद्धो चेतसा फुटो, अन्तो-
गधावास्स कुल्लदियो या काचि समुद्दङ्गमा; एवमेव खो, भिक्खवे,
यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, अन्तोगधावास्स
कुसला धम्मा ये केचि विज्जाभागिया । २०

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति अभाविता अवहु-
लीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो आरम्भणं ।
सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो गरुक्कं सिलागुळं^२ अल्लमत्तिकापुञ्जे २५
पक्खिपेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु तं गरुक्कं सिलागुळं
अल्लमत्तिकापुञ्जे लभेय ओतारं” ति ?

“एवं, मन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभा- ३५
विता अवहुलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो

B. 137

R. ७५

आरम्भणं । सेय्ययापि, भिक्खवे, सुखं कट्ठं कोळापं; अयं पुरिसो
आगच्छेय्य उत्तरारणि आदाय - 'अग्निं अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो
पातुकरिस्सामी' ति । तं किं मञ्जय, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो
अमुं सुखं कट्ठं कोळापं उत्तरारणि आदाय अभिमन्येन्तो अग्निं
४ अभिनिव्वत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभा-
विता अवहलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो
आरम्भणं । सेय्ययापि, भिक्खवे, उदकमणिको रित्तो तुब्धो आदारो
१० ठपितो; अयं पुरिसो आगच्छेय्य उदकमारं आदाय । तं किं मञ्जय,
भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो लभेय्य उदकस्स निक्खेपनं" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभा-
विता अवहलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो
१५ आरम्भणं ।

९. "यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहु-
लीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आर-
म्भणं । सेय्ययापि, भिक्खवे, पुरिसो लट्ठकं सुत्तगुळं सव्वसारमये
अगलफलके पणितपेय्य । तं किं मञ्जय, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो
२० तं लट्ठकं सुत्तगुळं सव्वसारमये अगलफलके लभेय्य ओतारं" ति ?
"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता
वहलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो
आरम्भणं । सेय्ययापि, भिक्खवे, अल्लं कट्ठं सस्नेहं; अयं पुरिसो
२५ आगच्छेय्य उत्तरारणि आदाय - 'अग्निं अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो
पातुकरिस्सामी' ति । तं किं मञ्जय, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो
अमुं अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणि आदाय अभिमन्येन्तो अग्निं
अभिनिव्वत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या" ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको पूरो उदकस्स सम-
तित्तिको काकपेय्यो आधारे ठपितो; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उदकभारं ॥
आदाय । तं किं मज्झथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो लभेथ उदकस्स
निकखेपनं” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो 10
आरम्मणं ।

§ ४. अभिज्ञासच्छिकिरिया

१०. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहु-
लीकता, सो यस्स यस्स अभिज्ञासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं
अभिनिन्नामेति अभिज्ञासच्छिकिरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभव्वतं’
पापुणाति सति सति आयतने । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको 15
पूरो उदकस्स समतित्तिको काकपेय्यो आधारे ठपितो । तमेनं वलवा
पुरिसो यतो यतो आविञ्छेय्य’, आगच्छेय्य उदकं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता
लीकता सो, यस्स यस्स अभिज्ञासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं 20
अभिनिन्नामेति अभिज्ञासच्छिकिरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभव्वतं
पुणाति सति सति आयतने । सेय्यथापि, भिक्खवे, समे भूमिभागे
तुरस्सा पोक्खरणी अस्स आळिवन्धा’ पूरा उदकस्स समतित्तिका
काकपेय्या । तमेनं वलवा पुरिसो यतो यतो आळि मुञ्छेय्य’ आग-
च्छेय्य उदकं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

१. सक्खिभव्वतं—स्या०; सम्पिभव्वतं—रो० । २. आविञ्छेय्य—सी०, रो०; आप-
विञ्छेय्य—स्या० । ३. आळिवन्धा—सी०, स्या०, रो० । ४. पञ्छेय्य—स्या० ।

- “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, सो यस्स यस्स अभिञ्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्त अभिनिन्नामेति अभिञ्जासच्छिकरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभव्वतं पापुणाति सति सत्तिआयतने । सेय्यथापि, भिक्खवे, सुभूमिय चतुमहा-
 ॥ पथे’ आजञ्जरथो युत्तो अस्स ठितो ओघस्तपतोदो’ ; तमेन दक्खो योगाचरियो अस्सदम्मसारथि’ अभिरुहित्वा’ वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन पतोदं गहेत्वा येनिच्छक यदिच्छकं सारेय्या पि पच्चासारेय्या पि ; एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि काय-
 १० गतासति भाविता बहुलीकता, सो यस्स यस्स अभिञ्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिञ्जासच्छिकरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभव्वतं पापुणाति सति सत्तिआयतने ।

§ ५. कायगताय सतिया दसानिसंसा

११. “कायगताय, भिक्खवे, सतिया आसेविताय भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुद्धिताय परिचिताय सुसमा-
 रद्दाय’ दसानिससा पाटिकद्धा’ ।
 १२ “अरतिरतिसहो होति, न च त अरति सहति, उप्पन्न अरति अभिभुय्य’ विहरति ।
 “भयभेरवसहो होति, न च त भयभेरव सहति, उप्पन्न भयभेरव अभिभुय्य विहरति ।
 “खमो होति सीतस्स उण्हस्स जिघच्छाय पिपासाय डसमकस-
 २० वातातपमरीमपसम्फस्सान’ दुरुत्तान दुरागतान वचनपयान, उप्प-
 भान सारीरिकान वेदनान दुक्खान तिब्बान’ खरान’ कटुकान असा-
 तान अमनापान पाणहरान अधिवामकजातिको होति ।
 “चतुन्न ज्ञानान आभिचेतसिकान’ दिट्ठधम्ममुखविहारान निवामलाभी होति अकिच्छलाभी अकमिग्गलाभी ।

१ चानुम्महायवे-मी०, म्या० । २ उयन्नरपटादा-म्या० । ३ ० माग्गो-मी० । ४ अभिरुहित्वा-स्सा० । ५ ० इय-मी०, म्या० । ६ पाटिकद्धा वनमे दम-मी० । ७ अभिभुय्य अभिभुय्य-मी०, रा० । ८ ० अग्गिप०-म्या०, ० मिस्सिप०-मी०, रो० । ९ निष्पान-मी०, म्या०, रा० । १० स्वा० पाचवे नन्धि । ११ अभिवेन-मित्रान-मी०, रो० ।

“सो अनेकविहितं इद्विविधं पञ्चानुभोति । एकोऽपि हुत्वा बहुधा होति, बहुधाऽपि हुत्वा एको होति, आविभावं” ...पे० ... याव ब्रह्मलोकाऽपि कायेन वसं वत्तेति^१ ।

“दिव्वाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कमन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाति दिव्वे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके च...पे०... । 5

“परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो पटिच्च पजानाति । सरागं वा चित्तं ‘सरागं चित्तं’ ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं ...पे०...सदोसं वा चित्तं...वीतदोसं वा चित्तं...समोहं वा चित्तं...वीत-मोहं वा चित्तं...सङ्खित्तं वा चित्तं...विक्खित्तं वा चित्तं...महग्गतं वा चित्तं...अमहग्गतं वा चित्तं...सउत्तरं वा चित्तं...अनुत्तरं वा चित्तं... 10 समाहितं वा चित्तं...असमाहितं वा चित्तं...विमुत्तं वा चित्तं...अविमुत्तं वा चित्तं ‘अविमुत्तं चित्तं’ ति पजानाति ।

“सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं—एकंऽपि जातिं द्वेऽपि जातियो ... पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । 16

“दिव्वेन त्वक्खुना विसुद्धेन अतिक्कमन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुव्वण्णे, सुगते दुग्गते यथा-कम्मूपगे सत्ते पजानाति । B. 140

“आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । 20

“कायगताय, भिक्खवे, सतिथा आसेविताय भाविताय बहुलीकताय यानीकताय बत्थुकताय अनुद्धिताय परिचिताय सुसमारद्धाय इमे दसानिसंसा पाटिकङ्खा” ति ।

१२. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति । 25

—:०:—

२०. सङ्घारूपपत्तिसुतं

१. एवं मे सुत। एक समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —“ भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसु। भगवा एतदवोच —“सङ्घारूपपत्ति वो, भिक्खवे, देसेस्सामि^१, तं सुणाय, साधुक मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति सो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

२. “इध, भिक्खवे, भिक्खु सद्दाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो होति, पञ्चाय समन्नागतो होति। तस्स एवं होति—‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा खत्तिममहासालानं’ सहव्यत^२ उपपज्जेय्य’ ति। सो त चित्तं दहति^३, तं चित्तं अविट्ठाति, त चित्तं भावेति। तस्स ते सद्दारा च विहारा^४ च एव भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया सवत्तन्ति। अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संबत्तति।

३. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्दाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो होति, पञ्चाय समन्नागतो होति। तस्स एव होति—‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ब्राह्मणमहासालान पे० गहपत्तिमहासालानं सहव्यत उपपज्जेय्य’ ति। सो त चित्तं दहति, त चित्तं अविट्ठाति, तं चित्तं भावेति। तस्स ते सद्दारा च विहारा च एव भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया सवत्तन्ति। अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संबत्तति।

४ “पुन* च पर, भिक्खवे, भिक्खु सद्दाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो

१ मग्गारणमिणुन—मी०, रा०, सङ्घारूपपत्तिमुन—म्या०। २ देमिम्मामि—मी०, म्या०, रा०। ३ गत्तिममहासालान वा—स्या०। ४ गहव्यत—मी०, रा०। ५ पदद्वि—म्या०। ६ विहारो—मी०, रा०।

होति, पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — ‘चातुमहाराजिका’
 देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखवहुला’ ति । तस्स एवं होति — ‘अहो
 वताहं कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहव्यतं
 उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वीति, तं चित्तं
 भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलोकता ५
 तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुप-
 पत्तिया संवत्तति* ।

५. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्धाय समन्नागतो होति,
 सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो
 होति, पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति—तावतिसा देवा...पे०... 10
 यामा देवा ...तुसिता देवा ... निम्मानरती देवा ... परनिम्मितवसवत्ती
 देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखवहुला ति । तस्स एवं होति — ‘अहो
 वताहं कायस्स भेदा परं मरणा परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं सहव्यतं
 उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वीति, तं चित्तं
 भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता 15
 तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया
 संवत्तति ।

६. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्धाय समन्नागतो होति,
 सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो
 होति, पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — ‘सहस्सो ब्रह्मा 20
 दीघायुको वण्णवा सुखवहुलो’ ति । सहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा सहस्सि-
 लोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्त्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उप-
 पन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्त्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे,
 चक्खुमा पुरिसो एकं आमण्डं हत्थे करित्वा पच्चवेक्खेय्य; एवमेव
 खो, भिक्खवे, सहस्सो ब्रह्मा सहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्त्वा 25
 विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्त्वा
 विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा
 सहस्सस्स ब्रह्मनो सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति,
 तं चित्तं अधिद्वीति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा

च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

७. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्दाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन ... चागेन ... पञ्जाय समन्नागतो होति ।

- ८ तस्स सुतं होति — द्विसहस्सो ब्रह्मा ... पे० ... तिसहस्सो ब्रह्मा ... चतुसहस्सो ब्रह्मा ... पञ्चसहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो ति । पञ्चसहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा पञ्चसहस्सिलोकधातु फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो पञ्च आमण्डानि हत्थे करित्वा पञ्चवेक्खेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, पञ्चसहस्सो ब्रह्मा पञ्चसहस्सिलोकधातु फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा पञ्चसहस्सस्स ब्रह्मणो सहव्यतं उपपज्जेय्य’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वीति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

८ “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्दाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन ... चागेन ... पञ्जाय समन्नागतो होति ।

- ९ तस्स सुतं होति — ‘दससहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो’ ति । दससहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा दससहस्सिलोकधातु फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, मणि वेळुरियो मुग्गो जातिमा^१ अट्ठसो भुपरिकम्मकनो पण्डुकम्बले निक्खित्तो भामते^२ च तपते^३ च विरोचति च, एवमेव खो, भिक्खवे, दससहस्सो ब्रह्मा दससहस्सिलोकधातु फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा दससहस्सस्स ब्रह्मणो

१ उन्ना-मी०, स्या० । २ जणिमा-स्या० । ३ नाननि-मी०, स्या०, रो० ।
४ मणि-मी०, स्या०, रो० पोपत्ते नयि ।

सहव्यतं उपपज्जेय्यं' ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

९. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्वाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति—'सतसहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो' ति । सतसहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा सतसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, निक्खं^१ जम्बोनदं दक्खकम्ममारुत्तज्जकामुख- सुकुसलसम्पहट्ठं पण्डुकम्बले निविखत्तं भासते च तपते च विरोचति च; एवमेव खो, भिक्खवे, सतसहस्सो ब्रह्मा सतसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति—'अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा सतसहस्सस्स ब्रह्मनो सहव्यतं उपपज्जेयं' ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

१०. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्वाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति—आभा देवा ... पे० ... परित्ताभा देवा ... अप्पमाणभा देवा ... आभस्सरा देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला ति । तस्स एवं होति—'अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा आभस्सरानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं' ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

११. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्वाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति—परित्तसुभा देवा ... पे० ... अप्पमाणसुभा देवा ... सुभकिण्हा देवा दीघा-

युका वण्णवन्तो सुखबहुला ति। तस्स एवं होति - 'अहो वताहं कायस्स भेदा पर मरणा सुभकिण्हान देवानं सहव्यत उपपज्जेय्य' ति। सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति। तस्स ते सद्द्वारा च विहारा च एव भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति। अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति।

१२. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्दाय समन्नागतो होति, सीलेन .. सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति। तस्स सुतं होति - वेहप्फला देवा ... पे० ... अविहा देवा ... अतप्पा देवा ... सुदस्सा देवा .... सुदस्सी देवा ... अकनिट्ठा देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला ति। तस्स एवं होति - 'अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा अकनिट्ठानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य' ति। सो त चित्तं दहति, तं चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति। तस्स ते सद्द्वारा च विहारा च एवं भाविता एव बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति। अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति।

१३. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्दाय समन्नागतो होति, सीलेन ... मुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति। तस्स सुतं होति - 'आकासानञ्चायतनूपगा देवा दीघायुका चिरट्ठितिका सुखबहुला' ति। तस्म एव होति - 'अहो वताहं कायस्स भेदा पर मरणा आकासानञ्चायतनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य' ति। सो त चित्तं दहति, त चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति। तस्स ते सद्द्वारा च विहारा च एवं भाविता एव बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति। अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति।

१४. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्दाय समन्नागतो होति, सीलेन मुतेन चागेन . पञ्चाय समन्नागतो होति। तस्म सुतं होति - 'विज्जाणञ्चायतनूपगा देवा दीघायुका चिरट्ठितिका सुखबहुला' ति। तस्म एव होति - 'अहो वताहं कायस्स भेदा पर मरणा विज्जाणञ्चायतनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य' ति। सो त चित्तं दहति, त चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति। तस्स ते सद्द्वारा च विहारा च एवं भाविता एव बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति। अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति।

१५. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन...सुतेन...चागेन...पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — आकिञ्चञ्जायतनूपगा देवा ... पे० ... नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगा देवा दीघायुका चिरद्वितिका सुखवहुला ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिष्ठाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्गारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तन्नपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तन्नपपत्तिया संवत्तति ।

१६. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सञ्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरेय्यं’ ति । सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सञ्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । अयं, भिक्खवे, भिक्खु न कत्थञ्चि उपपज्जती” ति ।

B. 140

१७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

अनुपदवग्गो निद्धितो द्रुतियो ।

तत्सुद्धानं*

अनुपाद - सोधन - पोरिसधम्मो,
सेवितव्व - बहुधातु - विभत्ति^१ ।
बुद्धस्स^२ कित्तिनाम चत्तारीसेन,
आनापानो कायगतो उपपत्ति ।

20

—:०:—

* रो० पोट्ठके गत्थि । १. अनुपदमोघनपोरिसधम्मो — गो० ; अनुपदमोघनपोरिसधम्मो — म्या० । २. मेविनेन० — गो० । ३ — ३. ० आनापानो — स्था० ; इगिगित्ति चत्तारीसेन आनापान भगवति अय उपात्ति — सो० ।

२१. चूलसुञ्जतसुतं

§ १. भगवा सुञ्जताविहारेन विहरति

B. 147,

R. 104

१. एवं मे सुतं। एकं सभयं भगवा सावत्थियं विहरति पुञ्जारामे मिगारमातुपासादे। अयं खो आयस्मा आनन्दो सायण्ह-समयं' पटिसल्लाना बुद्धितो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच - "एकमिदं," भन्ते, समयं भगवा सक्केसु विहरति नगरकं नाम सक्कयानं निगमो। तत्थ मे, भन्ते, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिगगहितं - 'सुञ्जताविहारे-नाहं, आनन्द, एतरहि बहुलं विहरामी' ति। कच्चि मेतं, भन्ते सुस्सुतं सुगगहितं' सुमनसिकतं सूपधारितं' ति?

§ २. अविपल्लत्था सुञ्जतायककन्ति

10

"तग्घ ते एतं, आनन्द, सुस्सुतं सुगगहितं सुमनसिकतं सूप-धारितं। पुब्बे पाहं, आनन्द, एतरहि पि' सुञ्जताविहारेन बहुलं विहरामि। सेय्ययापि, आनन्द, अयं मिगारमातुपासादो सुञ्जो हत्थि-गवस्सवळवेन', सुञ्जो जातरुपरजतेन, सुञ्जो इत्थिपुरिससन्निपातेन' अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - भिक्खुसङ्घं पटिच्च एकत्तं;" 18 एवमेव सो, आनन्द, भिक्खु अमनमिकरित्वा गामसञ्जं, अमनसि-करित्वा मनुस्ससञ्जं, अरञ्जमञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स अरञ्जसञ्जाय चित्तं पक्कन्दति पमीदति सन्तिट्ठति अविमुच्चति। सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरया गामसञ्जं पटिच्च तेघ न मन्ति, ये अस्सु दरया मनुस्ससञ्जं पटिच्च तेघ न सन्ति, अत्थि 20 चेवायं दरयमत्ता यदिद - अरञ्जमञ्ज पटिच्च एकत्तं' ति। सो

१ नायन्त्यमय - म०। २ एकमिदं - म०। ३ मुगहिन - म्या०। ४ वाह - म०, म्या०, रो०। ५ च - म०, म्या०, रो०। ६ गवाम्म - म०, म्या०, रो०। ७ इत्थिपुग्गि - म्या०।

‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं गामसञ्जाया’ ति पजानाति, ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं मनुस्ससञ्जाया’ ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं — अरञ्जसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति। इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा ■ अविपल्लत्या परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति।

R. 105

३. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा मनुस्स-सञ्जं, अमनसिकरित्वा अरञ्जसञ्जं, पथवीसञ्जं’ पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स पथवीसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सेय्यथापि, आनन्द, आसभचम्मं^१ सञ्जकुसतेन सुविहृतं विगतवलिकं^२; एवमेव खो, आनन्द, भिक्खु यं इमिस्सा पथविया उक्कूलविकूलं^३ नदीविदुगं^४ खाणुकण्टकट्टानं^५ पव्वतविसमं तं राब्बं अमनसिकरित्वा पथवीसञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स पथवीसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सो एवं पजानाति — ‘ये अस्सु दरथा मनुस्ससञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा अरञ्जसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता’ यदिदं — पथवीसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति। सो ‘सुञ्ज-मिदं सञ्जागतं मनुस्ससञ्जाया’ ति पजानाति, ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं अरञ्जसञ्जाया’ ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं — पथवीसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति। इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पुन तत्थ अवसिट्ठं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्या परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति।

B. 148

10

15

20

४. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा अरञ्ज-सञ्जं, अमनसिकरित्वा पथवीसञ्जं, आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स आकासानञ्चायतनसञ्जाय चित्तं पक्ख-न्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सो एवं पजानाति — ‘ये

25

१. पठवीमञ्जं—गो०, स्या०, रो०। २. उवमचम्मं—रो०। ३. विगतवसिकं—रो०।

४. उक्कूलविकूलं—स्या०; उक्कूलविकूलं—सो०, रो०। ५. गाणुकण्टकट्टानं—स्या०;

० कण्टकापारं—रो०; ० कण्टकापारं—सो०।

106

अस्सु दरथा अरञ्जसञ्जं पटिच्च तेव न सन्ति, ये अस्सु दरथा पथवीसञ्जं पटिच्च तेव न सन्ति, अत्थि चेवायं दरयमत्ता यदिदं - आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति । सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं अरञ्जसञ्जाया' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं पथवीसञ्जाया' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति । इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थो' ति पजानाति । एवं पिस्स एसा, आनन्द, ययाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति ।

५. "पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा पथवीसञ्ज, अमनसिकरित्वा आकासानञ्चायतनसञ्जं, विञ्ज्राणञ्चायतनसञ्ज पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स विञ्ज्राणञ्चायतनसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरथा पथवीसञ्जं पटिच्च तेव न सन्ति, ये अस्सु दरथा आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च तेव न सन्ति, अत्थि चेवायं दरयमत्ता यदिदं - विञ्ज्राणञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति । सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं पथवीसञ्जाया' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं आकासानञ्चायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - विञ्ज्राणञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति । इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, य पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थो' ति पजानाति । एवं पिस्स एसा, आनन्द, ययाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति ।

६. "पुन च पर, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा आकासानञ्चायतनसञ्ज, अमनसिकरित्वा विञ्ज्राणञ्चायतनसञ्जं, आकिञ्चञ्चायतनसञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स आकिञ्चञ्चायतनसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरथा आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च तेव न सन्ति, ये अस्सु दरथा विञ्ज्राणञ्चायतनसञ्जं पटिच्च तेव न सन्ति, अत्थि चेवायं दरयमत्ता यदिदं - आकिञ्चञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति । सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं आकासानञ्चायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं

D. 149

77

विञ्जाणञ्चायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - आकिञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति। इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थी' ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लव्या परिसुद्धा सुञ्जतावकन्ति भवति। 5

७. "पुन च परं, आनन्द भिक्खु अमनसिकरित्वा विञ्जाण-ञ्चायतनसञ्जं, अमनसिकरित्वा आकिञ्चञ्चायतनसञ्जं, नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरथा विञ्जाणञ्चायतनसञ्जं 10 पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा आकिञ्चञ्चायतनसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं - नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति। सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं विञ्जाणञ्चायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं आकिञ्चञ्चायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं 15 यदिदं - नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति। इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थी' ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लव्या परिसुद्धा सुञ्जतावकन्ति भवति।

८. "पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा आकि- 20 ञ्चञ्चायतनसञ्जं, अमनसिकरित्वा नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं, अनिमित्तं चेतोसमाधिं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स अनिमित्ते चेतोसमाधिं चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरथा आकिञ्चञ्चायतनसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं 25 पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं - इममेव कायं पटिच्च सल्लायतनिकं जीवितपच्चया' ति। सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं आकिञ्चञ्चायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - इममेव कायं पटिच्च सल्लायतनिकं जीवित- 30 पच्चया' ति। इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं

समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थी' ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति।

९. "पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा आकिञ्चञ्जायतनसञ्चं, अमनसिकरित्वा नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्चं, अनिमित्तं चेतोसमाधिं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स अनिमित्ते चेतोसमाधिम्मिह चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सो एवं पजानाति - 'अयं पि खो अनिमित्तो चेतोसमाधि अभिसङ्खतो अभिसञ्चेतयिको'। 'यं खो पन किञ्चि अभिसङ्खतं अभिसञ्चेतयिकं' तदनिच्चं निरोधयम्मं' ति पजानाति। तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा पि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति। विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ाणं होति। 'खीणा जाति, दुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति। सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरथा कामासवं पटिच्च तेघ न सन्ति, ये अस्सु दरथा भवासवं पटिच्च तेघ न सन्ति, ये अस्सु दरथा अविज्जासवं पटिच्च तेघ न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं - इममेव कायं पटिच्च सञ्जायतनिकं जीवितपच्चया' ति। सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं कामासवेना' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं भवासवेना' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं अविज्जासवेना' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - इममेव कायं पटिच्च सञ्जायतनिकं जीवितपच्चया' ति। इति यं हि गो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थी' ति पजानाति। एवं पिस्स' एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा परमानुत्तरा सुञ्जतावक्कन्ति भवति।

१०. "ये पि हि केचि, आनन्द, अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरिस्सु, सञ्चे ते इमं येव परिनुद्ध परमानुत्तर मुञ्जत उपसम्पज्ज विहरिस्सु। ये पि हि केचि, आनन्द, अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा परिनुद्धं परमानुत्तर

सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरिस्सन्ति, सब्बे ते इमं येव परिसुद्धं परमानुत्तरं
 सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरिस्सन्ति । ये पि हि केचि, आनन्द, एतरहि
 समणा वा ब्राह्मणा वा परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरन्ति,
 सब्बे ते इमं येव परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरन्ति ।
 तस्मात्तिह, आनन्द, 'परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरि- ६
 स्सामा' ति - एवं हि वो, आनन्द, सिक्खितव्वं' ति ।

११. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

२२. महासुञ्जतसुत्तं

§ १. सङ्गणिकारामे आदीनवो वूपकठ्ठे आनिसंसो च

१. एवं मे सुतं । एकं समय भगवा सक्केसु विहरति कपिल-
वत्युस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो भगवा पुव्वण्हसमयं निवासेत्वा
पत्तचीवरमादाय कपिलवत्युं पिण्डाय पाविसि । कपिलवत्युस्मिं
पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिवकन्तो येन काळखेमकस्स
८ सक्कस्स विहारो तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । तेन खो पन समयेन
काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सम्बहुलानि सेनासनानि पञ्जत्तानि
होन्ति । अद्दसा खो भगवा काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सम्बहुलानि
सेनासनानि पञ्जत्तानि । दिस्वान भगवतो एतदहोसि — “सम्बहुलानि
पो काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सेनासनानि पञ्जत्तानि । सम्बहुला
१० नु खो इध भिक्खू विहरन्ती” ति ।

२. तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो सम्बहुलेहि भिक्खूहि
मद्धि घटायमक्कस्स विहारे चीवरकम्म करोति । अथ खो भगवा
सायन्हसमय पटिसल्लानां वुट्ठितो येन घटायसक्कस्स विहारो तेनुप-
सङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा
१५ आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “सम्बहुलानि खो, आनन्द, काळखेम-
कस्स सक्कस्स विहारे सेनासनानि पञ्जत्तानि । सम्बहुला नु खो
एत्य भिक्खू विहरन्ती” ति ?

“सम्बहुलानि, भन्ते, काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सेना-
सनानि पञ्जत्तानि । सम्बहुला भिक्खू एत्य विहरन्ति । चीवरकार-
२० ममयो नो, भन्ते, वत्तती” ति ।

“न यो, आनन्द, भिक्खु मोभनि सङ्गणिकारामो सङ्गणि-
कागतो सङ्गणिकारामेन अनुयुत्तो गणागमो गणरत्तो गणसम्मुदितो ।

सो वतानन्द, भिक्खु सङ्गणिकारामो सङ्गणिकारतो सङ्गणिकारामतं अनुयुत्तो गणारामो गणरतो गणसम्मुदितो यं तं नेक्खम्मसुखं पवि-
वेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं तस्स सुखस्स निकामलाभी भवि-
स्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी ति - नेतं ठानं विज्जति । यो च खो
सो, आनन्द, भिक्खु एको गणस्मा वूपकट्ठो विहरति तस्सेतं भिक्खुनो ६
पाटिकङ्खं यं तं नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं
तस्स सुखस्स निकामलाभी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी
ति - ठानमेतं विज्जति ।

“सो वतानन्द, भिक्खु सङ्गणिकारस्मो सङ्गणिकरतो सङ्गणि-
कारामतं अनुयुत्तो गणारामो गणरतो गणसम्मुदितो सामायिकं वा १०
कन्तं चेतोविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरिस्सति असामायिकं वा अकुप्पं
ति - नेतं ठानं विज्जति । यो च खो सो, आनन्द, भिक्खु एको
गणस्मा वूपकट्ठो विहरति तस्सेतं भिक्खुनो पाटिकङ्खं सामायिकं
वा कन्तं चेतोविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरिस्सति असामायिकं वा
अकुप्पं ति - ठानमेतं विज्जति । १५

B. 153

R. 111

“नाहं, आनन्द, एकं रूपं पि समनुपस्सामि यत्थ रत्तस्स
यथाभिरतस्स^१ रूपस्स विपरिणामञ्जथाभावा न उप्पज्जेय्युं सोक-
परिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा ।

§ २. कथं तत्त्व सम्पज्ञानो होति

३. “अयं खो पनानन्द, विहारो तथागतेन अभिसम्बुद्धो यदिदं -
सव्वनिमित्तानं अमनसिकारा अज्झत्तं सुज्झतं उपसम्पज्ज विहरितुं” २०
तत्र चे, आनन्द, तथागतं इमिना विहारेन विहरन्तं भवन्ति^२ उपसङ्ग-
मितारो भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो राजानो
राजमहामत्ता तित्थिया तित्थियसावका । तत्रानन्द, तथागतो विवेक-
निन्नेनेव चित्तेन विवेकपोणेन विवेकपव्वहारेन वूपकट्ठेन नेक्खम्मा-
भिरतेन व्यन्तीभूतेन सव्वसो आसवट्ठानीयेहि धम्महेहि अज्जदत्थुं २५
उय्योजनिकपटिसंयुत्तं येव कथं कत्ता होति । तस्मातिहानन्द, भिक्खु
चे पि आकङ्खेय्य - ‘अज्जत्तं सुज्झतं उपसम्पज्ज विहरेय्यं’ ति,

१. गामविकं - गो० । २. यथाभिरतस्य - स्या०; यथाभिरतस्य - गो०, रो० ।

३. विहरति - स्या० । ४. भगवन्तो - गो०, स्या० । ५. अज्जदत्थुं - स्या० ।

तेनानन्द, भिक्खुना अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेतव्वं सन्निसादेतव्वं एकोदि कातव्वं समादहातव्वं।

४. “कथञ्चानन्द, भिक्खु अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेति सन्निसादेति एकोदिं करोति समादहति ? इधानन्द, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि ... पे० ... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ... पे० ... दुतियं ज्ञानं ... ततियं ज्ञानं ... चतुत्थ ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। एवं खो, आनन्द, भिक्खु अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेति सन्निसादेति एकोदिं करोति समादहति। सो अज्झत्तं सुञ्जतं मनसि करोति। तस्स अज्झत्तं सुञ्जतं मनसिकरोतो सुञ्ज-
 १० ताय’ चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति’। एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति – ‘अज्झत्तं सुञ्जत खो मे मनसिकरोतो अज्झत्तं सुञ्जताय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चती’ ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति। सो बहिद्धा सुञ्जत मनसि करोति ... पे० ... सो अज्झत्तवहिद्धा सुञ्जत
 १५ मनसि करोति ... पे० ... सो आनेञ्जं मनसि करोति। तस्स आनेञ्जं मनसिकरोतो आनेञ्जाय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति। एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति – ‘आनेञ्जं खो मे’ मनसिकरोतो आनेञ्जाय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चती’ ति। इतिह तत्थ सम्पजानो
 २० होति।

“तेनानन्द, भिक्खुना तस्मिं येव पुरिमस्मिं समाधिनिमित्ते अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेतव्वं सन्निसादेतव्वं एकोदि कातव्वं समाद-
 हातव्वं। सो अज्झत्तं सुञ्जत मनसि करोति। तस्स अज्झत्तं सुञ्जतं मनसिकरोतो अज्झत्त सुञ्जताय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति
 २५ विमुच्चति। एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति – ‘अज्झत्तं सुञ्जत खो मे मनसिकरोतो अज्झत्त सुञ्जताय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चती’ ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति। सो बहिद्धा सुञ्जत मनसि करोति. पे०. सो अज्झत्तवहिद्धा सुञ्जत

१ एकोदि—मी०, म्या०, रो०। २ अज्झत्तं सुञ्जताय—मी०, म्या०, रो०। ३ नाधि-
 दच्चनि—मी०, म्या०। ४ म्या० पोत्यक्के नत्थि।

मनसि करोति ...पे०... सो आनेञ्जं मनसि करोति । तस्स आनेञ्जं मनसिकरोतो आनेञ्जाय^१ चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘आनेञ्जं खो मे मनसिकरोतो आनेञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।

5

५. ‘तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो चङ्कमाय चित्तं नमति, सो चङ्कमति — ‘एवं मं चङ्कमन्तं नाभिज्झा-
दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ ति । इतिह
तत्थ सम्पजानो होति । तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण
विहरतो ठानाय चित्तं नमति, सो तिट्ठति — ‘एवं मं ठितं नाभिज्झा- 10
दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ ति । इतिह
तत्थ सम्पजानो होति । तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण
विहरतो निसज्जाय चित्तं नमति, सो निसीदति — ‘एवं मं निसिन्नं
नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ ति ।
इतिह तत्थ सम्पजानो होति । तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना 15
विहारेण विहरतो सयनाय चित्तं नमति, सो सयति — ‘एवं मं सयन्तं
नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ ति ।
इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।

R. 118

‘तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो
कथाय^२ चित्तं नमति, सो — ‘यायं कथा हीना गम्मा पोथुज्जनिका 20
अनरिया अतत्थसंहिता न निव्विदाय न विरागाय न निरोधाय न
उपसमाय न अभिञ्जाय न सम्बोधाय न निव्वानाय^३ संवत्तति,
सेय्यथीदं — राजकथा चोरकथा महामत्तकथा सेनाकथा भयकथा
युद्धकथा अन्नकथा पानकथा वत्थकथा सयनकथा मालाकथा गन्धकथा
वातिकथा यानकथा गामकथा निगमकथा नगरकथा जनपदकथा 25
इत्थिकथा सुराकथा^४ विसिखाकथा कुम्भट्टानकथा पुव्वपेतकथा
नानत्तकथा लोकस्त्रायिका समुहक्खायिका इतिभवाभवकथा इति^५
वा इति^५ — एवरूपिं कथं न कथेस्सामी’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो

D. 166

१. आनेञ्जे—मी०, रो० । २. भासाय—स्या०, रो०; भस्साय—मी० । ३. निव्वानाय—मी० । ४. सुरकथा—स्या०, रो०; पुरिसकथा सुराकथा—सी० । ५-५. स्या० पोत्थके नस्यि ।

होति । या च खो अयं, आनन्द, कथा अभिसल्लेखिका चेतोविनी-
वरणसप्पाया' एकन्तनिव्विदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय
अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तति, सेय्यथीदं - अप्पिच्छकथा
सन्तुट्ठिकथा पविवेककथा असंसगकथा विरियारम्भकथा' सीलकथा
५ समाधिकथा पञ्चाकथा विमुत्तिकथा विमुत्तिजाणदस्सनकथा इति -
'एवरुपिं कथं कथेस्सामी' ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।

१. 114 "तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेन विहरतो
वितक्काय चित्तं नमति, सो - 'ये ते वितक्का हीना गम्मा पोयु-
ज्जनिका अनरिया अनत्यसंहिता न निव्विदाय न विरागाय न
१० निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्जाय न सम्बोधाय न निव्वानाय
संवत्तन्ति, सेय्यथीदं - कामवितक्को व्यापादवितक्को विहिंसावितक्को
इति एवरुपे' वितक्के न' वितक्केस्सामी' ति । इतिह तत्थ सम्प-
जानो होति । ये च खो इमे, आनन्द, वितक्का अरिया निय्यानिका
निय्यन्ति तक्करस्स सम्मादुक्खक्खयाय, सेय्यथीदं - नेक्खम्मवितक्को
१५ अव्यापादवितक्को अविहिंसावितक्को इति - 'एवरुपे वितक्के वित-
क्केस्सामी' ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।

६. "पञ्च खो इमे, आनन्द, कामगुणा । कतमे पञ्च ?
चक्षुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा' कामूपसंहिता
रजनीया, सोतविञ्जेय्या सट्ठा ... धानविञ्जेय्या गन्वा ... जिह्वाविञ्जेय्या
२० रसा ... कायविञ्जेय्या फोट्ठवा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा, कामूप-
संहिता रजनीया - इमे खो, आनन्द, पञ्च कामगुणा यत्थ भिक्खुना
अभिसक्खणं सकं चित्तं पञ्चवेक्खितव्वं - 'अत्थि नु खो मे इमेसु
पञ्चसु कामगुणेषु अञ्जतरस्मिं वा अञ्जतरस्मिं वा आयतने
उप्पज्जति चेतसो समुदाचारो' ति ? सचे, आनन्द, भिक्खु पञ्च-
२५ वेक्खमानो एवं पजानाति - "अत्थि खो मे इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु
अञ्जतरस्मिं वा अञ्जतरस्मिं वा आयतने उप्पज्जति चेतसो समुदा-
चारो' ति, एव सन्तमेत, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति - 'यो

१ चेतोविनीवरणसप्पाया - मी० म्या०, चेतोविनिव्वणमप्पाया - रो० । २ वीग्या-
रम्भकथा - म० । ३ ३ एवरुपेन वितक्कं - मी०, स्या०, एवरुपे वितक्केन - रो० । ४ स्या०
पोपपे नपि ।

खो इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु छन्दरागो सो मे नप्पहीनो' ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति । सचे पनानन्द, भिक्खु पच्चवेवखमानो एवं पजानाति - 'नत्थि खो मे इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु अञ्ज-तरस्मिं वा अञ्जतरस्मिं वा आयतने उप्पज्जति चेतसो समुदाचारो' ति, एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति - 'यो खो इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु छन्दरागो सो मे पहीनो' ति । इतिह तत्थ सम्प-जानो होति ।

७. "पञ्च खो इमे, आनन्द, उपादानक्खन्धा यत्थ भिक्खुना उदयव्वयानुपस्सिना विहातब्बं - 'इति रूपं इति रूपस्स समुदयो इति रूपस्स अत्थङ्गमो, इति वेदना ... इति सञ्जा ... इति सङ्खारा ... इति विञ्जाणं इति विञ्जाणस्स समुदयो इति विञ्जाणस्स अत्थ-ङ्गमो' ति । तस्स इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु उदयव्वयानुपस्सिनो विहरतो यो पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु अस्मिमानो सो पहीयति । एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति - 'यो खो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु अस्मिमानो सो मे पहीनो' ति । इतिह तत्थ सम्प-जानो होति । इमे खो ते, आनन्द, धम्मा एकन्तकुसला कुसलायातिका अरिया लोकुत्तरा अनवक्कन्ता पापिमता । तं किं मञ्जसि, आनन्द, कं अत्थवसं सम्पस्समानो अरहति सावको सत्थारं अनुवन्धितुं अपि पणुज्जमानो" ति ?

"भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवन्नेतिका भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तं येव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती" ति ।

§ ३. आचरियन्तेवासिब्रह्मचारूपद्वा

८. "न खो, आनन्द, अरहति सावको सत्थारं अनुवन्धितुं, यदिदं सुत्तं' गेय्यं वेय्याकरणं तस्स हेतु' । तं किस्स हेतु ? दीघरत्तस्स हि ते', आनन्द, धम्मा सुता घत्ता' वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा । या च खो अयं, आनन्द, कथा अभिसल्लेखिका

१. अत्यगमो - सी०, रो० । २. पणुज्जमानो - रो० । ३-३. सुत्तगेय्यवेय्याकरणस्य सुत्तं - स्या० ; सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणस्य हेतु - रो० । ४. यो - गी०, स्या०, रो० । ५. घत्ता - म०

चेतोविनीवरणसप्पाया एकन्तनिव्विदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय
अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तति, सेय्यधीदं ~ अप्पिच्छकया
सन्तुट्ठिकया पविवेककया असंमगगकया विरियारम्भकया सीलकया
समाधिकया पञ्जाकया विमुत्तिकया विमुत्तिवाणदस्सनकया -
५ एवरुपिया सो, आनन्द, कयाय हेतु^१ अरुहति मावको सत्थारं अनुवन्वितुं
अपि पणुज्जमानो ।

“एवं सन्ते सो, आनन्द, आचरियूपद्दवो होति, एवं सन्ते
अन्तेवासूपद्दवो होति, एवं सन्ते ब्रह्मचारूपद्दवो होति ।

९. “कथञ्चानन्द, आचरियूपद्दवो होति ? इधानन्द, एकच्चो
१० सत्था विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं ख्वत्तमूलं पव्वतं कन्दरं गिरि-
R. 110 गुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तयावूपकट्टस्स
विहरतो अन्वावत्तन्ति^२ ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च । सो
अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं^३
निकायमति^४, गेधं आपज्जति, आवत्तति वाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द,
१५ उपद्दवो आचरियो । आचरियूपद्दवेन अव्विसु नं पापका अकुसला
धम्मा सङ्किलेसिका पोन्नोव्वविका सदरा दुक्खविपाका आर्याति जाति-
जरामरणिया । एवं सो, आनन्द, आचरियूपद्दवो होति ।

१०. “कथञ्चानन्द, अन्तेवामूपद्दवो होति ? तस्सेव गो
पनानन्द, मत्थु सावको तस्स सत्थु विवेकमनुब्रूह्यमानो विवित्तं सेना-
B. 159 २० सनं भजति अरञ्जं ख्वत्तमूलं पव्वतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं
अव्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तयावूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति
ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु^५ ब्राह्मण-
गहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं निकायमति, गेधं
आपज्जति, आवत्तति वाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द, उपद्दवो^६ अन्ते-
२५ वामी । अन्तेवासूपद्दवेन अव्विसु नं पापका अकुसला धम्मा सङ्किले-
सिका पोन्नोव्वविका^७ सदरा दुक्खविपाका आर्याति जातिजरामरणिया^८ ।
एवं सो, आनन्द, अन्तेवासूपद्दवो होति ।

१ मोनु-स्या० । २ अन्वावट्ठन्ति-सी०, स्या०, रो०, व० । ३-३ मुच्छन्ति वामयति-
सी०, रो० । ४ अन्वावट्ठेसु-स्या०, रो०, अन्वावट्ठन्तेसु-सी० । ५ उपदट्ठनो-सी०, रो० ।
६ पोन्नोव्वविका-सी०, पोन्नोव्वविका-रो० । ७ ० मरणीया-सी०, स्या० ।

११. “कथञ्चानन्द, ब्रह्मचारूपद्दवो होति ? इधानन्द, तथा-
गतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो
सुगतो लोकविद्व अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं
वुद्धो भगवा । सो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पव्वतं
कन्दरं गिरिगुहं सुसान वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथा- 5
वूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जान-
पदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जान-
पदेसु च न मुच्छं निकामयति, न गेधं आपज्जति, न आवत्तति
वाहुल्लाय । तस्सेव खो पनानन्द, सत्थु सावको तस्स सत्थु विवेकमनु-
ब्रूह्यमानो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पव्वतं कन्दरं 10
गिरिगुहं सुसान वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथावूपकट्टस्स
विहरतो अन्वावत्तन्ति ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च ।
सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं
निकामयति, गेधं आपज्जति, आवत्तति वाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द,
उपद्दवो ब्रह्मचारी । ब्रह्मचारूपद्देन अवधिसु नं पापका अकुसला 15
धम्मा सङ्किलेसिका पोणोव्वविका सदरा दुक्खविपाका आरयति जाति-
जरामरणिया । एवं खो, आनन्द, ब्रह्मचारूपद्दवो होति ।

“तत्रानन्द, यो चेवायं” आचरियूपद्दवो, यो च अन्तेवासूपद्दवो
अयं तेहि ब्रह्मचारूपद्दवो दुक्खविपाकतरो चेव कट्टकविपाकतरो च,
अपि च विनिपाताय संवत्तति ।

20

§ ४. कथं सत्थारं समुदाचरितव्वं

१२. “तस्मातिह मं, आनन्द, मित्तवताय समुदाचरथ, मा
सपत्तवताय । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय ।

“कथञ्चानन्द, सत्थारं सावका सपत्तवताय समुदाचरन्ति,
नो मित्तवताय ? इधानन्द, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको
हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाय’ ति । 25
तस्स सावका न सुस्सुसन्ति, न सोतं ओदहन्ति, न अञ्जा चित्तं उपट्ट-
पेन्ति, वोक्कम्म च सत्थुसासना वत्तन्ति । एवं खो, आनन्द, सत्थारं
सावका सपत्तवताय समुदाचरन्ति, नो मित्तवताय ।

B. 180

“कथञ्चानन्द, सत्थारं सावका मित्तवताय समुदाचरन्ति, नो सपत्तवताय ? इधानन्द, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय—‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ ति । तस्स सावका सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अञ्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, न च वोक्कम सत्थुसासना वत्तन्ति । एवं सो, आनन्द, सत्थारं सावका मित्तवताय समुदाचरन्ति, नो सपत्तवताय ।

“तस्मातिह मं, आनन्द, मित्तवताय समुदाचरथ, मा सपत्तवताय । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय । न वो’ अहं, आनन्द, तथा परक्कमिस्सामि यथा कुम्भकारो आमके आमकमत्ते । निग्गय्ह निग्गय्हाहं, आनन्द, वक्खामि; पवय्ह पवय्ह, आनन्द, वक्खामि’ । यो सारो सो ठस्सती” ति ।

१३. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

— १०: —

२३. अच्छरियअब्भुतसुत्तं

§ १. तथागतस्स अतीतबुद्धभानं

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुलानं भिक्खून् पच्छा-
भत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं
अयमन्तराकथा उदपादि—“अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो,
तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नाम तथागतो अतीते 5 B. 100
बुद्धे परिनिव्वुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे” परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्ख-
वीतिवत्ते जानिस्सति—‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि,
‘एवंनामा ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवंगोत्ता ते भगवन्तो अहेसुं’
इति पि, ‘एवंसीला ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवंधम्मा ते भग-
वन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवंपञ्जा ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवं- 10
विहारी ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं’
इति पी” ति । एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो ते भिक्खू एतदवोच—
“अच्छरिया चेव, आवुसो, तथागता अच्छरियधम्मसमन्नागता च;
अब्भुता चेव, आवुसो, तथागता अब्भुतधम्मसमन्नागता चा” ति ।
अयं च’ हिदं’ तेसं भिक्खून् अन्तराकथा विप्पकता होति । 15 R. 119

अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनुपट्टान-
साला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज
खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि—“काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय
सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता” ति ?

“इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उप- 20
ट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि—
‘अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो, तथागतस्स महिद्धिकता महानु-

१. अच्छरियव्भुतधम्मसुत्तं—स्या०, रो०; अच्छरियधम्मसुत्तं—सी० । २. छिन्नवट्टमे
—स्या० । ३-३. चरहि—सी० ।

भावता, यत्र हि नाम तथागतो अतीते बुद्धे परिनिवृत्ते छिन्नपपञ्चे
छिन्नवट्टुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जानिस्सति - एवंजच्चा
ते भगवन्तो अहेसु इति पि, एवंनामा ... एवंगोत्ता .. एवंसीला ... एवं-
घम्मा . एवंपञ्चा . एवंविहारी ... एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इति
५ पी' ति ! एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा आनन्दो अम्हे एतदवोच -
'अच्छरिया चेव, आवुसो, तथागता अच्छरियघम्मसमन्नागता च,
अवभुता चेव, आवुसो, तथागता अवभुतघम्मसमन्नागता चा' ति । अय
खो नो, भन्ते, अन्तराकया विप्पकता; अय भगवा अनुप्पत्तो" ति ।

§ २. तथागतस्स अवभुतघम्मा

२. अय खो भगवा आयस्मन्तं आनन्द आमन्तेसि - 'तस्मा-
१० तिह तं, आनन्द, भिय्योसोमत्ताय पटिभन्तु तथागतस्स अच्छरिया
अवभुतघम्मा" ति ।

"सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं -
'सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिसत्तो तुसित काय उपपज्जी' ति । य
पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिसत्तो तुसित कायं उपपज्जि इद
१५ पाह, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अवभुतघम्म धारेमि ।

"सम्मुखो मेत, भन्ते, भगवतो सुत, सम्मुखा पटिग्गहित -
'सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासी' ति । यं
पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासि इद पाहं,
१ भन्ते, भगवतो अच्छरिय अवभुतघम्म धारेमि ।

२० ३ "सम्मुखा मेत, भन्ते, भगवतो सुत, सम्मुखा पटिग्गहितं
- "यावतायुकं, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासी' ति । यं पि,
भन्ते, यावतायुक बोधिमत्तो तुसिते काये अट्ठासि इद पाह, भन्ते,
भगवतो अच्छरिय अवभुतघम्म धारेमि ।

"सम्मुखा मेत, भन्ते, भगवतो सुत, सम्मुखा पटिग्गहितं -
२५ 'सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिमत्तो तुसिता, काया चवित्वा मातु-
कुच्छि ओक्कमी' ति । य पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिमत्तो
तुसिता काया चवित्वा मातुकुच्छि ओक्कमि इद' पाहं', भन्ते, भगवतो
अच्छरियं अवभुतघम्म धारेमि ।

४. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्ग-
 हितं—‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिता काया चवित्वा मातुकुच्छि
 ओक्कमि, अथ सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया
 पजाय सदेवमनुस्साय अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति
 अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं। या पि ता लोकन्तरिका अघा असं- 5
 वुत्ता अन्धकारा अन्धकारतिमिसा, यत्थ पिमे चन्दिमसुरिया’ एवं-
 महिद्धिका एवंमहानुभावा आभाय नानुभोन्ति तत्थ पि अप्पमाणो
 उळारो ओभासो लोके’ पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं।
 ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि तेनोभासेन अञ्जमञ्जं’ सञ्जा-
 नन्ति’—अञ्जे पि किर, भो, सन्ति सत्ता इधूपपन्ना ति। अयं च 10
 दससहस्सी लोकघातु सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति अप्पमाणो च
 उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं’
 ति। यं पि, भन्ते...पे०...इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अबभुत-
 धम्मं धारेमि।

B. 102

५. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं 15
 —‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, चत्तारो’
 देवपुत्ता चतुद्दिसं आरक्खाय उपगच्छन्ति—मा नं बोधिसत्तं वा बोधि-
 सत्तमातरं वा मनुस्सो वा अमनुस्सो वा कोचि वा विहेठेसी” ति।
 यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अबभुतधम्मं
 धारेमि। 20

६. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं
 —‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, पकतिया
 सीलवती बोधिसत्तमाता होति विरता पाणातिपाता विरता अदिन्ना-
 दाना विरता कामेसुमिच्छाचारा विरता मुसावादा विरता सुरा-
 मेरयमज्जपमादद्धाना’ ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भग- 25
 वतो अच्छरियं अबभुतधम्मं धारेमि।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं
 —‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, न बोधि-

B. 121

१. = गूरिया—म०। २. मी०, स्या०, रो० पेत्यानेगु नत्थि। ३-३. अञ्जमञ्जस्त
 जानन्ति—स्या०। ४. चत्तारो नं—सी०, स्या०, रो०। ५. विहेठेगी—स्या०।

सत्तमातु पुरिसेसु मानसं उप्पज्जति कामगुणूपसहितं, अनतिक्कमनीया
च बोधिसत्तमाता होति केनचि पुरिसेन रत्तचित्तेना' ति। यं पि,
भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतवम्मं धारेमि।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं—
५ यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, लाभिनी बोधि-
'सत्तमाता होति पच्चन्नं कामगुणानं। सा पच्चहि कामगुणेहि सम-
प्पिता समङ्गीभूता परिचारेती' ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं,
भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतवम्मं धारेमि।

७. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्ग-
१० हितं—यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, न
बोधिसत्तमातु कोचिदेव आवाधो उप्पज्जति; सुखिनी बोधिसत्तमाता
होति अकिलन्तकाया; बोधिसत्तं च बोधिसत्तमाता तिरोकुच्छिगतं
पस्सति सब्बङ्गपच्चङ्गं अहीनिन्द्रियं। सेय्यथापि, आनन्द, मणि वेळु-
रियो सुभो जातिमा अट्ठसो सुपरिकम्मकतो। तत्रास्स सुत्तं आवुत्तं
१५ नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदात्तं वा पण्डुसुत्तं वा। तमेतं चक्खुमा
पुरिसो हत्ये करित्वा पच्चवेक्खेय्य—अयं खो मणि वेळुरियो सुभो
जातिमा' अट्ठसो सुपरिकम्मकतो, तत्रिदं सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं
वा लोहितं वा ओदात्तं वा पण्डुसुत्तं वा ति। एवमेव खो, आनन्द,
यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु कोचि-
२० देव आवाधो उप्पज्जति; सुखिनी बोधिसत्तमाता होति अकिलन्त-
काया; बोधिसत्तं च बोधिसत्तमाता तिरोकुच्छिगतं पस्सति सब्बङ्ग-
पच्चङ्गं अहीनिन्द्रियं' ति। यं पि, भन्ते—पे० . इदं पाहं, भन्ते, भग-
वतो अच्छरियं अब्भुतवम्मं धारेमि।

८. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं
२५ —सत्ताहजाते', आनन्द, बोधिसत्ते बोधिसत्तमाता कालं करोति,
तुसितं कायं उप्पज्जती' ति। यं पि, भन्ते. पे०...इदं पाहं, भन्ते,
भगवतो अच्छरियं अब्भुतवम्मं धारेमि।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुत, सम्मुखा पटिग्गहितं—

‘यथा खो पनानन्द, अज्जा इत्थिका नव वा दस वा मासे गव्भं कुच्छिना परिहरित्वा विजायन्ति, न हेवं बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति । दसेव मासानि बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता कुच्छिना परिहरित्वा विजायती’ ति । यं पि, भन्ते ... पे०... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

6

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘यथा खो पनानन्द, अज्जा इत्थिका निसिन्ना वा निपन्ना वा विजायन्ति, न हेवं बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति । ठिता व बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायती’ ति । यं पि, भन्ते... पे०... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

10

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, देवा नं पठमं पटिग्गण्हन्ति पच्छा मनुस्सा ति । यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

९. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं 15 B. 164 — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अप्पत्तो व बोधिसत्तो पथविं होति, चत्तारो नं देवपुत्ता पटिग्गहेत्वा मातु पुरतो ठपेन्ति — अत्तमना, देवि’, होहि’; महेसक्खो ते पुत्तो उप्पन्नो’ ति । यं पि, भन्ते ... पे०... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

20

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, विसदो’ व निक्खमति अमक्खितो उदेन’ अमक्खितो सेम्हेन अमक्खितो रुहिरेन अमक्खितो केनचि असुचिना सुद्धो विसदो । सेय्यथापि, आनन्द, मणिरतनं कासिके वत्थे निक्खितं नेव मणिरतनं कासिकं वत्थं मक्खेति 25 ना पि कासिकं वत्थं मणिरतनं मक्खेति । तं किस्स हेतु ? उभिन्नं सुद्धत्ता । एवमेव खो, आनन्द, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, विसदो व निक्खमति अमक्खितो उदेन अमक्खितो सेम्हेन

II. 123

अमक्खितो रहिरेन अमक्खितो केनचि असुचिना सुद्धो विसदो' ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं—

५ ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, द्वे उदकस्स धारा अन्तलिक्खा पातुभवन्ति—एका सीतस्स, एका उण्हस्स; येन बोधिसत्तस्स उदककिच्चं करोन्ति मातु चा’ ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

१०. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटि-

१० ग्गहितं—‘सम्पत्तिजातो, आनन्द, बोधिसत्तो समेहि पादेहि पथवियं पतिट्ठित्वा उत्तराभिमुखो सत्तपदवीतिहारेन’ गच्छति, सेतम्हि छत्ते अनुधारियमाने’, सव्वा च दिसा विलोकेति, आसर्भि च वाचं भासति—अग्गोहमस्मि लोकस्स, जेट्ठोहमस्मि लोकस्स, सेट्ठोहमस्मि लोकस्स। अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनव्ववो’ ति। यं पि, १५ भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं—

‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अथ सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं २० देवानुभावं। या पि ता लोकन्तरिका अघा असंवुता अन्धकारा अन्धकारतिमिसा यत्थ पिमे चन्दिमसुरिया एवंमहिद्धिका एवंमहानुभावा आभाय नानुभोन्ति तत्थ पि अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं। ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि तेनोभासेन अञ्जमञ्जं सञ्जानन्ति—अञ्जे पि किर, भो, २५ सन्ति सत्ता इधूपपन्ना ति। अयं च दससहस्सी लोकधातु सद्धूप्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति, अप्पमाणो च उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं’ ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमी” ति।

१. सत्तपदवीतिहारे—सी०, रो०। २. अनुहीरमाने—स्या०; अनुमीरमाने—सी०, रो०।

§ ३. अयं पि तथागतस्स अब्भुतधम्मो

११. “तस्मातिह त्वं, आनन्दं, इदं पि तथागतस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेहि । इधानन्द, तथागतस्स विदिता वेदना उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति; विदिता सञ्जा उप्पज्जन्ति ... पे० ... विदिता वितक्का उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । इदं पि खो, त्वं, आनन्द, तथागतस्स ५ अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेही” ति ।

“यं पि, भन्ते, भगवतो विदिता वेदना उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति; विदिता सञ्जा ... विदिता वितक्का उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमी” ति । १०

१२. इदमवोच आयस्मा आनन्दो । समनुज्जो सत्था अहोसि; अत्तमना च ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स भासितं अभिनन्दुं ति ।

२४. वाकुलसुत्तं

§ १. आयस्मतो वाकुलस्स अच्छरियधम्मा

१. एवं मे सुतं। एकं समयं आयस्मा वाकुलो राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। अयं सो अचेलकस्सपो^१ आयस्मतो वाकुलस्स पुराणगिहिसहायो^२ येनायस्मा वाकुलो तेनुपसङ्गमि; उप-सङ्गमित्वा आयस्मता वाकुलेन सद्धि सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं^३ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो अचेलकस्सपो आयस्मन्तं वाकुलं एतदवोच —

“कीवचिरं पव्वजितोसि, आवुसो वाकुला” ति ?

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्सा”^४ ति।

“इमेहि पन ते, आवुसो वाकुल, असीतिया वस्सेहि कति-
^{१०} व्वत्तुं मेयुनो धम्मो^५ पटिसेवितो” ति ?

“न खो मं, आवुसो कस्सप, एवं पुच्छितव्वं — ‘इमेहि पन ते, आवुसो वाकुल, असीतिया वस्सेहि कतिव्वत्तुं मेयुनो धम्मो पटि-सेवितो’ ति। एवं च खो मं, आवुसो कस्सप, पुच्छितव्वं — ‘इमेहि पन ते, आवुसो वाकुल, असीतिया वस्सेहि कतिव्वत्तुं कामसञ्जा^६ उप्पन्नपुव्वा’ ति ? असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्स नाभिजा-नामि कामसञ्जं उप्पन्नपुव्वं”।

“यं पायस्मा वाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति काम-सञ्जं उप्पन्नपुव्व इदं पि भयं आयस्मतो वाकुलस्स अच्छरियं अवमुत-धम्मं धारेम”।

१ वत्तुलमुत्त — गी०, रो०, वत्तुलयेरच्छरियव्वूतमुत्तं — स्या०। २. अचेलो वत्सपो-
 म्या०। ३. गिहीयहायो — सी०, रो०। ४. साराणीयं — सी०, म्या०, रो०। ५. पव्वजितस्सा-
 रो०। ६. म्या० पोपने नत्थि।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्स नाभिजानामि
व्यापादसञ्जं ... पे० ... विहिंसासञ्जं उप्पन्नपुव्वं” ।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति-
विहिंसा सञ्जं उप्पन्नपुव्वं इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अञ्छरियं
अव्वभुतधम्मं धारेम” ।

5

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्स नाभिजानामि
कामवितक्कं उप्पन्नपुव्वं” ।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति काम-
वितक्कं उप्पन्नपुव्वं इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अञ्छरियं
अव्वभुतधम्मं धारेम” ।

10

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्स नाभिजानामि
व्यापादवितक्कं ... पे० ... विहिंसावितक्कं उप्पन्नपुव्वं” ।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति
विहिंसावितक्कं उप्पन्नपुव्वं इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अञ्छरियं
अव्वभुतधम्मं धारेम” ।

B. 167

15

२. “असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्स नाभिजानामि
गहपतिचीवरं सादिता” ।

R. 126

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति
गहपतिचीवरं सादिता इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अञ्छरियं
अव्वभुतधम्मं धारेम” ।

20

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्स नाभिजानामि सत्थेन
चीवरं छिन्दिता” ।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति सत्थेन
चीवरं छिन्दिता ... पे० ... धारेम” ।

असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्स नाभिजानामि 25
सूचिया चीवरं सिव्विता ... पे० ... नाभिजानामि रज्जनेन* चीवरं रजिता
... नाभिजानामि कठिने* चीवरं सिव्विता ... नाभिजानामि सब्बहाचारीन*

चीवरकम्मे विचारिता* ... नाभिजानामि निमन्तनं सादिता ... नाभि-
 जानामि एवरूपं चित्तं उप्पन्नपुब्बं — 'अहो वत मं कोचि निमन्तेय्या'
 ति ... नाभिजानामि अन्तरघरे निसीदिता ... नाभिजानामि अन्तरघरे
 भुञ्जिता ... नाभिजानामि मातुगामस्स अनुव्यञ्जनसो निमित्तं
 ६ गहेता ... नाभिजानामि मातुगामस्स धम्मं देसिता अन्तमसो चतुप्पदं
 पि गायं ... नाभिजानामि भिक्खुनुपस्सयं' उपसङ्कमिता ... नाभिजानामि
 भिक्खुनिया धम्मं देसिता ... नाभिजानामि सिक्खमानाय धम्मं देसिता
 ... नाभिजानामि सामणेरिया' धम्मं देसिता ... नाभिजानामि पव्वाजेता
 ... नाभिजानामि उपसम्पादेता ... नाभिजानामि निस्सयं दाता' ... नाभि-
 १० जानामि सामणेरं उपट्ठापेता' ... नाभिजानामि जन्ताघरे न्हायिता' ...
 नाभिजानामि चुण्णेन न्हायिता ... नाभिजानामि सव्वह्यचारी' गत्त-
 परिकम्मे विचारिता' ... नाभिजानामि आवाघं उप्पन्नपुब्बं, अन्तमसो
 गद्दूहनमतं पि ... नाभिजानामि भेसज्जं उपहरिता, अन्तमसो हरीतकी-
 खण्ड' पि ... नाभिजानामि अपस्सेनकं अपस्सयिता' ... नाभिजानामि सेय्यं
 १५ कप्पेता ।

“यं पायस्मा ... पे० ... धारेम” ।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पव्वजितस्स नाभिजानामि
 गामन्तसेनासने वस्सं उपगन्ता” ।

“यं पायस्मा वाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति गामन्त-
 २० सेनासने वस्सं उपगन्ता इद पि मयं आयस्मतो वाकुलस्स अच्छरियं अवमुत-
 धम्मं धारेम” ।

“सत्ताहमेव खो अहं, आवुसो, सरणो' रट्ठपिण्डं भुञ्जिं; अय
 अट्ठमियं अच्छा उदपादि” ।

“यं पायस्मा वाकुलो सत्ताहमेव सरणो रट्ठपिण्डं भुञ्जिं;
 २५ अय अट्ठमियं अच्छा उदपादि इद पि मयं आयस्मतो वाकुलस्स
 अच्छरियं अवमुतधम्मं धारेम” ।

-. सव्वह्यचारीचीवरकम्मे व्यापारिता—सी०, रो० । १. भिक्खुनुपस्सय—
 सी०, स्या०, रो० । २. सामणेराय—रो० । ३. देता—सी०, स्या०, रो० । ४. उपट्ठापेता—
 सी० । ५. न्हायिता—सी०, स्या०, रो० । ६-६ सव्वह्यचारिगतपरिकम्म सादिता—
 स्या०; सव्वह्यचारीगतपरिकम्म व्यापज्जिता—रो०, ० व्यापारिता—सी० । ७. हस्तिखण्डं
 —म०; हस्तिखण्डं—स्या० । ८. अपस्सेता—सी०, रो०, अपसयिता—स्या० । ९. सारणो—
 रो०; सारणो—स्या० ।

३. “लभेय्याहं, आवुसो वाकुल, इमस्मिं घम्मविनये पव्वज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं” ति ।

§ २. अचेलकस्सपस्स पव्वज्जा

४. अलत्थ खो अचेलकस्सपो इमस्मिं घम्मविनये पव्वज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो पनायस्मा कस्सपो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव – यस्सत्थाय ६ कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पव्वजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोत्तानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्चिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति अब्भज्जासि । अब्भतरो खो पनायस्मा कस्सपो अरहतं अहोसि । 10

अथ खो आयस्मा वाकुलो अपरेण समयेन अपापुरणं^१ आदाय विहारेण विहारं उपसङ्कमित्वा एवमाह – “अभिवक्कमथायस्मन्तो, अभिवक्कमथायस्मन्तो । अज्ज मे परिनिब्बानं भविस्सती” ति ।

“यं पायस्मा वाकुलो अवापुरणं आदाय विहारेण विहारं उपसङ्कमित्वा एवमाह – ‘अभिवक्कमथायस्मन्तो, अभिवक्कमथायस्मन्तो; 15 अज्ज मे परिनिब्बानं भविस्सती’ ति इदं पि मयं आयस्मतो वाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम” ।

अथ खो आयस्मा वाकुलो मज्झे भिक्खुसङ्घस्स निसिन्नको व परिनिब्बायि । “यं पायस्मा वाकुलो मज्झे भिक्खुसङ्घस्स निसिन्नको व परिनिब्बायि इदं पि मयं आयस्मतो वाकुलस्स अच्छरियं अब्भुत- 20 धम्मं धारेमा” ति ।

R. 128

—:०:—

२५. दन्तभूमिसुतं

§ १. जयसेनराजकुमारवत्यु

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन अचिरवतो समणुद्देशो अरञ्ज-
कुटिकायं विहरति । अथ खो जयसेनो राजकुमारो जङ्घाविहारं
अनुचङ्क्रममानो अनुविचरमानो येन अचिरवतो समणुद्देशो तेनुप-
५ सङ्क्रमि; उपसङ्क्रमित्वा अचिरवतेन समणुद्देशेन सद्धिं सम्मोदि ।
सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं
निसिद्धो खो जयसेनो राजकुमारो अचिरवतं समणुद्देशं एतदवोच -

“सुतं मेतं, भो अग्गिवेस्सन - ‘इध भिक्खु अप्पमत्तो आतापी
पहितत्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगतं’” ति ।

१० “एवमेतं, राजकुमार, एवमेतं, राजकुमार । इध भिक्खु
अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगतं” ति ।

“साधु मे भवं अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं
देसेतू” ति ।

“न खो ते अहं, राजकुमार, सक्कोमि यथासुतं यथापरियत्तं
१५ धम्मं देसेतुं । अहं च हि ते, राजकुमार, यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं
देसेय्यं, त्वं च मे भासितस्स अत्थं न आजानेय्यासि, सो ममस्स
किलमथो, सा ममस्स विहेसा” ति ।

१२० “देसेतु मे भव अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं ।
अप्पेवनामाहं भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं आजानेय्यं” ति ।

२० “देसेय्यं खो ते अहं, राजकुमार, यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं ।
सचे मे त्वं भासितम्म अत्थं आजानेय्यासि, इच्चेतं कुसलं; नो चे मे

त्वं भासितस्स अत्थं आजानेय्यासि, यथासके तिद्वेय्यासि, न मं तत्थ उत्तरिं पटिपुच्छेय्यासी" ति ।

"देसेतु मे भवं अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं । सचे अहं भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं आजानिस्सामि, इच्चेतं कुसलं; नो चे अहं भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं ४
आजानिस्सामि, यथासके तिद्विस्सामि, नाहं तत्थ भवन्तं अग्गिवेस्सनं उत्तरिं पटिपुच्छिस्सामी" ति ।

२. अथ खो अचिरवतो समणुद्देशो जयसेनस्स राजकुमारस्स यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं देसेसि । एवं वुत्ते, जयसेनो राजकुमारो अचिरवतं समणुद्देशं एतदवोच — "अट्टानमेतं, भो अग्गिवेस्सन, अन- 10
वकासो यं भिक्खु अप्पमत्तो आतापी पहित्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगतं" ति । अथ खो जयसेनो राजकुमारो अचिरवतस्स समणुद्देशस्स अट्टानतं च अनवकासतं च पवेदेत्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

अथ खो अचिरवतो समणुद्देशो अचिरपक्कन्ते जयसेने राज-
कुमारे येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा 15
एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो अचिरवतो समणुद्देशो याव-
तको अहोसि जयसेनेन राजकुमारेण सद्धिं कथा सल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचसि ।

एवं वुत्ते, भगवा अचिरवतं समणुद्देशं एतदवोच — "तं कुतेत्थ, अग्गिवेस्सन, लब्भा । यं तं नेक्खम्मेन जातब्बं नेक्खम्मेन दट्ठब्बं नेक्खम्मेन 20
पत्तब्बं नेक्खम्मेन सच्छिकातब्बं तं वत जयसेनो राजकुमारो काममज्झे वसन्तो कामे परिभुञ्जन्तो कामवितक्केहि खज्जमानो कामपरिळाहेन परिड्य्हमानो कामपरियेसनाय उस्सुको अस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती ति — नेतं ठानं विज्जति ।

II 130

अदन्तपसूपमो राजकुमारो

३. "सेय्यथापिस्सु, अग्गिवेस्सन, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा 25
वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा अदन्ता अविनीता । तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, ये

ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता,
अपि नु ते दन्ता व दन्तकारण गच्छेय्यु, दन्ता व दन्तभूमि सम्पा-
पुणेय्यु" ति ?

“एव, भन्ते” ।

५ “ये पत ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा अदन्ता
अविनीता, अपि नु ते अदन्ता व दन्तकारण गच्छेय्यु, अदन्ता व दन्त-
भूमि सम्पापुणेय्यु, सेय्यथापि ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गो-
दम्मा वा सुदन्ता सुविनीता’ ति ?

“नो हेत, भन्ते” ।

१० “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, य ते नेक्खम्मेन आतव्व नेक्ख-
म्मेन दट्ठव्व नेक्खम्मेन पत्तव्व नेक्खम्मेन सच्चिकातव्व त वत
जयसेनो राजकुमारो काममज्जे वसन्तो कामे परिभुञ्जन्तो काम-
नितक्केहि खज्जमानो कामपरिळाहेन परिडह्मानो कामपरियेसनाय
उस्सुको अस्सति वा दक्खति वा सच्चि वा करिस्सती ति - नेत
१५ ठान विज्जति ।

पव्वतपादट्ठितपुरिसूपमो राजकुमारो

४ “सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, गामस्स वा निगमस्स वा
अविदूरे महापत्रतो । तमेन द्वे सहायका तम्हा गामा वा निगमा वा
२० निक्खमित्वा हत्थिविलङ्घकेन येन सो पव्वतो तेनुपसङ्कमेय्यु, उप-
सङ्कमित्वा एको सहायको हेट्ठा पव्वतपादे तिठ्ठेय्य, एको सहायको
उपरिपव्वत आरोहेय्य । तमेन हेट्ठा पव्वतपादे ठितो सहायको उपरि-
पव्वते ठित सहायक एव वदेय्य - ‘य, सम्म, किं त्व पस्ससि उपरि-
पव्वते ठितो’ ति ? सो एव वदेय्य - ‘पस्सामि खो अह, सम्म,
२५ उपरिपव्वते ठितो आरामरामणेय्यक वनरामणेय्यक भूमिरामणेय्यक
पोक्खरणीरामणेय्यक’ ति ।

“सो एव वदेय्य - ‘अट्ठान खो एत, सम्म, अनवकासो य
त्व उपरिपव्वते ठितो पस्सेय्यासि आरामरामणेय्यक वनरामणेय्यक
भूमिरामणेय्यक पोक्खरणीरामणेय्यक’ ति । तमेन उपग्गिपव्वते

ठितो'सहायको' हेट्टिमपव्वतपादं' ओरोहित्वा तं सहायकं वाहायं' गहेत्वा
उपरिपव्वतं आरोपेत्वा मुहुत्तं अस्सासेत्वा एवं वदेय्य - 'यं, सम्म,
किं त्वं पस्ससि उपरिपव्वते ठितो' ति ? सो एवं वदेय्य - 'पस्सामि
खो अहं, सम्म, उपरिपव्वते ठितो आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं
भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं' ति ।

5

“सो एवं वदेय्य - 'इदानीव खो ते, सम्म, भासितं - मयं
एवं आजानाम - अट्ठानं खो एतं सम्म, अनवकासो यं त्वं उपरि-
पव्वते ठितो पस्सेय्यासि आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिराम-
णेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं ति । इदानीव च पन ते भासितं मयं एवं
आजानाम - पस्सामि खो अहं, सम्म, उपरिपव्वते ठितो आरामरामणेय्यकं
वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं' ति । सो एवं
वदेश्य - 'तथा हि पनाहं, सम्म, इमिना महता पव्वतेन आवुतो' दद्वेय्यं'
नादसं' ति ।

“अतो' महन्ततरेन, अग्गिवेस्सन, अविज्जाखन्धेन जयसेनो
राजकुमारो आवुतो निवुतो ओफुटो' परियोनद्धो । सो वत यं तं
नेक्खम्मेन आतव्वं नेक्खम्मेन दट्ठव्वं नेक्खम्मेन पत्तव्वं नेक्खम्मेन
सच्छिकातव्वं तं पत जयसेनो राजकुमारो काममज्जे वसन्तो कामे
परिभुज्जन्तो कामवितक्केहि खज्जमानो कामपरिच्छाहेन परिड्यह-
मानो कामपरियेसनाय उस्सुको अस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा
करिस्सती ति - नेतं ठानं विज्जति । सचे खो तं, अग्गिवेस्सन,
जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा' द्वे उपमा पटिभायेय्युं, अनच्छरियं
ते जयसेनो राजकुमारो पसीदेय्य, पसन्नो च ते पसन्नाकारं
करेय्या" ति ।

B, 172

“कुतो पन मं, भन्ते, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा द्वे
उपमा पटिभायिस्सन्ति अनच्छरिया पुव्वे अस्सुतपुव्वा, सेय्ययापि
भगवन्तं" ति ?

१-१ गहं यो ठितो - १या० । २. हेट्टिमपव्वतपादं - गी०, रो० । ३. वाहाय - गी०,
ग्गा०, रो० । ४. आपुटो - म्या०; आवटो - रो० । ५. ण्डिय्यं - स्सा० । ६. मयमेव यो
जतो - गी०, स्पा०, रो० । ७. ओरुतो - गी०; ओरुटो - म्या०, रो० । ८. इमे - रो० ।
९. पटिभायेय्यु - गी०, म्या०, रो० ।

§ २. दन्तो नागो राजारहो

५. “सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, राजा खत्तियो मुद्दावसित्तो नागवनिकं आमन्तेति’ – ‘एहि’ त्वं, सम्म नागवनिक, रञ्जो नागं अभिरुहित्वा’ नागवनं पविसित्वा आरञ्जकं’ नागं’ अतिपस्सित्वा रञ्जो नागस्स गीवायं’ उपनिवन्धाही’ ति। ‘एवं, देवा’ ति खो,
- ६ अग्गिवेस्सन, नागवनिको रञ्जो खत्तियस्स मुद्दावसित्तस्स पटिस्सुत्वा रञ्जो नागं अभिरुहित्वा नागवनं पविसित्वा आरञ्जकं नागं अतिपस्सित्वा रञ्जो नागस्स गीवायं’ उपनिवन्धति। तमेनं रञ्जो नागो अब्भोकासं नीहरति। एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, आरञ्जको नागो अब्भोकासं गतो होति। एत्यगेधा’ हि, अग्गिवेस्सन, आरञ्जका नागा
- १० यदिदं – नागवनं। तमेनं नागवनिको रञ्जो खत्तियस्स मुद्दावसित्तस्स आरोचेसि’ – ‘अब्भोकासगतो खो, देव, आरञ्जको नागो ति। अयं’ खो अग्गिवेस्सन’, तमेनं राजा खत्तियो मुद्दावसित्तो हत्थियदमकं आमन्तेसि – ‘एहि त्वं, सम्म हत्थियदमक, आरञ्जकं नागं दमयाहि आरञ्जकानं चैव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चैव सरस-
- १५ ङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चैव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समादपनाया’ ति।

- १७ “‘एवं, देवा’ ति खो, अग्गिवेस्सन, हत्थियदमको रञ्जो खत्तियस्स मुद्दावसित्तस्स पटिस्सुत्वा महन्त थम्म पयविय’ निखणित्वा”
- २० आरञ्जकस्स नागस्स गीवाय उपनिवन्धति आरञ्जकान चैव सीलान अभिनिम्मदनाय आरञ्जकान चैव सरसङ्कप्पान अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चैव दरथकिलमथपरिळाहान अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समादपनाय। तमेन हत्थियदमको या सा वाचा नेळा कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता
- २५ बहुजनमनापा तथारूपाहि वाचाहि समुदाचरति। यतो खो,

१ आमन्तेति – स्या०। २ रो० पोयने नत्थि। ३ अभिरुहित्वा – स्या०। ४-४ वाग्ग्यनाग – स्या०, आरञ्ज नाग – मी०। ५ गीवाय – मी०, रो०। ६ एतगेधा – मी०, रो०। ७ आरोचेति – मी०, रो०। ८-८ मी०, स्या०, रो० पोयनेनु नत्थि। ९ पटिस्सुत्वा – मी०, म्या०, रो०। १० निवन्धित्वा – स्या०।

अग्निवेस्सन, आरञ्जको नागो हत्थिदमकस्स या सा वाचा नेला कण-
सुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपाहि
वाचाहि समुदाचरियमानो सुस्सूसति, सोतं ओदहति, अञ्जा चित्तं
उपट्ठापेति; तमेनं हत्थिदमको उत्तरि^१ तिणघासोदकं अनुप्पवेच्छति ।

“यतो खो, अग्निवेस्सन, आरञ्जको नागो हत्थिदमकस्स ५
तिणघासोदकं पटिग्गप्हाति^२, तत्र^३ हत्थिदमकस्स एवं होति -
‘जीविस्सति खो दानि आरञ्जको नागो’ ति । तमेनं हत्थिदमको
उत्तरिकारणं कारेति^४ - ‘आदिय’, भो, निक्खिप, भो’ ति । यतो खो,
अग्निवेस्सन, आरञ्जको नागो हत्थिदमकस्स आदाननिक्खेपवचनकरो
होति ओवादप्पटिकरो, तमेनं हत्थिदमको उत्तरि कारणं कारेति - १०
‘अभिव्वकम, भो, पटिव्वकम, भो’ ति । यतो खो, अग्निवेस्सन, आर- ११
ञ्जको नागो हत्थिदमकस्स अभिव्वकमपटिव्वकमवचनकरो होति
ओवादप्पटिकरो, तमेनं हत्थिदमको उत्तरि कारणं कारेति - ‘उट्ठह,
भो, निसीद, भो’ ति । यतो खो, अग्निवेस्सन, आरञ्जको नागो
हत्थिदमकस्स उट्ठाननिसज्जाय वचनकरो होति ओवादप्पटिकरो, १३
तमेनं हत्थिदमको उत्तरि आनेञ्जं^५ नाम कारणं कारेति, महन्तस्स १४
फलकं सोण्डाय उपनिबन्धति, तोमरहत्थो च पुरिसो उपरिगीवाय
निसिन्नो होति, समन्ततो च तोमरहत्था पुरिसा परिवारेत्वा ठिता
होन्ति, हत्थिदमको च दीघतोमरयट्ठिं गहेत्वा पुरतो ठितो होति ।
सो आनेञ्जं कारणं कारियमानो नेव पुरिमे पादे चोपेति न पच्छिमे २०
पादे चोपेति, न पुरिमकायं^६ चोपेति न पच्छिमकायं^७ चोपेति, न
सीसं चोपेति, न कण्ठं^८ चोपेति, न दन्ते चोपेति, न नङ्गट्ठं^९ चोपेति, २१
न सोण्डं चोपेति । सो होति आरञ्जको नागो खमो सत्तिप्पहारानं
असिप्पहारानं उसुप्पहारानं सरपत्तप्पहारानं^{१०} भेरिपणववंससङ्खडिण्डि-
मनिन्नादसद्धानं^{११} सच्चवद्धदोसनिहितनिन्नीतकसावो राजारहो राज- २३
भोगो रञ्जो अञ्जं तेव सङ्गं गच्छति ।

१. उत्तरि-भी०, स्या०, रो० । २. पटिग्गप्हाति- सी०; पटिग्गप्हाति-रो० ।

३. तत्र-गी०, रो० । ४. करोति-रो० । ५. आदिस्य-स्या०, रो०; अभिव्वकम-सी० ।

६. आनेञ्जं-रो० । ७. पुरिमं कायं-सी०, स्या०, रो० । ८. पच्छिमं कायं-सी०, स्या०,

रो० । ९. कण्ठं-रो० । १०. परसत्तुप्पहारानं-स्या०, रो०; परमत्पणहारानं-सी० ।

११. भेरिपणवसङ्खडिण्डिमनिन्नादमद्धानं-स्या०; भेरिपणवसङ्खडिण्डिमनिन्नादमद्धानं-रो० ।

§ ३. हत्थिदमकूपमो तथागतो

६. “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, इव तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सन्नहकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं
 ५ अभिञ्चा सच्छिक्तवा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्यं सव्यञ्जनं, केवलपरिपुणं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपति-पुत्तो वा अञ्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो
 १० इति पटिसञ्चिक्खति - ‘सम्माधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पव्वज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुणं एकन्त-परिसुद्धं सद्धङ्गिप्पितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पव्वजेय्यं’ ति ।

- “सो अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्वं पहाय महन्तं वा
 १५ भोगक्खन्वं पहाय अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय महन्तं वा जाति-परिवट्टं पहाय केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पव्वजति’ । एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावको अब्भोकासगतो होति । एत्थगेवा हि, अग्गिवेस्सन, देवमनुस्सा यदिदं - पञ्च कामगुणा । तमेनं तथागतो उत्तरिं
 २० विनेति - ‘एहि त्वं, भिक्खु, सीलवा होहि, पातिमोक्खसंवरसंबुतो विहराहि आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेमु भयदस्सावी, समादाय सिक्खस्सु सिक्खापदेसु’ ति ।

- “यतो खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावको सीलवा होति पातिमोक्खसंवरसंबुतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु
 B. 175 २५ वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु, तमेनं तथागतं उत्तरिं विनेति - ‘एहि त्वं, भिक्खु, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होहि, चक्खुन रूपं दिस्वा मा निमित्तग्गाही. पे० .. (यथा गणकमोगल्लानसुत्तन्ते ए वित्थारेत्तव्वानि)

७. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विकलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं। वेदनासु ...पे० ... चित्ते... धम्मसेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झानदोमनस्सं। सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, हृत्थिदमको महन्तं थम्भं पथवियं निखणित्वा आरञ्जकस्स नागस्स गीवायं उपनिबन्धति आरञ्जकानं चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चेव दरथकिलमथ-परिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समादपनाय; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावकस्स इमे चत्तारो सतिपट्टाना चेतसो उपनिबन्धना^१ होन्ति गेहसितानं चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय गेहसितानं चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय गेहसितानं चेव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय आयस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्छिकिरियाय। 10

८. “तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति - ‘एहि त्वं, भिक्खु, काये कायानुपस्सी विहराहि, मा च कामूपसंहितं’ वितक्कं वितक्केसि। वेदनासु ... चित्ते ... धम्मसेसु धम्मानुपस्सी विहराहि, मा च कामूपसंहितं वितक्कं वितक्केसी’ ति। 15

“सो वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ... ततियं ज्ञानं ... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति। सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं - एकं पि जातिं द्वे पि जातियो ...पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति। 20

९. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्जप्पत्ते सत्तानं चुतूप-पातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति। सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन

अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने' हीने पणीते सुवण्णे दुव्वण्णे, सुगते दुग्गते यथाक्कम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मूढुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्जप्पत्ते आसवानं खययाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो 'इदं दुक्खं' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खसमुदयो' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्ख-निरोधो' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं पजानाति; 'इमे आसवा' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं आसवसमुदयो' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं आसवनिरोधो' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा पि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति आणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति ।

“सो होति' भिक्खु खमो सीतस्स उण्हस्स जिघच्छाय पिपा-
साय ङसमकसवातातपसरोसपसम्फस्सानं दुरुत्तानं दुरागतानं वचन-
पथानं, उप्पन्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं' खरानं'
कटुकानं असातानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासकजातिको' होति
सच्चरागदोसमोहनिहितनिन्नीतकसावो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खि-
णेय्यो अञ्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुञ्चक्खेतं, लोकस्स ।

§ ४. अदन्त-दन्तमरणानि

१०. “महल्लको चे पि, अग्गिवेस्सन, रञ्जो नागो अदन्तो अविनीतो कालं करोति, 'अदन्तमरण महल्लको रञ्जो नागो काल-
द्धतो' त्वेव' सङ्गं गच्छति, मज्झिमो चे पि, अग्गिवेस्सन, रञ्जो
नागो ... दहरो चे पि, अग्गिवेस्सन, रञ्जो नागो अदन्तो अविनीतो
कालं करोति, 'अदन्तमरण दहरो रञ्जो नागो कालद्धतो' त्वेव सङ्गं
गच्छति; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, थेरो चे पि भिक्खु अखीणासवो

१. उपपज्जमाने - मी० । २. मी०, म्या० पोत्यवेमु नत्ति । ३. निप्यान - स्या०, रो०
४. म्या० पोत्यवे नत्ति । ५. अधिवासि - स्या० । ६-६. बालकतो त्वेव - मी०, स्या०, रो०

कालं करोति, 'अदन्तमरणं थेरो भिक्खु कालङ्कतो' त्वेव सङ्गं गच्छति;
मज्झिमो चे पि, अग्गिवेस्सन, भिक्खु ... नवो चे पि, अग्गिवेस्सन,
भिक्खु अखीणासवो कालं करोति, 'अदन्तमरणं नवो भिक्खु काल-
ङ्कतो' त्वेव सङ्गं गच्छति ।

“महल्लको चे पि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो सुदन्तो सुवि- ५
नीतो कालं करोति, 'दन्तमरणं महल्लको रज्जो नागो कालङ्कतो'
त्वेव सङ्गं गच्छति; मज्झिमो चे पि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो ...
दहरो चे पि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो सुदन्तो सुविनीतो कालं
करोति, 'दन्तमरणं दहरो रज्जो नागो' कालङ्कतो' त्वेव सङ्गं
गच्छति; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, थेरो चे पि भिक्खु खीणासवो १०
कालं करोति, 'दन्तमरणं थेरो भिक्खु कालङ्कतो' त्वेव सङ्गं गच्छति;
मज्झिमो चे पि, अग्गिवेस्सन, भिक्खु ... नवो चे पि, अग्गिवेस्सन,
भिक्खु खीणासवो कालं करोति, 'दन्तमरणं नवो भिक्खु कालङ्कतो'
सङ्गं गच्छती"ति ।

११. इदमवोच भगवा । अत्तमनो अचिरवतो समणुद्देशो १५
भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

२६. भूमिजसुतं

§ १. भूमिजभिक्षु-जयसेनराजकुमारवत्थु

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा राजगहे विहरति
 वेळुवने कलन्दकनिवापे। अथ खो आयस्मा भूमिजो पुव्वण्हसमयं
 निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन जयसेनस्स राजकुमारस्स निवेसनं
 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि। अथ खो
 ५ जयसेनो राजकुमारो येनायस्मा भूमिजो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
 आयस्मता भूमिजेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं
 वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिद्धो खो जयसेनो
 राजकुमारो आयस्मन्तं भूमिजं एतदवोच - “सन्ति, भो भूमिज,
 एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो - ‘आसं चे पि करित्वा
 १० ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा’ फलस्स अविगमाय; अनासं चे पि
 करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अविगमाय; आसं च
 अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अवि-
 गमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा
 फलस्स अविगमाया’ ति। इव भोतो भूमिजस्स सत्था किंवादी’
 १५ किमक्खायी’ ति ?

- “न खो मेतं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा
 पटिगहितं। ठानं च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्य” -
 ‘आसं चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स
 अविगमाय; अनासं चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति,
 २० अभव्वा फलस्स अविगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा अयोनिसो
 ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अविगमाय; नेवासं नानासं
 चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अवि-

१. चरन्ति - खी०, रो०। २. अभव्वा - खी०, रो०। ३. ० किंदिट्ठी - स्या०।
 ४. व्याकरेय्य - खी०, रो०।

गमाय। आसं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाया' ति। न खो मेतं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिगहितं। ठानं च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्या' ति।

R. 139

“सचे खो भोतो भूमिजस्स सत्था एवंवादी एवमक्खायी, अद्वा भोतो भूमिजस्स सत्था सब्वेसं येव पुथुसमणब्राह्मणानं मुद्धानं मन्त्रे आहच्च तिट्ठती” ति। अथ खो जयसेनो राजकुमारो आयस्मन्तं भूमिजं सकेनेव थालिपाकेन परिविसि।

§ २. तथागतअनुमोदना

२. अथ खो आयस्मा भूमिजो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा भूमिजो भगवन्तं एतदवोच — “इवाहं, भन्ते, पुव्वण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन जयसेनस्स राजकुमारस्स निवेसनं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि। अथ खो, भन्ते, जयसेनो राजकुमारो येनाहं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मया' सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो, भन्ते, जयसेनो राजकुमारो मं एतदवोच — ‘सन्ति, भो भूमिज, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाया' ति। इव भोतो भूमिजस्स सत्था किंवादी किमक्खायी' ति? एवं वुत्ते अहं, भन्ते, जयसेनं

D. 179

राजकुमारं एतदवोचं'- 'न खो मेत, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिगहितं। ठानं च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्य - आसं चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा अयोनिसो
 ५ ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय। आसं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा
 १० .. पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा .. पे० .. नेवासं नानासं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय। ति। न खो मेतं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिगहितं। ठान च लो एतं विज्जति यं भगवा एव व्याकरेय्या' ति।

‘सचे भोतो भूमिजस्स सत्था एवंवादी एवमक्खायी, अद्धा
 १५ भोतो भूमिजस्स सत्था सव्वेसं येव पुयुसमणब्राह्मणानं मुद्धानं मब्भे आहच्च तिट्ठती’ ति।

“कच्चाहं”, मत्ते, एवं पुट्ठो एव व्याकरमानो वुत्तवादी चेव भगवतो होमि, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खामि, धम्मस्स चानुधम्म व्याकरोमि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं
 २० ठान आगच्छती” ति ?

४० “तग्घ त्वं, भूमिज, एव पुट्ठो एव व्याकरमानो वुत्तवादी चेव मे’ होसि, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खसि, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरोसि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठान आगच्छति। ये हि केचि, भूमिज, समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो
 ५० २५ मिच्छासङ्कप्पा मिच्छावाचा मिच्छाकम्मन्ता मिच्छाआजीवा मिच्छावायामा मिच्छामती मिच्छासमाविनो ते आस चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय, अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय, आस च अनास

चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय;
 नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स
 अधिगमाय । तं किस्स हेतु ? अयोनि^१ हेसा, भूमिज, फलस्स अधि-
 गमाय ।

तेलत्थिकूपमा

३. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेल-
 परियेसनं चरमानो वालिकं दोणिया आकिरित्वा^२ उदकेन परिप्फोसकं
 परिप्फोसकं पीळेय्य; आसं चे पि करित्वा वालिकं दोणिया आकि-
 रित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभव्वो तेलस्स
 अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा वालिकं दोणिया आकिरित्वा
 उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभव्वो तेलस्स अधिगमाय; 10
 आसं च अनासं चे पि करित्वा वालिकं दोणिया आकिरित्वा उदकेन
 परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभव्वो तेलस्स अधिगमाय; नेवासं
 नानासं चे पि वालिकं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परि-
 प्फोसकं पीळेय्य, अभव्वो तेलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु ?
 अयोनि^१ हेसा^३, भूमिज, तेलस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये 15
 हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो^४ मिच्छासङ्कप्पा
 मिच्छावाचा मिच्छाकम्मन्ता मिच्छाआजीवा मिच्छावायामा मिच्छा-
 सती मिच्छासमाधिना ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति,
 अभव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
 चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा 20
 ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं
 चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय । तं
 केस्स हेतु ? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

B. 141

खीरत्थिकूपमा

४. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो खीरत्थिको खीरगवेसी
 खीरपरियेसनं चरमानो गाविं तरुणवच्छं विसाणतो आविज्जेय्य^५; 25

१. अयोनिस्सो—सी० । २. आकीरित्वा—स्या० । ३-३. अयोनिगो हेसा—सी०;
 अयोनिगो—ग्या० । ४. मिच्छादिट्ठी—रो० । ५. आविज्जेय्य—सी०, स्या०, रो० ।

आसं चे पि करित्वा गावि तरुणवच्छं विसाणतो आविञ्छेय्य, अभव्वा
खीरस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अना
चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा गावि तरु
वच्छं विसाणतो आविञ्छेय्य, अभव्वा खीरस्स अधिगमाय । तं कि
हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, खीरस्स अधिगमाय । एवमेव र
भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिद्विनो ... पे०
मिच्छासमाधिना ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभ
फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं
पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरा
अभव्वा फलस्स अधिगमाय । त किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भू
फलस्स अधिगमाय ।

नवनीततिथिकूपमा

५. "सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो नवनीतत्यिको' नवं
गवेसी नवनीतपरियेसनं चरमानो उदकं कलसे आसिञ्चित्वा म
आविञ्छेय्य; आसं चे पि करित्वा उदकं कलसे' आसिञ्
१५ मत्येन आविञ्छेय्य, अभव्वा नवनीतस्स अधिगमाय; अनासं चे
करित्वा ...पे०... आसं च अनासं चे पि करित्वा ..पे०... नेवासं ना
चे पि करित्वा उदकं कलसे आसिञ्चित्वा मत्येन आविञ्
अभव्वा नवनीतस्स अधिगमाय। त किस्स हेतु? अयोनि
भूमिज, नवनीतस्स अधिगमाय। एवमेव खो, भूमिज, ये हि
२० समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिद्विनो ...पे०... मिच्छासमाधि
आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगम
अनासं चे पि करित्वा ..पे०... आसं च अनासं चे पि करित्वा...पे०
नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फल
अधिगमाय। तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगम

अग्निस्तिकृपमा

२५ ६. "सेय्ययापि, भूमिज, पुरिसो अग्गित्तिको' अग्गिण
 १. १४२ अग्गिपरियेसन चरमानो अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय,

मन्थेय्य^१। आसं चे पि करित्वा अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय
 अभिमन्थेय्य, अभव्वो अग्गिस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा
 ...पे०...आसं च अनासं चे पि करित्वा...पे०...नेवासं नानासं चे पि
 करित्वा अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य, अभव्वो
 अग्गिस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, अग्गिस्स 5
 अधिगमाय। एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा
 मिच्छादिट्ठिनो...पे०...मिच्छासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्म-
 चरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा
 ...पे०...आसं च अनासं चे पि करित्वा...पे०...नेवासं नानासं चे पि
 करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभव्वा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स 10
 हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय। ये^२ हि^३ केचि,
 भूमिज, समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो सम्मासङ्कुप्पा सम्मा-
 वाचा सम्माकम्मन्ता सम्माआजीवा सम्मावायामा सम्मासती सम्मा-
 समाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स
 अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स 15
 अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति,
 भव्वा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
 चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु? योनि^४ हंसा^५,
 भूमिज, फलस्स अधिगमाय*।

तेलत्थिकूपमा

७. "सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेल-
 परियेसनं चरमानो तिलपिट्ठं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिष्फोसकं 20
 परिष्फोसकं पीळेय्य; आसं चे पि करित्वा तिलपिट्ठं दोणिया आकि-
 रित्वा उदकेन परिष्फोसकं परिष्फोसकं पीळेय्य, भव्वो तेलस्स अधि-
 गमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा
 ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा तिलपिट्ठं दोणिया आकिरित्वा
 उदकेन परिष्फोसकं परिष्फोसकं पीळेय्य, भव्वो तेलस्स अधिगमाय। 25
 तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, तेलस्स अधिगमाय। एवमेव
 खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो

१. अभिमन्थेय्य - गी०, स्या० रो०। २. च खो - स्या०। ३ - ३. योनिगो - स्या०।

... सो० पोत्थके नल्लि।

... पे० ... सम्मासमाधिनी ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति,
भव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा...पे० ... आसं च
अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्म-
चरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु? योनि
५ हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय।

खीरत्थिकूपमा

८. "सेय्ययापि, भूमिज, पुरिसो खीरत्थिको खीरगवैसी
खीरपरियेसनं चरमानो गावि तरुणवच्छं थनतो^१ आविञ्छेय्य; आसं
चे पि करित्वा गावि तरुणवच्छं थनतो आविञ्छेय्य, भव्वो खीरस्स
अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि
१० करित्वा .. पे० .. नेवासं नानासं चे पि करित्वा गावि तरुणवच्छं
थनतो आविञ्छेय्य, भव्वो खीरस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु?
योनि हेसा, भूमिज, खीरस्स अधिगमाय। एवमेव खो, भूमिज, ये
हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो .. पे० ... सम्मासमाधिनी
ते आसं चे पि करित्वा ... पे० ... अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं
१५ च अनासं चे पि करित्वा .. पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्म-
चरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु? योनि
हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय।

नवनीतत्थिकूपमा

९. "सेय्ययापि, भूमिज, पुरिसो नवनीतत्थिको नवनीतगवैसं
नवनीतपरियेसनं चरमानो दधि कलसे^२ आसिञ्चित्वा मत्थे
२० आविञ्छेय्य, आसं चे पि करित्वा दधि कलसे आसिञ्चित्वा मत्थे
आविञ्छेय्य, भव्वो नवनीतस्स अधिगमाय, अनासं चे पि करित्वा
आसं च अनासं चे पि करित्वा नेवासं नानासं चे पि करित्वा दधि
कलसे आसिञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य, भव्वो नवनीतस्स अधि-
गमाय। तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, नवनीतस्स अधिगमाय
२५ एवमेव सो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्म-
दिट्ठिनो .. पे० . सम्माममाधिनी ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरि-

चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा... आसं
च अनासं चे पि करित्वा... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु? योनि हेसा,
भूमिज, फलस्स अधिगमाय।

अग्निस्थिकूपमा

१०. "सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो अग्निस्थिको अग्निगवेसी 5
अग्निपरियेसनं चरमानो सुक्खं' कट्ठं कोळापं उत्तरारणिं आदाय
अभिमन्थेय्य'; आसं चे पि करित्वा... अनासं चे पि करित्वा... आसं
च अनासं चे पि करित्वा... नेवासं नानासं चे पि करित्वा सुक्ख
कट्ठं कोळापं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य, भव्वा अग्निस्स अधि- R. 144
गमाय। तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, अग्निस्स अधिगमाय। 10
एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मा-
दिट्ठिनो... पे०... सम्मासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा
ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे 15
पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भव्वा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स
हेतु? योनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय।

"सचे खो तं, भूमिज, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा चतस्सो
उपमा पटिभायेय्यु' अनच्छरियं ते जयसेनो राजकुमारो पसीदेय्य,
पसन्नो च ते पसन्नाकारं करेय्या" ति। 20

"कुतो पन मं, भन्ते, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा चतस्सो
उपमा पटिभायिस्सन्ति" अनच्छरियं पुब्बे अस्सुतपुब्बा, सेय्यथापि
भगवन्तं" ति?

११. इदमवोच भगवा। अत्तमनो आयस्मा भूमिजो भगवतो
भासितं अभिनन्दी ति। 25

---:०:---

१. गुप्तं—मी०। २. अभिमन्थेय्य भव्वा अग्निस्स अधिगमाय—मी०, स्वा०, रो०।

३. पटिभायेय्यु—मी०, स्वा०। ४. पटिभायिस्सन्ति—मी०, रो०।

२७. अनुरुद्धसुतं

§ १. पञ्चकङ्गो न निमन्ति तो आयस्मा अनुरुद्धो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनायपिण्डकस्स आरामे । अयं खो पञ्चकङ्गो थपति अञ्ज-
तरं पुरिसं आमन्तेसि — “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येनायस्मा अनुरुद्धो
तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन आयस्मतो अनुरुद्धस्स पादे
५ सिरसा वन्दाहि” — ‘पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति आयस्मतो अनुरुद्धस्स
पादे सिरसा वन्दती’ ति; एवं च वदेहि — ‘अधिवासेतु किर, भन्ते,
आयस्मा अनुरुद्धो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स स्वातनाय अत्तचतुत्थो भत्तं;
येन च किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पगेवतरं आगच्छेय्य; पञ्च-
कङ्गो, भन्ते’, थपति बहुकिच्चो बहुकरणीयो राजकरणीयेना’ ” ति ।
१० “एवं, भन्ते” ति खो सो पुरिसो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स पटिस्सुत्वा
येनायस्मा अनुरुद्धो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं अनुरुद्धं
अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिच्चो खो सो पुरिसो
आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच — “पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति आयस्मतो
अनुरुद्धस्स पादे सिरसा वन्दति, एवं च वदेति — ‘अधिवासेतु किर,
१५ भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स स्वातनाय अत्तचतुत्थो
भत्तं; येन च किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पगेवतरं आगच्छेय्य;
पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति बहुकिच्चो बहुकरणीयो राजकरणीयेना’ ”
ति । अधिवासेमि गो आयस्मा अनुरुद्धो तुण्हीभावेन ।

१८२

२. अयं खो आयस्मा अनुरुद्धो तस्सा रत्तिया अच्चयेन
२० पुट्टपट्टमयं निवामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स
निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि ।
अयं गो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं पणीतेन खादनीयेन

भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि। अथ खो पञ्चकङ्गो
थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं भुत्तावि ओनीतपत्तपाणिं अञ्जतरं नीचं
आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो पञ्चकङ्गो
थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच -

§ २. चेतोविमुक्ति - अप्पमाणा महग्गता च

३. “इध मं, भन्ते, थेरा भिक्खू उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु
- ‘अप्पमाणं, गहपति, चेतोविमुक्ति भावेही” ति। एकच्चे थेरा
एवमाहंसु - ‘महग्गतं, गहपति, चेतोविमुक्ति भावेही” ति। या चायं,
भन्ते, अप्पमाणा चेतोविमुक्ति या च महग्गता चेतोविमुक्ति - इमे
धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च, उदाहु एकत्था व्यञ्जनमेव
नानं” ति ?

R. 146

10

“तेन हि, गहपति, तं येवत्थं पटिभातु। अपण्णकं ते इतो
भविस्सती” ति।

“मय्हं खो, भन्ते, एवं होति - ‘या चायं अप्पमाणा चेतो-
विमुक्ति या च महग्गता चेतोविमुक्ति इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव
नानं” ति।

15

“या चायं, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुक्ति या च महग्गता
चेतोविमुक्ति इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च। तदमिना-
पेतं, गहपति, परियायेन वेदितव्वं यथा इमे धम्मा नानत्था चेव
नानाव्यञ्जना च।

“कतमा च, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुक्ति ? इध, गहपति,
भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं
तथा ततियं तथा चतुत्थं; इति उद्धमघो तिरियं सब्बवि सब्बत्तायं
सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन
अवेरेन अव्यावज्जेन फरित्वा विहरति। करुणासहगतेन चेतसा ...
मुदितासहगतेन चेतसा ... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा
विहरति, तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं; इति उद्धमघो

23

१. रो० पांत्यके नत्थि। २-२. ‘अप्पमाणा गहपति चेतोविमुक्ति भावेत्तव्वा’ - इति पि।

३. एज्झा - रो०। ४-४. तञ्जेवेत्थ - सी०, स्पा०। ५. अपघर्क - गो०। ६. चतुत्थि -
सी०, रो०। ७. मय्यत्तत्ताय - स्पा०। ८. अव्यापज्जेन - सी०, स्पा०, रो०।

तिरियं सव्वधि सव्वत्तताय सव्वावन्तं लोक उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महगगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यावज्जेन फरित्वा विहरति । अयं वुच्चति, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति ।

४. "कतमा च, गहपति, महगता चेतोविमुत्ति? इय, गहपति, भिक्खु यावता एकं रुक्खमूलं महगगतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं वुच्चति, गहपति, महगता चेतोविमुत्ति । इय पन, गहपति, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि महगगतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि' वुच्चति, गहपति, महगता चेतोविमुत्ति । इय पन, गहपति, भिक्खु यावता १० एकं गामक्खेतं महगगतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि वुच्चति, गहपति, महगता चेतोविमुत्ति । इय पन, गहपति, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेतानि महगगतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि वुच्चति, गहपति, महगता चेतोविमुत्ति । इय पन, गहपति, भिक्खु यावता एकं महारज्जं महगगतं ति फरित्वा १५ अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि वुच्चति, गहपति, महगता चेतोविमुत्ति । इय पन, गहपति, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि महगगतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि वुच्चति, गहपति, महगता चेतोविमुत्ति । इय पन, गहपति, भिक्खु यावता समुद्वपरियन्तं पथवि' महगगतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा २० विहरति । अयं पि वुच्चति, गहपति, महगता चेतोविमुत्ति । इमिना यो एतं, गहपति, परियायेन वेदितव्व यथा इमे धम्मा नानत्या चैव नानाव्यञ्जना च ।

§ ३. चतस्सो भवूपपत्तियो

५. "चतस्सो खो इमा गहपति, भवूपपत्तियो' । कतमा चतस्सो? इय, गहपति, एकच्चो 'परित्ताभा' ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सो कायस्स भेदा पर मरणा परित्ताभानं देवानं सहव्यत' उपपज्जति' । इय पन, गहपति, एकच्चो 'अप्पमाणाभा' ति'

१ स्या०, ४० पं० चेतोविमुत्ति । २ पञ्चि-गो०, स्या०, रो० । ३ भवूपपत्तियो-रो० ।

४ गहपति-गो०, रो० । ५ उपायज्जति-गो० । ६-६ अप्पमाणा नि-रो०, अप्पमाणाभा नि-स्या० ।

फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा
अप्पमाणाभानं देवानं सहव्यतं उपपज्जति । इध पन, गहपति, एकच्चो
'सङ्खिल्लिद्धाभा' ति' फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सो कायस्स
भेदा परं मरणा सङ्खिल्लिद्धाभानं देवानं सहव्यतं उपपज्जति । इध
पन, गहपति, एकच्चो 'परिसुद्धाभा' ति' फरित्वा अधिमुच्चित्वा ६
विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा परिसुद्धाभानं देवानं सह-
व्यतं उपपज्जति । इमा खो, गहपति, चतस्रो भवूपपत्तियो ।

“होति खो सो, गहपति, समयो, या ता देवता एकज्झं
सन्निपतन्ति, तासं एकज्झं सन्निपतितानं वण्णनानत्तं हि खो पञ्चा-
यति नो च आभानानत्तं । सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो सम्बहुलानि 10 B. 187
तेलप्पदीपानि एकं घरं पवेसेय्य, तेसं एकं घरं पवेसितानं अच्चिनानत्तं
हि खो पञ्चायेथ, नो च आभानानत्तं; एवमेव खो, गहपति, होति 11
खो सो समयो, या ता देवता एकज्झं सन्निपतन्ति तासं एकज्झं
सन्निपतितानं वण्णनानत्तं हि खो पञ्चायति, नो च आभानानत्तं । B. 148

“होति खो सो, गहपति, समयो, या ता देवता ततो विपक्क- 15
मन्ति, तासं ततो विपक्कमन्तीनं वण्णनानत्तं चेव पञ्चायति आभा-
नानत्तं च । सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो तानि सम्बहुलानि तेलप्प-
दीपानि तम्हा घरा नीहरेय्य, तेसं ततो नीहतानं अच्चिनानत्तं चेव
पञ्चायेथ आभानानत्तं च; एवमेव खो, गहपति, होति खो सो समयो,
या ता देवता ततो विपक्कमन्ति, तासं ततो विपक्कमन्तीनं वण्णनानत्तं 20
चेव पञ्चायति आभानानत्तं च ।

“न खो, गहपति, तासं देवतानं एवं होति — ‘इदं अम्हाकं’ 1
निच्चं ति वा धुवं ति वा सस्सतं’ ति वा, अपि च यत्थ यत्थेव ता
देवता अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता देवता अभिरमन्ति । सेय्यथापि,
गहपति, मक्खिकानं काजेन वा पिट्ठेन वा हरीयमानानं’ न एवं 25
होति — ‘इदं अम्हाकं निच्चं ति वा धुवं ति वा सस्सतं’ ति वा, अपि
च यत्थ यत्थेव ता मक्खिका अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता मक्खिका

१-१. सङ्खिल्लिद्धाभानि—स्या० । २-२. परिसुद्धाभानि—स्या० । ३. नीहरेय्यं—
स्या० । ४. नीहरेय्यं—सी०, स्या०, रो० । ५. हरियमानानं—स्या० ।

अभिरमन्ति; एवमेव खो, गृहपति, तासं देवतानं न एवं होति - 'इदं अम्हाकं निच्चं ति वा ध्रुवं ति वा सस्सतं' ति वा, अपि च यत्थ यत्थेव ता देवता अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता देवता अभिरमन्ती" ति ।

§ ४. परित्ताभा च अप्पमाणाभा च देवता

६. एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो' कच्चानो' आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच - "साधु, भन्ते अनुरुद्ध ! अत्थि च मे एत्थ उत्तरि पटिपुच्छित्वं । या ता, भन्ते, देवता आभा सव्वा ता परित्ताभा उदाहु सन्तेत्य एकच्चा देवता अप्पमाणाभा" ति ?

१० "तदङ्गेन खो, आवुसो कच्चान, सन्तेत्य' एकच्चा देवता परित्ताभा, सन्ति पनेत्य एकच्चा देवता अप्पमाणाभा" ति ।

"को नु खो, भन्ते अनुरुद्ध, हेतु को पच्चयो येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्य एकच्चा देवता परित्ताभा, सन्ति पनेत्य एकच्चा देवता अप्पमाणाभा" ति ?

१५ "तेन हावुसो' कच्चान, तं येवेत्य पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं व्याकरेय्यासि । तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्यायं भिक्खु यावता एकं रुक्खमूलं 'महग्गतं' ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि 'महग्गतं' ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति - इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा" ति ?

२० "ख्यायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि 'महग्गतं' ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति - अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा" ति ।

२५ "तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्यायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि 'महग्गतं' ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं भिक्खु यावता एकं गामक्खेत्तं 'महग्गतं' ति फरित्वा

१. अभियो - स्या०, रो० । २. कच्चायनो - मी० । ३. सन्ति पनेत्य - सी० ।
४. आवुसो - सी०, रो० ।

अधिमुच्चित्वा विहरति - इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्त-
भावना महग्गततरा” ति ?

“ध्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता एकं गामक्खेत्तं ‘महग्गतं’ ति
फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति - अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं
महग्गततरा” ति ।

5

“तं कि मञ्जसि, आवुसो कच्चान, ध्वायं भिक्खु यावता एकं
गामक्खेत्तं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं
भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा
अधिमुच्चित्वा विहरति - इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्त-
भावना महग्गततरा” ति ?

10

“ध्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि
‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति - अयं इमासं उभिन्नं
चित्तभावनानं महग्गततरा” ति ।

“तं कि मञ्जसि, आवुसो कच्चान, ध्वायं भिक्खु यावता द्वे
वा तीणि वा गामक्खेत्तानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विह-
रति, यो चायं भिक्खु यावता एकं महारज्जं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा
अधिमुच्चित्वा विहरति - इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्त-
भावना महग्गततरा” ति ?

15

R. 150

B. 189

“ध्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता एकं महारज्जं ‘महग्गतं’ ति
फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति - अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं
महग्गततरा” ति ।

20

“तं कि मञ्जसि, आवुसो कच्चान, ध्वायं भिक्खु यावता एकं
महारज्जं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं
भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा
अधिमुच्चित्वा विहरति - इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्त-
भावना महग्गततरा” ति ?

25

“ध्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि
‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति - अयं इमासं उभिन्नं
चित्तभावनानं महग्गततरा” ति ।

“तं किं मञ्जसि, आवुसो कच्चान, खायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं भिक्खु यावता समुद्दपरियन्तं पथवि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति—इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा” ति ?

“खायं, भन्ते, भिक्खु यावता समुद्दपरियन्तं पथवि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति—अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा” ति ?

“अयं खो, आवुसो कच्चान, हेतु अयं पच्चयो, येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्य एकच्चा देवता परित्ताभा, सन्ति पनेत्य एकच्चा देवता अप्पमाणाभा” ति ।

५. सङ्किल्लिद्धाभा च परिसुद्धाभा च देवता

७. “साधु, भन्ते अनुरुद्ध ! अत्थि च मे एत्थ उत्तरि पटि-पुच्छितव्वं । यावता, भन्ते, देवता आभा सव्वा ता सङ्किल्लिद्धाभा उदाहु सन्तेत्य एकच्चा देवता परिसुद्धाभा” ति ?

१५ “तदङ्गेन खो, आवुसो कच्चान, सन्तेत्य एकच्चा देवता सङ्किल्लिद्धाभा, सन्ति पनेत्य एकच्चा देवता परिसुद्धाभा” ति ।

“को नु खो, भन्ते, अनुरुद्ध, हेतु को पच्चयो, येन तासं देवतानं एकं देवनिकाय उपपन्नानं सन्तेत्य एकच्चा देवता सङ्किल्लिद्धाभा, सन्ति पनेत्य एकच्चा देवता परिसुद्धाभा” ति ?

२० “तेन, आवुसो कच्चान, उपमं ते करिस्सामि । उपमायपिघे-कच्चं विञ्जू पुरिसां भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्यथापि, आवुसो कच्चान, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेल पि अपरिसुद्धं चट्ठि पि अपरिसुद्धा, सो तेलस्स पि अपरिसुद्धत्ता चट्ठिया पि अपरिसुद्धत्ता अन्यन्वं विय ज्ञायति, एवमेव खो, आवुसो कच्चान, इधेकच्चो भिक्खु ‘सङ्किल्लिद्धाभा’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, तस्स

१ या ता—इति वि । २-७ उपमायपिघेकच्चं विञ्जू पुरिसो—गी०, रो० ।
१ आदानानि—रो०; जानानि—मी० ।

कायदुट्ठुल्लं पि न सुप्पटिप्पस्सद्धं होति, थीनमिद्धं^१ पि न सुसमूहतं
 होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं पि न सुप्पटिविनीतं होति, सो कायदुट्ठुल्लस्स
 पि न सुप्पटिप्पस्सद्धता थीनमिद्धस्स पि न सुसमूहतत्ता उद्धच्चकुक्कु-
 च्चस्स पि न सुप्पटिविनीतत्ता अन्धन्धं विय ज्ञायति । सो कायस्स
 भेदा परं मरणा सङ्किलिष्टाभानं देवानं^२ सहव्यतं उपपज्जति । सेय्य- ५
 थापि, आवुसो कच्चान, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि परिसुद्धं
 वट्टि पि परिसुद्धा, सो तेलस्स पि परिसुद्धत्ता वट्टिया पि परिसुद्धत्ता
 न अन्धन्धं विय ज्ञायति; एवमेव खो, आवुसो कच्चान, इधेकच्चो
 भिक्खु 'परिसुद्धाभा' ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, तस्स
 कायदुट्ठुल्लं पि सुप्पटिप्पस्सद्धं होति, थीनमिद्धं पि सुसमूहतं होति, १०
 उद्धच्चकुक्कुच्चं पि सुप्पटिविनीतं होति, सो कायदुट्ठुल्लस्स पि सुप्प-
 टिप्पस्सद्धत्ता थीनमिद्धस्स पि सुसमूहतत्ता उद्धच्चकुक्कुच्चस्स पि
 सुप्पटिविनीतत्ता न अन्धन्धं विय ज्ञायति । सो कायस्स भेदा परं
 मरणा परिसुद्धाभानं देवानं सहव्यतं उपपज्जति । अयं खो, आवुसो
 कच्चान, हेतु अयं पच्चयो येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उप- १५
 पन्नानं सन्तेत्य एकच्चा देवता सङ्किलिष्टाभा, सन्ति^३ पनेत्य एकच्चा^४
 देवता परिसुद्धाभा^५ ति ।

R. 162

16

८. एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो^१ कच्चानो आयस्मन्तं अनु-
 रुद्धं एतदवोच—“साधु, भन्ते अनुरुद्ध ! न, भन्ते, आयस्मा अनु-
 रुद्धो एवमाह—‘एवं मे सुतं’ ति वा एवं अरहति भवितुं’ ति वा; २०
 अथ च पन, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो ‘एवं पि ता देवता, इति पि
 ता देवता’ त्वेव भासति । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति—‘अद्धा आय-
 स्मता अनुरुद्धेन ताहि देवताहि सद्धि सन्निवुत्थपुव्वं चेव सल्लपितपुव्वं
 च साकच्छा च समापज्जितपुव्वा’” ति ।

“अद्धा खो अयं, आवुसो कच्चान, आसज्ज उपनीय वाचा २५
 भासिता, अपि च ते अहं व्याकरिस्सामि—‘दीघरत्तं खो मे, आवुसो
 कच्चान, ताहि देवताहि सद्धि सन्निवुत्थपुव्वं चेव सल्लपितपुव्वं च
 साकच्छा च समापज्जितपुव्वा’” ति ।

B. 191

१. विनमिद्धं—म० । २. रया० पोटवके नत्थि । ३-३. सन्तेत्येकच्चा—स्या० ।

४. अगिमी—स्या०, रो० । ५. व्याकरिस्सामि—भी०, रो० ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो कच्चानो पञ्चकङ्गं थपति एतद-
 वोच—“लाभा ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति^१, यं त्वं चेव तं
 कद्दावम्मं पहासि^२, मयं^३ चिमं^३ धम्मपरियायं अलत्थम्हा
 सवनाया” ति ।

—:०—

१ थपति—धी० । २ पञ्चकङ्ग—इति पि । ३-३. यं पि म—मो०, स्या०, व०,
 रो० ।

२८, उपविकलेससुतं

§ १. कोसम्बिका भण्डनकारका भिक्खू

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति घोसितारामे। तेन खो पन समयेन कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति। अथ खो अञ्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठितो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “इध, भन्ते, कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति। साधु, भन्ते, भगवा येन ते भिक्खु तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया” ति। अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन। अथ खो भगवा येन ते भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं मा कलहं मा विग्गहं मा विवादं” ति।

R. 153

एवं घुत्ते, अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आगमेतु, भन्ते ! भगवा धम्मस्सामी; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठधम्म-सुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विग्गहेन विवादेन पञ्चायिस्सामा” ति। दुतियं पि खो भगवा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं मा कलहं मा विग्गहं मा विवादं” ति। दुतियं पि खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आग-मेतु, भन्ते ! भगवा धम्मस्सामी; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठ-धम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विग्ग-हेन विवादेन पञ्चायिस्सामा” ति। ततियं पि खो भगवा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं मा कलहं मा विग्गहं मा विवादं” ति। ततियं पि खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आग-मेतु, भन्ते, भगवा धम्मस्सामी; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठ-

20 B. 192

धम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विगहेन
विवादेन पञ्चायिस्सामा' ति ।

अथ खो भगवा पुव्वप्फूसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय
कोसम्बि पिण्डाय पाविसि । कोसम्बियं पिण्डाय चरित्वा पच्छामत्तं
४ पिण्डपातपटिवकन्तो सेनासन संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय ठितको व
इमा गाथा अभासि -

२. "पुयुसद्दो समजनो, न वालो कोचि मञ्जय ।
सद्धस्मि भिज्जमानस्मि, नाञ्जं भिय्यो अमञ्जरं ॥

१० "परिमुद्धा पण्डिताभासा, वाचागोचरभाणिनो ।
याविच्छन्ति मुखायामं, येन नीता न त विदू ॥

"अवकोच्छि म अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।
ये च' त उपनय्हन्ति, वेरं तेसं न सम्मति ॥

१५ "अवकोच्छि म अवधि म, अजिनि मं अहासि मे ।
ये च तं नुपनय्हन्ति, वेर तेसूपसम्मति ॥

"न हि वेरेन वेरानि, सम्मन्तीव कुदाचन ।
अवेरेन च सम्मन्ति, एस धम्मो सनन्तनो ॥

"परे च न विजानन्ति, मयमेत्य यमामसे ।
ये च तत्थ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेवगा ॥

२० "अट्टिच्छिन्ना' पाणहरा', गवस्मधनहारिनो' ।
रट्ट वेलुम्पमानान, तेम पि होति सद्धति ।

कस्मा तुम्हाक नो सिया ॥

२५ "मचे लभेथ निपक सहाय,
सद्धि चर मावुविहारि धीर ।
अभिभुय्य सद्धानि परिस्मयानि,
चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा' ॥

१ अमञ्जय - स्या० । २ मी०, रो० पांयनेमु नत्थि । ३ अट्टिच्छिन्ना - स्या०,
रो० । ४ पाणाहरा - स्या० । ५ गवस्मधनहारिणा - मी०, रो०, गवस्मधनहारियो
- स्या० । ६ सतीमा - स्या० ।

“नो चे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं।
राजा व रट्ठं विजितं पहाय,
एको चर मातङ्गरञ्जेव नागो ॥

एकस्स चरितं सेय्यो, नत्थि वाले सहायता।

एको चरे न च पापानि कयिरा,
अण्णोस्सुक्को मातङ्गरञ्जेव नागो” ति ॥

§ २. खीरोदकीभूता अनुबद्धा

३. अथ खो भगवा ठित्तको व इमा गाथा भासित्वा येन
वालकलोणकारगामो^१ तेनुपसङ्कमि। तेन खो पन समयेन आयस्मा
भगु वालकलोणकारगामे विहरति। अद्दसा खो आयस्मा भगु 10
भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान आसनं पञ्चापेसि^२ उदकं
च पादानं धोवनं^३। निसीदि भगवा पञ्जत्ते आसने। निसज्ज पादे
पक्खालेसि। आयस्मा पि खो भगु भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं भगुं भगवा एतदवोच —
“कच्चि, भिक्खु, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि पिण्डकेन न 15
किलमसी” ति ?

“खमनीयं भगवा, यापनीयं भगवा, न चाहं, भन्ते, पिण्डकेन
किलमामी” ति।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं भगुं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा
पेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना येन पाचीनवंसदायो 20
सङ्कमि।

तेन खो पन समयेन आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च
यो आयस्मा च किमिलो^४ पाचीनवंसदाये विहरन्ति। अद्दसा खो
पालो^५ भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान भगवन्तं एतद-
— “मा, महासमण^६, एतं दायं पाविसि। सन्तेत्य तयो कुलपुत्ता 23

१. वालकलोणकारगामो—इति पि। २. पञ्चापेसि—म०। ३. मी०, स्या०, रो०
केगु नत्थि। ४. किम्विलो—सी०, स्या०, रो०। ५. दायपालको—स्या०। ६. समण—
स्या०, रो०।

अत्तकामरूपा विहरन्ति । मा तेसं अफासुमकासी” ति । अस्सोसि खो आयस्मा अनुरुद्धो दायपालस्स भगवता सद्धिं मन्तयमानस्स^१ । सुत्वान दायपालं एतदवोच — “मा, आवुसो दायपाल, भगवन्तं वारेसि । सत्था नो भगवा अनुप्पत्तो” ति ।

४. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येनायस्मा च नन्दियो येनायस्मा च किमिलो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं च नन्दियं आयस्मन्तं च किमिलं एतदवोच — “अभिवक्कमथायस्मन्तो, अभिवक्कमथायस्मन्तो, सत्था नो भगवा अनुप्पत्तो” ति । अथ खो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो आयस्मा च किमिलो भगवन्तं पच्चुगन्त्वा एको भगवतो पत्तचीवरं पटिगहेसि, एको आसनं पञ्चापेसि^२, एको पादोदकं उपट्ठपेसि । निसीदि भगवा पञ्चते आसने । निसज्ज पादे पक्खालेसि । ते पि खो आयस्मन्तो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिद्धं खो आयस्मन्तं अनुरुद्धं भगवा एतदवोच — “कच्चि वो^३, अनुरुद्धा, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि पिण्डकेन न^४ किलमथा” ति ?

“खमनीयं भगवा, यापनीयं भगवा, न च मयं, भन्ते, पिण्डकेन किलमामा” ति ।

- “कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरया” ति ?

“तग्घ मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा” ति ।

- “यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरया” ति ?

“इव मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘लाभा वत्त मे, सुलद्धं वत्त मे योहं एवरूपेहि सन्नह्यचारीहि सद्धिं विहरामी ति । तस्स’

१. मन्तियमानस्स — स्या० । २. पञ्चापेसि — म० । ३. ते — स्या० । ४. वि-अमित्वा — स्या० ।

मय्हं, भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि^१
 चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च, मेत्तं
 मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च। तस्स, मय्हं, भन्ते, एधं
 होति - 'यन्नूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसं येव आयस्मन्ताभं
 चित्तस्स वसेन वत्तेय्यं' ति। सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं निक्खि- 5
 पित्वा इमेसं येव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि। नाना हि
 खो नो, भन्ते, काया, एकं च पन मञ्जे चित्तं' ति।

आयस्मा पि खो नन्दियो ... पे० ... आयस्मा पि खो किमिलो
 भगवन्तं एतदवोचुं^२ - 'मय्हं पि खो, भन्ते, एवं होति - 'लाभा वत
 मे, सुलद्धं वत मे योहं एवरूपेहि सन्नह्यचारीहि सद्धिं विहरामी' 10
 ति। तस्स मय्हं, भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं
 आवि चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च,
 मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च। तस्स मय्हं, भन्ते,
 एवं होति - 'यन्नूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसं येव आयस्म-
 न्तानं चित्तस्स वसेन वत्तेय्यं' ति। सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं 15
 निक्खिपित्वा इमेसं येव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि।
 नाना हि खो नो, भन्ते, काया, एकं च पन मञ्जे चित्तं ति।
 एवं खो मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता
 अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा' ति।

B. 185

५. "साधु, साधु, अनुरुद्धा! कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, 20
 अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथा" ति?

"तग्घ मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विह-
 रामा" ति।

R. 157

"यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, अप्पमत्ता आतापिनो
 पहितत्ता विहरथा" ति? 25

"इध, भन्ते, अम्हाकं यो पठमं गामतो पिण्डाय पटिक्कमति
 सो आसनानि पञ्चापेति, पानीयं परिभोजनीयं उपट्ठापेति', अव-
 ककारपातिं उपट्ठापेति। यो पच्छा गामतो पिण्डाय पटिक्कमति -

सचे होति भुत्तावसेसो, सचे आकङ्खति, भुञ्जति: नो चे आकङ्खति, अप्पहरिते वा छुट्ठेति अप्पाणके^१ वा उदके ओपिलापेति - सो आसनानि पटिसामेति, पानीयं परिभोजनीयं पटिसामेति, अवक्कारपातिं धोवित्वा^२ पटिसामेति, भत्तगं सम्मज्जति । यो पस्सति पानीय-
 ५ घटं वा परिभोजनीयघटं^३ वा वच्चघटं^४ वा रित्तं तुच्छं सो उपट्ठापेति; सच्चस्स होति अविस्सहं, हृत्यविकारेण दुतियं आमन्तेत्वा हृत्यविलङ्घकेन उपट्ठापेम^५, न त्वेव मयं, भन्ते, तप्पच्चया वाचं भिन्दाम । पञ्चाहिकं खो पन मयं, भन्ते, सच्चरत्तिं^६ धम्मिया कयाय सन्निसीदाम । एवं खो मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरामा^७” ति ।

§ ३. चित्तूपयिकलेसपहानं

६. “साधु, साधु, अनुरुद्धा ! अत्थि पन वो, अनुरुद्धा, एवं अप्पमत्तानं आतापीनं^१ पहितत्तानं विहरत्तं उत्तरिमनुस्सवम्मा अलमरियआणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

“इध मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरन्ता ओभासं चेव सञ्जानाम दस्सनं च रूपानं । सो खो पन नो
 १५ ओभासो नच्चिरस्सेव अन्तरघायति दस्सनं च रूपानं; तं च निमित्तं नप्पटिविज्झामा^२” ति ।

“तं खो पन वो, अनुरुद्धा, निमित्तं पटिविज्झितत्वं । अहं पि सुदं, अनुरुद्धा, पुब्बे व सम्बोधा अनभिसम्बुद्धो बोधिसत्तो व समानो ओभासं चेव सञ्जानामि दस्सनं च रूपानं । सो खो पन
 २० मे ओभासो नच्चिरस्सेव अन्तरघायति दस्सनं च रूपानं । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि - ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे ओभासो अन्तरघायति दस्सनं च रूपानं’ ति ? तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि - ‘विचिकिच्छा खो मे उदपादि, विचिकिच्छाधिकरणं च पन मे समाधि चवि । समाधिम्मिह चुते ओभासो अन्तरघायति दस्सनं च रूपानं ।
 २५ मोहं तया करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उपपज्जिस्सती’ ति ।

१ अप्पाणके - म० । २ गी०, म्या० पोत्थवेमु नत्थि । ३ म्या० पोत्थवे नत्थि । ४ गी०, गी० पोत्थवेमु नत्थि । ५ उपट्ठपेम - गी०, उपट्ठपेम - स्या०, रो० । ६ मच्चरत्ति - गी०, म्या०, रो० । ७ स्या० पोत्थवे नत्थि । ८ अप्पटिविज्झामा - स्या० ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो ओभासं चेव सञ्जानामि दस्सनं च रूपानं। सो खो पन मे ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं’ ति? तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, 5 एतदहोसि — ‘अमनसिकारो खो मे उदपादि, अमनसिकाराधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो’ ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०...तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, 10 एतदहोसि — ‘थीनमिद्धं’ खो मे उदपादि, थीनमिद्धाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं’ ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०...तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतद- 15 होसि — ‘छम्भितत्तं खो मे उदपादि, छम्भितत्ताधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो अद्धानमग्गप्पटिपन्नो, तस्स उभतोपस्से वट्टका’ उप्पतेय्युं, तस्स ततोनिदानं’ छम्भितत्तं उप्पज्जेय्य; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, छम्भितत्तं उदपादि, छम्भितत्ताधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो 20 अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छग्भितत्तं’ ति।

B. 107

R. 159

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०...तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतद- 25 होसि — ‘उप्पिलं’ खो मे उदपादि, उप्पिलाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं।

१ गिनमिद्धं—म०। २. वधवा—सी०; स्या०, रो०। ३. उप्पज्जेय्युं—स्या०।

४. उभतो निदानं—सी०, रो०। ५. उद्विन्ना—सी०, रो०; उद्विन्ना—स्या०।

मेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो एकं निधिमुखं गवेसन्तो सकिदेव पञ्चनिधिमुखानि अधिगच्छेय्य, तस्स ततोनिदानं उप्पिलं उप्पज्जेय्य; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, उप्पिलं उदपादि, उप्पिलाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरवायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न यीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं' ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा... पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोमि - ‘दुट्ठुल्लं खो मे उदपादि, दुट्ठुल्लाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरवायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न यीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न दुट्ठुल्लं’ ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा.. पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोमि - ‘अच्चारद्वविरियं खो मे उदपादि, अच्चारद्वविरियाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरवायति दस्सनं च रूपानं। सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो उभोहि हत्येहि वट्टक गाब्हं गण्हेय्य, सो तत्येव मतमेय्य’, एवमेव खो मे अनुरुद्धा अच्चारद्वविरियं उदपादि, अच्चारद्वविरियाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरवायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न यीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न दुट्ठुल्लं न अच्चारद्वविरियं’ ति।

“सो गो अहं, अनुरुद्धा.. पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोमि - ‘अतिलीनविरियं खो मे उदपादि, अतिलीनविरियाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरवायति दस्सनं च रूपानं। सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो वट्टकं मिथिल गण्हेय्य, गो तस्स हत्यतो उप्पतेय्य, एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, अतिलीनविरियं उदपादि, अतिलीनविरियाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरवायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा

करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न
अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न दुट्ठुल्लं न
अच्चारद्धविरियं न अतिलीनविरियं' ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे० ... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतद-
होसि - ‘अभिजप्पा खो मे उदपादि, अभिजप्पाधिकरणं च पन मे ६
समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च
रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्प-
ज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न
दुट्ठुल्लं न अच्चारद्धविरियं न अतिलीनविरियं न अभिजप्पा’ ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे० ... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, 10
एतदहोसि - ‘नानत्तसञ्जा खो मे उदपादि, नानत्तसञ्जाधिकरणं
च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति
दस्सनं च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा
उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं
न दुट्ठुल्लं न अच्चारद्धविरियं न अतिलीनविरियं न अभिजप्पा न 15
नानत्तसञ्जा’ ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहित्तो
विहरन्तो ओभासं चेव सञ्जानामि दस्सनं च रूपानं । सो खो
पन मे ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं । तस्स
मय्हं अनुरुद्धा एतदहोसि - ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे 20
ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं’ ति । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा,
एतदहोसि - ‘अतिनिज्झायितत्तं खो मे रूपानं उदपादि, अतिनिज्झायि-
तत्ताधिकरणं च पन मे रूपानं समाधि चवि । समाधिम्हि चुते
ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि
यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न 25
थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न दुट्ठुल्लं न अच्चारद्धविरियं न
अतिलीनविरियं न अभिजप्पा न नानत्तसञ्जा न अतिनिज्झायितत्तं
रूपानं’ ति ।

७. “सो खो अहं, अनुरुद्धा, ‘विचिकिच्छा चित्तस्स उप-
विकलेसो’ ति - इति विदित्वा विचिकिच्छं चित्तस्स उपविकलेसं 30

- पजहिं, 'अमनसिकारो चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा
 अमनसिकारं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'थीनमिदं चित्तस्स उप-
 क्किलेसो' ति - इति विदित्वा थीनमिदं चित्तस्स उपक्किलेसं
 पजहिं, 'छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा
 ६ छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'उप्पिलं चित्तस्स उपक्किलेसो'
 ति - इति विदित्वा उप्पिलं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'दुट्ठुल्लं
 चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा दुट्ठुल्लं चित्तस्स उपक्क-
 लेसं पजहिं, 'अच्चारद्वविरियं चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा
 अच्चारद्वविरियं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'अतिलीनविरियं चित्तस्स
 १० उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा अतिलीनविरियं चित्तस्स उपक्किलेसं
 पजहिं, 'अभिजप्पा चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा अभि-
 जप्पं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'नानत्तसञ्जा चित्तस्स उपक्क-
 लेसो' ति - इति विदित्वा नानत्तसञ्जं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं,
 'अभिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा
 १५ अभिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं ।

८. "सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो
 विहरन्तो ओभासं हि खो सञ्जानामि, न च रूपानि पस्सामि;
 रूपानि हि खो पस्सामि, न च ओभासं सञ्जानामि - 'केवलं पि
 रत्तिं केवलं पि दिवं' केवलं पि रत्तिन्दिव' । तस्म मय्हं, अनुरुद्धा,
 २० एतदहोमि - 'को नु गो हेतु को पच्चयो व्याहं' ओभासं हि गो
 सञ्जानामि न च रूपानि पस्सामि, रूपानि हि खो पस्सामि न
 च ओभासं सञ्जानामि - केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि
 रत्तिन्दिव' ति । तस्म मय्ह, अनुरुद्धा, एतदहोमि - 'यस्मिं हि गो
 अहं समये रूपनिमित्तं अमनिकरित्वा ओभासनिमित्तं मनसि करोमि,
 २५ ओभासं हि गो तस्मिं समये सञ्जानामि, न च रूपानि पस्सामि ।
 यस्मिं पनाहं समये ओभासनिमित्तं अमनमिक्खित्वा रूपनिमित्तं
 मनसि करोमि, रूपानि हि गो तस्मिं समये पस्सामि न च ओभासं
 सञ्जानामि - 'केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि रत्ति-
 न्दिव' ति ।

१ दिवम - गो०, ग्या०, रो० । २ व्याहं - गो०, ग्या०, रो० । ३ खो तस्मि
 गो० - गो० । ४ गम्हि - रो० ।

“सो खो अहं, अनुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहित्तो विहरन्तो परित्तं चेव ओभासं सञ्जानामि, परित्तानि च रूपानि पस्सामि; अप्पमाणं चेव ओभासं सञ्जानामि, अप्पमाणानि च रूपानि पस्सामि — केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि रत्ति-
 न्दिवं। तस्स मय्हं, अनुद्धा, एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को ५
 पच्चयो य्वाहं परित्तं चेव ओभासं सञ्जानामि, परित्तानि च रूपानि पस्सामि; अप्पमाणं चेव ओभासं सञ्जानामि, अप्पमाणानि च रूपानि पस्सामि — केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि रत्ति-
 न्दिवं’ ति। तस्स मय्हं, अनुद्धा, एतदहोसि — ‘यस्मिं खो मे समये परित्तो समाधि होति, परित्तं मे तस्मिं समये चक्खु होति। सोहं 10
 परित्तेन चक्खुना परित्तं चेव ओभासं सञ्जानामि, परित्तानि च रूपानि पस्सामि। यस्मिं पन मे समये अप्पमाणो समाधि होति, अप्पमाणं मे तस्मिं समये चक्खु होति। सोहं अप्पमाणेन चक्खुना अप्पमाणं चेव ओभासं सञ्जानामि, अप्पमाणानि च रूपानि पस्सामि — केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि रत्तिन्दिवं ति। 15
 यतो खो मे, अनुद्धा, ‘विचिकिच्छा चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा विचिकिच्छा चित्तस्स उपविकलेसो पहीनो अहोसि, ‘अमनसिकारो चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा अमनसि-
 कारो चित्तस्स उपविकलेसो पहीनो अहोसि, ‘थीनमिद्धं चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा थीनमिद्धं चित्तस्स उपविकलेसो 20
 पहीनो अहोसि, ‘छम्भितत्तं चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा छम्भितत्तं चित्तस्स उपविकलेसो पहीनो अहोसि, ‘उप्पिलं चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा उप्पिलं चित्तस्स उपविकलेसो पहीनो अहोसि, ‘दुट्ठुल्लं चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा
 दुट्ठुल्लं चित्तस्स उपविकलेसो पहीनो अहोसि, ‘अच्चारद्धविरियं 25
 चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा अच्चारद्धविरियं चित्तस्स उपविकलेसो पहीनो अहोसि, ‘अतिलीनविरियं चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा अतिलीनविरियं चित्तस्स उपविकलेसो पहीनो अहोसि, ‘अभिजप्पा चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा
 अभिजप्पा चित्तस्स उपविकलेसो पहीनो अहोसि, ‘नानत्तसञ्जा 30
 चित्तस्स उपविकलेसो’ ति — इति विदित्वा नानत्तसञ्जा चित्तस्स

उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, 'अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि ।

९. "तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि - 'ये खो मे चित्तस्स
 ५ उपक्किलेसो ते मे पहीना । हन्द, दानाहं तिविधेन समाधिं भावेमी'
 ति । सो खो अहं, अनुरुद्धा, सवितक्कं पि सविचारं समाधिं भावेसि
 अवितक्कं पि विचारमत्तं समाधिं भावेसि, अवितक्कं पि अविचा
 समाधिं भावेसि, सप्पीतिकं पि समाधिं भावेसि, निप्पीतिकं पि
 समाधिं भावेसि, सातसहगतं पि समाधिं भावेसि, उपेक्खासहगतं पि
 १० समाधिं भावेसि । यतो खो मे, अनुरुद्धा, सवितक्को पि सविचारं
 समाधिं भावितो अहोसि, अवितक्को पि विचारमत्तो समाधिं भावितो
 अहोसि, अवितक्को पि अविचारो समाधिं भावितो अहोसि, सप्पीतिकं
 पि समाधिं भावितो अहोसि, निप्पीतिको पि समाधिं भावितो अहोसि
 सातसहगतो पि समाधिं भावितो अहोसि, उपेक्खासहगतो पि समाधिं
 १५ भावितो अहोसि । आणं च पन मे दस्सनं उदपादि, अकुप्पा^१
 चेतोविमुत्ति^२ । अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनव्वो" ति ।

१०. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा अनुरुद्धो भगवत्
 भासितं अभिनन्दी ति ।

— • —

२६. बालपण्डितसुत्तं

§ १. तीणि बालस्स बाललक्खणानि

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि
— “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं।
भगवा एतदवोच —

“तीणिमानि, भिक्खवे, बालस्स बाललक्खणानि बालनिमित्तानि ५
बालापदानानि’। कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, बालो दुच्चि-
न्तितचिन्ती च होति दुग्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी’ च। नो
चेतं, भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तितचिन्ती च अभविस्स दुग्भासित-
भासी च दुक्कटकम्मकारी च केन’ नं पण्डिता जानेय्युं — ‘बालो
अयं भवं असप्पुरिसो’ ति? यस्मा च खो, भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तित- १०
चिन्ती च होति दुग्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी च तस्मा नं
पण्डिता जानन्ति — ‘बालो अयं भवं असप्पुरिसो’ ति। स खो सो,
भिक्खवे, बालो तिविधं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवदेति।
सच्चे, भिक्खवे, बालो सभायं वा निसिन्नो होति, रथिकाय’ वा
निसिन्नो होति, सिङ्घाटके वा निसिन्नो होति; तत्र चे जनो तज्जं १५
तस्सारुप्पं कथं मन्तेति। सच्चे, भिक्खवे, बालो पाणातिपाती होति,
अदिन्नादायी होति, कामेसुभिच्छाचारी होति, मुसावादी होति,
सुरामेरयमज्जपमादट्ठायी होति, तत्र, भिक्खवे, बालस्स एवं होति —
‘यं खो जनो तज्जं तस्सारुप्पं कथं मन्तेति, संविज्जन्तेव’ ते’ धम्मा
मयि, अहं च तेषु धम्मेसु सन्दिस्सामी’ ति। इदं, भिक्खवे, बालो २०
पठमं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवदेति।

२. “पुन च परं, भिक्खवे, बालो पस्सति राजानो चोरं

१. बालापदानानि—रो०। २. दुक्कट०—सी०, रो०। ३. के—स्या०।

४. रथिकाय—सी०, रो०, स्या०। ५-५. संविज्जन्ते ते च—सी०, स्या०, रो०।

- आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ते - कसाहि पि ताळेन्ते वेत्तेहि पि ताळेन्ते अद्धदण्डकेहि पि ताळेन्ते हत्थं पि छिन्दन्ते पादं पि छिन्दन्ते हत्थपादं पि छिन्दन्ते कण्णं पि छिन्दन्ते नासं पि छिन्दन्ते कण्णनासं पि छिन्दन्ते विलङ्गयालिकं पि करोन्ते सङ्ख-
 ५ मुण्डिकं पि करोन्ते राहुमुखं पि करोन्ते जोतिमालिकं पि करोन्ते हत्थपज्जोतिकं पि करोन्ते एरकवत्तिकं पि करोन्ते चीरकवासिकं पि करोन्ते एण्ययकं पि करोन्ते वल्लिसमंसिकं^१ पि करोन्ते कहापणिकं^२ पि करोन्ते खारापतच्छिकं पि करोन्ते पलिघपरिवत्तिकं^३ पि करोन्ते पलालपीठकं^४ पि करोन्ते तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चन्ते सुनखेहि पि
 १० खादापेन्ते जीवन्तं^५ पि सूले उत्तासेन्ते असिना पि सीसं छिन्दन्ते । तत्र, भिक्खवे, वालस्स एवं होति - 'यथाह्वानं खो पापकानं कम्मानं हेतु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ति - कसाहि पि ताळेन्ति ... पे० ... असिना पि सीसं छिन्दन्ति; संविज्जन्तेव ते धम्मा मयि, अहं च तेसु धम्मेषु सन्दिस्सामि । मं चे पि राजानो
 १५ जानेय्युं, मयं पि राजानो गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेय्युं - कसाहि पि ताळेय्युं ... जीवन्तं पि सूले उत्तासेय्युं, असिना पि सीसं छिन्देय्युं' ति । इदं पि, भिक्खवे, वालो दुतियं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

३. "पुन च परं, भिक्खवे, वालं पीठसमारुह्हं^६ वा मञ्च-

- २० समारुह्हं वा छमायं^७ वा सेमानं, यानिस्स पुब्बे पापकानि कम्मानि कतानि^८ कायेन दुच्चरितानि वाचाय दुच्चरितानि मनसा दुच्चरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, महत्तं पव्वतकूटानं छाया सायन्हसमयं^९ पथविया ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे,
 २५ वालं पीठसमारुह्हं वा मञ्चसमारुह्हं वा छमायं वा सेमानं,
 ३० यानिस्स पुब्बे पापकानि कम्मानि कतानि कायेन दुच्चरितानि वाचाय दुच्चरितानि मनसा दुच्चरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति

१. वल्लिसमयि - मी० । २. कहापणक - मी०, स्या०, रो० । ३. पलीघपरिवत्तिकं - स्या० । ४. पलालपिट्टक - रो०, पलालपिट्टिक - मी० । ५. जीवन्ति - मी० । ६. पीठसमारुह्ह - रो० । ७. छमाय - मी०, रो० । ८. रो० पोत्यके नत्थि । ९. महत्तान - मी०, रो० । १०. सायन्हसमय - मी०, स्या०, रो० ।

अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति । तत्र, भिक्खवे, बालस्स एवं होति —
 'अकतं वत मे कल्याणं, अकतं कुसलं, अकतं भीरुत्ताणं; कतं पापं,
 कतं लुद्धं,' कतं किब्बिसं । यावता,^१ भो,^२ अकतकल्याणानं अकत-
 कुसलानं अकतभीरुत्ताणानं कतपापानं कतलुद्धानं कतकिब्बिसानं
 गतिं तं गतिं पेच्च गच्छामी' ति । सो सोचति किलमति परिदेवति ५
 उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । इदं पि, भिक्खवे, बालो
 ततियं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

विनिपातगतो बालो

४. "स खो सो, भिक्खवे, बालो कायेन दुच्चरितं चरित्वा
 वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स भेदा
 परं मरणा अपायं दुग्गातिं विनिपातं निरयं उपपज्जति' । यं खो तं, III
 भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — 'एकन्तं अनिट्ठं एकन्तं अकन्तं
 एकन्तं अमनापं' ति, निरयमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — 'एकन्तं
 अनिट्ठं एकन्तं अकन्तं एकन्तं अमनापं' ति । यावञ्चिदं, भिक्खवे,
 उपमा^५ पि न सुकरा याव दुक्खा निरया" ति ।

५. एवं वुत्ते, अब्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — "सक्का 20
 पन, भन्ते, उपमं^६ कातुं" ति ? "सक्का भिक्खू" ति भगवा अवोच ।
 सेय्यथापि, भिक्खु,^७ चोरं आगुचारिं गहेत्वा रज्जो दस्सेय्युं — 'अयं
 खो, देव, चोरो आगुचारी, इमस्स यं इच्छसि तं दण्डं पणेही' ति ।
 तमेनं राजा एवं वदेय्य — 'गच्छथ, भो, इमं पुरिसं पुव्वण्हसमयं
 सत्तिसतेन हनथा' ति । तमेनं पुव्वण्हसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । अथ 25 B. 204
 राजा मज्झन्हिकसमयं^८ एवं वदेय्य — 'अम्भो, कथं सो पुरिसो' ति ।

"तथेव, देव, जीवती' ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — 'गच्छथ,
 भो, तं पुरिसं मज्झन्हिकसमयं सत्तिसतेन हनथा' ति । तमेनं मज्झ-
 न्हिकसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । अथ राजा सायन्हसमयं एवं वदेय्य —
 'अम्भो, कथं सो पुरिसो' ति ।

30

१ लुद्धक — गी० । २-२. या च होति — सी०; यावता होति — स्या० । ३. उप-
 ज्जति — गी०, रो० । ४. उपमाहि — मी० । ५. उपमा — सी०, रो०, स्या० । ६. मित्तये —
 स्या० । ७. मज्जनिकसमयं — सी०, स्या०; मज्झन्हिकं समयं — रो० ।

“‘तथेव, देव, जीवती’ ति। तमेनं राजा एवं वदेय्य - ‘गच्छथ, भो, तं पुरिसं सायन्हसमयं सत्तिसतेन हनथा’ ति। तमेनं सायन्हसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं। तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो तीहि सत्तिसतेन हञ्जमानो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथा” ति ?

“एकिस्सा पि, भन्ते, सत्तिया हञ्जमानो सो पुरिसो ततो- निदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेय, को पन वादो तीहि सत्ति- सतेही” ति ?

६. अथ खो भगवा परित्तं पाणिमत्तं पासाणं गहेत्वा भिक्खू
१०. आमन्तेसि - “तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, कतमो नु खो महन्ततरो - यो चायं मया परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो, यो च हिमवा पव्वतराजा” ति ?

“अप्पमत्तको अयं, भन्ते, भगवता परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो, हिमवन्तं पव्वतराजानं उपनिधाय सङ्गं पि न उपेति, कलभाणं
११. पि न उपेति, उपनिधं पि न उपेति” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यं सो पुरिसो तीहि सत्तिसतेहि हञ्जमानो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति तं निरयकस्स दुक्खस्स उपनिधाय सङ्गं पि न उपेति, कलभाणं पि न उपेति, उपनिधं पि न उपेति ।

२०. “तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला पञ्चविधवन्धनं नाम कम्म- कारणं करोन्ति - तत्तं अयोखिलं हृत्ये गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुत्तिये हृत्ये गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुत्तिये पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं मज्जे उरस्मिं गमेन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति
२५. याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति” । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला संवेसेत्वा कुठारीहि तच्छन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा ... पे० ...

१-१. स्या०, रो० पोत्यवेमु नत्थि । २ हिमवा वा-रो० । ३ उपनिधि-सी०, रो० । ४ निरयकस्स-सी०, रो०; निरयस्स-स्या० । ५ मी०, रो० पोत्यवेमु नत्थि । ६ खाला-सी०, स्या०, रो० । ७ वारेन्ति-स्या० । ८ अयोखीरं-सी०, रो० । ९ सी०, स्या०, रो० पोत्यवेमु नत्थि । १०. व्यन्ति०- रो० । ११. संवेसेत्वा-स्या० । १२. कुठारीहि-रो० ।

व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा
 वासीहि तच्छन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा ...पे०... व्यन्तीहोति ।
 तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला रथे योजेत्वा आदिताय पथविया
 सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय^१ सारेन्ति पि पच्चासारेन्ति पि । सो
 तत्थ दुक्खा तिब्बा ...पे०... व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला 5
 महन्तं अङ्गारपव्वतं आदितं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं आरोपेन्ति पि
 ओरोपेन्ति पि । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति,
 न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं,
 भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं^२ अधोसिरं गहेत्वा तत्ताय लोहकुम्भिया
 पक्खपन्ति आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय । सो तत्थ 10
 फेणुद्देहकं पच्चति । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चमानो सकिं पि उद्धं
 गच्छति, सकिं पि अधो गच्छति, सकिं पि तिरियं गच्छति । सो
 तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं
 करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरय-
 पाला महानिरये पक्खपन्ति । सो खो पन, भिक्खवे, महानिरयो— 15

चतुक्कण्णो चतुद्धारो, विभत्तो भागसो मितो ।

अयोपाकारपरियन्तो, अयसा पटिकुज्जितो ॥

तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसा युता ।

समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिद्धति सब्बदा ॥

“अनेकपरियायेन पि खो अहं, भिक्खवे, निरयकथं कथेय्यं; 20

यावञ्चिदं, भिक्खवे, न सुकरा^३ अक्खानेन पापुणितुं याव दुक्खा निरया ।

७. “सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा तिणभक्खा ।

ते अल्लानि पि तिणानि सुक्खानि^४ पि तिणानि दन्तुल्लेहकं^५ खादन्ति ।

कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा तिणभक्खा ? हत्थी^६ अस्सा

गोणा गद्वभा अजा मिगा, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता 25

पाणा तिणभक्खा । स खो सो, भिक्खवे, वालो इध पुव्वे रसादो

इध पापानि कम्मामि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं

सत्तानं सहव्यतं^७ उपपज्जति ये ते सत्ता तिणभक्खा ।

१. सज्जोतिभूताय—रो०, स्या० । २. उद्धंपाद—सी० । ३. सुकरं—सी०, रो०, स्या० ।

४. सुक्खानि—रो० । ५. दन्तुल्लेहक—रो० । ६. सी०, स्या०, रो० पोटवसेतु नत्ति ।

७. सहव्यतं—सी०, रो० ।

- “सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा। ते दूरतो व गूथगन्धं धायित्वा धावन्ति - ‘एत्थ भुञ्जिस्साम, एत्थ भुञ्जिस्सामा’ ति। सेय्यथापि नाम ब्राह्मणा आहुतिगन्धेन धावन्ति - ‘एत्थ भुञ्जिस्साम, एत्थ भुञ्जिस्सामा’ ति। एवमेव खो, भिक्खवे,
- ५ सन्ति तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा, ते दूरतो व गूथगन्धं धायित्वा धावन्ति - ‘एत्थ भुञ्जिस्साम, एत्थ भुञ्जिस्सामा’ ति। कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा? कुक्कुटा सूकरा सोणा सिङ्गाला^१, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा। स खो सो, भिक्खवे, वालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मानी
- १० करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहव्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता गूथभक्खा।

- “सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति। कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे
- १५ मीयन्ति? कीटा पुळ्वा^२ गण्डुप्पादा, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति। स खो सो, भिक्खवे, वालो इध पुब्बे रसादो, इध पापानि कम्मानी करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहव्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे
- २० मीयन्ति।

- “सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति। कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति? मच्छा कच्छपा सुसुमारा, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति। स खो सो, भिक्खवे, वालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मानी करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहव्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति।

१. सिङ्गाला - रो०, मी०। २. पुळ्वा - सी०; पटंगा - स्या०।

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति । कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति ? ये ते, भिक्खवे, सत्ता पूतिमच्छे वा जायन्ति पूतिमच्छे वा जीयन्ति पूतिमच्छे वा मीयन्ति पूतिमच्छे वा ...पे०... पूतिकुम्मासे 5 वा ... चन्दनिकाय वा ... ओलिगल्ले^१ वा जायन्ति, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति । स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्ममि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहव्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं 10 जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति ।

B. 207

B. 160

“अनेकपरियायेन पि खो अहं, भिक्खवे, तिरच्छानयोनिकयं कथेय्यं; यावञ्चिदं, भिक्खवे, न सुकरं अक्खानेन पापुणितुं याव दुक्खा तिरच्छानयोनि ।

मनुस्सत्तबुल्लभता

८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो एकच्छिगलं युगं महा- 15 समुद्दे पक्खिपेय्य । तमेनं पुरत्थिमो वातो पच्छिमेन संहरेय्य, पच्छिमो वातो पुरत्थिमेन संहरेय्य, उत्तरो वातो दक्खिणेन संहरेय्य, दक्खिणो वातो उत्तरेन संहरेय्य । तत्रास्स^२ काणो कच्छपो, सो वस्ससतस्स वस्ससतस्स^३ अच्चयेन सकिं उम्मुज्जेय्य । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो काणो कच्छपो अमुस्मिं एकच्छिगले युगे गीवं पवे- 20 सेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते । यदि पन, भन्ते, कदाचि करहचि दीघस्स अद्दुनो अच्चयेना” ति ।

“खिप्पतरं खो सो, भिक्खवे, काणो कच्छपो अमुस्मिं एकच्छिगले^४ युगे गीवं पवेसेय्य, अतो दुल्लभतराहं, भिक्खवे, मनुस्सत्तं 25 वदामि सकिं विनिपातगतेन वालेन । तं किस्सा हेतु ? न हेतय,

१. ओलिगल्ले—रो० । २. तत्रस्म—गी० । ३. वस्ससहस्सस्स—मी०; म्या०, रो० पोटकेनु नत्ति । ४. अमुस्मिं—गी०, रो० । ५. एकच्छिगले—स्या०, रो० ।

भिक्षवे, अत्यि धम्मचरिया समचरिया कुसलकिरिया पुञ्जकिरिया।
अञ्जमञ्जसादिका एत्थ, भिक्षवे, वत्तति दुव्वलखादिका।

- “स खो सो, भिक्षवे, वालो सचे कदाचि करहचि दीघस्स
अद्दुनो अच्चयेन मनुस्सत्त आगच्छति, यानि तानि नीचकुलानि -
५ चण्डालकुल वा नेसादकुल वा वेनकुल^१ वा रथकारकुल वा पुक्कुसकुल
वा। तथारूपे कुले पञ्चाजायति^२ दलिहे अप्पन्नपानभोजने कसिर-
वुत्तिके, यत्थ कसिरेन घासच्छादो लब्धमिति। सो च होति दुव्वण्णो
दुद्दसिको ओकोटिमको वव्हावाघो^३ काणो वा कुणो वा खुज्जो^४ वा
पक्खहतो वा न लाभो अन्नस्स पानस्स वत्थस्स यानस्स मालागन्ध-
१० विलेपनस्स सेय्यावसथपदीपेय्यस्स। सो कायेन दुच्चरित चरति
वाचाय दुच्चरित चरति मनसा दुच्चरित चरति। सो कायेन दुच्चरित
चरित्वा वाचाय दुच्चरित चरित्वा मनसा दुच्चरित चरित्वा कायस्स
भेदा पर मरणा अपाय दुग्गति विनिपात निरय उपपज्जति।

- “सेय्यथापि, भिक्षवे, अक्खधुत्तो पठमेनेव कलिग्गहेन पुत्त
१५ पि जीयेथ, दार पि जीयेथ, सब्ब सापतेय्य पि जीयेथ, उत्तरि^५ पि
अधिवन्ध^६ निगच्छेय्य। अप्पमत्तको सो, भिक्षवे, कलिग्गहो य सो
अक्खधुत्तो पठमेनेव कलिग्गहेन पुत्त पि जीयेथ, दार पि जीयेथ,
सब्ब सापतेय्य पि जीयेथ, उत्तरि पि अधिवन्ध निगच्छेय्य। अथ
सो अयमेव ततो महन्ततरो कलिग्गहो य सो वालो कायेन दुच्चरित
२० चरित्वा वाचाय दुच्चरित चरित्वा मनसा दुच्चरित चरित्वा कायस्स
भेदा पर मरणा अपाय दुग्गति विनिपात निरय उपपज्जति। अथ,
भिक्षवे, केवला परिपूरा वालभूमी ति।

§ २ तीणि पण्डितस्स पण्डितलक्खणानि

- १ “तीणिमानि, भिक्षवे, पण्डितस्स पण्डितलक्खणानि
पण्डितनिमित्तानि पण्डितापदानानि। क्तमानि तीणि ? इध, भिक्षवे,
२५ पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च होति सुभासितभासी च सुयत्तकम्मकारी
च। नो चेत्त, भिक्षवे, पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च अभविस्स

१ वेणुग-मी०, रो०। २ पञ्चाजायति-स्या०। ३ वव्हावाघा-स्या०।
४ गज्जा-मी०, स्या०, रा०। ५ उत्तरि-मी०, स्या०, रा०। ६ अनुय-मी०, रो०,
अद्दुव-स्या०।

सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च, केन नं पण्डिता जानेय्युं —
 'पण्डितो अयं भवं सप्पुरिसो' ति ? यस्मा च खो, भिक्खवे, पण्डितो
 सुचिन्तितचिन्ती च होति सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च
 तस्मा नं पण्डिता जानन्ति — 'पण्डितो अयं भवं सप्पुरिसो' ति । स
 खो सो, भिक्खवे, पण्डितो तिविधं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं ॥
 पटिसंवेदेति । सचे, भिक्खवे, पण्डितो सभायं वा निसिन्नो होति,
 रथिकाय वा निसिन्नो होति, सिञ्चाटके वा निसिन्नो होति; तत्र
 चे' जनो तज्जं तस्सारुप्यं कथं मन्तेति । सचे, भिक्खवे, पण्डितो
 पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति,
 कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, 10 R. 171
 सुरामेरयमज्जप्पमादट्टाना' पटिविरतो होति; तत्र, भिक्खवे,
 पण्डितस्स एवं होति — 'यं खो जनो तज्जं तस्सारुप्यं कथं मन्तेति;
 संविज्जन्तेव ते धम्मा मयि, अहं च तेसु धम्मेसु सन्दिस्सामी' ति ।
 इदं, भिक्खवे, पण्डितो पठमं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटि-
 संवेदेति ।

15

१०. 'पुन च परं, भिक्खवे, पण्डितो पस्सति राजानो चोरं
 आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ते — कसाहि पि
 ताळेन्ते वेत्तेहि पि ताळेन्ते अट्ठदण्डकेहि पि ताळेन्ते हत्थं पि छिन्दन्ते
 पादं पि छिन्दन्ते हत्थपादं पि छिन्दन्ते कण्ठं पि छिन्दन्ते नासं
 पि छिन्दन्ते कण्ठनासं पि छिन्दन्ते बिलङ्गथालिकं पि करोन्ते 20
 सङ्खमुण्डिकं पि करोन्ते राहुमुखं पि करोन्ते जोतिमालिकं पि करोन्ते
 हत्थपज्जोतिकं पि करोन्ते एरकवत्तिकं पि करोन्ते चोरकवासिकं
 पि करोन्ते एणैय्यकं पि करोन्ते वलिसमंसिकं' पि करोन्ते कहापणिकं
 पि करोन्ते खारापतच्छिकं पि करोन्ते पलिघपरिवत्तिकं पि करोन्ते
 पलालपीठकं पि करोन्ते तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चन्ते सुनखेहि पि 25
 खादापेन्ते जीवन्तिं पि सूले उत्तासेन्ते असिना पि सीसं छिन्दन्ते ।
 तत्र, भिक्खवे, पण्डितस्स एवं होति — 'यथारूपानं खो पापकानं
 कम्मानं हेतु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा
 कारेन्ति ...पे०... न ते धम्मा मयि संविज्जन्ति, अहं च न तेसु

१. सनाय — नी०, रो० । २. स्या० पोत्यके नद्वि । ३. ॥ मज्जपमादट्टाना — नी०,
 स्या०, रो० । ४. यट्ठिता० — स्या० ।

धम्मसे सुखं सन्दिस्सामी' ति । इदं पि, भिक्खवे, पण्डितो दुतियं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

११. “पुन च परं, भिक्खवे, पण्डितं पीठसमारूहं वा मञ्चसमारूहं वा छमायं वा सेमानं, यानिस्स पुट्ठे कल्याणानि
 ५ कम्मानी कतानि कायेन सुचरितानि वाचाय सुचरितानि मनसा सुचरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति ...पे०... सेय्यथापि, भिक्खवे, महत्तं पव्वतकूटानं छाया सायन्हसमयं पथविया ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे, पण्डितं पीठसमारूहं वा मञ्चसमारूहं वा छमायं वा सेमानं यानिस्स
 १० पुट्ठे कल्याणानि कम्मानी कतानि कायेन सुचरितानि वाचाय सुचरितानि मनसा सुचरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति । तत्र, भिक्खवे, पण्डितस्स एवं होति — ‘अकत्तं वत मे पापं, अकत्तं लुद्धं, अकत्तं किच्चिसं; कत्तं कल्याणं, कत्तं कुसलं, कत्तं भीरुत्ताणं । यावता, भो, अकतपापानं
 १५ अकतलुद्धानं अकतकिच्चिसानं कतकल्याणानं कतकुसलानं कतभीरुत्ताणानं गतिं तं गतिं पेच्च गच्छामी’ ति । सो न सोचति, न किलमति, न परिदेवति, न उरस्ताळिं कन्दति, न सम्मोहं आपज्जति । इदं पि, भिक्खवे, पण्डितो ततियं दिट्ठेव धम्मसे सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

“स खो सो, भिक्खवे, पण्डितो कायेन सुचरितं चरित्वा
 २० वाचाय सुचरितं चरित्वा मनसा सुचरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा सगतिं सगं लोकं उपपज्जति । यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं इट्ठं एकन्तं कन्तं एकन्तं, मनापं’ ति, सगमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं इट्ठं एकन्तं कन्तं एकन्तं मनापं’ ति । यावच्चिदं, भिक्खवे, उपमा पि न सुकरा याव
 २५ सुखा सगा” ति ।

सेय्यथापि राजा चक्कवत्ती

१२. एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “सक्का पन, भन्ते, उपमं कातु” ति ? “सक्का भिक्खू” ति भगवा

अवोच । “सेय्यथापि, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती^१ सत्तहि रतनेहि
समन्नागतो चतूहि च इद्धीहि ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति ।
कतमेहि सत्तहि ? इध, भिक्खवे, रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स
तदहुपोसथे पन्नरसे^२ सीसंन्हातस्स^३ उपोसथिकस्स उपरिपासादवर-
गतस्स^४ दिव्वं चक्करतनं पातुभवति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं ५
सब्बाकारपरिपूरं । तं^५ दिस्वान रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स
एवं^६ होति” — ‘सुतं खो पन मेतं यस्स रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स
तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स
दिव्वं चक्करतनं पातुभवति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बा-
कारपरिपूरं । सो होति राजा चक्कवत्ती ति । अस्सं नु खो अहं राजा 10
चक्कवत्ती’ ति ?

“अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो^{*} वामेन
हत्थेन भिङ्गारं^७ गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन चक्करतनं अब्भुक्किरति —
‘पवत्ततु भवं चक्करतनं, अभिविजिनातु भवं चक्करतनं’ ति । अथ
खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पुरत्थिमं दिसं पवत्तति । अन्वदेव राजा 11
चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन, भिक्खवे,
पदेसे चक्करतनं पटिट्ठाति तत्थ^८ राजा चक्कवत्ती वासं उपेति
सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । ये खो पन, भिक्खवे, पुरत्थिमाय दिसाय
पटिराजानो ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु — ‘एहि
खो, महाराज ! स्वागतं ते’, महाराज ! सकं ते, महाराज ! अनुसांस, 20
महाराजा’ ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो,
अदिन्नं नादातब्बं, कामेसुमिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भासितब्बा,
मज्जं न पातब्बं, यथाभुत्तं^९ च भुज्जया’ ति । ये खो पन, भिक्खवे,
पुरत्थिमाय दिसाय पटिराजानो ते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता^{१०}
भवन्ति” । 23

१. भिक्खु — सी०, रो० । २. चक्कवत्ति — सी०, स्या० । ३. पन्नरसे — सी०, स्या० ।
४. सीसंन्हातस्स — सी०, रो० । ५. उत्तरि० — सी० । ६. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
७-७. एतदहोसि — स्या० । * सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु एत्थ ‘उट्ठायासना०’ इति अधिको
पाटो दिस्सति । ८. भिङ्गारं — स्या० । ९. तथ — सी०, रो०, स्या० । १०. सी०, स्या०, रो०
पोत्थकेसु नत्थि । ११. यथाभूतं — स्या० । १२. अनुयुत्ता — सी०, स्या०, रो० । १३. वहेगुं —
स्या० ।

१३. "अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पुरत्थिमं समुद्दं अज्झोगाहेत्वा^१ पच्चुत्तरित्वा दक्खिणं दिसं पवत्तति ... पे० ... दक्खिणं समुद्दं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा पच्छिमं दिसं पवत्तति ... पच्छिमं^२ समुद्दं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा उत्तरं दिसं पवत्तति । अन्वदेव
४ राजा चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन, भिक्खवे, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठाति तत्थ राजा चक्कवत्ती वासं उपेति सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय ।

"ये खो पन, भिक्खवे, उत्तराय दिसाय पटिराजानो ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु - 'एहि खो, महाराज !
१० स्वागतं ते, महाराज ! सकं ते, महाराज ! अनुसास, महाराज' ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह - 'पाणो न हन्तव्वो, अदिन्नं नादातव्वं, कामेसुमिच्छा न चरितव्वा, मुसा न भासितव्वा, मज्जं न पातव्वं; यथाभुत्तं च भुज्जथा' ति । ये खो पन, भिक्खवे, उत्तराय दिसाय पटिराजानो ते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता भवन्ति ।

१५ "अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं समुद्दपरियन्तं पर्यवि अभिविजिनित्वा तमेव^३ राजधानिं पच्चागन्त्वा रज्जो चक्कवत्तिस्स अन्तेपुरद्वारे अक्खाहतं मज्जे तिट्ठति रज्जो चक्कवत्तिस्स अन्तेपुरद्वारं उपसोभयमानं । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं चक्करतनं पातुभवति ।

२० १४. "पुन च परं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स हत्थिरतनं पातुभवति - सव्वसेतो सत्तप्पतिट्ठो इद्धिमा वेहासङ्गमो उपोसयो नाम नागराजा । तं दिस्वान रज्जो चक्कवत्तिस्स चित्तं पसीदति - 'भद्दकं वत, भो, हत्थियानं, सचे दमयं उपेय्या' ति । अथ खो तं, भिक्खवे, हत्थिरतनं सेय्यथापि नाम भद्दो^४ हत्थाजानीयो दीघरत्तं
२५ सुपरिदन्तो एवमेव दमयं उपेति । भूतपुव्वं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव हत्थिरतनं वीमंसमानो पुव्वण्हसमयं अभिरुहित्वा समुद्दपरियन्तं पर्यवि अनुसंयायित्वा^५ तमेव राजधानिं पच्चागन्त्वा पातरासमकासि । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं हत्थिरतनं पातुभवति ।

१ अज्झोगाहेत्वा - सी०, स्या०, रो० । २. पच्छिमं दिशं - स्या० । ३. तमेनं - स्या० । ४. नद्दो - सी० । ५. अनुपरियायित्वा - स्या० ।

“पुन च परं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स अस्सरतनं पातुभवति — सव्वसेतो काळसीसो^१ मुञ्जकेसो इद्धिमा वेहासङ्गमो वलाहको नाम अस्सराराजा । तं दिस्वान रज्जो चक्कवत्तिस्स चित्तं पसीदति — ‘भट्ठकं वत, भो, अस्सयानं, सचे दमथं उपेय्या’ ति । अथ खो तं, भिक्खवे, अस्सरतनं सेय्यथापि नाम भट्ठो अस्साजानीयो^२ ४ दीघरत्तं सुपरिदन्तो एवमेव दमथं उपेति । भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव अस्सरतनं वीमंसमानो पुव्वण्हसमयं अभिरुहित्वा समुदपरियन्तं पथविं अनुसंयायित्वा तमेव राजधानिं पच्चागन्त्वा पातरासमकासि । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं अस्सरतनं पातुभवति ।

10

“पुन च परं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स मणिरतनं पातुभवति । सो होति मणि वेळुरियो सुभो जातिमा^३ अट्ठसो सुपरि-कम्मकतो । तस्स खो पन, भिक्खवे, मणिरतनस्स आभा समन्ता योजनं फुटा होति । भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव मणिरतनं वीमंसमानो चतुरङ्गिणि^४ सेनं सन्नय्हित्वा मणिं धज्जगं^५ 15 आरोपेत्वा रत्तन्धकारतिमिसाय^६ पायासि । ये खो पन, भिक्खवे, समन्ता गामा अहेसुं ते तेनोभासेन^७ कम्मन्ते पयोजेसुं ‘दिवा’ ति मञ्जमाना । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं मणिरतनं पातुभवति ।

“पुन च परं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स इत्थिरतनं 20 पातुभवति । सा अभिरूपा दस्सनीया पासादिका परमाय वण्ण-पोक्खरताय समभागता नातिदीघा नातिरस्सा नातिकिसा नातिथूला नातिकाळिका^८ नाच्चोदाता, अतिक्कन्ता मानुसं वण्णं, अप्पत्ता दिव्वं वण्णं । तस्स खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनस्स एवरूपो काय-सम्पस्सो होति सेय्यथापि नाम तूलपिचुनो वा कप्पासपिचुनो वा । 25 तस्स खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनस्स सीते उण्हानि गत्तानि होन्ति, उण्हे सीतानि गत्तानि होन्ति । तस्स खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनस्स कायतो चन्दनगन्धो वायति, मुखतो उप्पलगन्धो वायति । तं खो

B. 176

१. काळसीसो — स्या०, रो०, सी० । २. जोतिमा — स्या० । ३. षट्ठिमिसायं — सी० ।

४. मणिनोभासेन — सी० । ५. नातिकाळि — सी०, रो० ।

पन, भिक्खवे, इत्थिरतनं रञ्जो^१ चक्कवत्तिस्स पुव्वुद्वायिनी होति पच्छानिपातिनी किंकारपटिस्साविनी मनापचारिनी पियवादिनी। तं खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनं राजानं चक्कवत्तिं मनसा पि नो अतिचरति, कुतो पन कायेन? रञ्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स
 ५ एवरूपं इत्थिरतनं पातुभवति।

“पुन च परं, भिक्खवे, रञ्जो चक्कवत्तिस्स गहपतिरतनं पातुभवति। तस्स कम्मविपाकजं दिव्वचक्खु पातुभवति, येन निधिं पस्सति सस्सामिकं पि अस्सामिकं पि। सो राजानं चक्कवत्तिं उप-
 १० सङ्कमित्वा एवमाह — ‘अप्पोस्सुक्को त्वं, देव, होहि। अहं ते घनेन धनकरणीयं करिस्सामी’ ति। भूतपुव्वं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव गहपतिरतनं वीमंसमानो नावं अभिरुहित्वा मज्झे गङ्गाय नदिया सोतं ओगाहित्वा^२ गहपतिरतनं एतदवोच — ‘अत्यो मे, गहपति, हिरञ्जसुवण्णेना’ ति।

‘तेन हि, महाराज, एकं तीरं नावा उपेतू’ ति।
 १५ ‘इधेव मे, गहपति, अत्यो हिरञ्जसुवण्णेना’ ति।

“अथ खो तं, भिक्खवे, गहपतिरतनं उभोहि हृत्येहि उदके ओमसित्वा पूरं हिरञ्जसुवण्णस्स कुम्भं उद्धरित्वा राजानं चक्कवत्तिं
 ‘एतदवोच’ — ‘अलमेत्तावता, महाराज! कतमेत्तावता, महाराज! पूजितमेत्तावता, महाराज’ ति। राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘अल-
 २० मेत्तावता, गहपति! कतमेत्तावता, गहपति! पूजितमेत्तावता, गहपती’ ति। रञ्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं गहपतिरतनं पातुभवति।

“पुन च परं, भिक्खवे, रञ्जो चक्कवत्तिस्स परिणायकरतनं^३ पातुभवति — पण्डितो व्यत्तो^४ मेघावी पटिवलो राजानं चक्कवत्तिं उपयापेतव्वं^५ उपयापेतुं अपयापेतव्वं अपयापेतुं ठपेतव्वं ठपेतुं। सो
 २५ राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाह — ‘अप्पोस्सुक्को त्वं, देव, होहि। अहमनुसासिस्सामी’ ति। रञ्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं परिणायकरतनं पातुभवति। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमेहि सत्तहि रतनेहि समन्नागतो होति।

१. स्या० पौत्थके नत्थि। २. ओगहेत्वा — सी०, रो०। ३. एवमाह — सी०, स्या०, रो०। ४. पत्तियायकरतनं — स्या०, यी०। ५. व्यत्तो — रो०। ६-६. उपट्टपेतव्वं उपट्टापेतुं — सी०, स्या०; ० उपट्टपेतुं — रो०।

१५. “कतमाहि’ चतूहि इद्धीहि? इध, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती अभिरूपो होति दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खर-
ताय समन्नागतो अतिविय अञ्जेहि मनुस्सेहि। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमाय पठमाय इद्धिया समन्नागतो होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती दीघायुको होति ।
चिरद्वितिको अतिविय अञ्जेहि मनुस्सेहि। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती
इमाय दुतियाय इद्धिया समन्नागतो होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती अप्पावाधो होति
अप्पात्तद्धो समवेपाकिनिया गहणिया समन्नागतो नात्तिसीताय नाच्चु-
ण्हाय अतिविय अञ्जेहि मनुस्सेहि। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती 10
इमाय ततियाय इद्धिया समन्नागतो होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती ब्राह्मणगहपतिकानं
पियो होति मनापो। सेय्यथापि, भिक्खवे, पिता पुत्तानं पियो होति
मनापो, एवमेव खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती ब्राह्मणगहपतिकानं
पियो होति मनापो। रञ्जो पि, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स ब्राह्मण- 15
गहपतिका पिया होन्ति मनापा। सेय्यथापि, भिक्खवे, पितु पुत्ता
पिया होन्ति मनापा, एवमेव खो, भिक्खवे, रञ्जो पि चक्कवत्तिस्स
ब्राह्मणगहपतिका पिया होन्ति मनापा।

“भूतपुव्वं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती चतुरङ्गिनिया सेनाय
उय्यानभूमि निय्यासि। अथ खो, भिक्खवे, ब्राह्मणगहपतिका राजानं 20
चक्कवत्ति उपसङ्कमित्वा एवमाहुंसु—‘अतरमानो, देव, याहि यथा
तं मयं चिरतरं पस्सेय्यामा’ ति। राजा पि, भिक्खवे, चक्कवत्ती
सारथि आमन्तेसि—‘अतरमानो, सारथि, पेसेहि यथा मं ब्राह्मण-
गहपतिका’ चिरतरं पस्सेय्यु” ति। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमाय
चतुत्थाय इद्धिया समन्नागतो होति। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती 25
इमाहि चतूहि इद्धीहि समन्नागतो होति।

“तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु खो राजा चक्कवत्ती
इमेहि सत्तहि रतनेहि समन्नागतो इमाहि चतूहि च इद्धीहि ततो-
निदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदियेथा” ति?

“एकमेकेन’ पि’, भन्ते, रतनेन समन्नागतो राजा चक्कवत्ती ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदियेय, को पन वादो सत्तहि रत-
नेहि चतूहि च इदीही” ति ?

१६. अथ खो भगवा परित्तं पाणिमत्तं पासाणं गहेत्वा
५ भिक्खू आमन्तेसि — “तं किं मञ्जय, भिक्खवे, कतमो नु खो महन्ततरो
— यो चायं मया परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो यो च हिमवा
पव्वतराजा” ति ?

“अप्पमत्तको अयं, भन्ते, भगवता परित्तो पाणिमत्तो पासाणो
गहितो; हिमवन्तं पव्वतराजानं उपनिघाय सद्धं पि न उपेति; कल-
१० भागं पि न उपेति; उपनिघं पि न उपेती” ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यं राजा चक्कवत्ती सत्तहि रतनेहि
समन्नागतो चतूहि च इदीहि ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति
तं दिव्वस्स सुखस्स उपनिघाय सद्धं पि न उपेति; कलभाणं पि न
उपेति; उपनिघं पि न उपेति ।

१६ “स खो सो, भिक्खवे, पण्डितो सवे कदाचि करहचि दीधस्स
अद्धनो अच्चयेन मनुस्सत्तं आगच्छति, यानि तानि उच्चाकुलानि —
खत्तिमहासालकुलं वा ब्राह्मणमहासालकुलं वा गहपतिमहासालकुलं
वा तथारूपे कुले पच्चाजायति अद्धे महद्धने महाभोगे पहतजातरूप-
१६ २० रजते पहूपवित्तूपकरणे पहतधनधञ्जे । सो च होति अभिरूपो दस्स-
नीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो, लाभो अन्नस्स
पानस्स वत्थस्स यानस्स भालागन्धविलेपनस्स सेय्यावसथपदीपेय्यस्स ।
सो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं
१७ २० चरति । सो कायेन सुचरितं चरित्वा, वाचाय सुचरितं चरित्वा, मनसा
सुचरितं चरित्वा, कायस्स भेदा परं भरणा सुगतिं सगं लोकं
२५ उपपज्जति । सेय्यथापि, भिक्खवे, अक्खधुत्तो पठमेनेव कटग्गहेन महत्तं
भोगक्खन्वं अधिगच्छेय्य; अप्पमत्तको सो, भिक्खवे, कटग्गहो यं सो
अक्खधुत्तो पठमेनेव कटग्गहेन महत्तं भोगक्खन्वं अधिगच्छेय्य । अथ
खो अयमेव ततो महन्ततरो कटग्गहो यं सो पण्डितो कायेन सुचरितं

चरित्वा, वाचाय सुचरितं चरित्वा, मनसा सुचरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । अयं, भिक्खवे, केवला परिपूरा पण्डितभूमी” ति ।

१७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

८

३०. देवदूतसुतं

§ १. पञ्च देवदूता

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि-
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति तं भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं ।
भगवा एतदवोच-

“सेय्यथापि, भिक्खवे, द्वे अगारा सद्दारा, तत्थ चक्खुमा
पुरिसो मज्झे ठितो पस्सेय्य मनुस्से गेहं पविसन्ते पि निक्खमन्ते पि
अनुचङ्कमन्ते’ पि अनुविचरन्ते पि; एवमेव खो अहं, भिक्खवे,
दिव्वेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने
उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुव्वण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे
१० सत्ते पजानामि’-‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता
वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुप-
वादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा
परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता
कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन
७९ १५ समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमा-
दाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपन्ना’ । इमे वत
भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता
मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका
मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं
२० उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता
वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उप-
वादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा
परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता काय-

१ अनुसञ्चरन्ते-सी०, स्या०, रो० । २. पस्सामि-रो० । ३ उपपन्ना-सी०,
स्या० ।

दुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन
समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिद्विका मिच्छादिद्विकम्म-
समादाना; ते कायस्स भेदा परं भरणं अपायं दुर्गतिं विनिपातं'
निरयं उपपन्ना' ति ।

२. "तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला नानाबाहासु गहेत्वा यमस्स 5
रज्जो दस्सेन्ति - 'अयं, देव, पुरिसो अमत्तेय्यो' अपेत्तेय्यो' असा-
मज्जो' अब्राह्मज्जो', न कुले जेट्ठापचायी' । इमस्स देवो दण्डं पणेत्तू"
ति । तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पठमं देवदूतं समनुयुज्जति समनु-
गाहति' समनुभासति - 'अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु पठमं
देवदूतं पातुभूतं' ति ? सो एवमाह - 'नाद्दसं, भन्ते' ति । 10

"तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - 'अम्भो पुरिस, न
त्वं अद्दस मनुस्सेसु दहरं कुमारं मन्दं उत्तानसेय्यकं सके मुत्तकरीसे
पलिपन्नं सेमानं' ति ? सो एवमाह - 'अद्दसं, भन्ते' ति ।

"तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - 'अम्भो पुरिस, तस्स
ते विज्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि - अहं पि खोम्हि जाति- 15
धम्मो, जातिं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय
मनसा' ति ? सो एवमाह - 'नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते' ति ।

"तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - 'अम्भो पुरिस, पमाद-
वताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो
पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं 20
नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिआ कतं
न मित्तामज्जेहि कतं न आतिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं
न देवताहि कतं, तथावेतं पापकम्मं कतं, त्वज्जेवेतस्स विपाकं पटि-
संवेदिस्ससी' ति ।

३. "तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पठमं देवदूतं समनु- 25
युज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा दुतियं देवदूतं समनुयुज्जति
समनुगाहति समनुभासति - 'अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु
दुतियं देवदूतं पातुभूतं' ति ? सो एवमाह - 'नाद्दसं, भन्ते' ति ।

१. सी० पोत्यके नत्थि । २. अमेत्तेय्यो - रो०, स्या० । ३. स्या०, रो० पोत्यकेषु नत्थि ।

४. सी० पोत्यके नत्थि । ५. अब्राह्मज्जो - रो० । ६. जेट्ठापचायी - रो० । ७. पनेत्तुं - सी० ।

८. समनुगाहति - स्या० ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थि वा पुरिसं वा* जिण्णं गोपानसिवद्धं भोगं दण्डपरायनं पवेधमानं गच्छन्तं आतुरं गतयोच्चनं खण्डदन्तं पलित-
केसं विलूनं खलितसिरं^१ वलिनं^२ तिलकाहतगतं^३ ति ? सो एवमाह—
४ ‘अद्दसं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि—अहं पि खोम्हि जरा-
घम्मो, जरं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा’
ति ? सो एवमाह—‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’ ति ।

१० “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो, पुरिस, पमादवताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं’ । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव भातरा कत्तं न पित्तरा कत्तं न भातरा कत्तं न भगिनिया कत्तं न मित्तामच्चेहि कत्तं न आतिसालोहितेहि कत्तं न समणब्राह्मणेहि
१५ कत्तं न देवताहि कत्तं, तथावेत पापकम्मं कत्तं, त्वञ्जेवेतस्स विपाक पटिसवेदिस्ससी’ ति ।

४. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा दुतियं देवदूतं समनुयुञ्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा ततियं देवदूतं समनुयुञ्जति समनु-
गाहति समनुभासति—‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु ततियं
२० देवदूतं पातुभूतं’ ति ? सो एवमाह—‘नाद्दसं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थि वा पुरिसं वा आवाधिकं दुक्खितं बाह्मगिलान सके भुत्तकरीसे पलिपन्नं सेमानं अञ्जेहि बुट्ठापियमानं अञ्जेहि संवे-
सियमानं’ ति ? सो एवमाह—‘अद्दसं, भन्ते’ ति ।

२५ “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि—अहं पि खोम्हि व्याधिघम्मो’, व्याधि अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन

* ‘अशीनिक (अशीनिक वा नुनिक वा—स्या०) वा नावुतिक वा वस्ससनिक् वा प्रातिपा’ इति अधिकोपाधो सी०, स्या०, रो० पोत्यवेसु एत्य दिस्मति । १. खलित सिरं—नी० । २ वलीन—स्या०, रो०, वञ्जित—सी० । ३ पामत्त—रो० । ४. स्या० पोत्यवे नत्थि । ५ व्यापिपम्मो—शी० ।

वाचाय मनसा' ति ? सो एवमाह - 'नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते' ति ।

"तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - 'अम्भो पुरिस, पमाद-
वताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो
पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं 5
नेव मातरा कत्तं न पितरा कत्तं न भातरा कत्तं न भगिनिथा कत्तं
न मित्तामच्चेहि कत्तं न आतिसालोहितेहि कत्तं न समणब्राह्मणेहि
कत्तं न देवताहि कत्तं, तथावेतं पापकम्मं कत्तं, त्वञ्जेवेतस्स विपाकं
पटिसंवेदिस्ससी' ति ।

५. "तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा ततियं देवदूतं समनु- 10
युञ्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा चतुत्थं देवदूतं समनुयुञ्जति
समनुगाहति समनुभासति - 'अम्भो पुरिस, न त्वं अहस मनुस्सेसु
चतुत्थं देवदूतं पातुभूतं' ति ? सो एवमाह - 'नाहसं, भन्ते' ति ।

"तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - 'अम्भो पुरिस, न त्वं
अहस मनुस्सेसु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा 15
कारेन्ते - कसाहि पि ताळेन्ते वेत्तेहि पि ताळेन्ते अद्धदण्डकेहि' पि
ताळेन्ते हत्थं पि छिन्दन्ते पादं पि छिन्दन्ते हत्थपादं पि छिन्दन्ते कण्णं
पि छिन्दन्ते नासं पि छिन्दन्ते कण्णनासं पि छिन्दन्ते बिलङ्गथालिकं
पि करोन्ते सङ्खमुण्डिकं पि करोन्ते राहुमुखं पि करोन्ते जोतिमालिकं
पि करोन्ते हत्थपज्जोतिकं पि करोन्ते एरकवत्तिकं पि करोन्ते चीरक- 20
वासिकं पि करोन्ते एणेत्यकं पि करोन्ते वल्लिसमंसिकं पि करोन्ते
कहापणिकं पि करोन्ते खारापतच्छिकं पि करोन्ते पल्लिपपरिवत्तिकं
पि करोन्ते पलालपीठकं पि करोन्ते तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चन्ते
सुनखेहि पि खादापेन्ते जीवन्तं पि सूले उत्तासेन्ते असिना पि सीसं
छिन्दन्ते' ति ? सो एवमाह - 'अहसं, भन्ते' ति । 25

"तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - 'अम्भो पुरिस, तस्स
ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न' एतदहोसि - ये किर, भो, पापकानि
कम्मानि करोन्ति ते दिट्ठेय धम्मे एवरूपा विविधा कम्मकारणा

करीयन्ति, किमङ्गं' पन परत्थ ! हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा' ति ? सो एवमाह - 'नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते' ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - ‘अम्भो पुरिस, पमाद-
 5 वताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कत्तं न पितरा कत्तं न भातरा कत्तं न भगिनिया कत्तं न मित्तामच्चेहि कत्तं न आतिसालोहितेहि कत्तं न समणब्राह्मणेहि कत्तं न देवताहि कत्तं, तयावेतं पापकम्मं कत्तं, त्वञ्जेवेतस्स विपाकं पटि-
 10 संवेदिस्ससी’ ति ।

६. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा चतुत्थं देवदूतं समनु-
 युञ्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा पञ्चमं देवदूतं समनुयुञ्जति समनुगाहति समनुभासति - ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु पञ्चमं देवदूतं पातुभूतं’ ति ? सो एवमाह - ‘नाद्दसं, भन्ते’ ति ।

11 “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थि वा पुरिसं वा एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं’ ति ? सो एवमाह - ‘अद्दसं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - ‘अम्भो पुरिस, तस्स
 20 ते विञ्चुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि - अहं पि खोम्हि मरण-
 घम्मो, मरणं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा’ ति ? सो एवमाह - ‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - ‘अम्भो पुरिस, पमाद-
 वताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो
 25 पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कत्तं न पितरा कत्तं न भातरा कत्तं न भगिनिया कत्तं न मित्तामच्चेहि कत्तं न आतिसालोहितेहि कत्तं न समणब्राह्मणेहि कत्तं न देवताहि कत्तं, तयावेतं पापकम्मं कत्तं, त्वञ्जेवेतस्स विपाकं पटि-
 संवेदिस्ससी’ ति ।

§ २. पञ्चविधबन्धनं नाम कम्मकारणं

७. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पञ्चमं देवदूतं समनु-
युञ्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा तुण्ही होति । तमेनं, भिक्खवे,
निरयपाला पञ्चविधबन्धनं नाम कम्मकारणं^१ करोन्ति – तत्तं अयो-
खिलं^२ हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुतिये हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयो-
खिलं पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुतिये पादे गमेन्ति, तत्तं अयो-
खिलं मज्जेउरस्मिं गमेन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा^३ खरा^४ कटुका
वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्ती-
होति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला संवेसेत्वा^५ कुठारीहि तच्छन्ति
... पे० ... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा वासीहि
तच्छन्ति ... पे० ... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला रथे योजेत्वा आदिताय^६
पथविया^७ सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय^८ सारेन्ति पि, पच्चासारेन्ति
पि ... पे० ... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला महत्तं अङ्गारपब्बतं आदित्तं
सम्पज्जलितं सजोतिभूतं आरोपेन्ति पि ओरोपेन्ति पि ... पे० ... तमेनं,
भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा तत्ताय लोहकुम्भिया
पक्खिपन्ति आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय । सो तत्थ
फेणुद्देहकं पच्चति । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चमानो सकिं पि उद्धं
गच्छति, सकिं पि अवो गच्छति, सकिं पि तिरियं गच्छति । सो तत्थ
दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति
याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला
महानिरये पक्खिपन्ति । सो खो पन, भिक्खवे, महानिरयो –

चतुक्कण्णो चतुद्वारो, विभत्तो भागसो मितो ।

अयोपाकारपरियन्तो, अयसा पटिकुज्जितो^९ ॥

तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसायुता ।

समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिट्ठति सच्चदा ॥

८. “तस्स खो पन, भिक्खवे, महानिरयस्स पुरित्थमाय
भित्तिया अच्चि उट्ठित्वा पच्छिमाय भित्तिया पटिह्वज्जति, पच्छि-

१. कम्मकारणं – स्या० । २. अयोखिलं – सी०, स्या०, रो० । ३. तिब्बा – सी०, स्या०,
रो० । ४. स्या०, सी०, रो० पोत्थेनेनु नत्थि । ५. संवेसेत्वा – स्या०, रो० । ६. तत्ताय
भूमिया आदिताय – स्या० । ७. स्या० पोत्थेने नत्थि । ८. सज्जोतिभूताय – स्या०, रो० ।
९. पटिकुज्जितो – सी० ।

माय भित्तिया अच्चि उट्ठहित्वा पुरत्थिमाय भित्तिया पटिहञ्जति,
 उत्तराय भित्तिया अच्चि उट्ठहित्वा दक्खिणाय भित्तिया पटिहञ्जति,
 दक्खिणाय भित्तिया अच्चि उट्ठहित्वा उत्तराय भित्तिया पटिहञ्जति,
 हेट्ठा अच्चि उट्ठहित्वा उपरि पटिहञ्जति, उपरितो अच्चि उट्ठहित्वा
 ५ हेट्ठा पटिहञ्जति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति,
 न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति ।

“होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स
 अट्ठुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पुरत्थिमं द्वारं अपापुरीयति^१ ।
 सो तत्थ सीधेन जवेन धावति । तस्स सीधेन जवेन धावतो छविं पि
 १० ङ्हति, चम्मं पि ङ्हति, मंसं पि ङ्हति, न्हारं पि ङ्हति, अट्ठीनि
 पि सम्पघूपायन्ति^२, उच्चतं तादिसमेव होति । यतो च खो सो,
 भिक्खवे, बहुसम्पत्तो होति, अयं तं द्वारं पिवीयति^३ । सो तत्थ
 दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति
 याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति ।

१५ “होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स
 अट्ठुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पच्छिमं द्वारं अपापुरीयति ...पे०...
 उत्तरं द्वारं अपापुरीयति...पे०...दक्खिणं द्वारं अपापुरीयति । सो तत्थ
 सीधेन जवेन धावति । तस्स सीधेन जवेन धावतो छविं पि ङ्हति,
 चम्मं पि ङ्हति, मंसं पि ङ्हति, न्हारं पि ङ्हति, अट्ठीनि पि
 २० सम्पघूपायन्ति, उच्चतं तादिसमेव होति । यतो च खो सो, भिक्खवे,
 बहुसम्पत्तो होति, अयं तं द्वारं पिवीयति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा
 खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं
 पापकम्मं व्यन्तीहोति ।

२५ “होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स
 २५ अट्ठुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पुरत्थिमं द्वारं अपापुरीयति ।
 सो तत्थ सीधेन जवेन धावति । तस्स सीधेन जवेन धावतो छविं पि
 ङ्हति, चम्मं पि ङ्हति, मंसं पि ङ्हति, न्हारं पि ङ्हति, अट्ठीनि
 पि सम्पघूपायन्ति, उच्चतं तादिसमेव होति । सो तेन द्वारेन निक्ख-
 मति ।

१. अपापुरीयति - मी० । २. सम्पघूपायन्ति - म्या०, रो० । ३. पिवीयति - मी०,
 म्या०, रो० ।

९. “तस्स खो पन, भिक्खवे, महानिरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तो गूथनिरयो। सो तत्थ पतति। तस्मिं खो पन, भिक्खवे, गूथनिरये सूचिमुखा पाणा छविं छिन्दन्ति, छविं छेत्वा चम्मं छिन्दन्ति, चम्मं छेत्वा मंसं छिन्दन्ति, मंसं छेत्वा न्हारं छिन्दन्ति, न्हारं छेत्वा अट्ठिं छिन्दन्ति, अट्ठिं छेत्वा अट्ठिमिञ्जं खादन्ति। सो 5 तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, गूथनिरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तो कुक्कुलनिरयो। सो तत्थ पतति। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं 10 पापकम्मं व्यन्तीहोति।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, कुक्कुलनिरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तं सिम्बलिवनं^१ उद्धं^२ योजनमुगगतं^३ सोळसङ्गुलकण्टकं^४ आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं। तं तत्थ आरोपेन्ति पि ओरोपेन्ति पि। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न 15 च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, सिम्बलिवनस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तं असिपत्तवनं। सो तत्थ पविसति। तस्स वातेरितानि पत्तानि पतितानि^५ हत्थं पि छिन्दन्ति, पादं पि छिन्दन्ति, हत्थपादं पि छिन्दन्ति, कण्ठं पि छिन्दन्ति, नासं पि छिन्दन्ति, कण्ठनासं पि 20 छिन्दन्ति। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, असिपत्तवनस्स समनन्तरा सहितमेव महती खारोदका^६ नदी। सो तत्थ पतति। सो तत्थ अनुसोतं पि वुहति, पटिसोतं पि वुहति, अनुसोतपटिसोतं पि वुहति। सो 25 तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति।

१. सिम्बलीवनं—सी०। २. उच्चं—स्या०। ३. योजनसमुगगतं—स्या०, सी०।

४. सोळसङ्गुलिकण्टक—स्या०, रो०। ५. सी०, स्या०, रो० पोत्यवेमु नत्थि। ६. खारोदिता—सी०।

१०. "तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला वलिसेन' उद्धरित्वा थले पतिट्ठापेत्वा एवमाहंसु - 'अम्भो पुरिस, किं इच्छसी' ति ? सो एवमाह - 'जिघच्छितोस्मि, भन्ते' ति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला तत्तेन अयोसङ्कुना मुखं विवरित्वा आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोति-
 ५ भूतेन तत्तं लोहगुळं मुखे पक्खपन्ति आदित्तं सम्पज्जलितं सजोति-भूतं । सो तस्स ओट्ठं पि दहति^१, मुखं पि दहति, कण्ठं पि दहति, उरं^२ पि दहति, अन्तं पि अन्तगुणं पि आदाय अधोभागा निक्खमति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला
 १० एवमाहंसु - 'अम्भो पुरिस, किं इच्छसी' ति ? सो एवमाह - 'पिपासितोस्मि, भन्ते' ति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला तत्तेन अयोसङ्कुना मुखं विवरित्वा आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन तत्तं सम्बलोहं मुखे आसिञ्चन्ति आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं । तं तस्स ओट्ठं पि दहति, मुखं पि दहति, कण्ठं पि दहति, उरं पि दहति, अन्तं पि
 १५ अन्तगुणं पि आदाय अधोभागा निक्खमति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति, याव न तं पाप-कम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला पुन महानिरये पक्खपन्ति ।

- "भूतपुव्वं, भिक्खवे, यमस्स रज्जो एतदहोसि - 'ये किर, भो,
 २० लोके पापकानि अकुसलानि कम्मनि करोन्ति ते एवरूपा विविधा कम्मकारणा करीयन्ति । अहो वताह मनुस्सत्तं लभेय्यं । तयागतो च लोके उप्पज्जेय्य अरहं सम्मासम्बुद्धो । तं चाहं भगवन्तं पयिरूपा-सेय्यं । सो च मे भगवा धम्मं देसेय्य । तस्स चाहं भगवतो धम्मं आजानेय्यं' ति । तं यो पनाहं, भिक्खवे, नाञ्जस्स समणस्स वा
 २५ ब्राह्मणस्स वा सुत्वा वदामि, अपि च यदेव सामं वातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेवाहं वदामी" ति ।

११. इदमवोच भगवा । इद वत्वान सुगतो अथापरं एतद-वोच सत्था -

१. वट्ठेन - स्था०, रो० । २. दहति - गी०, स्था०, रो० । ३. उदर - गी०, स्था० ।

“चोदिता देवदूतेहि, ये पमज्जन्ति माणवा ।
ते दीघरत्तं सोचन्ति, हीनकायूपमा नरा ॥

“ये च खो देवदूतेहि, सन्तो सप्पुरिसा इध ।
चोदिता नप्पमज्जन्ति, अरियधम्मे कुदाचनं ॥

“उपादाने भयं दिस्वा, जातिमरणसम्भवे ।
अनुपादा विमुच्चन्ति, जातिमरणसङ्ख्ये ॥

5

“ते खेमप्पत्ता^१ सुखिनो, दिट्ठधम्माभिनिव्वुता ।
सब्बवेरभयातीता, सब्बदुक्खं उपच्चगुं” ति ॥

सुज्जतवग्गो निट्ठितो तत्तियो ।

तत्सुद्धानं

द्विधा व सुज्जता होति, अब्भुतधम्मबाकुलं ।
अचिरवतभूमिजनामो, अनुदुपक्विकलेसं ।
वालपण्डितो देवदूतं च ते दसा ति ॥

10

—२०:—

३१. भद्देकरत्तसुत्तं

§ १. भद्देकरत्तस्स उद्देसो

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच — “भद्देकरत्तस्स वो, भिक्खवे, उद्देसं च विभङ्गं च देसिस्सामि”। तं सुणाय, साधुकं मनसि करोय; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं॥

१० “पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति।
असंहीरं असट्कुप्पं, तं विद्वां मनुब्रूहये॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जञ्जा मरणं सुवे।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना॥

१५ “एवंविहारि आतापि, अहोरत्तमतन्दितं।
तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनि॥

§ २. भद्देकरत्तस्स विभङ्गो

२. “कयं च, भिक्खवे, अतीतं अन्वागमेति? ‘एवंरूपो’ अहोसि अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, ‘एवंवेदनो अहोसि अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, ‘एवंसञ्चारो अहोसि अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, ‘एवंसङ्खारो अहोसि अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, ‘एवंविज्जाणो अहोसि अतीत-

मद्धानं' ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति—एवं खो, भिक्खवे, अतीतं
अन्वागमेति ।

“कथं च, भिक्खवे, अतीतं नान्वागमेति ? ‘एवंरूपो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंवेदनो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंसञ्जो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंसङ्खारो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंविञ्जाणो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति—एवं खो, भिक्खवे,
अतीतं नान्वागमेति ।

B.

३. “कथं च, भिक्खवे, अनागतं पटिकङ्कति ? ‘एवंरूपो सियं
अनागतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंवेदनो सियं ... पे० ...
एवंसञ्जो सियं ... एवंसङ्खारो सियं ... एवंविञ्जाणो सियं अनागतमद्धानं
ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति—एवं खो, भिक्खवे, अनागतं पटिकङ्कति ।

“कथं च, भिक्खवे, अनागतं नप्पटिकङ्कति ? ‘एवंरूपो सियं
अनागतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंवेदनो सियं ...
एवंसञ्जो सियं ... एवंसङ्खारो सियं ... एवंविञ्जाणो सियं अनागत-
मद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति—एवं खो, भिक्खवे, अनागतं
नप्पटिकङ्कति ।

४. “कथं च, भिक्खवे, पञ्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहिरति ? इध,
भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स
अकोविदो अरियधम्मो अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिस-
धम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मो अविनीतो रूपं अत्ततो समनुप्पसति,
रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं
...पे०... सञ्जं ... सङ्खारे ... विञ्जाणं अत्ततो समनुप्पसति, विञ्जाण-
वन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विञ्जाणं, विञ्जाणस्मिं वा अत्तानं—
एवं खो, भिक्खवे, पञ्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहिरति ।

R. 100

“कथं च, भिक्खवे, पञ्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहिरति ? इध,
भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स
कोविदो अरियधम्मो सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
कोविदो सप्पुरिसधम्मो सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुप्पसति, न

20

रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मि वा अत्तानं; न वेदनं ... न सञ्जं ... न सङ्खारे ... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मि वा अत्तानं—एवं खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहोरति ।

5 “अतीतं नान्वागमेय्यं, नप्पटिकल्ले अनागतं ।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहीरं असङ्कुप्पं, तं विट्ठा मनुब्रूहये ॥

10 “अज्जेव किच्चमात्तप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवंविहारि आतापि, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी ति ॥

“‘भद्देकरत्तस्स वो, भिक्खवे, उद्देसं च विभङ्गं च देसे-
स्सामी’ ति—इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं” ति ।

15 ५. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

३२. आनन्दभदेकरत्तसुत्तं

§ १. भगवता अनुज्जातो आनन्दो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो उपट्टानसालायं भिक्खूनं^१ धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च भासति ।

R. 190

अथ खो भगवा सायन्हसमयं^२ पटिसल्लानां^३ वुट्ठितो येनु- ५
पट्टानसाला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि ।
निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “को नु खो, भिक्खवे, उप-
ट्टानसालायं भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि^४
सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासी” ति ?

“आयस्मा, भन्ते, आनन्दो उपट्टानसालायं भिक्खूनं धम्मिया 10
कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स
उद्देसं च विभङ्गं च अभासी” ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “यथा कथं
अन त्वं, आनन्द, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि
समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासी” ति ? 15 B. 229

§ २. आनन्देन व्याकृतं भदेकरत्तं

२. “एवं खो अहं, भन्ते, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि
समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च
अभासि —

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

20

१. भिक्खू — रया०, रो० । २. सायन्हसमयं — गी०, त्या०, रो० । ३. पटिसल्लाना
— गी० ।

‘पञ्चुष्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
 असंहीरं असङ्कुपं, तं विद्वां मनुब्रूहये ॥
 ‘अज्जेव किञ्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
 न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
 5 ‘एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
 तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनि ॥

३. ‘कथं च, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ? एवरूपो अहोसि
 अतीतमद्धानं ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, एवंवेदनो अहोसि अतीत-
 मद्धानं ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, एवंसञ्जो अहोसि अतीतमद्धानं ति
 10 तत्थ नन्दि समन्वानेति, एवंसङ्खारो अहोसि अतीतमद्धानं ति तत्थ
 नन्दि समन्वानेति, एवंविज्जाणो अहोसि अतीतमद्धानं ति तत्थ नन्दि
 समन्वानेति—एवं खो, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ।

‘कथं च, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ? एवरूपो अहोसि
 अतीतमद्धानं ति तत्थ नन्दि न समन्वानेति, एवंवेदनो अहोसि अतीत-
 15 मद्धानं ति तत्थ नन्दि न समन्वानेति, एवंसञ्जो अहोसि अतीतमद्धानं
 ति तत्थ नन्दि न समन्वानेति, एवंसङ्खारो अहोसि अतीतमद्धानं
 ति तत्थ नन्दि न समन्वानेति, एवंविज्जाणो अहोसि अतीतमद्धानं
 ति तत्थ नन्दि न समन्वानेति—एवं खो, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ।

‘कथं च, आवुसो, अनागतं पटिकह्वति ? एवरूपो सियं
 20 अनागतमद्धानं ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, एवंवेदनो सियं...पे०...
 30 एवंसञ्जो सियं...एवंसङ्खारो सियं...एवंविज्जाणो सियं अनागत-
 मद्धानं ति तत्थ नन्दि समन्वानेति—एवं खो, आवुसो, अनागतं
 पटिकह्वति ।

‘कथं च, आवुसो, अनागतं नप्पटिकह्वति ? एवरूपो सियं
 25 अनागतमद्धानं ति तत्थ नन्दि न समन्वानेति, एवंवेदनो सियं...पे०...
 एवंसञ्जो सियं...एवंसङ्खारो सियं...एवंविज्जाणो सियं अनागत-
 मद्धानं ति तत्थ नन्दि न समन्वानेति—एवं खो, आवुसो, अनागतं
 नप्पटिकह्वति ।

‘कथं च, आवुसो, पञ्चुप्पत्तेसु धम्मेषु संहीरति ? इध,

आवुसो, अस्सुतवा पयुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स
 अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
 अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं
 वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं ... सञ्जं ...
 सङ्खारे ... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, 5
 अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं—एवं खो, आवुसो,
 पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहिरति ।

‘कथं च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहिरति ? इध,
 आवुसो, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो
 अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो 10
 सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा
 अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं; न वेदनं ... न
 सञ्जं ... न सङ्खारे ... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं
 वा अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं—
 एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहिरति ।

‘अतीतं नान्वागमेय्यं, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

यदसीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

‘पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असंहारं असङ्कुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

‘अज्जेव किञ्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।

‘न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुत्ता ॥

‘एवंविहारि आतापि, अहोरत्तमतन्दितं ।

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

“एवं खो अहं, भन्ते, भिक्खून् धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि
 समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च 25
 अभासि” ति ।

§ ३. भगवतो अनुमोदना

४. “साधु, साधु, आनन्द ! साधु खो त्वं, आनन्द, भिक्खून्,
 धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भद्देक-
 रत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासि—

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे० ...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

“कथं च, आनन्द, अतीतं अन्वागमेति...पे०...एवं खो, आनन्द,

८ अतीतं अन्वागमेति । कथं च, आनन्द, अतीतं नान्वागमेति...पे०...
एवं खो, आनन्द, अतीतं नान्वागमेति । कथं च, आनन्द, अनागतं
पटिकह्वति...पे०...एवं खो, आनन्द, अनागतं पटिकह्वति । कथं च,
आनन्द, अनागतं नप्पटिकह्वति...पे०...एवं खो, आनन्द, अनागतं
नप्पटिकह्वति । कथं च, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहिरति...पे०...
१० एवं खो, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहिरति । कथं च, आनन्द,
पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहिरति...पे०...एवं खो, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु
धम्मेषु न संहिरति ।

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे० ...

१५ तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

५. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
भासितं अभिनन्दी ति ।

३३. महाकचानभदेकरत्तसुत्तं

§ १. भगवतो सङ्घित्तदेसना

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति तपोदा-
रामे । अथ खो आयस्मा समिद्धि रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठाय येन
तपोदो तेनुपसङ्गमि गत्तानि परिसिञ्चितुं । तपोदे गत्तानि परि-
सिञ्चित्वा पच्चुत्तरित्वा एकचीवरो अट्ठासि गत्तानि पुव्वापयमानो ।
अथ खो अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवणा 5
केवलकप्पं तपोदं ओभासेत्वा येनायस्मा समिद्धि तेनुपसङ्गमि;
उपसङ्गमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता
आयस्मन्तं समिद्धिं एतदवोच - “धारेसि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स
उद्देसं च विभङ्गं चा” ति ?

“न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं 10
च । त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा” ति ?

“अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसं च
विभङ्गं च । धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तियो गाथा” ति ?

“न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तियो गाथा ति ।
त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा” ति ? 15

“अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भदेकरत्तियो गाथा ति ।
उग्गण्हाहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; परिया-
पुणाहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; धारेहि त्वं,
भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च । अत्यसंहितो^१, भिक्खु,
भदेकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको” ति । इदमवोच 20
सा देवता; इदं वत्वा तत्थेवन्तरवायि ।

२. अथ खो आयस्मा समिद्धि तस्सा रत्तिया अच्चयेन येन
भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा समिद्धि भगवन्तं एतदवोच -

- “इवाह, भन्ते, रत्तिया पञ्चूससमयं पञ्चुट्ठाय येन तपोदो तेनुपसङ्कमिं गत्तानि परिसिञ्चितुं। तपोदे गत्तानि परिसिञ्चित्वा पञ्चुत्तरित्वा एकचीवरो अट्ठासिं गत्तानि पुट्वापयमानो। अयं खो भन्ते, अञ्चतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा
- ८ केवलकण्ण तपोद ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासिं। एकमन्तं ठिता खो सा देवता मं एतदवोच — ‘धारेसि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च’ ति? एव वुत्ते अहं, भन्ते, तं देवतं एतदवोच — ‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च। त्वं पनावुसो, धारेसि
- १० भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च’ ति?

‘अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च। धारेसि यन त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तियो गाया’ ति?

‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तियो गाया ति। त्वं पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाया’ ति?

- १५ “अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भद्देकरत्तियो गाया ति। उगण्हाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च, धारेहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च। अत्यसंहितो, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको’ ति। इदमवोच,
- २० भन्ते, सा देवता; इदं वत्वा तत्येवन्तरघायि। साधु मे, भन्ते, भगवा भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च देसेतू’ ति।

“तेन हि, भिक्खु, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा समिद्धि भगवतो पञ्चस्सोसि। भगवा एतदवोच —

- २५ “अतीतं नान्वागमेय्यं, नप्पट्ठिकह्वे अनागतं। यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं॥
- “पञ्चुप्पन्नं च यो वम्म, तत्थं तत्थं विपस्सति। असहीरं असदकुप्पं, तं विट्ठा मनुवृहये॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
 न हि नो सज्जरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
 “एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
 तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी” ति ॥

इदमवोच भगवा; इदं वत्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं ५
 पाविसि । अथ खो तेसं भिक्खूनं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतद-
 होसि - “इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिस्सित्वा
 वित्थारेण अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो -

‘अत्तीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।
 यदत्तीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

10

‘पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
 असंहीरं असञ्जकुप्पं, तं विट्ठा मनुब्रूहये ॥

‘अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
 न हि नो सज्जरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

B.

‘एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
 तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

15

“को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स
 वित्थारेण अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेण अत्थं विभजेय्या” ति ?

§ २. आयस्मतो महाकच्चानस्स वित्थारवसेना

३. अथ खो तेसं भिक्खूनं एतदहोसि - “अयं खो आयस्मा
 महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भावितो च विज्झूनं सब्रहा- 20
 चारीनं; पहीति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन
 उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेण अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेण अत्थं
 विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम;
 उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा” ति ।

B.

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिसु; 25
 उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन सद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं
 कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना

खो ते भिक्खू आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोचुं - “इदं खो भो, आवुसो कच्चान, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्त्यारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो -

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ।

“तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि - ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्त्यारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो-

10 ‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ।

“को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्त्यारेन अत्थं अविभजित्वा वित्त्यारेन अत्थं विभजेय्या ति? तेसं
15 नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं एतदहोसि - ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भाविता च विञ्जूनं सन्न-
चारीनं, प्होति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्त्यारेन अत्थं अविभजित्वा वित्त्यारेन अत्थं
विभजितु । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम;
20 उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम’ ति ।
विभजतायस्मा महाकच्चानो” ति ।

४. “सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी
5 सारपरियेसनं चरमानो महतो ख्वस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव मूलं अतिक्कम्म खन्वं साखापलासे सारं परियेसित्त्वं मञ्जेय्य;
25 एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते तं भगवन्तं अति-
सित्वा अम्हे’ एतमत्थं पटिपुच्छित्त्वं मञ्जेय्य । सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्म पस्सति, चक्खुभूतो बाणभूतो घम्मभूतो ब्रह्मभूतो
वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता घम्मस्सामी तयागतो ।

सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छे-
य्याथ, यथा वो भगवा व्याकरेय्य^१ तथा नं धारेय्याथा^२ ति ।

५. “अद्वावुसो कच्चान, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति,
चक्खुभूतो आणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता
अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो ५
अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम; यथा नो भगवा
व्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम । अपि चायस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव
संवण्णितो सम्भावितो च विञ्जूनं सब्रह्मचारीनं; प्होति चायस्मा
महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन
अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । विभजतायस्मा महा- १०
कच्चानो अगहं करित्वा^३ ति ।

६. “तेन हावुसो, सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासि-
स्सामी” ति । “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चा-
नस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा महाकच्चानो एतदवोच —

“यं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा १५ P ११
वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति॥

इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन २०
अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि—

७. ‘कथं च, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ? इति मे चक्खु’
अहोसि अतीतमद्धानं इति रूपा ति — तत्थ छन्दरागप्पटिवद्धं^४ होति
विञ्जाणं, छन्दरागप्पटिवद्धत्ता विञ्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभि-
नन्दन्तो अतीतं अन्वागमेति । इति मे सोतं अहोसि अतीतमद्धानं २५
इति सद्धा^५ ति ... पे० ... इति मे घानं अहोसि अतीतमद्धानं इति गन्धा
ति ... इति मे जिह्वा अहोसि अतीतमद्धानं इति रसा ति ... इति मे

R. 100

१. व्याकरेय्य — स्था०, रो० । २. चक्खु — रो० । ३. छन्दरागपटिकवत् — इति पि ।

४. सद्धो — गी०, रो० ।

कायो अहोसि अतीतमद्धानं इति फोढुञ्चा ति ... इति मे मनो अहोसि अतीतमद्धानं इति घम्मा ति - तत्थ छन्दरागप्पटिवद्धं होति विञ्जाणं, छन्दरागप्पटिवद्धत्ता विञ्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अतीतं अन्वागमेति - एवं खो, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ।

८. 'कयं च, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ? इति मे चक्खु अहोसि अतीतमद्धानं इति रूपा ति - तत्थ न छन्दरागप्पटिवद्धं होति विञ्जाणं, न छन्दरागप्पटिवद्धत्ता विञ्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अतीतं नान्वागमेति । इति मे सोतं अहोसि अतीतमद्धानं इति सद्दा ति ... पे० ... इति मे घानं अहोसि अतीतमद्धानं इति गन्वा ति ... इति मे जिह्वा अहोसि अतीतमद्धानं इति रसा ति ... इति मे कायो अहोसि अतीतमद्धानं इति फोढुञ्चा ति ... इति मे मनो अहोसि अतीतमद्धानं इति घम्मा ति - तत्थ न छन्दरागप्पटिवद्धं होति विञ्जाणं, न छन्दरागप्पटिवद्धत्ता विञ्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अतीतं नान्वागमेति - एवं खो, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ।

९. 'कयं च, आवुसो, अनागतं पटिकह्वति ? इति मे चक्खु सिया अनागतमद्धानं इति रूपा ति - अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं पणिदहति, चेतसो पणिघानपच्चया तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अनागतं पटिकह्वति । इति मे सोतं सिया अनागतमद्धानं इति सद्दा ति ... पे० ... इति मे घानं सिया अनागतमद्धानं इति गन्वा ति ... इति मे जिह्वा सिया अनागतमद्धानं इति रसा ति ... इति मे कायो सिया अनागतमद्धानं इति फोढुञ्चा ति ... इति मे मनो सिया अनागतमद्धानं इति घम्मा ति - अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं पणिदहति, चेतसो पणिघानपच्चया तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अनागतं पटिकह्वति - एव खो, आवुसो, अनागतं पटिकह्वति ।

१०. 'कयं च, आवुसो, अनागतं नप्पटिकह्वति ? इति मे चक्खु सिया अनागतमद्धानं इति रूपा ति - अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं नप्पणिदहति, चेतसो अप्पणिघानपच्चया न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अनागतं नप्पटिकह्वति । इति मे सोतं सिया अनागतमद्धानं इति सद्दा ति ... पे० ... इति मे घानं सिया अनागतमद्धानं इति

गन्धा ति ... इति मे जिह्वा सिया अनागतमद्धानं इति रसा ति ... इति मे कायो सिया अनागतमद्धानं इति फोटुब्बा ति ... इति मे मनो सिया अनागतमद्धानं इति धम्मा ति - अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं नप्पणिदहति, चेतसो अप्पणिधानपच्चया न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अनागतं नप्पटिकह्वति - एवं खो, आवुसो, अनागतं ६ नप्पटिकह्वति ।

१०. 'कथं च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति'? यं चावुसो, चक्खु ये च रूपा - उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने छन्दरागप्पटिवद्धं होति विज्जाणं, छन्दरागप्पटिवद्धत्ता विज्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति । यं १० चावुसो, सोतं ये च सदा ... पे० ... यं चावुसो, धानं ये च गन्धा ... या चावुसो, जिह्वा ये च रसा ... यो चावुसो, कायो ये च फोटुब्बा ... यो चावुसो, मनो ये च धम्मा - उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने छन्दरागप्पटिवद्धं होति विज्जाणं, छन्दरागप्पटिवद्धत्ता विज्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहि- १५ रति - एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति ।

'कथं च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति'? यं चावुसो, चक्खु ये च रूपा - उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने न छन्दरागप्पटिवद्धं होति विज्जाणं, न छन्दरागप्पटिवद्धत्ता विज्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु २० न संहिरति । यं चावुसो, सोतं ये च सदा ... पे० ... यं चावुसो, धानं ये च गन्धा ... या चावुसो, जिह्वा ये च रसा ... यो चावुसो, कायो ये च फोटुब्बा ... यो चावुसो, मनो ये च धम्मा - उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने न छन्दरागप्पटिवद्धं होति विज्जाणं, न छन्द- २५ रागप्पटिवद्धत्ता विज्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति - एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति ।

B. 238

B. 108

११. "यं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्गित्तेन उद्देसं उद्दि-
सित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो -

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ।

इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्त्यारेन
अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्त्यारेन अत्थं आजानामि । आकह्वमाना
च पन तुम्हे आयस्मतो भगवन्तं येव उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटि-
पुच्छेय्याय, यया वो भगवा व्याकरोति तथा नं धारेय्याथा’ ति ।

§ ३. तयागतस्स अनुमोदना

१२. अय खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स भासितं
अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु;
उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं
निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं - “यं खो नो, भन्ते,
भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्त्यारेन अत्थं अविभजित्वा
उट्ठायासना विहारं पविट्ठो—

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

15

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि - ‘इदं
खो नो, आवुसो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्त्यारेन अत्थं
अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो—

20 अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असहीरं असट्ठकुप्प, तं विट्ठा मनुवूहये ॥

अज्जेव किच्चमात्तप्प, को जज्जा मरणं सुवे ।

25 न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

एवंविहारि आतापि, अहोरत्तमतन्दितं ।

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी ति ॥

‘को नु खो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स

वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या' ति ? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि - 'अयं खो आयस्मा' महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भावितो च विञ्चूनं सब्रह्मचारीनं, पहोति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नूनं ॥ मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति । अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते, आयस्मता महाकच्चानेन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि व्यञ्जनेहि 10 अत्थो विभत्तो' ति ।

“पण्डितो, भिक्खवे, महाकच्चानो; महापञ्जो, भिक्खवे महाकच्चानो । मं चे पि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहं पि तं एवमेवं व्याकरेय्यं यथा तं महाकच्चानेन व्याकतं । एसो, चेवेत्तस्स अत्थो । एवं च नं धारेया' ति । 15

१३. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

३४. लोमसकङ्गियभदेकरत्तसुत्तं

१. चन्दनदेवपुत्तेन उस्ताहितो भिक्षु

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तेन खो पन समयेन आयस्मा लोमसकङ्गियो सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे। अथ खो चन्दनो देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं ५ निग्रोधारामं ओभासेत्वा येनायस्मा लोमसकङ्गियो तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठितो खो चन्दनो देवपुत्तो आयस्मन्तं लोमसकङ्गियं एतदवोच -- "धारेसि त्वं, भिक्षु, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा" ति?

१० "न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च। त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा" ति?

"अहं पि खो, भिक्षु, न धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च। धारेसि पन त्वं, भिक्षु, भदेकरत्तियो गाथा" ति?

"न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तियो गाथा। त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा" ति?

१५ "धारेमि खो अहं, भिक्षु, भदेकरत्तियो गाथा" ति।

"यथा कथं पन त्व, आवुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा" ति?

"एकमिदं, भिक्षु, समयं भगवा देवेसु तावत्तिसेसु विहरति पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं। तत्र भगवा देवानं तावत्तिसारं भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासि--

२० 'अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्णे अनागतं।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

‘पञ्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
 असंहीरं असङ्कुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥
 ‘अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
 न हि नो सङ्गं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
 ‘एवंविहारिं आतापि, अहोरत्तमतन्दितं ।
 तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते भुनी’ ति ॥

5

“एवं खो अहं, भिक्षु, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा । उग्ग-
 ण्हाहि त्वं, भिक्षु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; परियापुणाहि
 त्वं, भिक्षु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; धारेहि त्वं, भिक्षु,
 भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च । अत्थसंहितो, भिक्षु, भद्देकरत्तस्स
 उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको” ति । इदमवोच चन्दनो
 देवपुत्तो । इदं वत्वा तत्थेवन्तरवायि ।

B.

10

२. अथ खो आयस्मा लोमसकङ्गियो तस्सा रत्तिया अच्चयेन
 सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सावत्थि तेन चारिकं
 पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि जेतवनं अनाथ-
 पिण्डकस्स आरामो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
 अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा
 लोमसकङ्गियो भगवन्तं एतदवोच —

R.

15

“एकमिदाहं, भन्ते, समर्थं सक्केसु विहरामि कपिलवत्थुस्मिं
 निग्रोधारामे । अथ खो, भन्ते, अज्जतरो देवपुत्तो अभिक्कन्ताय
 रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो कैवलकप्पं निग्रोधारामं ओभासेत्वा येनाहं
 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो
 भन्ते, सो देवपुत्तो भं एतदवोच — ‘धारेसि त्वं, भिक्षु, भद्देकरत्तस्स
 उद्देसं च विभङ्गं चा’ ति ? एवं वुत्ते अहं, भन्ते, तं देवपुत्तं एतद-
 वोचं — ‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं
 च । त्वं पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा’ ति ?

20

25

‘अहं पि खो, भिक्षु, न धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च
 विभङ्गं च । धारेसि पन त्वं, भिक्षु, भद्देकरत्तियो गाथा’ ति ?

‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा । त्वं
 पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाथा’ ति ?

30

‘धारेमि खो अहं, भिक्खु, भद्देकरत्तियो गाथा’ ति ।

‘यथा कथं पन त्वं, आवुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाथा’ ति ?

‘एकमिदं, भिक्खु, समयं भगव देवेषु तावत्तिसेसु विहरति पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं । तत्र खो भगवा देवानं ताव-

५ तिसानं भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासि—

अतीतं नान्वागमेय्य नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ।

‘एवं खो अहं, भिक्खु, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा । उग-

१० ण्हाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; धारेहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च । अत्थसंहितो, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिग्रहचरियको’ ति । इदमवोच, भन्ते, सो देवपुत्तो; इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि । साधु मे, भन्ते, भगवा भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च देसेतू’ ति ।

§ २. भगवतो भद्देकरत्तदेसना

१५ ३. “जानासि पन त्वं, भिक्खु, तं देवपुत्तं” ति ?

“न खो अहं, भन्ते, जानामि तं देवपुत्तं” ति ।

“चन्दनो नाम सो, भिक्खु, देवपुत्तो । चन्दनो, भिक्खु, देवपुत्तो अट्ठि’ कत्वा’ मनसि कत्वा सब्बचेतसा’ समन्नाहरत्वा ओहितसोतो धम्मं सुणाति । तेन हि, भिक्खु, सुणाहि, साधुकं मनसि

२० करोहि; मासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा लोमसकङ्गियो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच—

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असंहीरं असदकुण्णं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जञ्जा मरणं सुवे ।

न हि नो सङ्गर तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवंविहारि आतापि, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भदेकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनि ॥

“कथं च, भिक्खु, अतीतं अन्वागमेति ... पे० ... एवं खो, भिक्खु,
अतीतं अन्वागमेति । कथं च, भिक्खु, अतीतं नान्वागमेति ... पे० ... B.
एवं खो, भिक्खु, अतीतं नान्वागमेति । कथं च, भिक्खु, अनागतं 5
पटिकह्वति ... पे० ... एवं खो, भिक्खु, अनागतं पटिकह्वति । कथं च,
भिक्खु, अनागतं नप्पटिकह्वति ... पे० ... एवं खो, भिक्खु, अनागतं
नप्पटिकह्वति । कथं च, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति ... पे० ...
एवं खो, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति । कथं च, भिक्खु,
पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति ... पे० ... एवं खो, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु 10
धम्मेसु न संहीरति ।

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहीरं अड्ढकुप्पं, तं विद्धा मनुब्रूह्ये ॥ 15

“अज्जेव किञ्चमात्तप्पं, को जब्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवंविहारि आतापि, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भदेकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

४. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा लोमसकङ्गियो 20
भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

३५. चुळकम्मविभङ्गसुत्तं

§ १. मनुस्सानं हीनप्पणीतताय को हेतु

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। अथ खो सुभो माणवो तोदेय्य-
पुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं
सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि।
८ एकमन्तं निसिन्नो खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच -
“को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो येन मनुस्सानं
येव सत्तं मनुस्सभूतानं दिस्सन्ति^१ हीनप्पणीतता? दिस्सन्ति हि, भो
गोतम, मनुस्सा अप्पायुका, दिस्सन्ति दीघायुका; दिस्सन्ति वव्हावाघा,
दिस्सन्ति अप्पावाघा; दिस्सन्ति दुव्वण्णा, दिस्सन्ति वण्णवन्तो;
१० दिस्सन्ति अप्पेसक्खा, दिस्सन्ति महेसक्खा; दिस्सन्ति अप्पभोगा,
दिस्सन्ति महाभोगा; दिस्सन्ति नीचकुलीना^२, दिस्सन्ति उच्चाकुलीना;
दिस्सन्ति दुप्पञ्जा, दिस्सन्ति पञ्जवन्तो। को नु खो, भो गोतम,
हेतु को पच्चयो येन मनुस्सानं येव सत्तं मनुस्सभूतानं दिस्सन्ति
हीनप्पणीतता” ति?

§ २. कम्महेतुका मनुस्सानं हीनप्पणीतता

- १५ २. “कम्मस्सका, माणव, सत्ता कम्मदायादा कम्मयोनी^३
कम्मवन्तू कम्मप्पटिसरणा। कम्मं सत्ते विभजति यदिदं - हीन-
प्पणीतताया” ति।

- “न खो अहं इमस्स भोतो गोतमस्स सद्धित्तेन भासितस्स
वित्त्यारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्त्यारेन अत्थं आजानामि। साधु मे
२० भवं गोतमो तथा घम्म देसेतु यथा अहं इमस्स भोतो गोतमस्स
सद्धित्तेन भासितस्स वित्त्यारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्त्यारेन अत्थं
आजानेय्य” ति।

१ चुळकम्म०-मी०। २ दिप्पति-रो०, म्या०। ३ नीचा कुलीना-स्या०,
रो०। ४ कम्मयोनि-मी०।

३. “तेन हि, माणव, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति। “एवं, भो” ति खो सुभो माणवो तोदेव्यपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच —

“इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा पाणातिपाती होति लुद्धो लोहितपाणि हतपहते निविद्धो अदयापन्नो पाणभूतेसु। ५
सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पायुको होति। अप्पायुकसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — पाणातिपाती होति लुद्धो १०
लोहितपाणि हतपहते निविद्धो अदयापन्नो पाणभूतेसु।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति। सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुग्गतिं सग्गं लोकं १५
उपपज्जति। नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दीघायुको होति। दीघायुकसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहित-
सत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति। २०

४. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा सत्तानं विहेठकजातिको होति, पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा। सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे २५
मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति वव्हावाघो होति। वव्हावाधसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — सत्तानं विहेठकजातिको होति पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा सत्तानं अविहेठकजातिको होति पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन ३०
वा। सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा

परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा
 परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति
 यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पावाधो होति । अप्पावाधसंवत्तनिका एसा,
 माणव, पटिपदा यदिदं — सत्तानं अविहेठकजातिको होति पाणिना
 वा लेद्धुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा ।

५. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा कोधनो
 होति उपायासवहुलो; अप्पं पि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति
 व्यापज्जति पतिट्ठीयति कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोति ।
 सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा
 अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा
 परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं
 आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दुव्वण्णो होति । दुव्वण्णसंवत्तनिका
 एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — कोधनो होति उपायासवहुलो;
 अप्पं पि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति व्यापज्जति पतिट्ठीयति
 कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोति ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अक्कोधनो
 होति अनुपायासवहुलो; वहुं पि वुत्तो समानो नाभिसज्जति न
 कुप्पति न व्यापज्जति न पतिट्ठीयति न कोपं च दोसं च अप्पच्चयं
 च पातुकरोति । सो तेन कम्मेन एव समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स
 भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा
 परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति
 यत्थ यत्थ पच्चाजायति पासादिको होति । पासादिकसंवत्तनिका
 एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — अक्कोधनो होति अनुपायास-
 वहुलो; वहुं पि वुत्तो समानो नाभिसज्जति न कुप्पति न व्यापज्जति
 न पतिट्ठीयति न कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोति ।

६. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा इस्सा-
 मनको होति, परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु इस्सति
 उपदुस्सति इस्म वन्वति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन
 कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।
 नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं

उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पे-
सक्खो होति । अप्पेसक्खसंवत्तनिका एसा, माणव, पट्ठिपदा यदिदं —
इस्सामनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु इस्सति
उपदुस्सति इस्सं बन्धति ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अनिस्सा- 6 R.
मनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु न इस्सति
न उपदुस्सति न इस्सं बन्धति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं
समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।
नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे
मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महेसक्खो होति । 10
महेसक्खसंवत्तनिका एसा, माणव, पट्ठिपदा यदिदं — अनिस्सामनको
होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु न इस्सति न उप-
दुस्सति न इस्सं बन्धति ।

७. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा न दाता
होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्ध- 15
विलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समा-
दिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उप-
पज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं
निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति
अप्पभोगो होति । अप्पभोगसंवत्तनिका एसा, माणव, पट्ठिपदा यदिदं — 20 B.
न दाता होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं माला-
गन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा दाता
होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं माला-
गन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं 25
समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो
चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे
मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महाभोगो होति ।
महाभोगसंवत्तनिका एसा, माणव, पट्ठिपदा यदिदं — दाता होति
समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं 30
सेय्यावसथपदीपेय्यं ।

८. "इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा थदो होति अतिमानी; अभिवादेतव्वं न अभिवादेति, पच्चुट्ठातव्वं न पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स न आसनं देति, मग्गारहस्स न मग्गं देति, सक्कातव्वं न सक्करोति, गरुकातव्वं न गरुकरोति, मानेतव्वं न मानेति, पूजे-
 ५ तव्वं न पूजेति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति नीच्चकुलीनो होति । नीच्चकुलीनसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं—थदो होति
 १० अतिमानी; अभिवादेतव्वं न अभिवादेति, पच्चुट्ठातव्वं न पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स न आसनं देति, मग्गारहस्स न मग्गं देति, सक्कातव्वं न सक्करोति, गरुकातव्वं न गरुकरोति, मानेतव्वं न मानेति, पूजेतव्वं न पूजेति ।

"इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अत्थदो
 १५ होति अनतिमानी; अभिवादेतव्वं अभिवादेति, पच्चुट्ठातव्वं पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स आसनं देति, मग्गारहस्स मग्गं देति, सक्कातव्वं सक्करोति, गरुकातव्वं गरुकरोति, मानेतव्वं मानेति, पूजेतव्वं पूजेति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा
 २० सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति उच्चाकुलीनो होति । उच्चाकुलीनसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं—अत्थदो होति अनतिमानी; अभिवादेतव्वं अभिवादेति, पच्चुट्ठातव्वं पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स आसनं देति, मग्गारहस्स मग्गं देति, सक्कातव्वं सक्करोति, गरुकातव्वं गरुकरोति, माने-
 २५ तव्वं मानेति, पूजेतव्वं पूजेति ।

९. "इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्गमित्वा न परिपुच्छिता होति—'किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितव्वं, किं न सेवितव्वं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा
 ३० पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुक्खाय होती' ति? सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं

दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दुप्पञ्जो होति । दुप्पञ्जसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं—समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा न परिपुच्छिता होति—‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती’ ति ?

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा परिपुच्छिता होति—‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती’ ति ? सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महापञ्जो होति । महापञ्जसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं—समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा परिपुच्छिता होति—‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती’ ति ?

१०. “इति खो, माणव, अप्पायुकसंवत्तनिका पटिपदा अप्पायु-
क्तं उपनेति, दीघायुकसंवत्तनिका पटिपदा दीघायुक्तं उपनेति;
बन्हावाधसंवत्तनिका पटिपदा बन्हावाधत्तं उपनेति, अप्पावाधसंवत्त-
निका पटिपदा अप्पावाधत्तं उपनेति; दुब्बण्णसंवत्तनिका पटिपदा
दुब्बण्णत्तं उपनेति, पासादिकसंवत्तनिका पटिपदा पासादिकत्तं उप-
नेति; अप्पेसक्खसंवत्तनिका पटिपदा अप्पेसक्खत्तं उपनेति, महेसक्ख-
संवत्तनिका पटिपदा महेसक्खत्तं उपनेति; अप्पभोगसंवत्तनिका पटि-
पदा अप्पभोगत्तं उपनेति, महाभोगसंवत्तनिका पटिपदा महाभोगत्तं

उपनेति; नीचकुलीनसंवत्तनिका पटिपदा नीचकुलीनत्तं उपनेति, उच्चाकुलीनसंवत्तनिका पटिपदा उच्चाकुलीनत्तं उपनेति; दुप्पञ्च-
सवत्तनिका पटिपदा दुप्पञ्चत्तं उपनेति, महापञ्चसंवत्तनिका पटिपदा
महापञ्चत्तं उपनेति। कम्मस्सका, माणव, सत्ता कम्मदायादा कम्म-
॥ योनी कम्मवन्धू कम्मप्पटिसरणा। कम्मं सत्ते विभजति यदिदं-
हीनप्पणीतताया” ति।

§ ३. तोदेय्यपुत्तस्स उपासकत्तपटिवेदना

११. एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच -
“अभिकन्तं, भो गोतम, अभिकन्तं, भो गोतम! सेय्ययापि, भो
गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स
10 वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोत्तं धारेय्य - ‘चक्खुमन्तो
रूपानि दक्खन्तो” ति ; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन
धम्मो पकासितो। एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च
भिक्षुसङ्घं च। उपासक म भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेत
सरणं गत” ति।

—:०:—

३६. महाकम्मविभङ्गसुत्तं

§ १. पोतलिपुत्त-समिद्धि-उदायिवत्थु

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळु-
वने कलन्दकनिवापे। तेन खो पन समयेन आयस्मा समिद्धि अरञ्ज-
कुटिकायं^१ विहरति। अथ खो पोतलिपुत्तो परिव्वाजको जङ्घाविहारं
अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येनायस्मा समिद्धि तेनुपसङ्कमि; उप-
सङ्कमित्वा आयस्मता समिद्धिना सद्धि सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं
साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो पोतलि-
पुत्तो परिव्वाजको आयस्मन्तं समिद्धि एतदवोच—“सम्मुखा मेतं”,
आवुसो समिद्धि, समणस्स गोतमस्स सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं^२—
‘मोघं कायकम्मं मोघं वचीकम्मं, मनोकम्ममेव सच्चं’ ति। अत्थि च^३
सा^४ समापत्ति यं समापत्तिं समापन्नो न किञ्चि वेदियती” ति? 10

“मा हेवं, आवुसो पोतलिपुत्त, अवच; मा^५ हेवं, आवुसो
पोतलिपुत्त, अवच^६; मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि^७। न हि साधु भग-
वतो अब्भक्खानं। न हि भगवा एवं वदेय्य—‘मोघं कायकम्मं मोघं
वचीकम्मं, मनोकम्ममेव सच्चं’ ति। अत्थि च खो सा, आवुसो,
समापत्ति यं समापत्तिं समापन्नो न किञ्चि वेदियती” ति। 15

“कीवचिरं पव्वजितोसि, आवुसो समिद्धी” ति?

“न धिरं, आवुसो! तीणि वत्सानि” ति।

“एत्थ दानि मयं थेरे भिक्खू किं वक्खाम, यत्र हि नाम एवं-
नवो भिक्खु सत्थारं परिरक्खितव्वं मज्जिस्सति। सञ्चेतनिकं, आवुसो
समिद्धि, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा किं सो वेदियती” ति? 20

“सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय
मनसा दुक्खं सो वेदियती” ति।

१. ० कुटिकाय—सी०, रो०। २. मे तं—रो०। ३. पटिग्गहितं—सी०, रो०।
४-४. चेसा—सी०। ५. एवं—सी०, स्या०, रो०। ६-६. स्या०, कं० पोतलिपुत्तु नत्थि।
७. अब्भाचिक्ख—स्या०।

अथ खो पोतलिपुत्तो परिव्वाजको आयस्मतो समिद्धिस्स भासितं नेव अभिनन्दि नप्पटिक्कोसि; अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्को-
सित्वा उट्ठायासना पक्कामि।

२. अथ खो आयस्मा समिद्धि अचिरपक्कन्ते पोतलिपुत्ते
५ परिव्वाजके येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता
आनन्देन सद्धि सम्मोदि। सम्मोदनीयं कयं साराणीयं वीतिसारेत्वा
एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा समिद्धि यावतको
अहोसि पोतलिपुत्तेन परिव्वाजकेन सद्धि कयासल्लापो तं सव्वं आय-
स्मतो आनन्दस्स आरोचेसि।

१० एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं समिद्धि एतदवोच-
“अत्थि खो इदं”, आवुत्तो समिद्धि, कयापाभतं भगवन्तं दस्सनाय।
आयामावुत्तो समिद्धि, येन भगवा तेनुपसङ्कमिस्साम^१; उपसङ्कमित्वा
एतमत्थं भगवतो आरोचेस्साम^२। यथा नो भगवा व्याकरिस्सति^३
तथा नं धारेस्सामा^४” ति। “एवमावुत्तो” ति खो आयस्मा समिद्धि
१५ आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि।

अथ खो आयस्मा च आनन्दो आयस्मा च समिद्धि येन
भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्त
निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो यावतको
अहोसि आयस्मतो समिद्धिस्स पोतलिपुत्तेन परिव्वाजकेन सद्धि कया-
२० सल्लापो तं सव्वं भगवतो आरोचेसि। एवं वुत्ते, भगवा आयस्मन्तं
आनन्दं एतदवोच-“दस्सनं पि खो अहं, आनन्द, पोतलिपुत्तस्स
परिव्वाजकस्स नाभिजानामि, कुतो पनेवरुप कयासल्लापं? इमिना
च^५, आनन्द, समिद्धिना मोघपुरिसेन पोतलिपुत्तस्स परिव्वाजकस्स
विमज्जव्याकरणीयो^६ पच्चो एकंसेन व्याकतो” ति। एवं वुत्ते, आयस्मा
२५ उदायी^७ भगवन्तं एतदवोच-“सचे पन, भन्ते, आयस्मता समिद्धिना
इदं मन्वाय भासित-यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मि” ति।

१ इम-मी०, रो०। २ उपसङ्कमेय्याम-मी०, म्या०, रो०। ३ आरोचेय्याम
मी०, स्या०, रो०। ४ व्याकरिस्मिनि-मी०। ५ धारेय्यामा-मी०, स्या०, रो०
६ व-मी०, म्या०, रो०। ७ विमज्ज-स्या०; विमज्जव्याकरणीयो-मी०। ८ उदाया
-म्या०, रो०।

३. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “पस्ससि”
 नो’ त्वं, आनन्द, इमस्स उदायिस्स मोघपुरिस्स उम्मगं? अञ्जासि
 खो अहं, आनन्द — “इदानीवायं उदायी मोघपुरिसो उम्मज्जमानो
 अयोनिसो उम्मज्जिस्सती” ति। आदि’ येव’, आनन्द, पोतलिपुत्तेन
 परिब्बाजकेन तिस्सो वेदना पुच्छिता। सचायं, आनन्द, समिद्धि ६
 मोघपुरिसो पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स एवं पुट्ठो एवं व्याकरेय्य —
 ‘सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा
 सुखवेदनीयं सुखं सो वेदयति’; सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त,
 कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा दुक्खवेदनीयं दुक्खं सो वेदयति;
 सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा 10
 अदुक्खमसुखवेदनीयं अदुक्खमसुखं सो वेदयती’ ति। एवं व्याकरमानो
 खो, आनन्द, समिद्धि मोघपुरिसो पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स सम्मा
 व्याकरमानो’ व्याकरेय्य। अपि च, आनन्द, के च अञ्जतित्थिया’
 परिब्बाजका’ वाला अव्यत्ता के च तथागतस्स महाकम्मविभङ्गं
 जानिस्सन्ति? सचे तुम्हे, आनन्द, सुणेय्याथ तथागतस्स महाकम्म- 15
 विभङ्गं विभजन्तस्सा” ति।

§ २. भगवतो महाकम्मविभङ्गे व्याकरणं

४. “एतस्स, भगवा, कालो, एतस्स, सुगत, कालो यं भगवा
 महाकम्मविभङ्गं विभजेय्य। भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति।
 “तेन हानन्द, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”
 ति। “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि। 20
 भगवा एतदवोच —

चत्तारो पुगला

५. “चत्तारोमे, आनन्द, पुगला सन्तो संविज्जमाना लोक्स्मि।
 कतमे चत्तारो? इधानन्द, एकच्चो पुगलो इध पाणातिपाती होति,
 अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिमुण-

१-१. पस्स खो — सी०, स्पा०, रो०। २-२. आदिगोव — यी०; आदियो व — रो०।
 ३. वेदियति — सी०, स्पा०, रो०। ४. सी०, स्पा०, रो०, कं पोत्येवमु नत्वि। ५-५. अञ्ज-
 तित्थियपरिब्बाजका — स्पा०, रो०।
 म० ३-३७

वाचो होति, फरसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति, अभिज्झालु^१ होति, व्यापन्नचित्तो होति, मिच्छादिट्ठि^२ होति । सो कायस्स भेदा पर मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति^३ ।

“इध पनानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपातो होति, ६ अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिसुणवाचो होति, फरसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति, अभिज्झालु होति, व्यापन्नचित्तो होति, मिच्छादिट्ठि होति । सो कायस्स भेदा पर मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

“इधानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो १० होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय^४ वाचाय^५ पटिविरतो होति, फरसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्झालु होति, अव्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि^६ होति । सो कायस्स भेदा पर मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

१६ “इध पनानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्झालु होति, अव्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि होति । सो २० कायस्स भेदा पर मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।

६. “इधानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्प-
मन्वाय पयानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसि-
कारमन्वाय तथास्य चेतोममाधि फुसति ययासमाहिते चित्ते दिव्वेन
चक्खुना विसुद्धेन अतिक्खन्तमानुसकेन अमु पुग्गलं पस्सति—इध २५
पाणातिपाति अदिन्नादायि कामेसुमिच्छाचारि मुसावादि पिसुणवाच^७
फरसवाच^८ सम्फप्पलापि अभिज्झालु व्यापन्नचित्त मिच्छादिट्ठि कायस्स
भेदा पर मरणा पस्सति अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्न ।

१ अभिज्झालु—ग्री०, रो० । २ मिच्छादिट्ठि—मी०, म्या०, रो० । ३ उप-
ज्जति—रो० । ४-५ पिसुणाय वाचा—मी०, पिसुणावाचा—रो० । ६ सम्मादिट्ठि—
मी०, म्या०, रो० । ७ पिसुणवाचि—स्या०, पिसुणावाचि—रो० । ८ फरसवाचि—
स्या०, फरसावाचि—रो० ।

सो एवमाह — 'अत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, अत्थि दुच्चरितस्स विपाको। अमाहं' पुग्गलं अद्दसं इध पाणातिपातिं अदिन्नादायि ... पे० ... मिच्छादिट्ठि कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं' ति। सो एवमाह — 'यो किर, भो, पाणातिपाती अदिन्नादायी ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। ये एवं जानन्ति, ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं आणं' ति। इति सो यदेव तस्स सामं आतं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — 'इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं' ति।

10

“इध पनानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसर्माधि फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुग्गलं पस्सति — इध पाणातिपातिं अदिन्नादायि ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सति सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपन्नं। सो एवमाह — 'नत्थि. किर, भो, पापकानि कम्मनि, नत्थि दुच्चरितस्स विपाको। अमाहं पुग्गलं अद्दसं — इध पाणातिपातिं अदिन्नादायि ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपन्नं' ति। सो एवमाह — 'यो किर, भो, पाणातिपाती अदिन्नादायी ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपज्जति। ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं आणं' ति। इति सो यदेव तस्स सामं आतं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — 'इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं' ति।

25

“इधानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसर्माधि फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुग्गलं पस्सति — इध पाणातिपाता

पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतं मुसा-
 वादा पटिविरतं पिसुणाय वाचाय पटिविरतं फल्साय वाचाय पटि-
 विरतं सम्फप्पलापा पटिविरतं अनभिज्झालुं अव्यापन्नचित्तं सम्मादिट्ठि,
 कायस्स भेदा परं मरणा पस्सति सुगतिं सगं लोकं उपपन्नं। सो
 ५ एवमाह—‘अत्थि किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, अत्थि सुचरितस्स
 विपाको। अमाहं पुग्गलं अहसं—इव पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना
 पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि सुगतिं
 सगं लोकं उपपन्नं’ ति। सो एवमाह—‘यो किर, भो, पाणातिपाता
 पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ... पे० ... सम्मादिट्ठि सव्वो। सो
 १० कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति। ये एवं जानन्ति
 ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जया जानन्ति, मिच्छा तेसं वाणं’ ति। इति
 सो यदेव तस्स सामं वातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा
 परामासा अभिनिविस्स वोहरति—‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्ज’ ति।

“इव पनानन्द, एकञ्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्प-
 १५ मन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकार-
 मन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिव्वेन
 चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुग्गलं पस्सति—इव
 पाणातिपाता पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा
 पस्सति अपायं दुग्गतिं विनिपात निरयं उपपन्नं। सो एवमाह—
 २० ‘नत्थि किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, नत्थि मुचरितस्स विपाको।
 अमाहं पुग्गलं अहसं—इव पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना
 पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि
 अपायं दुग्गतिं विनिपात निरयं उपपन्नं’ ति। सो एवमाह—‘यो
 किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ... पे० ...
 २५ सम्मादिट्ठि’, सव्वो मो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनि-
 पातं निरय उपपज्जति। ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये
 अञ्जया जानन्ति, मिच्छा तेमं वाणं’ ति। इति सो यदेव तस्स
 सामं वातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा
 अभिनिविस्स वोहरति—‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्ज’ ति।

७. “तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह—
 ‘अत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, अत्थि दुच्चरितस्स विपाको’
 ति इदमस्स अनुजानामि; यं पि सो एवमाह—‘अमाहं पुग्गलं
 अद्दसं—इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं ... पे० ... मिच्छादिट्ठिं, कायस्स
 भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं’ ५
 ति इदं पिस्स अनुजानामि; यं च खो सो एवमाह—‘यो किर, भो,
 पाणातिपाती अदिन्नादायी ... पे० ... मिच्छादिट्ठिं, सब्बो सो कायस्स
 भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती’ ति
 इदमस्स नानुजानामि; यं पि सो एवमाह—‘ये एवं जानन्ति ते
 सम्मा जानन्ति; ये अञ्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं ाणं’ ति इदं १०
 पिस्स नानुजानामि; यं पि सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं
 सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति—
 ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति इदं पिस्स नानुजानामि। तं किस्स
 हेतु? अञ्जथा हि, आनन्द, तथागतस्स महाकम्मविभङ्गे ाणं
 होति। १५

“तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह—‘नत्थि
 किर, भो, पापकानि कम्मनि, नत्थि दुच्चरितस्स विपाको’ ति
 इदमस्स नानुजानामि; यं च खो सो एवमाह—‘अमाहं पुग्गलं
 अद्दसं—इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं ... पे० ... मिच्छादिट्ठिं कायस्स
 भेदा परं मरणा पस्सामि सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपन्नं’ ति इदमस्स २०
 अनुजानामि; यं च खो सो एवमाह—‘यो किर, भो, पाणातिपाती
 अदिन्नादायी ... पे० ... मिच्छादिट्ठिं, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा
 सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपज्जती’ ति इदमस्स नानुजानामि; यं पि सो
 एवमाह—‘ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जथा जानन्ति,
 मिच्छा तेसं ाणं’ ति इदं पिस्स नानुजानामि; यं पि सो यदेव तस्स २५
 सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा
 अभिनिविस्स वोहरति—‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति इदं पिस्स
 नानुजानामि। तं किस्स हेतु? अञ्जथा हि, आनन्द, तथागतस्स
 महाकम्मविभङ्गे ाणं होति।

“तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह—‘अत्थि ३०

- किर, भो, कल्याणानि कम्मानि, अत्थि सुचरितस्स विपाको' ति इदमस्स अनुजानामि; यं पि सो एवमाहं - 'अमाहं पुग्गलं अद्दसं - इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्नं' ति
- ६ इदं पिस्स अनुजानामि; यं च खो सो एवमाह - 'यो किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ... पे० ... सम्मादिट्ठि, सव्वो सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जती' ति इदमस्स नानुजानामि; यं पि सो एवमाह - 'ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जया जानन्ति, मिच्छा तेसं वाणं' ति इदं
- १० पिस्स नानुजानामि; यं पि सो यदेव तस्स सामं वातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति - 'इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं' ति इदं पिस्स नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अञ्जया हि, आनन्द, तयागतस्स महाकम्मविमज्जे वाणं होति ।

- "तत्रानन्द, ख्यायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह - 'नत्थि
- १५ किर, भो, कल्याणानि कम्मानि, नत्थि सुचरितस्स विपाको' ति इदमस्स नानुजानामि; यं च खो सो एवमाह - 'अमाहं पुग्गलं अद्दसं - इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं' ति इदमस्स अनुजानामि; यं च खो सो
- २० एवमाह - 'यो किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ... पे० ... सम्मादिट्ठि, सव्वो सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती' ति इदमस्स नानुजानामि; यं च खो सो एवमाह - 'ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जया जानन्ति, मिच्छा तेसं वाणं' ति इदं पिस्स नानुजानामि; यं
- २५ पि सो यदेव तस्स सामं वातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति - 'इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं' ति इदं पिस्स नानुजानामि । तं कस्स हेतु? अञ्जया हि, आनन्द, तयागतस्स महाकम्मविमज्जे वाणं होति ।

चत्तारि कम्मानि

८. "तत्रानन्द, ख्यायं पुग्गलो इध पाणातिपाती अदिन्ना-

दायी ...पे०... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपात निरयं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति मिच्छादिट्ठि समत्ता समादिन्ना^१। तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । ॥ यं च खो सो इध पाणातिपाती होति अदिन्नादायी होति ...पे०... मिच्छादिट्ठि होति तस्स दिट्ठेव धम्मे विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज^२ वा अपरे वा परियाये।

“तत्रानन्द, ध्यायं पुग्गलो इध पाणातिपाती अदिन्नादायी ...पे०... मिच्छादिट्ठि कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उप- 10 पज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति सम्मादिट्ठि समत्ता समादिन्ना। तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति। यं च खो^३ सो इध पाणातिपाती होति अदिन्नादायी होति ...पे०... मिच्छादिट्ठि होति तस्स दिट्ठेव 15 धम्मे विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये।

“तत्रानन्द, ध्यायं पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ...पे०... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, 20 मरणकाले वास्स होति सम्मादिट्ठि समत्ता समादिन्ना। तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति। यं च खो सो इध पाणातिपाता पटिविरतो होति अदिन्नादाना पटिविरतो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति, तस्स दिट्ठेव धम्मे विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये। 25

“तत्रानन्द, ध्यायं पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ...पे०... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति पापकम्मं

१. समादिण्णा - रो०। २. उपपज्ज - सी०; उपज्ज - रो०; उपपज्जे - स्मा०।

३-३. सवे खो - सी०, रो०।

दुक्खवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति मिच्छादिट्ठि समत्ता समादिन्ना ।
 तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं
 उपपज्जति । यं च खो सो इव पाणातिपाता पटिविरतो होति,
 अदिन्नादाना पटिविरतो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति, तस्म दिट्ठेव
 ५ घम्मे विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये ।

“इति खो, आनन्द, अत्थि कम्मं अभव्वं अभव्वाभासं,
 अत्थि कम्मं अभव्वं भव्वाभासं, अत्थि कम्मं भव्वं चैव भव्वाभासं
 च, अत्थि कम्मं भव्वं अभव्वाभासं” ति ।

९. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
 १० भासितं अभिनन्दी ति ।

३७. सळायतनविभङ्गसुत्तं

§ १. सळायतनविभङ्गस्स उद्देशो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सळायतनविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि” । तं सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ४ ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितव्वानि, छ बाहिरानि आयतनानि वेदितव्वानि, छ विज्जाणकाया वेदितव्वा, छ फस्सकाया वेदितव्वा, अट्ठारसं मनोपविचारा वेदितव्वा, छत्तिंस सत्तपदा वेदितव्वा, तत्र इदं निस्साय इदं पजह्य, तयो सत्तिपट्ठाना यदरियो १० सेवति यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति, सो वुच्चति योग्गाचरियानं अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी” ति — अयमुद्देशो सळायतनविभङ्गस्स ।

§ २. सळायतनविभङ्गस्स विभङ्गो

२. “छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितव्वानी” ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खायतनं सोत्तायतनं १५ धानायतनं’ जिव्हायतनं कायायतनं मनायतनं — छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितव्वानी’ ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३. “छ बाहिरानि आयतनानि वेदितव्वानी” ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘रूपायतनं सहायतनं गन्धायतनं रसायतनं फोट्ठव्वायतनं धम्मायतनं — छ बाहिरानि आयतनानि २० वेदितव्वानी’ ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

१. देतिस्सामि — सी०, स्या०, रो० । २. अट्ठादस — सी०, रो० । ३. धानायतनं — सी० ।

४. " 'छ विज्झाणकाया वेदितव्वा' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? 'चक्खुविज्झाणं सोतविज्झाणं घानविज्झाणं जिह्वाविज्झाणं कायविज्झाणं मनोविज्झाणं - छ विज्झाणकाया वेदितव्वा' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

५. " 'छ फस्सकाया वेदितव्वा' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? 'चक्खुसम्फस्सो सोतसम्फस्सो घानसम्फस्सो जिह्वासम्फस्सो कायसम्फस्सो मनोसम्फस्सो - छ फस्सकाया वेदितव्वा' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

६. " 'अट्टारस मनोपविचारा वेदितव्वा' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? 'चक्खुना रूपं दिस्वा सोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति, उपेक्खट्ठानीयं रूपं उपविचरति। सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे० ... घानेन गन्धं धायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठव्वं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विज्झाय सोमनस्सट्ठानीयं धम्मं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं धम्मं उपविचरति, उपेक्खट्ठानीयं धम्मं उपविचरति। इति छ सोमनस्सूपविचारा, छ दोमनस्सूपविचारा, छ उपेक्खूपविचारा, अट्टारस मनोपविचारा वेदितव्वा' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

७. " 'द्यत्तिस सत्तपदा वेदितव्वा' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? छ गेहसितानि सोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि, छ गेहसितानि दोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि, छ गेहसिता उपेक्खा, छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा। तत्थ कतमानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि? चक्खुविज्जेय्यानं रूपानं इट्ठानं कन्तान मनापान मनोरमानं लोकामिसपटि-
संपुत्तानं पटिलाभं वा पटिलाभतो समनुपस्सतो पुब्बे वा पटिलद्धपुब्बं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं समनुस्सरतो उप्पज्जति सोमनस्सं। यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसित सोमनस्सं। सोतविज्जेय्यानं सद्धानं ... घानविज्जेय्यानं गन्धानं ... जिह्वाविज्जेय्यानं रसानं ... कायविज्जेय्यानं फोट्ठवानं ... मनोविज्जेय्यानं धम्मानं इट्ठानं कन्तानं

मनापानं ...पे०... सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसितं सोमनस्सं । इमानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि ।

“तत्थ कत्तमानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि ? रूपानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव रूपा एतरहि च सब्बे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो उप्पज्जति सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं सोमनस्सं । सद्धानं त्वेव ... गन्धानं त्वेव ... रसानं त्वेव ... फोट्टब्बानं त्वेव ... धम्मानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव धम्मा एतरहि च सब्बे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो उप्पज्जति सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं सोमनस्सं । इमानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि ।

“तत्थ कत्तमानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि ? चक्खु-विञ्जेय्यानं रूपानं ...पे०... सोतविञ्जेय्यानं सद्धानं ... घानविञ्जेय्यानं गन्धानं ... जिह्वाविञ्जेय्यानं रसानं ... कायविञ्जेय्यानं फोट्टब्बानं ... मनोविञ्जेय्यानं धम्मानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं मनोरमानं लोका-मिसपटिसंयुत्तानं अप्पटिलोभं वा अप्पटिलाभतो समनुपस्सतो पुब्बे वा अप्पटिलद्धपुब्बं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं समनुस्सरतो उप्पज्जति दोमनस्सं । यं एवरूपं दोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसितं दोमनस्सं । इमानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि ।

“तत्थ कत्तमानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि ? रूपानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव रूपा एतरहि च सब्बे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा अनुत्तरेसु विमोक्खेसु’ पिहं 25 उपट्ठापेति — ‘कुदास्सु’ नामाहं तदायतनं उपसम्पज्ज विहरिस्सामि यदरिया एतरहि आयतनं उपसम्पज्ज विहरन्ती’ ति इति अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापयतो उप्पज्जति पिहपच्चया दोमनस्सं । यं एवरूपं दोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं दोमनस्सं । सद्धानं

त्वेव ... पे० ... गन्धानं त्वेव ... रसानं त्वेव ... फोटुब्बानं त्वेव ... धम्मानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, 'पुब्बे चेव धम्मा एतरहि च सव्वे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापेति — 'कुदास्सु नामाहं तदायतनं उपसम्पज्ज विहरिस्सामि यदरिया एतरहि आयतनं उपसम्पज्ज विहरन्ती' ति इति अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापयतो उप्पज्जति पिहपच्चया दोमनस्सं । यं एवरूपं दोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं दोमनस्सं । इमानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि ।

८. "तत्थ कतमा छ गेहसिता उपेक्खा ? चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति' उपेक्खा बालस्स मूब्हस्स पुथुज्जनस्स अनोधिजिनस्स अविपाकजिनस्स अनादीनवदस्साविनो अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स । या एवरूपा उपेक्खा, रूपं सा नातिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा 'गेहसिता' ति वुच्चति । सोतेन सद्दं सुत्वा ... धानेन गन्धं धायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्जाय उप्पज्जति उपेक्खा बालस्स मूब्हस्स पुथुज्जनस्स अनोधिजिनस्स अविपाकजिनस्स अनादीनवदस्साविनो अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स । या एवरूपा उपेक्खा, धम्मं सा नातिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा 'गेहसिता' ति वुच्चति । इमा छ गेहसिता उपेक्खा ।

१०. "तत्थ कतमा छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ? रूपानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, 'पुब्बे चेव रूपा एतरहि च सव्वे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो उप्पज्जति उपेक्खा । या एवरूपा उपेक्खा, रूपं सा अतिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा 'नेक्खम्मसिता' ति वुच्चति । सद्दानं त्वेव ... गन्धानं त्वेव ... रसानं त्वेव ... फोटुब्बानं त्वेव ... धम्मानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, 'पुब्बे चेव धम्मा एतरहि च सव्वे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो उप्पज्जति उपेक्खा । या एवरूपा उपेक्खा, धम्मं सा अतिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा

‘नेक्खम्मसिता’ ति वुच्चति । इमा छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ।
 ‘छत्तिस सत्तपदा वेदितव्वा’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च
 वुत्तं ।

९. “‘तत्र इदं निस्साय इदं पजहथा’ ति – इति खो पनेतं
 वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि ४
 सोमनस्सानि तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ गेहसितानि
 सोमनस्सानि तानि पजहथा, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं पहानं
 होति, एवमेतेसं समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि
 तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि 10
 तानि पजहथा, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं पहानं होति, एवमेतेसं
 समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, या छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ता निस्साय
 ता आगम्म या छ गेहसिता उपेक्खा ता पजहथा, ता समतिक्कमथ ।
 एवमेतासं पहानं होति, एवमेतासं समतिक्कमो होति । 15

“तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि
 तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि
 तानि पजहथा, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं पहानं होति, एवमेतेसं
 समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, या छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ता निस्साय ता 20
 आगम्म यानि छ नेक्खम्मसितानि [सोमनस्सानि तानि पजहथा, तानि
 समतिक्कमथ । एवमेतेसं पहानं होति, एवमेतेसं समतिक्कमो होति ।

“अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा नानत्ता नानत्तसिता, अत्थि
 उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता । कतमा च, भिक्खवे, उपेक्खा नानत्ता
 नानत्तसिता ? अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा रूपेसु, अत्थि सद्देसु, अत्थि 25
 गन्धेसु, अत्थि रसेसु, अत्थि फोटुब्बेसु – अयं, भिक्खवे, उपेक्खा
 नानत्ता नानत्तसिता । कतमा च, भिक्खवे, उपेक्खा एकत्ता एकत्त-
 सिता ? अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा आकासानञ्चायतननिस्सिता,
 अत्थि विञ्जाणञ्चायतननिस्सिता, अत्थि आकिञ्चञ्चायतननिस्सिता,

नेवसञ्जानासञ्जायतननिस्सिता - अयं, भिक्खवे, उपेक्खा एकत्तसिता ।

“तत्र, भिक्खवे, यायं उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता तं पजहथ, तं आगम्म यायं उपेक्खा नानत्ता नानत्तसिता तं पजहथ, तं किमथ । एवमेतिस्सा प्हानं होति, एवमेतिस्सा समतिक्कमो होति ।

“अतम्मयतं, भिक्खवे, निस्साय अतम्मयतं आगम्म यायं एकत्ता एकत्तसिता तं पजहथ, तं समतिक्कमथ । एवमेतिस्सा होति, एवमेतिस्सा समतिक्कमो होति । ‘तत्र इदं निस्साय जहया’ ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

१०. “‘तयो सत्तिपट्ठाना यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो गणमनुसासितुमरहती’ ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं वुत्तं ? इध, भिक्खवे, सत्या सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको । अनुकम्पं उपादाय - ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ ति । सावका न सुस्सूसन्ति, न सोतं ओदहन्ति, न अञ्जा चित्तं न्ति, वोक्कम्म च सत्युसासना वत्तन्ति । तत्र, भिक्खवे, तथागतो अनत्तमनो होति, न च अनत्तमनतं पटिसंवेदेति, अनवस्सुतो हरति सतो सम्पजानो । इदं, भिक्खवे, पठमं सत्तिपट्ठानं यदरियो, यदरियो सेवमानो सत्या गणमनुसासितुमरहति ।

“पुन च परं, भिक्खवे, सत्या सावकानं धम्मं देसेति अनुको हितेसी अनुकम्पं उपादाय - ‘इदं वो हिताय, इदं वो या’ ति । तस्स एकच्चे सावका न सुस्सूसन्ति, न सोतं ओदहन्ति, अञ्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, वोक्कम्म च सत्युसासना वत्तन्ति; न च सावका सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अञ्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, न च वोक्कम्म सत्युसासना वत्तन्ति । तत्र, भिक्खवे, तथागतो न अनत्तमनो होति, न च अनत्तमनतं पटिसंवेदेति; न च अत्तमनो, न च अत्तमनतं पटिसंवेदेति । अनत्तमनता च अत्तमनता - तदुभयं अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो ।

१. गुम्पुपनि - स्या०; गुम्पुपनि - रो० । २. अत्तमनो - सी०, स्या०, रो० । अत्तमनतं - सी०, स्या०, रो० । ४. अत्तमनो - सी०, स्या०, रो० । ५. अत्तमनतं - स्या०, रो० । ६. अनत्तमनो - सी०, स्या०, रो० । ७. अनत्तमनतं - सी०, स्या०, रो० । ८-८. अत्तमनतं च अनत्तमनतं च - सी०, म्या०, रो० ।

इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुतियं सतिपट्टानं यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति।

“पुन च परं, भिक्खवे, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनु-
कम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो हिताय, इदं वो
सुखाया’ ति। तस्स सावका सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अञ्जा 5
चित्तं उपट्ठपेन्ति, न च वोक्कम्म सत्थुसासना वत्तन्ति। तत्र, भिक्खवे,
तथागतो अत्तमनो चेव होति, अत्तमनतं च पटिसंवेदेति, अनवस्सुतो
च विहरति सतो सम्पजानो। इदं वुच्चति, भिक्खवे, ततियं सतिपट्टानं
यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति।
तयो सतिपट्टाना; यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गण- 10
मनुसासितुमरहती’ ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

११. “सो वुच्चति योगाचरियानं अनुत्तारो पुरिसदम्म-
सारथी’ ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं?
हत्थिदमकेन, भिक्खवे, हत्थिदम्मो सारितो एकं येव दिसं धावति —
पुरत्थिमं वा पच्छिमं वा उत्तरं वा दक्खिणं वा। अस्सदमकेन, 15
भिक्खवे, अस्सदम्मो सारितो एकं येव दिसं धावति — पुरत्थिमं
वा पच्छिमं वा उत्तरं वा दक्खिणं वा। गोदमकेन, भिक्खवे, गोदम्मो
सारितो एकं येव दिसं धावति — पुरत्थिमं वा पच्छिमं वा उत्तरं
वा दक्खिणं वा। तथागतेन हि, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन
पुरिसदम्मो सारितो अट्ठ दिसा विधावति। रूपी रूपानि पस्सति — 20
अयं एका दिसा; अज्झत्तं अरूपसञ्जी बहिद्धा रूपानि पस्सति —
अयं दुतिया दिसा; सुभं त्वेव अधिमुत्तो होति — अयं ततिया
दिसा; सब्बसो रूपसञ्जानं समतिक्कमा पटिघसञ्जानं अत्थङ्गमा
नानत्तसञ्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ ति आकासानञ्चायतनं
उपसम्पज्ज विहरति — अयं चतुत्थी दिसा; सब्बसो आकासान- 25
ञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विञ्जाणं’ ति विञ्जाणञ्चायतनं
उपसम्पज्ज विहरति — अयं पञ्चमी दिसा; सब्बसो विञ्जाण-
ञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्चायतनं उप-
सम्पज्ज विहरति — अयं छट्ठी दिसा; सब्बसो आकिञ्चञ्चायतनं

१. गोदम्मकेन — सी०। पट्ठा — सी०, स्या०, रो०। ३. त्वेव — रो०।

४. अत्यंगमा — सी०। ५. च, स्या०। ६. छट्ठा — स्या०, रो०।

समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति - अयं सत्तमी दिसा; सञ्जसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयित्तनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति - अयं अट्ठमी दिसा। तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन पुरिसदम्मो सारित्तो इमा अट्ठ दिसा विद्यावति। 'सो वुच्चति योगाचरियानं अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं' ति।

१२. इदमवोच भगवा। अत्तमन्ना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति।

३८. उद्देसविभक्त्यसुत्तं

§ १. भगवतो सङ्घित्तदेसना

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच — “उद्देसविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि”। तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू 5 भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

“तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा” उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विञ्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठित्तं अनुपादाय न परितस्सेय्य। बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठित्ते अनुपादाय अपरितस्सतो 10 आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती” ति। इदमवोच भगवा। इदं वत्वान् सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि।

२. अथ खो तेसं भिक्खून्, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि — “इदं खो नो, आवुत्तो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिस्सित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तथा 15 तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विञ्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठित्तं अनुपादाय न परितस्सेय्य। बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठित्ते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जाति- 20 जरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती’ ति। को नु खो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभक्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या” ति? अथ खो तेसं भिक्खून् एतदहोसि — “अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो

१. देसित्तामि — सी०, स्या०, रो०। २. यथास्य — सी०, स्या०, कं०, रो०।

३. वत्था — सी०, रो०।

च विञ्चूनं सव्रह्मचारीनं; प्होति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं। यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं
 ५ पटिपुच्छेय्यामा' ति।

अय खो ते भिक्खू येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन सद्धिं सम्मोदिसु। सम्मोदनीयं कयं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोचुं -

10 "इदं खो नो, आवुसो कच्चान, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो - 'तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विञ्चाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य। बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्चाणे अविक्खित्ते
 15 अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती' ति। तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि - 'इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो ... प० ... यन्नून मयं
 20 येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति। विभजतायस्मा महा- कच्चानो' ति।

३. "सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेषी सारपरियेसनं चरमानो महतो ख्वस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मैव
 25 मूलं अतिक्कम्म खन्वं साखापलासे सारं परियेसितव्वं मञ्जेय्य, एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते तं भगवन्तं अति- सित्वा अम्हे एतमत्थं पटिपुच्छितव्वं मञ्जय'। सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो आणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो।

सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि य भगवन्त येव एतमत्थ पटिपुच्छेय्याथ ;
यथा वो' भगवा व्याकरेय्य' तथा न धारेय्याथा' ति ।

“अद्धानुसो कच्चान, भगवा जान जानाति, पस्सं पस्सति,
चक्खुभूतो आणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता
अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो 6
अहोसि य भगवन्त येव एतमत्थ पटिपुच्छेय्याम, यथा नो भगवा
व्याकरेय्य तथा न धारेय्याम । अपि चायस्मा महाकच्चानो सत्थु
चेव सवण्णितो सम्भावितो च विञ्जून सन्नह्यचारीन । प्होति चायस्मा
महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन
अत्थ अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थ विभजितु । विभजतायस्मा महा- 10
कच्चानो अगह' करित्वा' ति ।

“तेन हावुसो, सुणाय, साधुक मनसि करोथ, भासिस्सामी”
ति । “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स
पच्चस्सोसु । आयस्मा महाकच्चानो एतदवोच —

“य खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देस उद्दिसित्वा 10
वित्थारेन अत्थ अविभजित्वा उट्ठायासना विहार पविट्ठो पे० .
इमस्स खो अह, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स
वित्थारेन अत्थ अविभत्तस्स एव वित्थारेन अत्थ आजानामि—

§ २ आयस्मतो महाकच्चानस्स वित्थारदेसना

४ ‘कथञ्चावुसो, बहिद्धा विञ्जाण विक्खित्त विसट ति
वुच्चति ? इधावुसो, भिक्खुनो चक्खुना रूप दिस्वा रूपनिमित्ता- 20
नुसारि' विञ्जाण होति रूपनिमित्तस्सादगधित' रूपनिमित्तस्साद-
विनिबन्ध' रूपनिमित्तस्सादसयोजनसयुत्त बहिद्धा विञ्जाण विक्खित्त
विसट ति वुच्चति । सोत्तेन सह सुत्वा पे० धानेन गन्ध धायित्वा .
जिह्वाय रस सायित्वा कायेन फोट्ठव्व फुसित्वा मनसा धम्म
विञ्जाय धम्मनिमित्तानुसारि विञ्जाण होति, धम्मनिमित्त- 25
स्सादगधित धम्मनिमित्तस्सादविनिबन्ध धम्मनिमित्तस्सादसयोजन-

१ नो—सी०, स्या० । २ व्याकरेय्य—सी० । ३ अगह—स्या०, रो० । ४ रूप-
निमित्तानुसारो—रो० । ५ ० गधित—सी०, रो० । ६ ० वद्ध—सी०, रो० ।

संयुतं वहिद्धा विञ्चाणं विक्खित्तं विसटं ति वुच्चति । एवं खो आवुसो, वहिद्धा विञ्चाणं विक्खित्तं विसटं ति वुच्चति ।

५. 'कयञ्चावुसो, वहिद्धा विञ्चाणं अविक्खित्तं अविसटं ति वुच्चति ? इधावुसो, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा न रूपनिमित्तानुसारि विञ्चाणं होति न रूपनिमित्तस्सादगधितं न रूपनिमित्तस्सादविनिवन्धं न रूपनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुतं वहिद्धा विञ्चाणं अविक्खित्तं अविसटं ति वुच्चति । सोतेन सहं सुत्वा ... पे० ... घानेन गन्धं धायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्टव्वं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्चाय न धम्मनिमित्तानुसारि विञ्चाणं होति न धम्मनिमित्तस्सादगधितं न धम्मनिमित्तस्सादविनिवन्धं न धम्मनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुतं वहिद्धा विञ्चाणं अविक्खित्तं अविसटं ति वुच्चति । एवं खो, आवुसो, वहिद्धा विञ्चाणं अविक्खित्तं अविसटं ति वुच्चति ।

६. 'कयञ्चावुसो, अज्झत्तं सण्ठितं ति वुच्चति ? इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं' ज्ञानं' उपसम्पज्ज विहरति । तस्स विवेकजपीतिसुखानुसारि विञ्चाणं होति विवेकजपीतिसुखस्सादगधितं विवेकजपीतिसुखस्सादविनिवन्धं विवेकजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितं ति वुच्चति ।

७. 'पुन च परं, आवुसो, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादन चेतसो एकोदिमावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स समाधिजपीतिसुखानुसारि विञ्चाणं होति समाधिजपीतिसुखस्सादगधितं समाधिजपीतिसुखस्सादविनिवन्धं समाधिजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितं ति वुच्चति ।

'पुन च परं, आवुसो, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिन्तन्ति — उपेक्खको सतिमा सुखविहारी ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स उपेक्खानुसारि विञ्चाणं होति

चित्तं असण्ठितं ति वुच्चति । एवं खो, आवुसो, अज्झत्तं^१ असण्ठितं ति वुच्चति ।

८. 'कथञ्चावुसो, अनुपादा^२ परितस्सना होति ? इधावुसो, अस्सुतवा^३ पुयुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो
 ५ अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अको-
 विदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति रूपवन्तं
 वा अत्तानं अत्तनि वा रूपं रूपस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं रूपं
 विपरिणमति, अञ्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामञ्जथाभावा
 रूपविपरिणामानुपरिवत्ति विञ्जाणं होति । तस्स रूपविपरिणामानु-
 १० परिवत्तजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति ।
 चेतसो परियादाना उत्तासवा च होति विधातवा च अपेक्खवा^४ च
 अनुपादाय च परितस्सति । वेदनं^५...पे०... सञ्जं ... सङ्खारे ... विञ्जाणं
 अत्ततो समनुपस्सति विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विञ्जाणं
 विञ्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विञ्जाणं विपरिणमति, अञ्जथा
 १५ होति । तस्स विञ्जाणविपरिणामञ्जथाभावा विञ्जाणविपरिणामा-
 नुपरिवत्ति विञ्जाणं होति । तस्स विञ्जाणविपरिणामानुपरिवत्तजा
 परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो परि-
 यादाना उत्तासवा च होति विधातवा च अपेक्खवा च अनुपादाय
 च परितस्सति । एवं खो, आवुसो, अनुपादा परितस्सना होति ।

२० ९. 'कथञ्चावुसो, अनुपादाना^६ अपरितस्सना होति ?
 इधावुसो, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स
 कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
 कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति न
 रूपवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा रूपं न रूपस्मिं वा अत्तानं ।
 २५ तस्स तं रूपं विपरिणमति, अञ्जथा होति । तस्स रूपविपरिणाम-
 ञ्जथाभावा न च रूपविपरिणामानुपरिवत्ति विञ्जाणं होति । तस्स
 न रूपविपरिणामानुपरिवत्तजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं
 परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो परियादाना^७ न चेतुत्तासवा होति न च

१. अज्झत्तं चित्तं - मी०, म्या०, रो० । २. अनुपादाय - मी० । ३. अमुतवा - रो० ।
 ४. उपेक्खवा - रो०, उपेक्खवा - मी० । ५. वेदना - मी० । ६. अनुपादा - सी०, स्या०,
 रो० । ७. अरियादाना - म्या०, रो० ।

विधातवा न च अपेक्खवा अनुपादाय च न परितस्सति । न वेदनं ... न सञ्जं...न सङ्खारे...न विञ्जाणं अत्ततो समनुपस्सति न विञ्जाणवत्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा विञ्जाणं न विञ्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विञ्जाणं विपरिणमति, अञ्जथा होति । तस्स विञ्जाण-विपरिणामञ्जथाभावा न च विञ्जाणविपरिणामानुपरिवत्ति विञ्जाणं ८ होति । तस्स न विञ्जाणविपरिणामानुपरिवत्तजा परितस्सना धम्म-समुप्पादा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो परियादाना न चेवुत्तासवा होति न च विधातवा न च अपेक्खवा, अनुपादाय च न परितस्सति । एवं खो, आवुसो, अनुपादा अपरितस्सना होति' ।

“यं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा १० वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा’ उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विञ्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविक्खित्तं अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जाति- १५ जरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती’ ति । इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं अज्झामि । आकङ्खमाना च एतं तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तं येव उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ; यथा वो भगवा व्याकरोति तथा नं धारेय्याथा” ति । २०

§ ३. भगवतो अनुमोदना

१०. अथ खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं —

“यं खो नो, मन्ते, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्था- २५ रेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विञ्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न

परितस्सेय्य। वहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविकित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठित्ते अनुपादाय अपरितस्सतो आयत्तिं जातिजरा-
मरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती” ति।

- “तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्त्यारेन अत्थं अविमजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — यथा यथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य, यथा यथा उपपरिक्खतो वहिद्धा चस्स विञ्जाणं अविकित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य। वहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविकित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठित्ते अनुपादाय अपरितस्सतो आयत्तिं जातिजरा-
मरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती ति। को नु खो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्त्यारेन अत्थं अविमत्तस्स वित्त्यारेन अत्थं विमजेय्या” ति? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भावितो च विञ्जूनं सव्रह्मचारीनं। प्होति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्त्यारेन अत्थं अविमत्तस्स वित्त्यारेन अत्थं विमजितुं। यच्चून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम ति। अयं खो मयं, भन्ते, येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह। तेसं नो, भन्ते, आयस्मता महाकच्चानेन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि व्यञ्जनेहि अत्थो विमत्तो” ति।

“पण्डितो, भिक्खवे, महाकच्चानो; महापञ्चो, भिक्खवे, महाकच्चानो। मं चे पि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याय, अहं पि एवमेवं व्याकरेय्य” यथा तं महाकच्चानेन व्याकृतं। एसो चेवेतस्स अत्थो। एवं च नं वारेय्याया” ति।

११ इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति।

३६. अरणविभङ्गसुतं

§ १. अरणविभङ्गस्स उद्देसो

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच — “अरणविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि”। तं सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

“न कामसुखमनुयुज्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमयानुयोगमनुयुज्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं। एते खो भिक्खवे, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी ब्राणकरणी उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तति। उस्सादनं च जञ्जा, अपसादनं च जञ्जा; उस्सादनं च अत्वा अपसादनं च अत्वा नेवुस्सादेय्य, न अपसादेय्य, धम्ममेव देसेय्य। सुखविनिच्छयं जञ्जा; सुखविनिच्छयं अत्वा अज्झत्तं सुखमनुयुज्जेय्य। रहोवादं न भासेय्य, सम्मुखा न खीणं भणे। अतरमानो व भासेय्य, नो तरमानो। जनपदनिवृत्तिं नाभिनिवेसेय्य, समञ्जं नातिधावेय्या ति — अयमुद्देसो अरणविभङ्गस्स।

§ २. अरणविभङ्गस्स निद्देसो

२. “न कामसुखमनुयुज्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमयानुयोगमनुयुज्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं” ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगो हीनो गम्मो पोथुज्जनिको

१. देसिस्सामि — सी०, स्या०, रो०। २. अनत्थसंहितं — स्या०। ३-३. ते — सी०, स्या०, रो०। ४. निव्वानाय — सी०। ५-५. नातिखीणं — स्या०।

अनरियो अनत्यसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिच्छाहो; मिच्छापटिपदा। यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयोगो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्यसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिच्छाहो; सम्मापटि-
 ५ पदा। यो अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्यसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिच्छाहो; मिच्छापटिपदा। यो अत्तकिलमथानुयोगं अननुयोगो दुक्खं अनरियं अनत्यसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिच्छाहो; सम्मा-
 १० पटिपदा। 'न कामसुखमनुयुञ्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्यसंहितं, न च अत्तकिलमथानुयोगं अनुयुञ्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्यसंहितं' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

३. " 'एते खो उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी आणकरणी उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निव्वानाय संवत्तती' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं
 १५ पटिच्च वुत्तं? अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं - सम्मा-
 दिट्ठि, सम्मासङ्खणो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्मावाजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि। 'एते खो उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी
 २० ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

४. " 'उत्सादनं च जज्जा, अपसादनं च जज्जा; उत्सादनं च अत्वा अपसादनं च अत्वा नेवुत्सादेय्य, न अपसादेय्य, धम्ममेव देसेय्या' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? कयं च, भिक्खवे, उत्सादना च होति अपसादना च, नो च धम्मदेसना?
 २५ 'ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अनुयुत्ता हीनं गम्मं पोथु-
 ज्जनिकं अनरियं अनत्यसंहितं, सञ्चे ते सदुक्खा सउपघाता सउपा-
 यासा सपरिच्छाहा मिच्छापटिपन्ना' ति - इति वदं इत्येके अपसादेति।

" 'ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयुत्तो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्यसंहितं, सञ्चे ते अदुक्खा अनुपघाता

सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा' ति - इति वदं धम्ममेव देसेति।

“ये अत्तकिलमथानुयोगं अननुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्य-
संहितं, सव्वे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मा
पटिपन्ना' ति - न एवमाह। 'अननुयोगो च खो, अदुक्खो एसो धम्मो
अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा' ति - इति वदं
धम्ममेव देसेति।

“‘येसं केसञ्चि भवसंयोजनं अप्पहीनं, सव्वे ते सदुक्खा सउप-
घाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना' ति - न एवमाह। 'भव-
संयोजने च खो अप्पहीने भवो पि' अप्पहीनो होती' ति - इति वदं
धम्ममेव देसेति।

“‘येसं केसञ्चि भवसंयोजनं पहीनं, सव्वे ते अदुक्खा अनुप-
घाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना' ति - न एवमाह।
'भवसंयोजने च खो पहीने भवो पि पहीनो होती' ति - इति वदं
धम्ममेव देसेति। एवं खो, भिक्खवे, नेवुस्सादना होति न अपसादना,
धम्मदेसना च'। 'उस्सादनं च जञ्जा, अपसादनं च जञ्जा; उस्सादनं
च अत्वा अपसादनं च अत्वा नेवुस्सादेय्य, न अपसादेय्य, धम्ममेव
देसेय्या' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्त।

६. “‘सुखविनिच्छयं जञ्जा; सुखविनिच्छयं अत्वा अज्झत्तं
सुखमनुयुञ्जेय्या' ति - इति खो पनेत वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च
वुत्तं? पञ्चमे, भिक्खवे, कामगुणा। कतमे पञ्च? चक्खुविञ्जेय्या
रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता' रजनीया, सीत-
विञ्जेय्या सद्दा ... धानविञ्जेय्या' गन्धा ... जिह्वाविञ्जेय्या रसा
... कायविञ्जेय्या फोट्ठ्वा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूप-
संहिता रजनीया - इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा। यं खो,
भिक्खवे, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं
इदं वुच्चति कामसुखं मीढ्हसुखं पुयुज्जनसुखं अनरियसुखं। 'न
आसेवितव्वं', न भावेतव्वं, न वहलीकातव्वं, भायितव्वं एतस्स

१. सो०, स्या०, रो० पोत्यवेमु नत्थि। २ व-स्या०। ३ कामूपसंहिता-
स्या०। ४ धानविञ्जेय्या-सी०। ५ मिह्मगुण-स्या०। ६ येवितव्व-स्या०।

पि न आतुरीयति, विसद्वं पि होति विञ्जेय्यं अतरमानस्स भासितं।
 'अतरमानो व' भासेय्य, नो तरमानो' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं
 पटिच्च वुत्तं।

९. "जनपदनिरुत्ति नाभिनिवेसेय्य, समञ्जं नातिधावेय्या'
 ५ ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? कथं च,
 भिक्खवे, जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो होति समञ्जाय च
 अतिसारो? इय, भिक्खवे, तदेवेकच्चेसु जनपदेसु 'पाती' ति सञ्जा-
 नन्ति, 'पत्तं' ति सञ्जानन्ति, 'वित्तं' ति सञ्जानन्ति, 'सरावं' ति
 सञ्जानन्ति 'धारोपं' ति सञ्जानन्ति, 'पोणं' ति सञ्जानन्ति, 'पिसी-
 १० लवं' ति सञ्जानन्ति। इति यथा यथा नं तेसु तेसु जनपदेसु सञ्जानन्ति
 तथा तथा थामसा परामासा' अभिनिविस्स वोहरति - 'इदमेव सच्चं,
 मोघमञ्जं' ति। एवं खो भिक्खवे, जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो
 होति समञ्जाय च अतिसारो।

१०. "कथं च, भिक्खवे, जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो
 १५ होति समञ्जाय च अनतिसारो? इय, भिक्खवे, तदेवेकच्चेसु
 जनपदेसु 'पाती' ति सञ्जानन्ति, 'पत्तं' ति सञ्जानन्ति, 'वित्तं' ति
 सञ्जानन्ति, 'सरावं' ति सञ्जानन्ति, 'धारोपं' ति सञ्जानन्ति,
 'पोणं' ति सञ्जानन्ति, 'पिसीलवं' ति सञ्जानन्ति। इति यथा यथा
 नं तेसु तेसु जनपदेसु सञ्जानन्ति 'इदं किर मे आयस्मन्तो सन्धाय
 २० वोहरन्ती' ति तथा तथा वोहरति अपराममं"। एवं खो, भिक्खवे,
 जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो होति समञ्जाय च अनतिसारो।
 'जनपदनिरुत्ति नाभिनिवेसेय्य समञ्जं नातिधावेय्या' ति - इति यं तं
 वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

§ ३. मिच्छापटिपदा च सम्मापटिपदा च

११. "तत्र, भिक्खवे, यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सा-
 २० नुयोगो हीनो गम्भो पोथुज्जनिको अनरियो अनत्यसंहितो, सट्ठक्खो

१. च-गी०। २ वित्त-रो०; पिट्ट-स्या०। ३ हरोम-स्या०। ४. एत्य
 'हनन्ति सञ्जानन्ति' इति अचिको पाठो स्या० पाल्यके अत्यि। ५ पिमीलं-गी० रो०;
 पिपि-स्या०। ६ पणमन्-गी०। ७ अपरामपति-गी०।

एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोग अननुयोगो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

१२. “तत्र, भिक्खवे, यो अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यो अत्तकिलमथानुयोगं अननुयोगो दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । 10 तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

१३. “तत्र, भिक्खवे, यायं मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी बाणकरणी उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो, सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो । 15

१४. “तत्र, भिक्खवे, याय उस्सादना च अपसादना च नो च धम्मदेसना, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो, मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यायं नेवुस्सादना च' अपसादना' च धम्मो धम्मदेसना च,' अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो, सम्मापटिपदा । तस्मा 20 एसो धम्मो अरणो ।

१५. “तत्र, भिक्खवे, यमिद कामसुखं' मीब्हुसुखं पोथुज्जनसुखं' अनरियसुखं, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो, मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो* । तत्र, भिक्खवे, यमिद नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं,' 25 अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

१६. “तत्र, भिक्खवे, खायं रहोवादो अभूतो' अतच्छो

१-१. न अपसादना-स्या०, रो० । २ व-स्या०; वा-रो० । ३. पुथुज्जनसुखं-सो०, रो० । *-*. स्या० पोत्यके नत्थि । ४. रो० पोत्यके नत्थि । ५. अभूतो-स्या० ।

अनत्यसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरि-
 ८ ळाहो; मिच्छापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे,
 खायं' रहोवादो भूतो तच्छो अनत्यसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो
 सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा। तस्मा एसो
 ६ धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे, खायं' रहोवादो भूतो तच्छो अत्य-
 संहितो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो;
 सम्मापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो अरणो।

१७ "तत्र, भिक्खवे, खायं सम्मुखा खीणवादो अभूतो अतच्छो
 अनत्यसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरि-
 १० ळाहो; मिच्छापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे,
 खायं सम्मुखा खीणवादो भूतो तच्छो अनत्यसंहितो, सदुक्खो एसो
 धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो, मिच्छापटिपदा। तस्मा
 एसो धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे, खायं सम्मुखा खीणवादो भूतो
 तच्छो अत्यसंहितो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो
 १५ अपरिळाहो; सम्मापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो अरणो।

१८. "तत्र, भिक्खवे, यमिदं तरमानस्स भासितं, सदुक्खो
 एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा।
 तस्मा एसो धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे, यमिदं अतरमानस्स
 भासितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो;
 २० सम्मापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो अरणो।

१९. "तत्र, भिक्खवे, खायं जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो
 समञ्जाय च अतिसारो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो
 सपरिळाहो, मिच्छापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो सरणो। तत्र
 भिक्खवे, खायं जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो समञ्जाय च
 २५ अनतिसारो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो;
 सम्मापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो अरणो।

"तस्मातिह, भिक्खवे, 'सरणं च धम्मं जानिस्साम, अरणं
 च धम्मं जानिस्साम; मरणं च धम्मं जत्वा अरणं च धम्मं जत्वा

अरणपटिपदं पटिपज्जिस्सामा' ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितव्वं । सुभूति च पन, भिक्खवे, कुलपुत्तो अरणपटिपदं पटिपन्नो' ति ।

२०. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

४०. धातुविभङ्गसुतं

§ १. अदिदृपुच्चेन भगवता आयस्मा पुक्कुसाति

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा भगवेषु चारिकं चरमानो येन राजगहं तदवसरि; येन भगवो कुम्भकारो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवं कुम्भकारं एतदवोच - “सचे ते, भगव, अगर विहरेमु आवेसने एकरत्तं” ति।

“न खो मे, भन्ते, गर। अत्यि चेत्य पञ्चजितो पठमं वासूपगतो। सचे सो अनुजानाति, विहरथ’, भन्ते, यथामुखं” ति।

तेन खो पन समयेन पुक्कुसाति नाम कुलपुत्तो भगवन्तं उद्दिस्स सद्वाय अगारस्मा अनगारियं पञ्चजितो। सो तस्मि कुम्भकारावेसने पठमं वासूपगतो होति। अथ खो भगवा येनायस्मा पुक्कुसाति तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं पुक्कुसाति एतदवोच - “सचे ते, भिक्खु, अगर विहरेमु आवेसने एकरत्तं” ति।

“उत्तुदं, आवुसो, कुम्भकारावेसनं। विहरतायस्मा यथासुखं” ति।

अथ खो भगवा कुम्भकारावेसनं पविसित्वा एकमन्तं तिणसन्थारकं पञ्चापेत्वा निसीदि पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिवाय परिमुञ्चं सति उपट्टपेत्वा। अथ खो भगवा बहुदेव रत्तिं निसज्जाय वीतिनामेसि। आयस्मा पि खो पुक्कुमाति बहुदेव रत्तिं निसज्जाय वीतिनामेसि।

अथ खो भगवतो एतदहोसि - “पानादिकं खो अयं कुलपुत्तो उरियति’। यन्नूनाहं पुच्छेय्यं” ति। अथ खो भगवा आयस्मन्तं पुक्कुमाति एतदवोच - “कंसि त्वं, भिक्खु, उद्दिस्स पञ्चजितो? को वा ते मत्था? कस्म वा त्वं धम्मं रोचेमी” ति?

१-२. विट्ठगमावेसने-मी०, रो०; विट्ठगम निवेसने-म्या०। ३. एट्ठगमि-मी०, म्या०, रो०। ४. विट्ठ-मी०, रो०। ५. उत्तुदं-मी०, म्या०, रो०। ६. तिण-मन्दगि-मी०; तिणमन्थरक-म्या०, रो०। ७. उरीवनि-मी०।

“अथावुसो, समणो गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पव्वजितो । तं खो पन भगवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो - ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविद् अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति । ताहं भगवन्तं उद्दिस्स पव्वजितो । सो च मे भगवा सत्था । 5 तस्स चाहं भगवतो धम्मं रोचेमी” ति ।

“कहं पन, भिक्खु, एतरहि सो भगवा विहरति अरहं सम्मा-सम्बुद्धो” ति ।

“अथावुसो, उत्तरेसु जनपदेसु सावत्थि नाम नगरं । तत्थ सो भगवा एतरहि विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो” ति । 10

“दिट्ठपुव्वो पन ते, भिक्खु, सो भगवा; दिस्वा च पन जानेय्यासी” ति ?

“न खो मे, आवुसो, दिट्ठपुव्वो सो भगवा; दिस्वा चाहं न जानेय्यं” ति ।

अथ खो भगवतो एतदहोसि - “ममं च ख्वायं कुलपुत्तो 15 उद्दिस्स पव्वजितो । यत्तूनस्साहं धम्मं देसेय्यं” ति । अथ खो भगवा आयस्मन्तं पुक्कुसातिं आमन्तेसि - “धम्मं ते, भिक्खु, देसिस्सामि” । तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी ति । “एवमावुसो” ति खो आयस्मा पुक्कुसाति भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच -

§ २. भगवतो धातुविभङ्गदेसना

२. “‘छधातुरो’ अयं, भिक्खु, पुरिसो छफस्सायतनो अट्ठा- 20 रसमनोपविचारो चतुराधिद्धानो; यत्थ ठितं मञ्जस्सवा’ नप्पवत्तन्ति, मञ्जस्सवे खो पन नप्पवत्तमाने मुनि ‘सन्तो’ ति बुच्चति । पञ्चं नप्पमज्जेय्य, सच्चमनुरवखेय्य, चागमनुवूहेय्य, सन्तिमेव सो सिक्खे-य्या’ ति - अयमुद्देसो धातुविभङ्गस्स” ।

३. “‘छधातुरो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ ति - इति खो पनेतं 25 वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? छयिमा, भिक्खु, धातुयो - पथवी-

१. देसेस्सामि - ग० । २. छधातुरो - खी० । ३. यत्तूनस्सवा - सी०, रो० । ४. छपातु-विभङ्गरा - सी०, स्वा०, रो० । ५-६. गी०, रो० पोत्यनेसु सत्थि ।

धातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्ज्राण-
धातु । 'छधातुरो अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेत
पटिच्च वुत्तं ।

४. " 'छफस्सायतनो अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति - इति खो
४ पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुसम्फस्सायतनं, सोत-
सम्फस्सायतनं, धानसम्फस्सायतनं, जिह्वासम्फस्सायतनं, कायसम्फ-
स्सायतनं, मनोसम्फस्सायतनं । 'छफस्सायतनो अयं, भिक्खु, पुरिसो'
ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

५. " 'अट्टारसमनोपविचारो' अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति -
इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुना रूपं दिस्वा
सोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति,
उपेक्खट्ठानीयं' रूपं उपविचरति; सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... धानेन
गन्धं घायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठव्वं फुसित्वा ..
मनसा धम्मं विज्जाय सोमनस्सट्ठानीयं धम्मं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं
१५ धम्मं उपविचरति, उपेक्खट्ठानीयं धम्मं उपविचरति - इति छ
सोमनस्सुपविचारा छदोमनस्सुपविचारा छ उपेक्खुपविचारा । 'अट्टारस-
मनोपविचारो अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेत
पटिच्च वुत्तं ।

६. " 'चतुराधिट्ठानो अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति - इति खो पनेतं
२० वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? पञ्चाधिट्ठानो, सच्चाधिट्ठानो, चागा-
धिट्ठानो, उपसमाधिट्ठानो । 'चतुराधिट्ठानो अयं, भिक्खु, पुरिसो'
ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

७. " 'पञ्चं नप्पमज्जेय्य, सच्चमनुरक्खेय्य, चागमनुब्रूहेय्य,
सन्तिमेव सो सिक्खेय्या' ति. - इति खो पनेत वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च
२३ वुत्तं? कय च, भिक्खु, पञ्चं नप्पमज्जेति? छयिमा, भिक्खु,
धातुयो - पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु,
विज्ज्राणधातु ।

१-१ चसु फस्सायतन, सोत फस्सायतन मनोफस्सायतन - स्या० । २ अट्टारस-
मनोपविचारो - सी०, रो० । ३ उपेक्खाट्ठानीय - म० । ४ नप्पमज्जेति - सी० । ५ पठवी
धातु - सी०, स्या०, रो० ।

८. “कतमा च, भिक्षु, पथवीधातु? पथवीधातु सिया अज्झ-
त्तिका सिया वाहिरा। कतमो च, भिक्षु, अज्झत्तिका पथवीधातु? यं
अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं^१ खरिगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं – केसा
लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हाए^२ अट्ठि^३ अट्ठिमिञ्जं^४ वक्कं हृदयं
यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं,
यं वा पनञ्जं^५ पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं उपा-
दिन्नं – अयं वुच्चति, भिक्षु, अज्झत्तिका पथवीधातु। या चेव खो
पन अज्झत्तिका पथवीधातु या च वाहिरा पथवीधातु पथवीधातु
रेवेसा। ‘तं नेतं मम नेसोहमस्मि न मेसो अत्ता’ ति – चतमेतं यथाभूतं
सम्मप्पञ्जाय दट्ठव्वं। एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा पथवी,
धातुया निव्विन्दति, पथवीधातुया चित्तं विराजेति।

९. “कतमा च, भिक्षु, आपोधातु? आपोधातु सिया
अज्झत्तिका सिया वाहिरा। कतमा च, भिक्षु, अज्झत्तिका आपो-
धातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं उपादिन्नं सेय्यथीदं –
पित्तं सेम्हं पुव्वो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो^१ सिङ्घाणिका
लसिका मुत्तं, यं वा पनञ्जं^२ पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं आपो
आपोगतं उपादिन्नं – अयं वुच्चति, भिक्षु, अज्झत्तिका आपोधातु।
या चेव खो पन अज्झत्तिका आपोधातु या च वाहिरा आपोधातु
आपोधातुरेवेसा। ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति –
एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठव्वं। एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जा
दिस्वा आपोधातुया निव्विन्दति, आपोधातुया चित्तं विराजेति।

१०. “कतमा च, भिक्षु, तेजोधातु? तेजोधातु सिया
अज्झत्तिका सिया वाहिरा। कतमा च, भिक्षु, अज्झत्तिका तेजो-
धातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं – येन
च सन्तप्पति, येन च जीरीयति^३, येन च परिड्य्हति, येन च
असितपीतखायितसायितं सम्मा परिणामं गच्छति, यं वा पनञ्जं^४ पि
किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं – अयं वुच्चति,

१. कक्खळ – सी०, स्या०। २. न्हाए – सी०, स्या०, रो०। ३. अट्ठि – सी०,
स्या०, रो०। ४. अट्ठिमिञ्जा – सी०, रो०। ५. खेळो – स्या०। ६. जिगियति – स्या०;
जीरीयति – सी०; जीरीयति – रो०।

भिक्षु, अज्झत्तिका तेजोधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका तेजोधातु
या च वाहिरा तेजोधातु तेजोधातुरेवेसा। 'तं नेतं मम, नेसोहमस्मि,
न मेसो अत्ता' ति - एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठुव्वं। एवमेतं
यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा तेजोधातुया निव्विन्दति, तेजोधातुया
६ चित्तं विराजेति।

११ "कतमा च, भिक्षु, वायोधातु? वायोधातु सिया
अज्झत्तिका सिया वाहिरा। कतमा च, भिक्षु, अज्झत्तिका वायो-
धातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं -
उद्वङ्गमा वाता अघोगमा वाता कुच्छिसया वाता कोट्टासया वाता
१० अङ्गमङ्गानुसारिणो वाता अस्सासो पस्सासो इति, य वा पनञ्जं
पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं - अयं वुच्चति,
भिक्षु, अज्झत्तिका वायोधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका वायो-
धातु या च वाहिरा वायोधातु वायोधातुरेवेसा। 'तं नेतं मम, नेसो-
हमस्मि, न मेसो अत्ता' ति - एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठुव्वं।
१५ एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा वायोधातुया निव्विन्दति,
वायोधातुया चित्तं विराजेति।

१२ "कतमा च, भिक्षु, आकासधातु? आकासधातु सिया
अज्झत्तिका सिया वाहिरा। कतमा च, भिक्षु, अज्झत्तिका आकासधातु?
य अज्झत्तं पच्चत्तं आकास आकासगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं -
२० कण्णच्छिदं नासच्छिदं मुखद्वारं येन च असितपीतखायितसायितं
अज्झोहरति, यत्थं च असितपीतखायितसायितं सन्तिट्ठति, येन च
असितपीतखायितसायितं अघोभागं निम्पमति, य वा पनञ्जं पि
किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं आकास आकासगतं अघं अघगतं विवरं
विवरगतं असम्पट्ठं मसलोहितेहि' उपादिन्नं - अयं वुच्चति भिक्षु अज्झ-
२५ त्तिका आकासधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका आकासधातु या च
वाहिरा आकासधातु आकासधातुरेवेसा। 'तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो
अत्ता' ति - एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठुव्वं। एवमेतं यथाभूतं
सम्मप्पञ्जाय दिस्वा आकासधातुया निव्विन्दति, आकासधातुया
चित्तं विराजेति।

१३. “अथापरं विज्ज्ञाणं येव अवसिस्सति परिसुद्धं परि-
योदातं। तेन च विज्ज्ञाणेन किं विजानाति’? ‘सुखं’ ति पि विजा-
नाति, ‘दुक्खं’ ति पि विजानाति, ‘अदुक्खमसुखं’ ति पि विजानाति।
सुखवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना। सो सुखं वेदनं
वेदयमानो ‘सुखं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति। ‘तस्सेव सुखवेदनीयस्स
फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना
सुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ ति पजानाति।

१४. “दुक्खवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा
वेदना। सो दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘दुक्खं वेदनं वेदयामी’ ति
पजानाति। ‘तस्सेव दुक्खवेदनीयस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं
वेदयितं दुक्खवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना सा
निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ ति पजानाति।

१५. “अदुक्खमसुखवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति
अदुक्खमसुखा वेदना। सो अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘अदुक्खमसुखं
वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति। ‘तस्सेव अदुक्खमसुखवेदनीयस्स फस्सस्स
निरोधा यं तज्जं वेदयितं अदुक्खमसुखवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना
अदुक्खमसुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ ति पजानाति।

१६. “सेय्यथापि, भिक्खु, द्विन्नं कट्ठानं सङ्घट्ठा^१ समोधाना
उस्मा जायति, तेजो अभिनिव्वत्तति, तेसं येव द्विन्नं कट्ठानं नानाभावा
विनिक्खेपा^२ या तज्जा उस्मा सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति;
एवमेव खो, भिक्खु, सुखवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा
वेदना। सो सुखं वेदनं वेदयमानो ‘सुखं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति।
‘तस्सेव सुखवेदनीयस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनीयं
फस्सं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’
ति पजानाति। दुक्खवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति
दुक्खा वेदना। सो दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘दुक्खं वेदनं वेदयामी’ ति
पजानाति। ‘तस्सेव दुक्खवेदनीयस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं
वेदयितं दुक्खवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना सा

१-१. निच्चि जानाति—सी०, स्या०, रो०। २ वेदयमानो—सी०, स्या०, रो०।

३. सङ्घट्ठा—स्या०; सम्पत्त—सी० रो०। ४. विक्खेपा—म०।

- निरुज्जति, सा वूपसम्मती' ति पजानाति। अदुक्खमसुखवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना। सो अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो 'अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति। 'तस्सेव अदुक्खमसुखवेदनीयस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं
- ६ अदुक्खमसुखवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना अदुक्खमसुखा वेदना सा निरुज्जति, सा वूपसम्मती' ति पजानाति।

१७. "अथापरं उपेक्खा येव अवसिस्सति परिसुद्धा परियोदाता मुदु च कम्मज्जा च पभस्सरा च। सेय्यथापि, भिक्खु, दक्खो सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा उक्कं वन्वेय्य, उक्कं वन्धित्वा
- १० उक्कामुखं आलिम्पेय्य, उक्कामुखं आलिम्पेत्वा सण्डासेन जातरूपं गहेत्वा उक्कामुखे पक्खिपेय्य, तमेनं कालेन कालं अभिघमेय्य, कालेन कालं उदकेन परिष्फोसेय्य, कालेन कालं अज्झुपेक्खेय्य, तं होति जातरूपं सुघन्तं' निदन्तं' नीहटं' निघीतकसावं मुदु च कम्मज्जं च पभस्सरं च, यस्सा यस्सा च पिळ्ळन्वनविकतिया' आकह्वति -
- ११ यदि पट्टिकायं यदि कुण्डलाय यदि गीवेय्यकाय यदि सुवण्णमालाय तं चस्स अत्थं अनुभोति; एवमेव खो, भिक्खु, अथापरं उपेक्खा येव अवसिस्सति परिमुद्धा परियोदाता मुदु च कम्मज्जा च पभस्सरा च।

१८. "सो एवं पजानाति - 'इमं चे अहं उपेक्खं एवं
- २० परिसुद्धं एवं परियोदातं आकासानञ्चायतनं उपसंहरेय्य, तदनुवम्मं च चित्तं भावेय्यं। एवं मे अयं उपेक्खा तन्निस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिद्वेय्य। इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं विञ्जानञ्चायतनं उपसंहरेय्य, तदनुवम्मं च चित्तं भावेय्यं। एवं मे अयं उपेक्खा तन्निस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिद्वेय्य।
- १४ २३ इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिमुद्धं एवं परियोदातं आकिञ्चञ्चायतनं उपसंहरेय्य, तदनुवम्मं च चित्तं भावेय्यं। एवं मे अयं उपेक्खा तन्निस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिद्वेय्य। इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिमुद्धं एवं परियोदातं नेवसञ्जानासञ्चायतनं

१-१ स्या० गी०के नयि, यन् मुग्न निदन्त-गी०, रो०। २. नीहट-गी०, स्या०। ३. निरुपण-गी०, स्या०, पिळ्ळन्वन-रो०। ४. पवट्टिकाय-स्या० रो०; पवट्टिकाय-गी०।

उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं । एवं मे अयं उपेक्खा तन्निस्सिता
तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिष्ठेय्या' ति ।

१९. "सो एवं पजानाति - 'इमं चे अहं उपेक्खं एवं
परिसुद्धं एवं परियोदातं आकासानञ्चायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं
च चित्तं भावेय्यं; सङ्खतमेतं । इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं ६
एवं परियोदातं विञ्जाणञ्चायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं
भावेय्यं; सङ्खतमेतं । इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं
आकिञ्चञ्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं;
सङ्खतमेतं । इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं
नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं; १०
सङ्खतमेतं' ति ।

"सो नेव तं अभिसङ्खरोति, न अभिसञ्चेतयति भवाय वा
विभवाय वा । सो अनभिसङ्खरोन्तो अनभिसञ्चेतयन्तो भवाय वा
विभवाय वा न किञ्चि लोके उपादियति, अनुपादियं न परितस्सति,
अपरितस्सं पच्चत्तं येव परिनिब्बायति । 'खीणा जाति, वुसितं १५
ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति ।

२०. "सो सुखं चे वेदनं वेदेति, 'सा अनिच्चा' ति पजानाति,
'अनज्झोसिता' ति पजानाति, 'अनभिनन्दिता' ति पजानाति । दुक्खं
चे वेदनं वेदेति, 'सा अनिच्चा' ति पजानाति, 'अनज्झोसिता' ति ३.
पजानाति, 'अनभिनन्दिता' ति पजानाति । अदुक्खमसुखं चे वेदनं २०
वेदेति, 'सा अनिच्चा' ति पजानाति, 'अनज्झोसिता' ति पजानाति,
'अनभिनन्दिता' ति पजानाति ।

२१. "सो सुखं चे वेदनं वेदेति, विसंयुत्तो नं वेदेति;
दुक्खं चे वेदनं वेदेति, विसंयुत्तो नं वेदेति; अदुक्खमसुखं चे वेदनं
वेदेति, विसंयुत्तो नं वेदेति । सो कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो २३
'कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं
वेदनं वेदयमानो 'जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति,
'कायस्स भेदा' परं मरणा' उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेद-
यितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती' ति पजानाति ।

१. तं न - गी० । २. सो दुक्खं - गी०, ग्या०, रो० । ३-३. गी०, ग्या०, रो०

पोर्यकेसु नतिय ।

म० ३-४२

२२. "सेव्यथापि, भिक्षु, तेलं च पटिच्च वट्ठिं च पटिच्च तेलप्पदीपो ज्ञायति; तस्सेव तेलस्स च वट्ठिया च परियादाना अञ्चस्स च अनुपादाना' अनाहारो निव्वायति; एवमेव खो, भिक्षु, कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 'कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 'जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति, 'कायस्स भेदा परं मरणा उद्धं जीवितपरियादाना इवेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि' सीतीभविस्सन्तो' ति पजानाति । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्षु इमिना परमेन पञ्चाधिद्वानेन समन्नागतो होति । एसा हि, भिक्षु, परमा अरिया पञ्चा यदिदं -

१० सब्बदुक्खक्खये आणं ।

२३. "तस्स सा विमुत्ति सच्चे ठिता अकुप्पा होति । तं हि, भिक्षु, मुसा यं मोसघम्मं, तं सच्चं य अमोसघम्मं निव्वानं । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्षु इमिना परमेन सच्चाधिद्वानेन समन्नागतो होति । एतं हि, भिक्षु, परमं अरियसच्च यदिदं - अमोसघम्मं

१० निव्वानं ।

२४. "तस्सेव खो पन पुव्वे अविद्वसुनो उपवी होन्ति समत्ता समादिन्ना । त्यास्स पहीना होन्ति उच्छिन्नमूलो तालावत्युक्तो अनभावङ्कतो आयति अनुप्पादघम्मो । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्षु इमिना परमेन चागाधिद्वानेन समन्नागतो होति । एसो हि,

२० भिक्षु, परमो अरियो चागो यदिदं - सच्चूपधिपटिनिस्सगो ।

२५. "तस्सेव खो पन पुव्वे अविद्वसुनो अभिज्झा होति छन्दो सारागो । स्वास्स पहीनो होति उच्छिन्नमूलो तालावत्युक्तो अनभावङ्कतो आयति अनुप्पादघम्मो । तस्सेव खो पन पुव्वे अविद्वसुनो आघातो होति व्यापादो सम्पदोसो । स्वास्स पहीनो होति उच्छिन्नमूलो तालावत्युक्तो अनभावङ्कतो आयति अनुप्पादघम्मो । तस्सेव खो पन पुव्वे अविद्वसुनो अविज्जा होति सम्मोहो । स्वास्स पहीनो होति उच्छिन्नमूलो तालावत्युक्तो अनभावङ्कतो आयति अनुप्पादघम्मो । तस्मा एव समन्नागतो भिक्षु इमिना परमेन उप-

१ अनुपादाना - गी०, रो०, अनुपादाना - स्था० । २ अभिनन्दितानि - गी० स्था०, रो० । ३ अनभावङ्कतो - सो०, रो० ।

समाधिद्वानेन समन्नागतो होति। एसो हि, भिक्खु, परमो अरियो
उपसमो यदिदं — रागदोसमोहानं उपसमो। 'पञ्चं' नप्पमज्जेय्य,
सच्चमनुरक्खेय्य, चागमनुब्रूहेय्य, सन्तिमेव सो सिक्खेय्या' ति — इति
यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

२६. "यत्थ ठितं मज्झस्सवा नप्पवत्तन्ति, मज्झस्सवे खो 5
पन नप्पवत्तमाने मुनि सन्तो ति वुच्चती' ति — इति खो पनेतं
वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? 'अस्मी' ति, भिक्खु, मज्झितमेतं,
'अयमहस्मी' ति मज्झितमेतं, 'भविस्स' ति मज्झितमेतं, 'न भविस्स' ति
मज्झितमेतं, 'रूपी भविस्स' ति मज्झितमेतं, 'अरूपी भविस्स' ति
मज्झितमेतं, 'सञ्जी भविस्स' ति मज्झितमेतं, 'असञ्जी भविस्स' ति 10
मज्झितमेतं, 'नेवसञ्जीनासञ्जी भविस्स' ति मज्झितमेतं। मज्झितं,
भिक्खु, रोगो मज्झितं गण्डो मज्झितं सल्लं। सब्बमज्झितानं त्वेव,
भिक्खु, समतिक्कमा मुनि 'सन्तो' ति वुच्चति। मुनि खो पन, भिक्खु,
सन्तो न जायति, न जीयति, न मीयति, न कुप्पति, न पिहेति।
तज्झिस्स, भिक्खु, नत्थि येन जायेथ, अजायमानो किं जीयिस्सति, 15
अजीयमानो किं मीयिस्सति, अमीयमानो किं कुप्पिस्सति, अकुप्पमानो
किस्स पिहेस्सति? 'यत्थ ठितं मज्झस्सवा नप्पवत्तन्ति, मज्झस्सवे
खो पन नप्पवत्तमाने मुनि 'सन्तो' ति वुच्चती' ति — इति यं तं
वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इमं खो मे त्वं, भिक्खु, सङ्घित्तेन
छधातुविभङ्गं धारेही' ति। 20

§ ३. आयस्मतो पुक्कुसातिस्स अभिसम्परायो

२७. अथ खो आयस्मा पुक्कुसाति — "सत्था किर मे
अनुप्पत्तो, सुगतो किर मे अनुप्पत्तो सम्मासम्बुद्धो किर मे अनुप्पत्तो"
ति उट्ठायासना एक्कसं चीवरं कत्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा
भगवन्तं एतदवोच — "अच्चयो मे, भन्ते, अच्चगमा यथावालं"
यथामूब्धं यथाअकुसलं, योहं भगवन्तं आवुसोवादेन समुदाचरितव्वं 25
अमज्झिस्सं। तस्स मे, भन्ते, भगवा अच्चयं अच्चयतो पटिग्गह्णतु
आयतिं संवराया" ति।

१. पञ्चा — ती०। २. नाहमस्मी — स्या०। ३. जियति — स्या०, रो०।
४-४. मियति — स्या०; रो० पोटवके नत्थि। ५. पि होति — गो०। ६. तं पिग्ग — गो०,
स्या०, रो०। ७. यथावलं — ती०। ८. पतिग्गह्णतु — गो०।

“तद्य त्वं, भिक्षु, अच्चयो अच्चयमा यथावालं यथामूळं यथाअकुसलं, यं मं त्वं आवुसोवादेन समुदाचरितत्वं अमञ्जित्थ। यतो च खो त्वं, भिक्षु, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथावम्मं पटि-
करोसि, त ते मयं पटिगण्हाम। वुद्धिं हेसां, भिक्षु, अरियस्स विनये
५ यो अच्चय अच्चयतो दिस्वा यथावम्मं पटिकरोति, आयतिं संवरं आपज्जती” ति।

“लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके उपसम्पदं” ति।

“परिपुण्ण ते, भिक्षु, पत्तचीवरं” ति ?

“न खो मे, भन्ते, परिपुण्णं पत्तचीवरं” ति।

10 “न खो, भिक्षु, तथागता अपरिपुण्णपत्तचीवरं उपसम्पा-
देन्ती” ति।

अथ खो आयस्मा पुक्कुसाति भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा
अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा
पत्तचीवरपरियेसनं पक्कामि।

15 अथ खो आयस्मन्तं पुक्कुसाति पत्तचीवरपरियेसनं चरन्तं
विम्भन्तां गावीं जीविता वीरोपेसि। अथ खो सम्बहुला भिक्षू
येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु, उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्नां सो ते भिक्षू भगवन्तं
एतदवोचुं - “यो सो, भन्ते, पुक्कुसाति नाम कुलपुत्तो भगवता
20 सद्वित्तेन ओवादेन ओवदितो सो कालङ्कतो। तस्स का गति, को
अभिसम्परायो” ति ?

“पण्डितो, भिक्षवे, पुक्कुसाति कुलपुत्तो पञ्चपादि धम्म-
स्मानुवम्म, न च म वम्माधिकरण विहेठेसि। पुक्कुसाति, भिक्षवे,
कुलपुत्तो पञ्चन्न ओरम्भागियान सयोजनान परिकखया ओपपातिको
25 तत्थ परिनिव्वायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका” ति।

२८ इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्षू भगवतो भासितं
अभिनन्दु ति।

—०—

४१. सच्चविभङ्गसुत्तं

§ १. सारिपुत्तमोगल्लाना सेवनीया

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा बाराणसियं विहरति
इसिपतने मिगदाये। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि - “भिक्खवो”
ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच-

“तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं
इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं^१ समणेन ४
वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं,
यदिदं - चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्ञापना पट्टपना
विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं। कतमेसं चतुन्नं? दुक्खस्स अरिय-
सच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्ञापना पट्टपना विवरणा विभजना
उत्तानीकम्मं, दुक्खसमुदयस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना 10
पञ्ञापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधस्स
अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्ञापना पट्टपना विवरणा
विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधगामिनिया^२ पटिपदाय^३ अरिय-
सच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्ञापना पट्टपना विवरणा विभजना
उत्तानीकम्मं। तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं 15
इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन
वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं,
यदिदं - इमेसं चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्ञापना
पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं।

“सेवेयं,” भिक्खवे, सारिपुत्तमोगल्लाने; भजथ, भिक्खवे, 20
सारिपुत्तमोगल्लाने। पण्डिता भिक्खू अनुग्गाहका सन्नह्यचारिणं^४।
सेय्यथापि, भिक्खवे, जनेता^५, एवं सारिपुत्तो; सेय्यथापि जातस्स
आपादेता, एवं मोगल्लानो। सारिपुत्तो, भिक्खवे, सोतापत्तिफले

१. अप्पटिवत्तियं - सी०; अप्पटिवत्तियं - रो०। २-३. दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा
- सी०। ३. नेपय - म०। ४. सन्नह्यचारिणं - रो०। ५. जनेता - मी०, रो०।

विनेति, मोग्गल्लानो उत्तमस्ये। सारिपुत्तो, भिक्खवे, पहेति चत्तारि अरियसच्चानि वित्त्यारेन आचिक्खितुं देसेतुं पञ्चापेतुं पट्टपेतुं विवरितुं विभजितु उत्तानीकात्तु” ति। इदमवोच भगवा। इदं वत्तवान् सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि।

§ २. आयस्मतो सारिपुत्तस्स देसना

२. तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो भिक्खू आमन्तेसि - “आवुसो भिक्खवे” ति। “आवुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं। आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच -

“तयागतेन, आवुसो, अरहता सम्मासम्बुद्धेन वाराणसियं
 10 इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं घम्मचक्क पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन
 वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा
 लोकस्मिं, यदिदं - चतुन्न अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्चा-
 पना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं। कतमेस चतुन्नं?
 दुक्खस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्चापना पट्टपना
 15 विवरणा विभजना उत्तानीकम्म, दुक्खसमुदयस्स अरियसच्चस्स
 आचिक्खना देसना पञ्चापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्म,
 दुक्खनिरोधस्स अरियमच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्चापना पट्टपना
 विवरणा विभजना उत्तानीकम्म, दुक्खनिरोधगमिनिया पट्टिपदाय
 अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्चापना पट्टपना विवरणा
 20 विभजना उत्तानीकम्म।

(१) दुक्खं अरियसच्चं

३. “कतम आवुसो, दुक्खं अरियमच्च? जाति पि दुक्खा, जरा पि दुक्खा, मरण पि दुक्ख, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा पि दुक्खा, य पिच्छ न लभति त पि दुक्ख, मद्दित्तेन पञ्चुपादान-
 क्वन्या दुक्खा।

२३ “कतमा आवुसो, जाति? या तेसं तेम सत्तान तम्हि तम्हि

सत्तनिकाये जाति सञ्जाति ओक्कन्ति अभिनिव्वत्ति^१ खन्धानं पातु-
भावो आयतनानं पटिलाभो, अयं वुच्चतावुसो - 'जाति'।

“कतमा चावुसो, जरा? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि
सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो
संहानि इन्द्रियानं परिपाको, अयं वुच्चतावुसो - 'जरा'।

5

“कतमं चावुसो, मरणं? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा
सत्तनिकाया चुत्ति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालङ्किरिया^२
खन्धानं भेदो कळेवरस्स^३ निक्खेपो जीवित्तिन्द्रियस्सु^४ पच्छेदो^५, इदं
वुच्चतावुसो - 'मरणं'।

“कतमो चावुसो, सोको? यो खो, आवुसो, अञ्जतरञ्ज- 10
तरेण व्यसनेन^६ समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेण दुक्खधम्मेण फुट्टस्स
सोको सोचना सोचित्तं अन्तोसोको अन्तोपरिसोको, अयं वुच्चता-
वुसो - 'सोको'।

“कतमो चावुसो, परिदेवो? यो खो, आवुसो, अञ्ज- 15
तरञ्जतरेण व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेण दुक्खधम्मेण
फुट्टस्स आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवना आदेवित्तं परिदेवित्तं,
अयं वुच्चतावुसो - 'परिदेवो'।

“कतमं चावुसो, दुक्खं? यं खो, आवुसो, कायिकं दुक्खं
कायिकं असातं कायसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं वुच्चता- 20
वुसो - 'दुक्खं'।

“कतमं चावुसो, दोमनस्सं? यं खो, आवुसो, चेतसिकं^७
दुक्खं चेतसिकं असातं मनोसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं
वुच्चतावुसो - 'दोमनस्सं'।

“कतमो चावुसो, उपायासो? यो खो, आवुसो, अञ्जतर- 25
ञ्जतरेण व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेण दुक्खधम्मेण फुट्टस्स
आयासो उपायासो आयासित्तं उपायासित्तं, अयं वुच्चतावुसो -
'उपायासो'।

१. निव्वत्ति अभिनिव्वत्ति - स्या०, रो०। २. कालङ्किरिया - गी०, स्या०, रो०।
३. कळेवरस्स - सी०; कळेवरस्स - रो०। ४-४. गी०, रो० पोत्यके नत्ति। ५. व्यसनेन -
सी०। ६. गतगा - रो०। ७-७. रो० पोत्यके नत्ति। ८. असातं वेदयितं - सी०।

“कतमं चावुसो, यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं? जाति-
धम्मानं, आवुसो, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति - ‘अहो वत, मयं
न जातिधम्मा अस्साम; न च, वत, नो जाति आगच्छेय्या’ ति।
न खो पनेतं इच्छाय पत्तव्वं। इदं पि - ‘यं पिच्छं न लभति तं पि
८ दुक्खं’। जराधम्मानं, आवुसो, सत्तानं...पे०... व्याधिधम्मानं, आवुसो,
सत्तानं... मरणधम्मानं, आवुसो, सत्तानं... सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सु-
पायासधम्मानं, आवुसो, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति - ‘अहो वत,
मयं न सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मा अस्साम; न च, वत,
नो सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा आगच्छेय्यु’ ति। न खो पनेतं
१० इच्छाय पत्तव्वं। इदं पि - ‘यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं’।

“कतमे चावुसो, सङ्खित्तेन पञ्चुपादानकखन्धो दुक्खा?
सेय्यथीदं - रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सञ्जुपादानकखन्धो,
सङ्खारुपादानकखन्धो, विज्जाणुपादानकखन्धो। इमे वुच्चन्तावुसो -
‘सङ्खित्तेन पञ्चुपादानकखन्धा दुक्खा’। इदं वुच्चतावुसो - ‘दुक्खं
१५ अरियसच्चं’।

(२) दुक्खसमुदयं अरियसच्चं

४. “कतमं चावुसो, दुक्खसमुदयं अरियसच्चं? याय तण्हा
२०४ पोनोग्गभिका^१ नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी^२, सेय्यथीदं-कामतण्हा
२०६ भवतण्हा विभवतण्हा, इदं वुच्चतावुसो - ‘दुक्खसमुदयं अरियसच्चं’।

(३) दुक्खनिरोधं अरियसच्चं

५. “कतमं चावुसो, दुक्खनिरोधं अरियसच्चं? यो तस्साये
२० तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो, इ
वुच्चतावुसो - ‘दुक्खनिरोधं अरियसच्चं’।

(४) पटिपदा अरियसच्चं

६. “कतमं चावुसो, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरि-
सच्चं? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको भग्गो, सेय्यथीदं - सम्मादि
सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्म
२५ वायामो, सम्मासत्ति, सम्मासमाधि।

१ दुक्खसमुदयो-स्या०। २ पोनोग्गभिका-गी०, रो०। ३ ० नन्दिनी-रं।
४. दुक्खनिरोधो-स्या०।

“कतमा चावुसो, सम्मादिट्ठि? यं खो, आवुसो, दुक्खे
आणं दुक्खसमुदये आणं दुक्खनिरोधे आणं दुक्खनिरोधगामिनिया
पटिपदाय आणं, अयं वुच्चतावुसो – ‘सम्मादिट्ठि’।

“कतमो चावुसो, सम्मासङ्कप्पो? नेक्खम्मसङ्कप्पो अब्या-
पादसङ्कप्पो अविहिंसासङ्कप्पो, अयं वुच्चतावुसो – ‘सम्मासङ्कप्पो’। ६

“कतमा चावुसो, सम्मावाचा? मुसावादा वेरमणी पिसुणाय
वाचाय वेरमणी फल्लसाय वाचाय वेरमणी सम्फप्पलापा वेरमणी,
अयं वुच्चतावुसो – ‘सम्मावाचा’।

“कतमो चावुसो, सम्माकम्मन्तो? पाणातिपाता वेरमणी
अदिन्नादाना वेरमणी कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी, अयं वुच्चता- 10
वुसो – ‘सम्माकम्मन्तो’।

“कतमो चावुसो, सम्माआजीवो? इधावुसो, अरियसावको
मिच्छाआजीवं पहाय सम्माआजीवेन जीविकं कप्पेति, अयं वुच्च-
तावुसो – ‘सम्माआजीवो’।

“कतमो चावुसो, सम्मावायामो? इधावुसो, भिक्खु अनुप्पन्नानं 15
पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं’
आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं
पहानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति,
अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं
आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं 20
ठित्थिया असम्मोसाय’ भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, अयं
वुच्चतावुसो – ‘सम्मावायामो’।

“कतमा चावुसो, सम्मासति? इधावुसो, भिक्खु काये कायानु-
पस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झा- 25
दोमनस्सं, वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी
विहरति ... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा
विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, अयं वुच्चतावुसो – ‘सम्मासति’।

“कतमो चावुसो, सम्मासमाधि? इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव

कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं
 पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्जं विहरति, वितक्कविचारानं वूपसमा
 अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं
 पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्जं विहरति, पीतिया च विरागा
 ॥ उपेक्खको च विहरति ...पे०... ततियं ज्ञानं ...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उप-
 सम्पज्जं विहरति, अयं वुच्चतावुसो - 'सम्मासमाधि'। इदं वुच्चता-
 वुसो - 'दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्च'।

७ "तथागतेनावुसो, अरहता सम्मासम्बुद्धेन वाराणसिय
 इसिपतने मिगदाये अनुत्तर धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन
 १० वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मणा वा केनचि वा लोकस्मि,
 यदिद - इमेसं चतुघ्नं अरियसञ्चानं आचिक्खना देसना पञ्चापना
 पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्म" ति।

८ इदमवोच आयस्मा सारिपुत्तो। अत्तमना ते भिक्खू आय-
 स्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुं ति।

४२. दक्खिणाविभङ्गसुत्तं

§ १. भगवन्तमुद्दिस्स कत्तं दुस्सयुगं

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिल-
वत्थुस्मिं निग्रोधारामे। अथ खो महापजापति^१ गोतमी नवं दुस्सयुगं
आदाय येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्ना खो महापजापति गोतमी
भगवन्तं एतदवोच - “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स ५
सामं कन्तं सामं वायितं। तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गण्हातु अनुकम्पं
उपादाया” ति। एवं वुत्ते, भगवा महापजापतिं गोतमिं एतदवोच -
“सङ्खे, गोतमि, देहि। सङ्खे ते दिन्ने अहं चेव पूजितो भविस्सामि
सङ्खो चा” ति। दुतियं पि खो महापजापति गोतमी भगवन्तं
एतदवोच - “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स सामं 10
कन्तं सामं वायितं। तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गण्हातु अनुकम्पं
उपादाया” ति। दुतियं पि खो भगवा महापजापतिं गोतमिं एतद-
वोच - “सङ्खे, गोतमि, देहि। सङ्खे ते दिन्ने अहं चेव पूजितो
भविस्सामि सङ्खो चा” ति। ततियं पि खो महापजापति गोतमी
भगवन्तं एतदवोच - “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स 15
सामं कन्तं सामं वायितं। तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गण्हातु अनुकम्पं
उपादाया” ति। ततियं पि खो भगवा महापजापतिं गोतमिं एतद-
वोच - “सङ्खे, गोतमि, देहि। सङ्खे ते दिन्ने अहं चेव पूजितो
भविस्सामि सङ्खो चा” ति।

२. एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच - “पटि- 20
ग्गण्हातु, भन्ते, भगवा महापजापतिया गोतमिया नवं दुस्सयुगं।
बहुपकारा^२, भन्ते, महापजापति गोतमी भगवतो मातुच्छा आपादिका
पोसिका खीरस्स दायिका; भगवन्तं जनेत्तिया कालङ्कताय थञ्जं
पायेसि। भगवा पि, भन्ते, बहुपकारो महापजापतिया गोतमिया।

भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति गोतमी बुद्धं सरणं गता,
 धम्मं सरणं गता, सङ्खं सरणं गता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महा-
 पजापति गोतमी पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता
 कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा' पटिविरता' सुरामेरय-
 मज्जपमादट्टाना पटिविरता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति
 गोतमी बुद्धे अवैच्चप्पसादेन समन्नागता, धम्मे अवैच्चप्पसादेन समन्नागता,
 सङ्खे अवैच्चप्पसादेन समन्नागता अरियकन्तेहि सीलेहि समन्ना-
 गता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति गोतमी दुक्खे निक्कह्वा
 दुक्खसमुदये निक्कह्वा दुक्खनिरोधे निक्कह्वा दुक्खनिरोधगामिनिया
 १० पटिपदाय निक्कह्वा । भगवा पि, भन्ते, बहुपकारो महापजापतिया
 गोतमिया" ति ।

३. "एवमेतं, आनन्द । यं, आनन्द, पुगलो पुगलं आगम्म
 बुद्धं सरणं गतो होति, धम्मं सरणं गतो होति, सङ्खं सरणं गतो
 होति, इमस्सानन्द, पुगलस्स इमिना पुगलेन न सुप्पतिकारं' वदामि,
 १५ यदिदं — अभिवादनपच्चुट्टानअञ्जलिकम्मसामीच्चिकम्मचीवरपिण्डपात-
 सेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

"यं हानन्द, पुगलो पुगलं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो
 होति अदिन्नादाना पटिविरतो होति कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो
 होति मुसावादा पटिविरतो होति सुरामेरयमज्जपमादट्टाना पटिविरतो
 २० होति, इमस्सानन्द, पुगलस्स इमिना पुगलेन न सुप्पतिकारं वदामि,
 यदिदं — अभिवादनपच्चुट्टानअञ्जलिकम्मसामीच्चिकम्मचीवरपिण्डपात-
 सेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

"यं हानन्द, पुगलो पुगलं आगम्म बुद्धे अवैच्चप्पसादेन
 समन्नागतो होति, धम्मे ... सङ्खे ... अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागतं
 २५ होति, इमस्सानन्द, पुगलस्स इमिना पुगलेन न सुप्पतिकारं वदामि
 यदिदं — अभिवादनपच्चुट्टानअञ्जलिकम्मसामीच्चिकम्मचीवरपिण्डपात
 सेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

"यं हानन्द, पुगलो पुगलं आगम्म दुक्खे निक्कह्वा होति
 दुक्खसमुदये निक्कह्वा होति, दुक्खनिरोधे निक्कह्वा होति, दुक्ख

निरोधगामिनिया पटिपदाय निक्कङ्खो होति, इमस्सानन्द, पुग्गलस्स इमिना पुग्गलेन न सुप्पतिकारं वदामि, यदिदं — अभिवादपच्चुट्ठान-
अञ्जलिकम्मसामीचिकम्मचीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्ज-
परिक्खारानुप्पदानेन ।

§ २. चुद्दस पाटिपुग्गलिका दक्खिणा

४. “चुद्दस खो पनिमानन्द, पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । ४
कतमा^१ चुद्दस^२? तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे दानं देति — अयं
पठमा पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । पच्चेकसम्बुद्धे^३ दानं देति — अयं
द्वुतिया पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । तथागतसावके अरहन्ते दानं
देति — अयं ततिया पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । अरहत्तफलसञ्चि-
किरियाय पटिपन्ने दानं देति — अयं चतुत्थी^४ पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । १०
अनागामिस्स दानं देति — अयं पञ्चमी पाटिपुग्गलिका दक्खिणा ।
अनागामिफलसञ्चिकिरियाय पटिपन्ने दानं देति — अयं छट्ठी^५
पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । सकदागामिस्स दानं देति — अयं सत्तमी
पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । सकदागामिफलसञ्चिकिरियाय पटिपन्ने
दानं देति — अयं अट्ठमी पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । सोतापन्ने दानं १६
देति — अयं नवमी पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । सोतापत्तिफलसञ्चि-
किरियाय पटिपन्ने दानं देति — अयं दसमी पाटिपुग्गलिका दक्खिणा ।
वाहिरके कामेसु वीतरागे दानं देति — अयं एकादसमी पाटिपुग्गलिका
दक्खिणा । पुथुज्जनसीलवन्ते दानं देति — अयं द्वादसमी पाटिपुग्ग-
लिका दक्खिणा । पुथुज्जनदुस्सीले दानं देति — अयं तेरसमी पाटि- २०
पुग्गलिका दक्खिणा । तिरच्छानगते दानं देति — अयं चुद्दसमी
पाटिपुग्गलिका दक्खिणा ति ।

“तत्रानन्द, तिरच्छानगते दानं दत्त्वा सत्तगुणा दक्खिणा
पाटिकङ्खितत्त्वा, पुथुज्जनदुस्सीले दानं दत्त्वा सहस्सगुणा दक्खिणा
पाटिकङ्खितत्त्वा, पुथुज्जनसीलवन्ते दानं दत्त्वा सत्तसहस्सगुणा दक्खिणा २५
पाटिकङ्खितत्त्वा, वाहिरके कामेसु वीतरागे दानं दत्त्वा कोटिसहस्सगुणा
दक्खिणा पाटिकङ्खितत्त्वा, सोतापत्तिफलसञ्चिकिरियाय पटिपन्ने

१-१ सी०, स्या० पोत्तवेसु नत्थि । २. पच्चेकबुद्धे — सी०, रो० । ३. चतुत्था — स्या० ।

४. छट्ठा — सी०, स्या०, रो० ।

दानं दत्वा असङ्ख्येय्या अप्पमेय्या दक्खिणा पाटिकङ्खितव्वा^१, को पन वादो सोतापन्ने, को पन वादो सकदागामिफलसञ्चिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो सकदागामिस्स, को पन वादो अनागामिफलसञ्चिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो अनागामिस्स, को पन वादो अरहत्तफलसञ्चिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो अरहन्ते^२, को पन वादो पञ्चेकसम्बुद्धे, को पन वादो तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे!!

§ ३. सत्त सङ्खगता दक्खिणा

५. “सत्त खो पनिमानन्द, सङ्खगता दक्खिणा। कतमा^३ सत्त^४? बुद्धप्पमुखे^५ उभतोसङ्खे दानं देति - अयं पठमा सङ्खगता दक्खिणा। तथागते परिनिव्वुत्ते उभतोसङ्खे दानं देति - अयं दुतिया सङ्खगता दक्खिणा। भिक्खुसङ्खे दानं देति - अयं ततिया सङ्खगता दक्खिणा। भिक्खुनीसङ्खे दानं देति - अयं चतुत्थी सङ्खगता दक्खिणा। ‘एत्तका मे भिक्खू च भिक्खुनियो च सङ्खतो उद्दिस्सथा’ ति दानं देति - अयं पञ्चमी सङ्खगता दक्खिणा। ‘एत्तका मे भिक्खू सङ्खतो उद्दिस्सथा’ ति दानं देति - अयं छट्ठी सङ्खगता दक्खिणा। ‘एत्तका मे भिक्खुनियो सङ्खतो उद्दिस्सथा’ ति दानं देति - अयं सत्तमी सङ्खगता दक्खिणा।

“भविस्सन्ति खो पनानन्द, अनागतमद्धानं गोत्रभुनो कासावकण्ठा दुस्सीला पापधम्मा। तेसु दुस्सीलेसु सङ्खं उद्दिस्स दानं दस्सन्ति। तदापाहं^६, आनन्द, सङ्खगतं दक्खिणं असङ्खेय्यं अप्पमेय्यं वदामि। न त्वेवाहं, आनन्द, केनचिपरियायेन सङ्खगताय दक्खिणाय पाटिपुग्गलिकं दानं महप्फलतरं वदामि।

§ ४. चतस्सो दक्खिणाविसुद्धियो

६. “चतस्सो खो इमा, आनन्द, दक्खिणाविसुद्धियो। कतमा चतस्सो? अत्यानन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो। अत्यानन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो दायकतो। अत्यानन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो। अत्यानन्द, दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च।

१. पाटिकङ्खेय्या - रो० २. तथागतसावके अरहन्ते - रो० ३. ३-३ स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि। ४. बुद्धप्पमुखे - सी०, रो०। ५. एत्तके - स्या०। ६. तदापाहं - सी०, स्या०, रो०।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो? इधानन्द, दायको होति सीलवा कल्याणधम्मो, पटिग्गाहका होन्ति दुस्सीला पापधम्मा — एवं खो, आनन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो ६
दायकतो? इधानन्द, दायको होति दुस्सीलो पापधम्मो, पटिग्गाहका होन्ति सीलवन्तो कल्याणधम्मा — एवं खो, आनन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो दायकतो।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो? इधानन्द, दायको च होति दुस्सीलो पापधम्मो, १० पटिग्गाहका च होन्ति दुस्सीला पापधम्मा — एवं खो, आनन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च? इधानन्द, दायको च होति सीलवा कल्याणधम्मो, पटिग्गाहका च होन्ति सीलवन्तो कल्याणधम्मा — एवं खो, आनन्द, १५ दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च। इमा खो, आनन्द, चतस्सो दक्खिणाविसुद्धियो” ति।

७. इदमवोच भगवा। इदं वत्वान^१ सुगतो अथापरं एतदवोच

सत्था —

“यो सीलवा दुस्सीलेसु ददाति दानं, २०
धम्मेन लद्धं^२ सुपसन्नचित्तो।

अभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
सा दक्खिणा दायकतो विसुज्झति॥

“यो दुस्सीलो सीलवन्तेसु ददाति दानं,
अधम्मेन लद्धं अप्ससन्नचित्तो। २५

अनभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
सा दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति॥

“यो दुस्सीलो दुस्सीलेसु ददाति दानं,
अधम्ममेन लद्धं अप्ससन्नचित्तो ।
अनभिसद्दहं कम्मफलं उट्ठारं,
न* तं दानं विपुलप्फलं” ति ब्रूमि* ॥

६

“यो सीलवा सीलवन्तेसु ददाति दानं,
धम्ममेन लद्धं सुपसन्नचित्तो ।
अभिसद्दहं कम्मफलं उट्ठारं,
तं वे दानं विपुलप्फलं” ति ब्रूमि ॥

१०

“यो वीतरागो वीतरागेषु ददाति दानं,
धम्ममेन लद्धं सुपसन्नचित्तो ।
अभिसद्दहं कम्मफलं उट्ठारं,
तं वे दानं आमिसदानानमगं” ति ॥

विमज्झवग्गो निवृत्तो चतुत्थो ।

तम्मसुद्धानं*

भट्ठकानन्दकच्चान, लोमसकङ्गियासुभो” ।

महाकम्मसञ्जायतनविमज्झा, उद्देसअरणा घातु सच्चं
दक्खिणाविमज्झसुत्तं ति ॥

१५

— ० —

* - * या दक्खिना नेदुत्तो विमुत्तति - सं० । १ विमुत्तल - म्या० ।
२ विमुत्तल - सं० । ३ विमुत्त ति ब्रूमि - सं०, आमिसदान विमुत्त ति ब्रूमि - सं० ।
* सं० पत्थहेत्थि । ४ लोमसकङ्गियासुभो - सं० ।

४३. अनाथपिण्डिकोवादसुत्तं

§ १. बाळ्हगिलानो अनाथपिण्डिको

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तेन खो पन समयेन अनाथ-पिण्डिको गहपति आवाधिको होति दुक्खितो बाळ्हगिलानो। अथ खो अनाथपिण्डिको गहपति अब्भतरं पुरिसं आमन्तेसि - “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येन भगवा तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दाहि; एवं च वदेहि - ‘अनाथ-पिण्डिको, भन्ते, गहपति आवाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो। सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ ति। येन चायस्मा सारिपुत्तो तेनुप-सङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा’ वन्दाहि - ‘अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आवाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो। सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा वन्दती’ ति। एवं च वदेहि - ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो येन अनाथपिण्डिकस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया’ ” ति।

“एवं, भन्ते” ति खो सो पुरिसो अनाथपिण्डिकस्स गहपतिस्स पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभि-वादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो भगवन्तं एतदवोच - “अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आवाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो। सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती” ति। येन चायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं अभि-वादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच - “अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आवाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो। सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा वन्दति; एवं च वदेति - ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो

येन अनाथपिण्डकस्स गहपतिस्स निवेसन तेनुपसङ्कमत्तु अनुकम्प
उपादाया' "ति। अधिवासेसि खो आयस्मा सारिपुत्तो तुण्हीभावेन

२ अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो निवासेत्वा पत्तचीवरमादा
आयस्मता आनन्देन पच्छासमणेन येन अनाथपिण्डकस्स गहपतिस्
५ निवेसन तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि
निसज्ज खो आयस्मा सारिपुत्तो अनाथपिण्डकं गहपति एतदवोच
"कच्चि ते, गहपति, खमनीयं, कच्चि यापनीय? कच्चि ते दुक्ख
वेदना पटिक्कमन्ति, नो अभिक्कमन्ति, पटिक्कमोसानं पञ्जाया
नो अभिक्कमो" ति?

१० "न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीय न यापनीय। बाब्हा
दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोस
पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, वल
पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धन्ति अभिमत्थेय्य, एवमेव खो
भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता मुद्धन्ति ऊहनन्ति। न मे, भ
१५ सारिपुत्त, खमनीय न यापनीय। बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति
नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो। से
थापि, भन्ते सारिपुत्त, वलवा पुरिसो दब्बहेन वरत्तखण्डेन^१ सीसे सीसवे
ददेय्य, एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता सीसे^२ सीसवेदन
न मे, भन्ते सारिपुत्त^३, खमनीय न यापनीय। बाब्हा मे दुक्
२० वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं^४ पञ्जाय
नो पटिक्कमो। सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, दक्खो गोघातको
गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छि परिकन्तेय
एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता कुच्छि परिकन्तन्ति
न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीय न यापनीय। बाब्हा मे दुक्खा वे
२५ अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पञ्जायति,
पटिक्कमो। सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, द्वे वलवन्तो पुरिसा दुव्वल
पुरिस नानायाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्यु, सम्परितापेय
एवमेव खो भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्तो कायस्मि ढाहो। न मे, ३

१ मुद्धाने-गी०, स्या०। २ वरत्तखण्डेन-स्या०। ३ मीगवट्टन-स
गीगवेट्टन-गी०। ४-४ वाता मीस परिकन्तन्ति-गी०, स्या०। ५ स्या० पीत्यवे न
६ अभिक्कमोसान-मी

सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । वाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति,
नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो” ति ।

६ २. आयस्मतो सारिपुत्तस्स धम्मदेसना

३. “तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न चक्खुं
उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ ति ।
एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न सोतं उपा-
दियिस्सामि, न च मे सोतनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ ति ।
एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं
सिक्खितव्वं — ‘न धानं’ उपादियिस्सामि, न च मे धाननिस्सितं
विज्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह 10
ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न जिह्वं’ उपादियिस्सामि, न च
मे जिह्वानिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति,
सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न कायं
उपादियिस्सामि, न च मे कायनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ ति ।
एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खित- 15
तव्वं — ‘न मनं’ उपादियिस्सामि, न च मे मनोनिस्सितं विज्जाणं
भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न रूपं उपादि-
यिस्सामि, न च मे रूपनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि
ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — 20
न सद्दं उपादियिस्सामि ... पे० ... न गन्धं उपादियिस्सामि ... न रसं
उपादियिस्सामि ... न फोदुव्वं उपादियिस्सामि ... न धम्मं उपादियिस्सामि
न च मे धम्मनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती ति । एवं हि ते, गहपति,
सिक्खितव्वं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — न चक्खु- 25
विज्जाणं उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुविज्जाणनिस्सितं विज्जाणं
भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते,
गहपति, एवं सिक्खितव्वं — न सोतविज्जाणं उपादियिस्सामि ... न

धानविञ्जाणं उपादियिस्सामि ... न जिह्वाविञ्जाणं उपादियिस्सामि ...
न कायविञ्जाणं उपादियिस्सामि...न मनोविञ्जाणं उपादियिस्सामि
न च मे मनोविञ्जाणनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि
ते, गहपति, सिक्खितव्वं।

- ६ “तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं - ‘न चक्खु-
सम्फस्सं उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुसम्फस्सनिस्सितं विञ्जाणं
भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं। तस्मातिह ते,
गहपति, एवं सिक्खितव्वं - न सोतसम्फस्सं उपादियिस्सामि ... न
धानसम्फस्सं उपादियिस्सामि ... न जिह्वासम्फस्सं उपादियिस्सामि ... न
१० कायसम्फस्सं उपादियिस्सामि ... न मनोसम्फस्सं उपादियिस्सामि, न
च मे मनोसम्फस्सनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि ते,
गहपति, सिक्खितव्वं।

- “तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं - ‘न चक्खु-
सम्फस्सजं वेदनं उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुसम्फस्सजावेदना-
१० निस्सितं’ विञ्जाणं भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं।
तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं - न सोतसम्फस्सजं वेदनं
उपादियिस्सामि.... न धानसम्फस्सजं वेदनं उपादियिस्सामि ... न
जिह्वासम्फस्सजं वेदनं उपादियिस्सामि ... न कायसम्फस्सजं वेदनं
उपादियिस्सामि ... न मनोसम्फस्सजं वेदनं उपादियिस्सामि, न च मे
२० मनोसम्फस्सजावेदनानिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि ते,
गहपति, सिक्खितव्वं।

४. “तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं - ‘न पथवी-
धातुं उपादियिस्सामि, न च मे पथवीधातुनिस्सितं विञ्जाणं भवि-
स्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं। तस्मातिह ते, गहपति,
२५ एवं सिक्खितव्वं - ‘न आपोधातुं उपादियिस्सामि ... न तेजोधातुं
उपादियिस्सामि ... न वायोधातुं उपादियिस्सामि ... न आकासधातुं
उपादियिस्सामि ... न विञ्जाणधातुं उपादियिस्सामि, न च मे
विञ्जाणधातुनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि ते, गहपति,
सिक्खितव्वं।

१. चक्खुसम्फस्सजं वेदनानिस्सितं - रो०; चक्खुसम्फस्सजावेदनानिस्सितं - स्था०।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न रूपं उपादियिस्सामि, न च मे रूपनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — न वेदनं उपादियिस्सामि ... न सञ्जं उपादियिस्सामि ... न सङ्खारे उपादियिस्सामि ... न विञ्जाणं उपादियिस्सामि, न च मे विञ्जाणनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न आकासानञ्चायतनं उपादियिस्सामि, न च मे आकासानञ्चायतननिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते गहपति, एवं सिक्खितव्वं — न विञ्जाणञ्चायतनं उपादियिस्सामि ... न आकिञ्चञ्चायतनं उपादियिस्सामि ... न नेवसञ्जानासञ्चायतनं उपादियिस्सामि न च मे नेवसञ्जानासञ्चायतननिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न इधलोकं 15 उपादियिस्सामि, न च मे इधलोकनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘न परलोकं उपादियिस्सामि, न च मे परलोकनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितव्वं — ‘यं 20 पित्तं परियेसितं अनुपरियेसितं अनुविचरितं मनसा तं पि न उपादियिस्सामि, न च मे तन्निस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितव्वं” ति ।

५. एवं वुत्ते, अनाथपिण्डको गहपति परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि । अथ खो आयस्मा आनन्दो अनाथपिण्डकं गहपतिं एतदवोच — “ओली- 25 यसिं खो त्वं, गहपति, संसीदसिं खो त्वं, गहपती” ति ?

“नाहं, भन्ते आनन्द, ओलीयामि, न पि संसीदामि; अपि च मे दीघरत्तं सत्था पयिरूपासितो मनोभावनीया च भिक्खु; न च मे एवरूपी धम्मी कथा सुतपुब्बा” ति ।

१-१. यं पिटं-गो०, रो० । २. गो०, स्या०, रो० पोत्थनेगु नत्थि । ३. अनु-
नन्ति-गो० । ४. ओट्ठेणापि-स्या० । ५. मंगोदि-ग्या० । ६. मंगोभावनीयो-रो० ।

“न खो, गहपति, गिहीनं ओदातवसनानं एवरूपी धम्मी’ कथा’ पटिभाति, पव्वजितानं खो, गहपति, एवरूपी धम्मी कथा पटिभाती” ति ।

“तेन हि, भन्ते सारिपुत्त, गिहीनं पि ओदातवसनानं एवरूपी
६ धम्मी कथा पटिभातु । सन्ति हि, भन्ते, कुलपुत्ता अप्परजखजातिका,
अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति; भविस्सन्ति धम्मस्स अञ्जा-
तारो” ति ।

§ ३. अनाथपिण्डको देवपुत्तो

६. अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च आनन्दो
अनाथपिण्डकं गहपतिं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना
१० पक्कमिंसु । अथ खो अनाथपिण्डको गहपति, अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते
च सारिपुत्ते आयस्मन्ते च आनन्दे, कालमकामि’ तुसितं कायं उपपज्जि’ ।

अथ खो अनाथपिण्डको देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया
अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्प जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुप-
सङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि ।
३ १५ एकमन्तं ठितो खो अनाथपिण्डको देवपुत्तो भगवन्तं गाथाहि अञ्ज-
भामि —

७. “इदं हि तं जेतवनं, इसिसङ्घनिसेवितं ।

आवुत्थं धम्मराजेन, पीतिसञ्जननं मम ॥

“कम्म विज्जा च धम्मो’ च, सील जीवितमुत्तम ।

२० एतेन मच्चा सुज्झन्ति, न गोत्तेन धनेन वा ॥

“तस्मा हि पण्डितो पोमो, सम्पस्स जत्यमत्तनो ।

योनिस्सो विचिने धम्म, एव तत्थ विमुज्झति ॥

“सारिपुत्तो व पञ्जाय, मीलेन उपसमेन च ।

यो पि’ पारङ्गतो’ भिक्खु, एतावपरमो सिधा” ति ॥

१५

इदमवोच अनाथपिण्डको देवपुत्तो । ममनुज्जो सत्था अहोमि ।

१-१ धम्मिकरा-म्या० । २ दायस्स भेदा परमरणा-मी०, रो० । ३ उण्णि-
-रो० । ४ धम्मा-म्या० । ५ हि-मी०, म्या०, रो० । ६ पाग्नो-मी०, म्या० रो०

अनाथपिण्डिको देवपुत्तो — “समनुज्जो मे सत्था” ति
अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

. अथ खो भगवा तस्सा रत्तिया अच्चयेन भिक्खू आम-
इमं, भिक्खवे, रत्तिं अज्झतरो देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया
वण्णो केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्गमि; 6
त्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो
ते मं' गाथाहि अज्झभासि —

‘इदं हि तं जेतवनं, इसिसङ्घनिसेवितं ।

आवुत्थं धम्मराजेन, पीतिसज्जननं मम ॥

‘कम्मं विज्जा च धम्मो च, सीलं जीवितमुत्तमं ।

10

एतेन मच्चा सुज्झन्ति, न गोत्तेन धनेन वा ॥

‘तस्मा हि पण्डितो पोसो, सम्पस्सं अत्थमत्तनो ।

योनिस्सो विचिने धम्मं, एवं तत्थ विसुज्झति ॥

‘सारिपुत्तो व पञ्चाय, सीलेन उपसमेन च ।

यो पि पारङ्गतो भिक्खु, एतावपरमो सिया’ ति ॥ 15

‘इदमवोच, भिक्खवे, सो देवपुत्तो । ‘समनुज्जो मे सत्था’ ति
देत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायी” ति ।

R. .

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सो हि नून सो,
नाथपिण्डिको देवपुत्तो भविस्सति । अनाथपिण्डिको, भन्ते,
आयस्मन्ते सारिपुत्ते अभिप्पसन्नो’ अहोसी” ति ।

20

“साधु, साधु, आनन्द ! यावतकं खो, आनन्द, तक्काय
अनुप्पत्तं तं तया । अनाथपिण्डिको सो, आनन्द’, देवपुत्तो” ति ।

९. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
अभिनन्दी ति ।

—:०:—

४४. छन्नोवादसुतं

§ १. बाळहिलानो आयस्मा छन्नो

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। तेन खो पन समयेन आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मा च छन्नो गिञ्जकूटे पव्वते विहरन्ति। तेन खो पन समयेन आयस्मा छन्नो आवाधिको होति दुक्खितो बाळहिलानो। अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं^१ पटि-सल्लाना^२ वुट्ठितो येनायस्मा महाचुन्दो तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाचुन्दं एतदवोच - "आयामावुसो चुन्द, येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्कमिस्साम^३ गिलानपुच्छका^४" ति। "एवमावुसो" ति खो आयस्मा महाचुन्दो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पञ्चस्सोसि।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता छन्नेन सद्धिं सम्मोदिसु। सम्मोदनीय कथ साराणीय^५ वीतिसारेत्वा एकमन्त निसीदिसु। एकमन्त निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच - "कच्चि ते, आवुसो छन्न, खमनीय, कच्चि याप-
नीय^६? कच्चि ते" दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति, नो अभिक्कमन्ति; पटिक्कमोसानं पञ्जायति, नो अभिक्कमो" ति ?

"न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं। बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, बलवा
पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि^७ अभिमत्थेय्य, एवमेव खो मे, आवुसो सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता मुद्धनि^८ ऊहनन्ति। न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीय। बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभि-

१ सायण्ट्यमय - मी०, स्या०, रो०। २ पणिमल्लाना - मी०। ३ तेनुपसङ्क-
मेय्याम - मी०, रो०। ४ साराणीय - म०। ५ मी०, स्या०, रो० गीत्यवेमु नत्थि।
६ वीनं - स्या०, मुद्दान - खी०। ७ मुद्दान - खी०, स्या०।

विज्जातव्वे धम्मो 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनु-
पस्ससी' ति ?

“चक्खुस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणे चक्खुविज्जाण-
विज्जातव्वेसु धम्मेषु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय चक्खुं
चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातव्वे धम्मो 'नेतं मम, नेसो-
हमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामि । सोतस्मिं, आवुसो सारिपुत्त,
सोतविज्जाणे ... घानस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, घानविज्जाणे ... जिह्वाय,
आवुसो सारिपुत्त, जिह्वाविज्जाणे ... कायस्मिं, आवुसो सारिपुत्त,
कायविज्जाणे ... मनस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविज्जाणे मनो-
विज्जाणविज्जातव्वेसु धम्मेषु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय
मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातव्वे धम्मो 'नेतं मम, नेसो-
हमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामी' ति ।

५. एवं वुत्ते, आयस्मा महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच-
“तस्मातिह, आवुसो छन्न, इदं पि तस्स भगवतो सासनं”, निच्चकप्पं
मनसि^१ कातव्वं^२ — “निसिस्तस्स चलितं, अनिसिस्तस्स चलितं नत्थि ।
चलिते असति पस्सद्धि, पस्सद्धिया सति नति न होति । नतिया
असति आगतिगति न होति । आगतिगतिया असति चुतूपपातो
न होति । चुतूपपाते असति नेविध न दुरं न उभयमन्तरेण । एसेवन्तो
दुक्खस्सा” ति ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो
आयस्मन्तं छन्नं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु ।

§ २. आयस्मतो छन्नस्त गति

६. अथ खो आयस्मा छन्नो अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते च
सारिपुत्ते आयस्मन्ते च महाचुन्दे सत्यं आहरेसि । अथ खो आयस्मा
सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभि-
वादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो
भगवन्तं एतदवोच — “आयस्मता, भन्ते, छन्नेन सत्यं आहरितं ।
तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति ?

मनापेनेव नो अमनापेन। एतं हि, आवुसो सारिपुत्त, सावकस्म
पतिरूपं यं सत्यारं परिचरेय्य मनापेनेव नो अमनापेन। 'अनुपवज्जं
छन्नो भिक्षु सत्यं आहरिस्सती' ति एवमेतं, आवुसो सारिपुत्त,
घारेही" ति।

५ "पुच्छेय्याम मयं आयस्मान्तं छन्नं कञ्चिदेव' देसं, सचे
आयस्मा-छन्नो ओकासं करोति पञ्हुस्स 'वेय्याकरणाया' ति।

"पुच्छावुसो सारिपुत्त, सुत्वा वेदिस्सामी" ति।

३. "चक्खुं, आवुसो छन्न, चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाण-
विज्जातव्वे धम्मं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनु-
१० पस्ससि? सोतं, आवुसो छन्न, सोतविज्जाणं ...पे०... धानं, आवुसो
छन्न, धानविज्जाणं ... जिह्मं, आवुसो छन्न, जिह्माविज्जाणं ... कायं,
आवुसो छन्न, कायविज्जाणं ... मनं, आवुसो छन्न, मनोविज्जाणं
मनोविज्जाणविज्जातव्वे धम्मं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे
अत्ता' ति समनुपस्ससी' ति?

१५ "चक्खुं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाण-
विज्जातव्वे धम्मं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनु-
पस्सामि। सोतं, आवुसो सारिपुत्त ...पे०... धानं, आवुसो सारिपुत्त ...
जिह्मं, आवुसो सारिपुत्त ... कायं, आवुसो सारिपुत्त ... मनं, आवुसो
सारिपुत्त, मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातव्वे धम्मं 'नेतं मम,
२० नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामी' ति।

४. "चक्खुस्मिं, आवुसो छन्न, चक्खुविज्जाणे चक्खु-
विज्जाणविज्जातव्वेसु धम्मेषु किं दिस्वा किं अभिज्जाय चक्खुं
चक्खुविज्जाणं, चक्खुविज्जाणविज्जातव्वे धम्मं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि,
न मेसो अत्ता' ति समनुपस्ससि? सोतस्मिं, आवुसो छन्न, सोत-
२५ विज्जाणे ... धानस्मिं, आवुसो छन्न, धानविज्जाणे ... जिह्माय, आवुसो
छन्न, जिह्माविज्जाणे ... कायस्मिं, आवुसो छन्न, कायविज्जाणे ...
मनस्मिं, आवुसो छन्न, मनोविज्जाणे मनोविज्जाणविज्जातव्वेसु
धम्मेषु किं दिस्वा किं अभिज्जाय, मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाण-

विज्जातव्वे धम्मं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनु-
पस्ससी' ति ?

“चक्खुस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणे चक्खुविज्जाण-
विज्जातव्वेसु धम्मेषु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय चक्खुं
चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातव्वे धम्मं 'नेतं मम, नेसो- 5
हमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामि । सोतस्मिं, आवुसो सारिपुत्त,
सोतविज्जाणे ... धानस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, धानविज्जाणे ... जिह्वाय,
आवुसो सारिपुत्त, जिह्वाविज्जाणे ... कायस्मिं, आवुसो सारिपुत्त,
कायविज्जाणे ... मनस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविज्जाणे मनो-
विज्जाणविज्जातव्वेसु धम्मेषु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय 10
मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातव्वे धम्मं 'नेतं मम, नेसो-
हमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामी' ति ।

५. एवं वुत्ते, आयस्मा महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच-
“तस्मातिह, आवुसो छन्न, इदं पि तस्स भगवतो सासनं”, निच्चकप्पं
मनसि कातव्वं” - “निस्सितस्स चलितं, अनिस्सितस्स चलितं नत्थि । 15
चलिते असति पस्सद्वि, पस्सद्विया सति नति न होति । नतिया
असति आगतिगति न होति । आगतिगतिया असति चुतूपपातो
न होति । चुतूपपाते असति नेविध न हुरं न उभयमन्तरेन । एसेवन्तो
वुक्खस्सा” ति ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो 20
आयस्मन्तं छन्नं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु ।

§ २. आयस्मतो छन्नस्स गति

६. अथ खो आयस्मा छन्नो अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते च
सारिपुत्ते आयस्मन्ते च महाचुन्दे सत्थं आहरेसि । अथ खो आयस्मा
सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभि-
वादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो 25
भगवन्तं एतदवोच - “आयस्मता, भन्ते, छन्नेन सत्थं आहरितं ।
तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति ?

“ननु ते, सारिपुत्त, छन्नेन भिक्खुना सम्मुखायेव अनुपवज्जता व्याकता” ति ?

“अत्थि, भन्ते, पुव्वजिरं नाम वज्जिगामो । तत्थायस्मतो^१ छन्नस्स मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानी” ति ।

“होन्ति हेते,^२ सारिपुत्त, छन्नस्स भिक्खुनो मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानि । नाह, सारिपुत्त, एत्तावता ‘सउपवज्जो’ ति वदामि । यो सो, सारिपुत्त, इमं च कार्यं निक्खिपति अज्झं च कार्यं उपादियति तमहं ‘सउपवज्जो’ ति वदामि । तं छन्नस्स भिक्खुनो नत्थि । ‘अनुपवज्जो’ छन्नो भिक्खु सत्थ आहरेसी’ ति^३ एवमेतं, सारिपुत्त, धारेही” ति ।

७. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०—

१. तत्थायस्मतो—सी०, रो० । २. हेतानि—म्या० । ३. अनुपवज्ज—म्या० ।

४५. पुण्णोवादसुत्तं

§ १. भगवतो पुण्णस्स ओवादो

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। अथ खो आयस्मा पुण्णो सायन्ह- समयं पटिसल्लाना^१ वुट्ठितो येन भगवा तेनूपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा पुण्णो भगवन्तं एतदवोच - “साधु मं, भन्ते, भगवा ८ सङ्घित्तेन ओवादेन ओवदतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहित्तो विहरेय्यं” ति।

“तेन हि, पुण्ण, सुणाहि^२, साधुकं मनसि करोहि; भासि- स्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा पुण्णो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच-

10

“सन्ति खो, पुण्ण, चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता^३ रजनीया। तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभि- वदति अज्झोसाय तिट्ठति। तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी। ‘नन्दीसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा’ ति वदामि।

“सन्ति खो, पुण्ण, सोतविञ्जेय्या^४ सद्दा ... धानविञ्जेय्या 15 गन्था ... जिह्वाविञ्जेय्या रसा...कायविञ्जेय्या फोट्ठव्वा ... मनोविञ्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति। तस्स तं अभि- नन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी। ‘नन्दीसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा’ ति वदामि।

20

“सन्ति च खो, पुण्ण, चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति। तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो

अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति । 'नन्दीनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा' ति वदामि ।

"सन्ति च खो, पुण्ण, सोतविञ्जेय्या सद्दा ... घानविञ्जेय्या गन्धा ... जिह्वाविञ्जेय्या रसा ... कायविञ्जेय्या फोढ्वा ... मनोविञ्जेय्या धम्मा इद्वा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति । 'नन्दीनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा' ति वदामि ।

§ २. सुनापरन्तका मनुस्सा चण्डा

२. "इमिना च त्वं पुण्ण, मया सङ्घित्तेन ओवादेन ओवदितो कतरस्मिं जनपदे विहरिस्ससी" ति ?

"इमिनाहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन ओवादेन ओवदितो, अत्थि सुनापरन्तो नाम जनपदो, तत्थाहं विहरिस्सामी" ति ।

"चण्डा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका' मनुस्सा ; फरूसा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा । सचे तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्को-
१५ सिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्थ ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती" ति ?

"सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्कोसिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — 'भद्दका वतिमे सुना-
परन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे पाणिना पहारं देन्ती' ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति ;
२० एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती" ति ।

"सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती" ति ?

"सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — 'भद्दका वतिमे सुनापरन्तका
२५ मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे लेड्डुना पहारं देन्ती' ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति ; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती" ति ।

“सच्चे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा लेड्डुना पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सच्चे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा लेड्डुना पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे दण्डेन पहारं देन्ती’ ति। एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति।

“सच्चे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सच्चे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे सत्थेन पहारं देन्ती’ ति। एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति।

“सच्चे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सच्चे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मं नयिमे तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेन्ती’ ति। एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति।

“सच्चे पन तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सच्चे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘सन्ति खो भगवतो सावका काये’ च जीविते’ च अट्ठीयमाना’ हरायमाना’ जिगुच्छमाना’ सत्थहारकं परियेसन्ति। तं मे इदं अपरियिट्ठं’ येव सत्थहारकं लद्धं’ ति। एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति।

१. मे—सी०। २. वोरोपेन्ति—सी०। ३-३ कायेन च जीवितेन च—सी०, स्या०, रो०। ४. अट्ठीयमाना—स्या०, रो०। ५. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि। ६. जिगुच्छियमाना—स्या०। ७. अपरियित्थं येव—रो०।

“साधु, साधु, पुण्ण ! सक्खिस्ससि खो त्वं, पुण्ण, इमिना दमूपसमेन समन्नागतो सुनापरन्तस्मिं जनपदे विहरितुं। यस्सदानि त्वं, पुण्ण, काल मञ्जसी” ति।

§ ३. परिनिव्वुतो आयस्मा पुण्णो

३. अथ खो आयस्मा पुण्णो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा
 ५ अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा
 सेनासनं ससामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सुनापरन्तो जनपदो तेन
 चारिकं पक्कामि। अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सुनापरन्तो
 जनपदो तदवसरि। तत्र सुद आयस्मा पुण्णो सुनापरन्तस्मि जनपदे
 विहरति। अथ खो आयस्मा पुण्णो तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि
 १० उपासकसत्तानि पटिवेदेसि^१, तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि उपासिका-
 सत्तानि^२ पटिवेदेसि, तेनेवन्तरवस्सेन तिस्सो विज्जा सच्छाकासि।
 अथ खो आयस्मा पुण्णो अपरेन समयेन परिनिव्वायि।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु;
 उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं
 १५ निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचु – “यो सो, भन्ते, पुण्णो
 नाम कुलपुत्तो भगवना सङ्गित्तेन ओवादेन ओवदितो सो कालङ्कतो।
 तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति ?

“पण्डितो, भिक्खवे, पुण्णो कुलपुत्तो पच्चपादि धम्मस्सा-
 नुधम्म, न च म धम्माधिकरणं विहेठेसि। परिनिव्वुतो, भिक्खवे,
 २० पुण्णो कुलपुत्तो” ति।

४. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दु ति।

— ० —

१. पटिवेदेसि—स्या०, पटिपादेसि—सी०, रो०। २. उपासकसत्तानि—म०।

४६. नन्दकोवादसुत्तं

§ १. नन्दको अनुज्जातो भिक्खुनोवादाय

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। अथ खो महापजापति' गोतमी' पञ्चमत्तेहि भिक्खुतिसतेहि सद्धिं येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठिता खो महापजापति गोतमी भगवन्तं एतदवोच - "ओवदतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनियो; अनुसासतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनियो; करोतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनीनं धम्मं कथं" ति।

तेन खो पन समयेन थेरा भिक्खू भिक्खुनियो ओवदन्ति परियायेन। आयस्मा नन्दको न इच्छति भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेन। अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि - "कस्स नु खो, आनन्द, अज्ज परियायो भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेना" ति ? 10

"सज्जेहेव, भन्ते, क्तो परियायो भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेन। अयं, भन्ते, आयस्मा नन्दको न इच्छति भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेना" ति।

२. अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दकं आमन्तेसि - "ओवद, 15 नन्दक, भिक्खुनियो; अनुसास, नन्दक, भिक्खुनियो; करोहि त्वं, ब्राह्मण, भिक्खुनीनं धम्मं कथं" ति। "एवं, भन्ते" ति खो' आयस्मा नन्दको भगवतो पटिस्सुत्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थियं पिण्डाय पाविसि। सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिककन्तो अत्तट्ठुतियो येन राजकारामो तेनुपसङ्कमि। 20 अद्दंसु' खो ता भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान आसनं पञ्चापेसुं, उदकं च पादानं उपट्ठपेसुं। निसीदि खो आयस्मा नन्दको पञ्जत्ते आसने। निसज्ज पादे पक्खालेसि।

१-१. महापजापती-सी०, स्या०, रो०। २. यो सो-सी०, रो०। ३. बह्मामु-सी०, स्या०, रो०।

ता पि खो भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु ।

§ २. आयस्मतो नन्दकस्स पटिपुच्छकथा

३. एकमन्तं निसिन्ना खो ता भिक्खुनियो आयस्मा नन्दको एतदवोच — “पटिपुच्छकथा खो, भगिनियो, भविस्सति । तत्थ
॥ आजानन्तीहि — ‘आजानामा’ तिस्स वचनीयं, न आजानन्तीहि — ‘न आजानामा’ तिस्स वचनीयं । यस्सा वा पनस्स कद्धा वा विमति वा अहमेव तत्थ पटिपुच्छितव्वो — ‘इदं, भन्ते, कथं; इमस्स क्वत्थो’ ” ति ?

“एतकेन पि मयं, भन्ते, अय्यस्स नन्दकस्स अत्तमना अभिरद्धा’ यं नो अय्यो नन्दको पवारेती” ति ।

४. “तं किं मञ्जय, भगिनियो, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

५. “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामघम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मञ्जय, भगिनियो, सोतं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

६. अनिच्च, भन्ते ... पे० ... घानं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... जिह्वा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... कायो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

अनिच्चो, भन्ते ... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

७. “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं —
‘इतिपिमे छ अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा’” ति ।

“साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो । तं किं मज्झथ,
भगिनियो, रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा” ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्झथ, भगिनियो, सद्धा निच्चा वा अनिच्चा
वा” ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... पे० ... गन्धा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... रसा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... फोट्ठवा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं-
इतिपिमे छ वाहिरा आयतना अनिच्चा’” ति ।

“साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो । तं किं मज्जय,
५ भगिनियो, चक्खुविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा’” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

१० “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामघम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं - ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जय, भगिनियो, सोतविज्जाणं निच्चं वा
अनिच्चं वा’” ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... पे० ... धानविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं
१५ वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते . जिह्वाविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... कायविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते .. मनोविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

२० “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं मुगं वा ति” ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामघम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं - ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

२५ “तं किंस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं -
‘इतिपिमे छ विज्जाणकाया अनिच्चा’” ति ।

“साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति अरिय-
सावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो ।

५. “सेय्यथापि, भगिनियो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्टि^१ पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि^२ पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, आभा.पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा। यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य — ‘अमुस्स तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्टि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; या च खास्स आभा सा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“अमुस्स हि, भन्ते, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्टि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; पगेवस्स आभा अनिच्चा विपरिणामधम्मा” ति ।

“एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य — ‘छ खोमे अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा; यं च खो छ^३ अज्झत्तिके आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति^४ सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति^५। तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्जन्ती” ति ।

“साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति : धरियसावकस्स यथाभूतं सम्मण्यज्जाय पस्सतो ।

६. सेय्यथापि, भगिनियो, गहतो खलस्स तिट्ठतो सारवतो

१. वट्ठो—खो०, रो०। २. जच्ची—जी०, रो०। ३. म्या० पोटपके नल्लिय। ४. पटिगदेति—त्ता०; पटिगवेदेति—रो०। ५. उप्पज्जति—स्या०। ६. तिज्जतो—त्ता०।

मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणाम-
धम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, छाया पि अनिच्चा
विपरिणामधम्मा। यो नु खो, भगिनियो,^१ एवं वदेय्य — ‘अमुस्स
महतो एक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं,
६ खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं
विपरिणामधम्मं, या च खास्स छाया सा निच्चा धुवा सस्सता
अविपरिणामधम्मा’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो
वदेय्या” ति?

“नो हेतं, भन्ते”।

१० “तं किस्स हेतु”?

“अमुस्स हि, भन्ते, महतो एक्खस्म तिट्ठतो सारवतो मूलं पि
अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखा-
पलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; पगेवस्स छाया अनिच्चा विपरि-
णामधम्मा” ति।

१५ “एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य — ‘छ खोमे
वाहिरा आयतना अनिच्चा’। यं च खो छ वाहिरे आयतने पटिच्च
पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं ध्रुवं
सस्सतं अविपरिणामधम्मं’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो
वदेय्या” ति?

२० “नो हेतं, भन्ते”।

“तं किस्स हेतु”?

“तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना
उप्पज्जन्ति। तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा
वेदना निरुज्जन्ती” ति।

२५ “साधु, साधु, भगिनियो! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो।

७. “सेय्यथापि, भगिनियो, दक्खो गोघातको वा गोघात-
कन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कुन्तेय्य’

१. त्या० पोत्यके नस्ति। २. अनिच्चा विपरिणामधम्मा — ती०, रो०। ३. वि।रोप।
— सी०, स्वा०, रो०।

अनुपहृच्च अन्तरं^१ मंसकायं अनुपहृच्च बाहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्तथ अन्तरा विलिमंसं^२ अन्तरा नहारु^३ अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य^४ सम्परिकन्तेय्य । सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा एवं^५ वदेय्य — 'तथेवायं गावी संयुक्ता इमिना व चम्मेना' ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"तं किस्स हेतु" ?

"अमु^६ हि, भन्ते, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा^{१०} गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य अनुपहृच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहृच्च बाहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्तथ अन्तरा विलिमंसं अन्तरा नहारु अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य । सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्म-^{१५} कायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा किञ्चापि सो एवं वदेय्य — 'तथेवायं गावी संयुक्ता इमिना व चम्मेना' ति; अथ खो सा गावी विसंयुक्ता तेनेव चम्मेना" ति ।

"उपमा खो मे अयं, भगिनियो, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयमेवेत्थ अत्थो; 'अन्तरा मंसकायो' ति खो, भगिनियो, छन्नेतं^{२०} अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं; 'बाहिरो चम्मकायो' ति खो भगिनियो, छन्नेतं बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं; 'अन्तरा' विलिमंसं, अन्तरा नहारु, अन्तरा बन्धनं' ति खो, भगिनियो, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं; 'तिण्हं गोविकन्तनं' ति खो, भगिनियो, अरियायेतं पञ्चाय अधिवचनं; यायं अरिया पञ्चा अन्तरा किलेसं अन्तरा संयोजनं^{२३} अन्तरा बन्धनं सञ्छिन्दति सङ्कन्तति सम्पकन्तति सम्परिकन्तति ।

८. "सत्त खो पनिमे, भगिनियो, वोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकत्तत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्चा-

१. अन्तरा — सी० । २. विलिमंसं — रो०; विलीमंसं — मी० । ३. नहारु — म० । ४. सी०, या०, रो० पीत्यकेमु नत्ति । ५. अमु — सी०, त्या०, रो० । ६. अन्तरो — रो०, त्या० ।

विमुत्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति ।
 क्तमे सत्त ? इध, भगिनियो, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति
 विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं,
 धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे० ... विरियसम्बोज्झङ्गं भावेति ...
 ५ पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति ... समाधि-
 सम्बोज्झङ्गं भावेति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विराग-
 निस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । इमे खो, भगिनियो, सत्त
 वोज्झङ्गा, येसं भावित्तत्ता बहुलीकत्तत्ता भिक्खु आसवानं सया
 अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा
 १० सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरती” ति ।

६ ९. अथ खो आयस्मा नन्दको ता भिक्खुनियो इमिना
 ओवादेन ओवदित्वा उय्योजेसि - “गच्छथ, भगिनियो; कालो” ति ।
 अथ खो ता भिक्खुनियो आयस्मतो नन्दकस्स भासितं अभिनन्दित्वा
 अनुमोदित्वा उट्ठायासना आयस्मन्त नन्दक अभिवादेत्वा पदक्खिणं
 १६ कत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्त अभिवादेत्वा
 एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो ता भिक्खुनियो भगवा एतद-
 वोच - “गच्छथ, भिक्खुनियो, कालो” ति । अथ खो ता भिक्खुनियो
 भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिसु । अथ खो भगवा
 अचिरपक्कन्तीसु तासु भिक्खुनीसु भिक्खू आमन्तेसि - “सेय्यथापि,
 २० भिक्खवे, तदहुपोसथे चातुद्दसे न होति बहुनो जनस्स कट्ठा वा
 विमति वा - ‘ऊनो नु खो चन्दो, पुण्णो नु खो चन्दो’ ति, अथ खं.
 ऊनो चन्दोत्वेव होति । एवमेव खो, भिक्खवे, ता भिक्खुनियो
 नन्दकस्स धम्मदेसनाय अत्तमना होन्ति नो च खो परिपुण्ण-
 सङ्कप्पा” ति ।

§ ३ दुत्तिपम्पि नन्दको अनुञ्जातो भिक्खुनोवादाय

२५ १०. अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दक आमन्तेसि - “ते
 हि त्वं, नन्दक, स्वे पि ता भिक्खुनियो तेनेवोवादेन ओवदेय्यासी” ति
 “एवं, मन्ते” ति खो आयस्मा नन्दको भगवतो पच्चस्सोसि ।

अथ खो आयस्मा नन्दको तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुव्वण्ह

१. अचिरपक्कन्तामु - रो०, स्या० । २. स्या० प्रोत्यवे नत्थि ।

समयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावित्थिं पिण्डाय पाविसि।
 सावित्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो अत्तद्वुत्तियो
 येन राजकारामो तेनुपसङ्गमि। अहसंसु खो ता भिक्षुनियो आयस्मन्तं
 नन्दकं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान आसनं पञ्जापेसुं, उदकं च
 पादानं उपट्टपेसुं। निसीदि खो आयस्मा नन्दको पञ्जत्ते आसने। ५
 निसज्ज पादे पक्खालेसि। ता पि खो भिक्षुनियो आयस्मन्तं नन्दकं
 अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ता भिक्षु-
 नियो आयस्मा नन्दको एतदवोच - “पटिपुच्छकथा खो, भगिनियो,
 भविस्सति। तत्थ आजानन्तीहि ‘आजानामा’ तिस्स वचनीयं, न
 आजानन्तीहि ‘न आजानामा’ तिस्स वचनीयं। यस्सा वा पनस्स १०
 कङ्का वा विमत्ति वा, अहमेव तत्थ पटिपुच्छितव्वो - ‘इदं, भन्ते,
 कथं; इमस्स ववत्थो’” ति।

“एत्तकेन पि मयं, भन्ते, अय्यस्स नन्दकस्स अत्तमना अभिरद्धा
 यं नो अय्यो नन्दको पवारेती” ति।

११. “तं किं मञ्जथ, भगिनियो, चक्खु’ निच्चं वा अनिच्चं ॥
 वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु- २०
 त्तिस्सु - ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते”।

“तं किं मञ्जथ, भगिनियो, सोतं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?
 अनिच्चं, भन्ते ... पे० ... धानं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... जिह्वा ... कायो ... मनो निच्चो वा अनिच्चो २५
 वा ति ?

“अनिच्चो, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते”।

विमुत्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति ।
 कतमे सत्त ? इव, भगिनियो, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति
 विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं,
 धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे० ... विरियसम्बोज्झङ्गं भावेति ...
 ७ पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति ... समाधि-
 सम्बोज्झङ्गं भावेति ... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विराग-
 निस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । इमे खो, भगिनियो, सत्त
 बोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकतत्ता भिक्खु आसवानं एया
 अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा
 10 सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरती" ति ।

९. अथ खो आयस्मा नन्दको ता भिक्खुनियो इमिना
 ओवादेन ओवदित्वा उय्योजेसि - "गच्छथ, भगिनियो; काली" ति ।
 अथ खो ता भिक्खुनियो आयस्मतो नन्दकस्स भासितं अभिनन्दित्वा
 अनुमोदित्वा उट्ठायासना आयस्मन्त नन्दकं अभिवादेत्वा पदक्खिणं
 15 क्त्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
 एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो ता भिक्खुनियो भगवा एतद-
 वोच - "गच्छथ, भिक्खुनियो, कालो" ति । अथ खो ता भिक्खुनियो
 भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिण क्त्वा पक्कमिंसु । अथ खो भगवा
 अचिरपक्कन्तीसु^१ तासु भिक्खुनीसु भिक्खू आमन्तेसि - "सेय्ययापि,
 20 भिक्खवे, तदहपोसये चातुदसे न होति बहुनो जनस्स कद्धा वा
 विमति वा - 'ऊनो नु खो चन्दो, पुण्णो नु खो चन्दो' ति, अथ खो
 ऊनो चन्दोत्वेव होति । एवमेव खो, भिक्खवे, ता भिक्खुनियो
 नन्दकस्स धम्मदेसनाय अतमना होन्ति नो च खो परिपुण्ण-
 सङ्कप्पा" ति ।

§ ३. दुतियमिपि नन्दको अनुज्जातो भिक्खुनोवादाय

25 १०. अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दकं आमन्तेसि - "तेन
 हि त्वं, नन्दक, स्वे पि ता भिक्खुनियो तेनेवोवादेन ओवदेय्यासी" ति ।
 "एवं, भन्ते" ति खो आयस्मा नन्दको भगवतो पच्चस्सोसि ।

अथ खो आयस्मा नन्दको तस्मा रत्तिया अच्चयेन पुच्चण्ह-

१. अचिरपक्कन्ताणु - री०, स्या० । २. म्या० पोचवे नयि ।

समयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावित्थिं पिण्डाय पाविसि।
 सावित्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिवकन्तो अत्तदुत्तियो
 येन राजकारामो तेनुपसङ्गमि। अद्दसंसु खो ता भिक्खुनियो आयस्मन्तं
 नन्दकं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान आसनं पञ्जापेसुं, उदकं च
 पादानं उपट्टपेसुं। निसीदि खो आयस्मा नन्दको पञ्जत्ते आसने।
 निसज्ज पादे पक्खालेसि। ता पि खो भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं
 अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ता भिक्खु-
 नियो आयस्मा नन्दको एतदवोच - “पटिपुच्छकथा खो, भगिनियो,
 भविस्सति। तत्थ आजानन्तीहि ‘आजानामा’ तिस्स वचनीयं, न
 आजानन्तीहि ‘न आजानामा’ तिस्स वचनीयं। यस्सा वा पनस्स
 कङ्खा वा विमत्ति वा, अहमेव तत्थ पटिपुच्छितव्वो - ‘इदं, भन्ते,
 कथं; इमस्स क्वत्थो’ ” ति।

“एतकेन पि मयं, भन्ते, अय्यस्स नन्दकस्स अत्तमना अभिरद्धा
 यं नो अय्यो नन्दको पवारेती” ति।

११. “तं किं मञ्जथ, भगिनियो, चक्खुं निच्चं वा अनिच्चं
 वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
 पस्सितुं - ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते”।

“तं किं मञ्जथ, भगिनियो, सोतं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... पे० ... घानं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... जिह्वा ... कायो ... मनो निच्चो वा अनिच्चो
 वा ति ?

“अनिच्चो, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं - ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

६ “पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं-
‘इतिपिमे छ अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा’ ” ति ।

“साधु साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो ।

१२. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, रूपा निच्चा वा अनिच्चा
१० वा” ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

१५ “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं - ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, भगिनियो, सद्दा निच्चा वा अनिच्चा
वा” ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... पे० ... गन्धा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

२० अनिच्चा, भन्ते ... रसा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... फोट्ठ्वा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

२५ “दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं - ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं —
‘इतिपिमे छ वाहिरा आयतना अनिच्चा’” ति ।

“साधु साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो ।

१३. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, चक्खुविञ्जाणं निच्चं ६
वा अनिच्चं वा” ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... पे० ... सोतविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं
वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... धानविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... जिह्वाविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ? १०

अनिच्चं, भन्ते ... कायविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... मनोविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ।

“दुक्खं, भन्ते” । १५

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं — २०
‘इतिपिमे छ विञ्जाणकाया अनिच्चा’” ति ।

“साधु साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति अरिय-
सावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो ।

१४. “सेय्यथापि, भगिनियो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि
अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि २५
पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, आभा पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा ।
यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य — ‘अमुस्स तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो
तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा,
अच्चि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; या च स्वास्स, आभा सा

निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा' ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या" ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

"तं किस्स हेतु"?

५ "अमुस्स हि, भन्ते, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; पगेवस्स आभा अनिच्चा विपरिणामधम्मा" ति।

१० "एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य - 'छ खो-मे अज्झत्तिके आयतना अनिच्चा। यं च खो छ अज्झत्तिके आयतने पटिच्चं पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं' ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या" ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

"तं किस्स हेतु"?

१५

"तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति। तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्जन्ती" ति।

२० "साधु साधु, भगिनियो! एवं हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो।

१५. "सेय्ययापि, भगिनियो, महतो स्वस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, छाया पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा। यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य - 'अमुस्स महतो स्वस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; या च ह्वास्स छाया सा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा' ति; सम्मा नु खो सो भगिनियो, वदमानो वदेय्या" ति?

२०

"नो हेतं, भन्ते"।

“तं किस्स हेतु”?

“अमुस्स हि, भन्ते, महतो ख्वस्स तिद्धतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; पगेवस्स छाया अनिच्चा विपरिणामधम्मा” ति।

“एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य — ‘छ खोमे बाहिरा आयतना अनिच्चा’। यं च खो बाहिरे’ आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति सुखं वा दुखं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं ध्रुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति?

“नो हेतं, भन्ते”।

“तं किस्स हेतु”।

“तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति। तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्जन्ती” ति।

साधु साधु, भगिनियो! एवं हेतं, भगिनियो, होति अरिय-सावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो।

१६. “सेय्यथापि, भगिनियो, दक्खो गोघातको वा गोघात-फन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्गन्तेय्य’ अनुपहृच्च अन्तरं” मंसकायं अनुपहृच्च बाहिरं चम्मकायं। यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमं” अन्तरा नहारू अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्गन्तेय्य सम्पकन्तेय्य’ सम्परि-कन्तेय्य। सञ्छिन्दित्वा सङ्गन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा” बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्था एवं वदेय्य — ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिना व चम्मेना’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति?

“नो हेतं, भन्ते”।

१. अनिच्चा विपरिणामधम्मा — गो० । २. छ बाहिरे — गो० । ३. विरुन्तेय्य — सी०, रया० । ४. अन्तरा — सी० । ५. विलोमं — गो० । ६. गो०, स्या० पात्यनेमु नत्थि । ७. विप-गित्वा — सी० ।

“तं किस्स हेतु ?”

“अमु हि, भन्ते, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गावि वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गावि सङ्कन्तेय्य अनुपहच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहच्च वाहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं
 ५ अन्तरा न्हारु अन्तरा वन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य । सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्प-
 कन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुन्तित्वा वाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गावि पटिच्छादेत्वा किञ्चापि सो एव वदेय्य — ‘तयेवायं गावी संयुत्ता इमिना व चम्मेना’ ति; अथ खो सा गावी विसंयुत्ता तेनेव चम्मेना” ति ।

१० “उपमा खो मे अयं, भगिनियो, कता अत्थस्स विञ्जापनाय अयमेवेत्थ अत्थो । ‘अन्तरा मंसकायो’ ति खो, भगिनियो, छन्नेतं अज्झ-
 त्तिकानं आयतनानं अधिवचनं; ‘वाहिरो चम्मकायो’ ति खो, भगिनियो, छन्नेतं वाहिरानं आयतनानं अधिवचनं; ‘अन्तरा विलिमंसं अन्तरा न्हारु
 वन्धनं’ ति खो, भगिनियो, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं; ‘तिण्हं गोविकन्तनं’
 १५ अन्तरा ति खो, भगिनियो, अरियायेतं पञ्जाय अधिवचनं; यायं अरिया पञ्जा अन्तरा किलेसं अन्तरा संयोजनं अन्तरा वन्धनं सञ्छिन्दति सङ्कन्तति सम्पकन्तति सम्परिकन्तति ।

१७. “सत्त खो पनिमे, भगिनियो, वोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति
 २० दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्चिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । कतमे सत्त ? इध, भगिनियो, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामि, धम्मविचयसम्बो-
 ज्झङ्गं भावेति ... पे०... विरियसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति...समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति
 २५ .. उपेक्कासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोध-
 निस्सितं वोस्मग्गपरिणामि । इमे खो, भगिनियो, सत्त वोज्झङ्गा येसं भावितत्ता बहुलीकत्ता भिक्खु आमवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्चिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती” ति ।

१८. अथ खो आयस्मा नन्दको ता भिक्षुनियो इमिना ओवा-
 देन ओवदित्वा उय्योजेसि—“गच्छथ, भगिनियो; कालो” ति । अथ खो
 ता भिक्षुनियो आयस्मतो नन्दकस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा
 उट्ठायासना आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन भगवा
 तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु ।
 एकमन्तं ठिता खो ता भिक्षुनियो भगवा एतदवोच—“गच्छथ, भिक्षु-
 नियो; कालो” ति । अथ खो ता भिक्षुनियो भगवन्तं अभिवादेत्वा
 पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु । अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तीसु^१ तासु
 भिक्षुनीसु भिक्षू आमन्तेसि—“सेय्यथापि, भिक्षवे, तदहुपोसथे पन्नरसे^२
 न होति बहुतो जनस्स कङ्खा वा विमत्ति वा—‘ऊनो नु खो चन्दो, पुण्णो नु
 खो चन्दो’ ति, अथ खो पुण्णो चन्दोत्वेव होति; एवमेव खो, भिक्षवे,
 ता भिक्षुनियो नन्दकस्स धम्मदेसनाय अत्तमना चैव परिपुण्णसङ्कप्पा
 च । तासं, भिक्षवे, पञ्चन्नं भिक्षुनिसतानं^३ या पच्छिमिका^४ ता^५ भिक्षु-
 नियो^६ सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायना” ति ।

१९. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्षू भगवतो भसितं
 अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१. अचिरपक्कन्तासु—सी०, स्या०, रो० । २. पन्नरसे—सी०, स्या० । ३. भिक्षुनी-
 गतानं—सी०, स्या०, रो० । ४. पच्छिमा—सी०, रो० । ५-६. भिक्षुनी सा—रो०, सी०,
 स्या० ।

४७. चूलराहुलोवादसुतं

§ १. आयस्मा राहुलो आसवक्खये विनीतो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो भगवतो रहोगतस्स पटि-
सल्लीनस्स' एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि' - "परिपक्का खो राहुलस्स
विमुत्तिपरिपाचनीया घम्मा । यच्चूनाहं राहुलं उत्तरिं आसवानं
॥ खये विनेय्यं" ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा
पत्तचीवरमादाय सावत्थियं पिण्डाय पाविसि । सावत्थियं पिण्डाय
चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो आयस्मन्तं राहुलं आमन्तेसि
- "गण्हाहि, राहुल, निसीदनं; येन अन्धवनं तेनुपसङ्गमिस्साम
दिवाविहाराया" ति । "एवं, भन्ते" ति खो आयस्मा राहुलो भगवतो
१० पटिस्सुत्वा निसीदनं आदाय भगवन्तं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुवन्धि ।

तेन खो पन समयेन अनेकानि देवतासहस्सानि भगवन्तं
अनुवन्धानि होन्ति - "अज्ज भगवा आयस्मन्तं राहुलं उत्तरिं
आसवानं खये विनेस्सती" ति । अथ खो भगवा अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा
अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले पञ्जत्ते आसने निसीदि । आयस्मा पि खो
१५ राहुलो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्न
खो आयस्मन्तं राहुलं भगवा एतदवोच-

२. "तं किं मञ्जसि, राहुल, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं
वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

२० "यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

१. चूलराहुलोवादसुत - सी० । २. पटिसल्लीनस्स - सी० । ३. उदपादि - सी० ।
४. भगवतो - सी० । ५. अज्झोगाहेत्वा - सी०, स्या०, रो० ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्झसि, राहुल, रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा” ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्झसि, राहुल, चक्खुविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं
वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्झसि, राहुल, चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो
वा” ति ?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्झसि, राहुल, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया

यज्जति वेदनागतं सञ्जागतं सङ्खारगतं विज्जाणगतं तं पि निच्चं
१ अनिच्चं वा' ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा' ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं कल्लं नु तं समनु-
२ गस्सितुं - ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।...पे०... ।

“तं किं मच्चसि, राहुल, यमिदं मनोसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति
वेदनागतं सञ्जागतं सङ्खारगतं विज्जाणगतं तं पि निच्चं वा अनिच्चं
वा' ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा' ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं कल्लं नु तं समनुपस्सितुं-
३ ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

३. “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि निव्विन्दति,
रूपेसु निव्विन्दति, चक्खुविज्जाणे निव्विन्दति, चक्खुसम्पस्से निव्विन्दति,
५ यमिदं चक्खुसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्जागतं सङ्खार-
गतं विज्जाणगतं तस्मिं पि निव्विन्दति । सोतस्मिं निव्विन्दति, सद्देसु
निव्विन्दति .. पे० . धानस्मिं निव्विन्दति, गन्धेसु निव्विन्दति ... जिह्वाय
निव्विन्दति, रसेसु निव्विन्दति ... कायस्मिं निव्विन्दति, फोट्टव्वेसु निव्वि-
२३ न्दति .. मनस्मिं निव्विन्दति, धम्मेषु निव्विन्दति, मनोविज्जाणे निव्वि-
न्दति, मनोसम्पस्से निव्विन्दति, यमिदं मनोसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति
वेदनागतं सञ्जागतं सङ्खारगतं विज्जाणगतं तस्मिं पि निव्विन्दति ।
निव्विन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति बाणं
होति । ‘खीणा जाति, वुत्तितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थ-
त्ताया’ ति पजानाती’ ति ।

४. इदमवोच भगवा । अत्तमनो^१ आयस्मा राहुलो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति । इमस्मिं च पन वेय्याकरणस्मि भञ्जमाने आयस्मतो राहुलस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चि । तासं च अनेकानं देवतासहस्सानं विरजं वीतमलं धम्मचक्खु उदपादि— ‘यं किञ्चि समुदयधम्मं सव्वं तं निरोधधम्मं’ ति ।

— ० —

४८. छल्लकसुत्तं

§ १. छ छल्लकानि-उद्देशो

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि-
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच-“धम्मं^१ वो, भिक्खवे, देसिस्सामि^२ आदिकल्याणं मज्झे-
४ कल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सव्वयञ्जनं^३, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं
ब्रह्मचरियं पकासेस्सामि^४, यदिदं-छ छल्लकानि । तं सुणाय, साधुकं
मनसि करोय; भसिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू
भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच-

“छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितव्वानि, छ बाहिरानि
१० आयतनानि वेदितव्वानि, छ विञ्जाणकाया वेदितव्वा, छ फस्सकाया
वेदितव्वा, छ वेदनाकाया वेदितव्वा, छ तण्हाकाया वेदितव्वा ।

§ २. छ अज्झत्तिकानि आयतनानि

२. “‘छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितव्वानी’ ति-
इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खायतनं, सोता-
४ यतनं, घाणायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं । ‘छ अज्झत्ति-
१५ कानि आयतनानि वेदितव्वानी’ ति-इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च
वुत्तं । इदं पठमं छल्लकं ।

§ ३. छ बाहिरानि आयतनानि

३. “‘छ बाहिरानि आयतनानि वेदितव्वानी’ ति-इति
खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? रूपायतनं, सहायतनं, गन्धा-
यतनं, रसायतनं, फोढुव्वायतनं, धम्मायतनं । ‘छ बाहिरानि आयत-
२० नानि वेदितव्वानी’ ति-इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इदं
दुतियं छल्लकं ।

१. धम्मं हि-सी० ।

४. पकासेस्सामि-स्या० रो० ।

२. देसेस्सामि-म०, रो० ।

३. सव्वयञ्जनं-सी० ।

§ ४. छ विज्ञाणकाया

४. “‘छ विज्ञाणकाया वेदितव्वा’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्ञाणं, सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्ञाणं, धानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति धानविज्ञाणं, जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्ञाणं, कायं च पटिच्च फोट्टव्वे च उप्पज्जति कायविज्ञाणं, मनं च पटिच्च धम्मो च उप्पज्जति मनो-विज्ञाणं। ‘छ विज्ञाणकाया वेदितव्वा’ ति—इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इदं ततियं छक्कं।

§ ५. छ फस्सकाया

५. “‘छ फस्सकाया वेदितव्वा’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; धानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति धानविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; कायं च पटिच्च फोट्टव्वे च उप्पज्जति कायविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; मनं च पटिच्च धम्मो च उप्पज्जति मनोविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो। ‘छ फस्सकाया वेदितव्वा’ ति—इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इदं चतुत्थं छक्कं।

§ ६. छ वेदनाकाया

६. “‘छ वेदनाकाया वेदितव्वा’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खु-विज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; धानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति धानविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वा-विज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; कायं च पटिच्च फोट्टव्वे च उप्पज्जति कायविज्ञाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया

वेदना; मनं च पटिच्च घम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्चाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना। 'छ वेदनाकाया वेदितव्वा' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इदं पञ्चमं छक्कं।

§ ७. छ तण्हाकाया

७. " 'छ तण्हाकाया वेदितव्वा' ति - इति खो पनेतं वुत्तं;
 ५ किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खु-
 विञ्चाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
 तण्हा; सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविञ्चाणं ... पे० ...
 धानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति धानविञ्चाणं ... पे० ... जिह्वं च
 पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविञ्चाणं ... पे० ... कायं च पटिच्च
 १० फोढुद्वे च उप्पज्जति कायविञ्चाणं ... पे० ... मनं च पटिच्च घम्मे
 च उप्पज्जति मनोविञ्चाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया
 वेदना, वेदनापच्चया तण्हा। 'छ तण्हाकाया वेदितव्वा' ति - इति
 यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इदं छट्ठं छक्कं।

§ ८. अत्तदिट्ठि न उपपज्जति

८. " 'चक्खु' अत्ता' ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। चक्खुस्स
 १५ उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति। यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि
 पञ्चायति, 'अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं
 होति। तस्मा तं न उपपज्जति - 'चक्खु अत्ता' ति यो वदेय्य। इति
 चक्खु अनत्ता।

- " 'रूपा अत्ता' ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। रूपानं उप्पादो
 २० पि वयो पि पञ्चायति। यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति,
 'अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं होति। तस्मा
 तं न उपपज्जति - 'रूपा अत्ता' ति यो वदेय्य। इति चक्खु अनत्ता,
 रूपा अनत्ता।

- " 'चक्खुविञ्चाणं अत्ता' ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति।
 २५ चक्खुविञ्चाणस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति। यस्स खो पन
 उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति, 'अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा' ति

इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘चक्खुविञ्जाणं अत्ता’ ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविञ्जाणं अनत्ता ।

“‘चक्खुसम्फस्सो अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । चक्खुसम्फस्सस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो ८
पि वयो पि पञ्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘चक्खुसम्फस्सो अत्ता’ ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविञ्जाणं अनत्ता, चक्खुसम्फस्सो अनत्ता ।

“‘वेदना अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । वेदनाय 10
उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘वेदना अत्ता’ ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता चक्खुविञ्जाणं अनत्ता, चक्खुसम्फस्सो अनत्ता, वेदना अनत्ता । 15

“‘तण्हा अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । तण्हाय उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘तण्हा अत्ता’ ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविञ्जाणं अनत्ता, चक्खुसम्फस्सो 20
अनत्ता, वेदना अनत्ता, तण्हा अनत्ता ।

९. “‘सोतं अत्ता’ ति यो वदेय्य ...पे०... धानं अत्ता ति यो वदेय्य ...पे०... जिह्वा अत्ता ति यो वदेय्य ...पे०... कायो अत्ता ति यो वदेय्य ...पे०... मनो अत्ता ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । मनस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि 25
पञ्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘मनो अत्ता’ ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता ।

“‘धम्मा अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । धम्मानं’

उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'धम्मा अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता ।

५ "‘मनोविञ्चाणं अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । मनोविञ्चाणस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'मनोविञ्चाणं अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता, मनोविञ्चाणं
११ अनत्ता ।
१० अनत्ता ।

"‘मनोसम्फत्सो अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । मनोसम्फत्सस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'मनो-
१० सम्फत्सो अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता, मनोविञ्चाणं अनत्ता, मनोसम्फत्सो अनत्ता ।

२३४ "‘वेदना अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । वेदनाय उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं
२० होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'वेदना अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता, मनोविञ्चाणं अनत्ता, मनोसम्फत्सो अनत्ता, वेदना अनत्ता ।

"‘तण्हा अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । तण्हाय उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्चायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं
२५ होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'तण्हा अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता, मनोविञ्चाणं अनत्ता, मनोसम्फत्सो अनत्ता, वेदना अनत्ता, तण्हा अनत्ता ।

§ ९. सक्कायसमुदयगामिनी पटिपदा

१०. “अयं खो पन, भिक्खवे, सक्कायसमुदयगामिनी पटिपदा — चक्खुं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनु-
 पस्सति; रूपे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति;
 चक्खुविज्जाणं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनु-
 पस्सति; चक्खुसम्फस्सं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति ५
 समनुपस्सति; वेदनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति; तण्हं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति; सोतं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति ...पे०... धानं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति ...पे०... जिह्वं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति १०
 समनुपस्सति ...पे०... कायं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति ...पे०... मनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति, धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति, मनोविज्जाणं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति, मनोसम्फस्सं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति १५
 समनुपस्सति, वेदनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति, तण्हं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति
 समनुपस्सति ।

§ १०. सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा

११. “अयं खो पन, भिक्खवे, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा — चक्खुं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनु- २०
 पस्सति, रूपे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति,
 चक्खुविज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति,
 चक्खुसम्फस्सं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति,
 वेदनं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति, तण्हं
 ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति; सोतं ‘नेतं २५
 मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... धानं ‘नेतं
 मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... जिह्वं ‘नेतं
 मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... कायं ‘नेतं

- मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति . पे०... मनं 'नेतं
मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, धम्मं 'नेतं मम,
नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, मनोविञ्जाणं 'नेतं मम,
नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, मनोसम्पत्तं 'नेतं
६ मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, वेदनं 'नेतं मम,
नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, तण्ह 'नेतं मम,
नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति ।

§ ११. सानुसयो न दुक्खन्तकरो होति

१२. "चक्खु च, भिक्खवे, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति
चक्खुविञ्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं
१० सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय' वेदनाय
फुट्ठो समानो अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स
रागानुसयो अनुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति
किलमति परिदेवति उरत्ताळि कन्दति सम्मोहं आपज्जति । तस्स
पटिधानुसयो अनुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो तस्सा
१५ वेदनाय समुदयं च अत्यङ्गमं' च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं
च ययाभूतं नप्पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो अनुसेति । सो वत,
भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं अप्पहाय दुक्खाय वेदनाय
पटिधानुसयं अप्पटिविनादेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं
असमूहनित्वा' अविज्ज अप्पहाय विज्जं अनुप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मं
२० दुक्खस्मन्तकरो भविस्मती ति - नेतं ठान विज्जति ।

- "सोतं च, भिक्खवे, पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोत-
विञ्जाणं .. पे०.. धानं च, भिक्खवे, पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति
धानविञ्जाणं .. पे०... जिह्वं च, भिक्खवे, पटिच्च रसे च उप्पज्जति
जिह्वाविञ्जाणं .. पे०... कायं च, भिक्खवे, पटिच्च फोट्टुत्वे च उप्पज्जति
२५ कायविञ्जाणं .. पे०... मनं च, भिक्खवे, पटिच्च धम्मं च उप्पज्जति
मनोविञ्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं
मुगं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो
अभिनन्दति अभिवदति अज्झोमाय तिट्ठति । तस्स रागानुसयो

अनुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्टो समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । तस्स पटिघानुसयो अनुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्टो समानो तस्सा वेदनाय समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो अनुसेति । सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय ५ रागानुसयं अप्पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयं अप्पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं असमूहनित्वा अविज्जं अप्पहाय विज्जं अनुप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भविस्सती ति - नेतं ठानं विज्जति ।

§ १२. अनासवो दुक्खन्तकरो होति

१३. "चक्खुं च, भिक्खवे, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति १० चक्खुविञ्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्टो समानो नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रागानुसयो नानुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्टो समानो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । १५ तस्स पटिघानुसयो नानुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्टो समानो तस्सा वेदनाय समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो नानुसेति । सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं २० समूहनित्वा अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भविस्सती ति - ठानमेतं विज्जति ।

"सोतं च, भिक्खवे, पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविञ्जाणं ...पे०... घानं च, भिक्खवे, पटिच्च गन्धे च -उप्पज्जति घानविञ्जाणं ...पे०... जिह्वं च, भिक्खवे, पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविञ्जाणं २५ ...पे०... कायं च, भिक्खवे, पटिच्च फोटुब्बे च उप्पज्जति कायविञ्जाणं ...पे०... मनं च, भिक्खवे, पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्जाणं तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्टो समानो

नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्ज्ञोसाय तिष्ठति । तस्स रागानुसयो
 नानुसेति । दुक्खाय^१ वेदनाय फट्ठो समानो न सोचति न किलमति
 न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । तस्स
 पटिघानुसयो नानुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फट्ठो समानो तस्सा
 ५ वेदनाय समुदयं च अत्यङ्गम च अस्सादच आदीनवं च निस्सरणं
 च यथाभूत पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो नानुसेति । सो वत,
 भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसय पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघा-
 नुसय पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसय समूहनित्वा
 अविज्जं पहाय विज्ज उप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भवि-
 १० स्सती ति - ठानमेतं विज्जति^१ ।

१४. “एव पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि
 निव्विन्दति, रूपेसु निव्विन्दति, चक्खुविञ्जाणे निव्विन्दति, चक्खु-
 सम्फस्से निव्विन्दति, वेदनाय निव्विन्दति, तण्हाय निव्विन्दति,
 सौतस्मि निव्विन्दति, सद्देषु निव्विन्दति पे०. धानस्मि निव्विन्दति,
 १५ गन्धेषु निव्विन्दति ... जिह्वाय निव्विन्दति, रसेसु निव्विन्दति .
 कायस्मिं निव्विन्दति, फोट्ठव्वेषु निव्विन्दति .. मनस्मिं निव्विन्दति,
 धम्मेषु निव्विन्दति, मनोविञ्जाणे निव्विन्दति, मनोसम्फस्से निव्वि-
 न्दति, वेदनाय निव्विन्दति, तण्हाय निव्विन्दति । निव्विन्दं विरज्जति,
 विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मि विमुत्तमिति वाणं होति । ‘खीणा
 २० जाति, वुसितं ब्रह्मचरिय, कत करणीय, नापरं इत्यत्ताया’ ति
 पजानाती” ति ।

१५ इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासित
 अभिनन्दु ति । इमस्मि खो पन वेय्याकरणस्मि भञ्जमाने सट्ठिमत्तान
 भिक्खून अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंमू ति ।

—०—

४६. महासळायतनिकसुत्तं

§ १. सारत्तो दुक्खं पटिसंवेदेति

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “महासळायतनिकं वो, भिक्खवे, देसिस्सामि । तं सुणाय, साधुकं मनसि करोय; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

२. “चक्खुं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, रूपे अजानं अपस्सं यथाभूतं, चक्खुविञ्जाणं अजानं अपस्सं यथाभूतं, चक्खुसम्फस्सं अजानं अपस्सं यथाभूतं, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अजानं अपस्सं यथाभूतं, चक्खुस्मिं सारज्जति, रूपेसु सारज्जति, चक्खुविञ्जाणे सारज्जति, चक्खुसम्फस्से सारज्जति, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि सारज्जति ।

“तस्स सारत्तस्स संयुत्तस्स सम्मूब्हस्स अस्सादानुपस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानकखन्धा उपचर्यं गच्छन्ति । तण्हा चस्स पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा चस्स पवड्ढति । तस्स कायिका पि दरथा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि दरथा पवड्ढन्ति; कायिका पि सन्तापा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि सन्तापा पवड्ढन्ति; कायिका पि परिळाहा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि परिळाहा पवड्ढन्ति । सो कायदुक्खं पि चेतोदुक्खं पि पटिसंवेदेति ।

“सोतं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं ...पे०... धानं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं ...पे०... जिह्मं, भिक्खवे, अजानं

अपस्सं यथाभूतं ...पे०... कायं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं ...पे०...
 मनं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, धम्मो, भिक्खवे, अजानं अपस्सं
 यथाभूतं, मनोविञ्जाणं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, मनो-
 सम्पस्सं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, यमिदं मनोसम्पस्सपच्चया
 ६ उपपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अजानं
 अपस्सं यथाभूतं, मनस्मिं सारज्जति, धम्मेषु सारज्जति, मनोविञ्जाणे
 सारज्जति, मनोसम्पस्से सारज्जति, यमिदं मनोसम्पस्सपच्चया
 उपपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि
 सारज्जति ।

- 10 "तस्स सारत्तस्स संयुत्तस्स सम्मूहस्स अस्तादानुपस्सिनो
 विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्वा उपचयं गच्छन्ति । तण्हा चस्स
 पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा चस्स पवड्ढति ।
 तस्स कायिका पि दरथा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि दरथा पवड्ढन्ति,
 कायिका पि सन्तापा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि सन्तापा पवड्ढन्ति;
 11 कायिका पि परिळाहा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि परिळाहा पवड्ढन्ति ।
 सो कायदुक्खं पि चेतोदुक्खं पि पटिसंवेदेति ।

§ २. असारत्तो सुखं पटिसंवेदेति

३. "चक्खुं च खो, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं, रूपे
 जानं पस्सं यथाभूतं, चक्खुविञ्जाण जानं पस्सं यथाभूतं, चक्खु-
 सम्पस्सं जानं पस्सं यथाभूतं, यमिदं चक्खुसम्पस्सपच्चया उपपज्जति
 20 वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि जानं पस्सं
 यथाभूतं, चक्खुस्मिं न सारज्जति, रूपेषु न सारज्जति, चक्खुविञ्जाणे
 न सारज्जति, चक्खुसम्पस्से न सारज्जति, यमिदं चक्खुसम्पस्सपच्चया
 उपपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि
 न सारज्जति ।

- 22 "तस्स असारत्तस्म असंयुत्तस्म असम्मूहस्स आदीनवानु-
 पस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्वा उपचयं गच्छन्ति ।
 तण्हा चस्स पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा
 चस्स पहीयति । तस्स कायिका पि दरथा पहीयन्ति, चेतसिका पि
 दरथा पहीयन्ति; कायिका पि सन्तापा पहीयन्ति, चेतसिका पि

सन्तापा पहीयन्ति; कायिका पि परिळाहा पहीयन्ति, चेतसिका पि परिळाहा पहीयन्ति । सो कायसुखं पि चेतोसुखं पि पटिसंवेदेति ।

§ ३. असारत्तो मगं परिपूरेति

४. “या तथाभूतस्स’ दिट्ठि सास्स होति सम्मादिट्ठि; यो तथाभूतस्स सङ्कप्पो स्वास्स होति सम्मासङ्कप्पो; यो तथाभूतस्स वायामो स्वास्स होति सम्मावायामो; या तथाभूतस्स सति सास्स होति सम्मासति; यो तथाभूतस्स समाधि स्वास्स होति सम्मासमाधि । पुब्बैव खो पनस्स कायकम्मं वचीकम्मं आजीवो सुपरिसुद्धो होति । एवमस्सायं अरियो अट्ठङ्गिको मगो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स एवं इमं अरियं अट्ठङ्गिकं मगं भावयतो चत्तारो पि सतिपट्ठाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारो पि सम्मप्पधाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारो पि इट्ठिपादा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्च पि इन्द्रियाणि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्च पि बलानि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, सत्त पि वोञ्जङ्गा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति ।

“तस्सिमे द्वे धम्मा युगनद्धा’ वत्तन्ति — समथो च विपस्सना च । सो ये धम्मा अभिञ्जा परिञ्जेय्या ते धम्मे अभिञ्जा परिजानाति; ये धम्मा अभिञ्जा पहातव्वा ते धम्मे अभिञ्जा पजहति; ये धम्मा अभिञ्जा भावेतव्वा ते धम्मे अभिञ्जा भावेति; ये धम्मा अभिञ्जा सच्छिकातव्वा ते धम्मे अभिञ्जा सच्छिकरोति ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा परिञ्जेय्या ? ‘पञ्चुपादानक्खन्धा’ तिस्स वचनीयं, सेय्यथोद’ — रूपूपादानक्खन्धो, वेदनूपादानक्खन्धो, सञ्जूपादानक्खन्धो, सङ्खारूपादानक्खन्धो, विञ्जाणूपादानक्खन्धो । इमे धम्मा अभिञ्जा परिञ्जेय्या ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा पहातव्वा ? अविज्जा च भवतण्हा च — इमे धम्मा अभिञ्जा पहातव्वा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा भावेतव्वा ? समथो च विपस्सना च — इमे धम्मा अभिञ्जा भावेतव्वा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा सच्छिकातव्वा?
विज्जा च विमुत्ति च - इमे धम्मा अभिञ्जा सच्छिकातव्वा।

५. “सोतं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं ... पे० ... घानं
भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं ... पे० ... जिह्वं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथा-
५ भूतं ... पे० ... कायं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं ... पे० ... मनं, भिक्खवे,
जानं पस्सं यथाभूतं, धम्मे जानं पस्सं यथाभूतं, मनोविञ्चाणं जानं पस्सं
यथाभूतं, मनोसम्फस्सं जानं पस्सं यथाभूतं, यमिदं मनोसम्फस्स-
पच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा
तं पि जानं पस्सं यथाभूतं, मनस्मिं न सारज्जति, धम्मेसु न सार-
१० ज्जति, मनोविञ्चाणे न सारज्जति, मनोसम्फस्से न सारज्जति,
यमिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा
अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि न सारज्जति।

- “तस्स असारत्तस्स अमंयुत्तस्स असम्मूहस्स आदीनवानु-
पस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानकण्ठ्या अपचयं गच्छन्ति।
१५ तण्हा चस्स पोनोअभविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा
चस्स पहीयति। तस्स कायिका पि दरथा पहीयन्ति, चेतसिका पि
दरथा पहीयन्ति; कायिका पि सन्तापा पहीयन्ति, चेतसिका पि
सन्तापा पहीयन्ति; कायिका पि परिळाहा पहीयन्ति, चेतसिका पि
परिळाहा पहीयन्ति। सो कायसुखं पि चेतोसुखं पि पटिसंवेदेति।

- २० ६. “या तथाभूतस्स दिट्ठि सास्स होति सम्मादिट्ठि; यो
तथाभूतस्स सङ्कप्पो स्वास्स होति सम्मासङ्कप्पो; यो तथाभूतस्स
वायामो स्वास्स होति सम्मावायामो, या तथाभूतस्स सति सास्स
होति सम्मासति; यो तथाभूतस्स समाधि स्वास्स होति सम्मासमाधि।
पुब्बेव सो पनस्स कायकम्मं वचीकम्मं आजीवो सुपरिसुद्धो होति।
२५ एवमस्मायं अरियो अट्ठङ्गिको भग्गो भावनापारिपूरि गच्छति।

- “तस्स एवं इमं अरियं अट्ठङ्गिकं भगं भावयत्तो चत्तारो पि
सतिपट्टाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारो पि सम्मप्यवाना
भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारो पि इन्द्रियादा भावनापारिपूरि
गच्छन्ति, पञ्च पि इन्द्रियानि भावनापारिपूरि गच्छन्ति, पञ्च पि
३० वलानि भावनापारिपूरि गच्छन्ति, मत्त पि वोञ्जङ्गा भावनापारिपूरि
गच्छन्ति।

“तस्सिमे द्वे धम्मा युगनद्धा वत्तन्ति - समथो च विपस्सना च । सो ये धम्मा अभिञ्जा परिञ्जेय्या ते धम्मे अभिञ्जा परिजानाति; ये धम्मा अभिञ्जा पहातब्बा ते धम्मे अभिञ्जा पजहति; ये धम्मा अभिञ्जा भावेतब्बा ते धम्मे अभिञ्जा भावेति; ये धम्मा अभिञ्जा सच्छिकातब्बा ते धम्मे अभिञ्जा सच्छिकरोति । 5

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा परिञ्जेय्या ? ‘पञ्चुपादानक्खन्धो’ तिस्स वचनीयं, सेय्यथीदं - रूपपादानक्खन्धो, वेदनूपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारूपादानक्खन्धो, विञ्जाणूपादानक्खन्धो । इमे धम्मा अभिञ्जा परिञ्जेय्या ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा पहातब्बा ? अविज्जा 10 च भवतण्हा च - इमे धम्मा अभिञ्जा पहातब्बा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा भावेतब्बा ? समथो च विपस्सना च - इमे धम्मा अभिञ्जा भावेतब्बा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा सच्छिकातब्बा ? विज्जा च विमुत्ति च - इमे धम्मा अभिञ्जा सच्छिकातब्बा” ति । 15

७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

५०. नगरविन्देय्यसुत्तं

§ १. कयंभूता समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो
महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन नगरविन्दं नाम कोसलानं ब्राह्मणानं
गामो तदवसरि। अस्सोसुं खो नगरविन्देय्यका ब्राह्मणगहपतिका -
"समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पव्वजितो कोसलेसु
१ ५ चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं नगरविन्दं अनुप्पत्तो।
तं खो पन भवन्त गोतम एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो - 'इति
पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोक-
विदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि' सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा'
१० ति। सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सव्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं
सदेवमनुस्सं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा पवेदेति। सो घम्मं देसेति
आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्यं सव्यञ्जनं,
१० केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति। साधु खो पन तथा-
रूपानं अरहतं दस्सनं होती' ति।

अथ खो नगरविन्देय्यका ब्राह्मणगहपतिका येन भगवा
१५ तेनुपसङ्कमिसु, उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे' भगवन्तं अभिवादेत्वा
एकमन्तं निमीदिंसु'। अप्पेकच्चे' भगवता सद्धिं सम्मोदिंसु; सम्मोद-
नीयं कय माराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु'। अप्पेकच्चे
येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। अप्पेकच्चे
भगवतो मन्तिके नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। अप्पेकच्चे
२० तृप्तीभूता एकमन्तं निमीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ने खो नगरविन्देय्यके
ब्राह्मणगहपतिके भगवा एतदवोच -

२. "मचे वो, गहपतयो, अञ्जतित्थिया परिव्वाजका एव
पुच्छेय्युं - 'कयंभूता, गहपतयो, समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न

१. गम्भी - मी०। २-३ खो० पोपवे नत्थि। ३-३. स्था० पोपवे नत्थि। ४
वपत्ता - मी०, स्था०, मी०।

गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा' ति ? एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ — 'ये ते समणब्राह्मणा चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा । तं किस्स हेतु ? मयं पि हि चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो समचरियं पि हेतं उत्तरि अपस्सतं । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा । ये ते समणब्राह्मणा सोतविञ्जेय्येसु सहेसु ... धानविञ्जेय्येसु गन्धेसु ... जिह्वाविञ्जेय्येसु रसेसु ... कायविञ्जेय्येसु फोटुब्बेसु ... मनोविञ्जेय्येसु धम्मेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा । तं किस्स हेतु ? मयं पि हि मनोविञ्जेय्येसु धम्मेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो समचरियं पि हेतं उत्तरि अपस्सतं । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा' ति । एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ ।

§ २. कथंभूता समणब्राह्मणा सक्कातब्बा

३. 'सचे पन वो, गहपतयो, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — 'कथंभूता, गहपतयो, समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा' ति ? एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ — 'ये ते समणब्राह्मणा चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु वीतरागा वीतदोसा वीतमोहा, अज्झत्तं वूपसन्तचित्ता, समचरियं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा । त किस्स

- हेतु? मयं पि हि चक्खुविञ्ज्येय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा
 अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय
 मनसा, तेसं नो समचरियं पि हेतं उत्तरि पस्सतं। तस्मा ते भोन्तो
 समणब्राह्मणा सक्कातव्वा गरुकातव्वा मानेतव्वा पूजेतव्वा। ये ते
 ५ समणब्राह्मणा सोतविञ्ज्येय्येसु सद्देसु... धानविञ्ज्येय्येसु गन्धेसु .जिह्वा-
 विञ्ज्येय्येसु रसेसु... कायविञ्ज्येय्येसु फोट्टव्वेसु .. मनोविञ्ज्येय्येसु धम्मेषु
 वीतरागा वीतदोसा वीतमोहा, अज्झत्तं वूपसन्तचित्ता, समचरियं
 चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा सक्कातव्वा
 गरुकातव्वा मानेतव्वा पूजेतव्वा। तं किस्स हेतु? मयं पि हि मनो-
 १० विञ्ज्येय्येसु धम्मेषु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा अज्झत्त
 अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो
 समचरियं पि हेतं उत्तरि पस्सतं। तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
 सक्कातव्वा गरुकातव्वा मानेतव्वा पूजेतव्वा' ति। एवं पुट्ठा तुम्हे,
 गहपतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिव्वाजकानं एव व्याकरेय्याय।
 १५ ४. "सच्चे पन' वो', गहपतयो, अञ्जतित्थिया परिव्वाजका
 एव पुच्छेय्यु—'के पनायस्मन्तानं आकारा, के अन्वया, येन तुम्हे
 आयस्मन्तो एवं वदेथ? अट्ठा ते आयस्मन्तो वीतरागा वा राग-
 विनयाय वा पटिपन्ना, वीतदोसा वा दोसविनयाय वा पटिपन्ना,
 वीतमोहा वा मोहविनयाय वा पटिपन्ना' ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, गह-
 २० पतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिव्वाजकानं एवं' व्याकरेय्याय—'तथा
 हि ते आयस्मन्तो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति।
 नत्थि खो पन तत्थ तथा रूपा चक्खुविञ्ज्येय्या रूपा ये दिस्वा दिस्वा
 अभिरमेय्यु, नत्थि खो पन तत्थ तथा रूपा सोतविञ्ज्येय्या सद्दा ये सुत्वा
 सुत्वा अभिरमेय्यु, नत्थि खो पन तत्थ तथा रूपा धानविञ्ज्येय्या गन्धा
 २५ ये धापित्वा धायित्वा अभिरमेय्युं, नत्थि खो पन तत्थ तथा रूपा
 जिह्वाविञ्ज्येय्या रसा ये सायित्वा सायित्वा अभिरमेय्यु, नत्थि खो
 पन तत्थ तथा रूपा कायविञ्ज्येय्या फोट्टव्वा ये फुसित्वा फुसित्वा
 अभिरमेय्यु। इमे खो नो, आवुमो, आकारा, इमे अन्वया, येन मय'
 एवं वदेम—अट्ठा ते आयस्मन्तो वीतरागा वा रागविनयाय वा

१-१ ते—स्था०, रो०। २ यी०, रो० पोयदेनु नत्थि। ३ मय आदस्मन्तो—सी०,
 ग्या०, रो०।

पटिपन्ना, वीतदोसा वा दोसविनयाय वा पटिपन्ना, वीतमोहा वा मोह-
विनयाय वा पटिपन्ना' ति। एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अञ्ज-
तित्थियानं परिट्वाजकानं एवं व्याकरेय्याया' ति।

६३. नगरविन्देय्यकानं सरणगमनं

५. एवं वुत्ते, नगरविन्देय्यका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं
एतदवोचुं—“अभिव्वकन्तं, भो गोतम, अभिव्वकन्तं, भो गोतम !
सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा
विवरेय्य, मूहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं
धारेय्य—‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ ति; एवमेवं भोता गोतमेन
अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो। एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं
गेच्छाम धम्मं च भिक्खुसङ्घं च। उपासके नो भवं गोतमो धारेतु
अज्जतर्गे पाणपेते सरणं गते” ति।

५१. पिण्डपातपारिसुद्धिसुत्तं

§ १ सुञ्जताविहारो महापुरिसविहारो

१. एवं मे सुत। एक समय भगवा राजगहे विहरति
वेळुवने कलन्दकनिवापे। अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमय
पटिसल्लाना वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा भग-
वन्त अभिवादेत्वा एकमन्त निसीदि। एकमन्त निसिन्न खो आयस्मन्त
८ सारिपुत्त भगवा एतदवोच -

“विप्पसन्नानि खो ते, सारिपुत्त, इन्द्रियाणि, परिसुद्धो छवि-
वण्णो परियोदातो। क्तमेन खो त्व, सारिपुत्त, विहारेन एतरहि
वहुल विहरसी” ति ?

“सुञ्जताविहारेन” खो अह, भन्ते, एतरहि वहुलं विह-
१० रामी” ति।

“साधु, साधु, सारिपुत्त ! महापुरिसविहारेन किर त्व,
सारिपुत्त, एतरहि वहुल विहरसि। महापुरिसविहारो एसो, सारिपुत्त,
यदिद - सुञ्जता।

§ २. तस्स भिक्खुनो पटिसञ्चिक्खित्तब्बानि

२ “तस्मातिह, सारिपुत्त, भिक्खु सचे आकङ्खेय्य - ‘सुञ्जता-
१५ विहारेन वहुल’ विहरेय्य’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना इति
पटिसञ्चिक्खित्तब्ब - ‘येन चाह मग्गेन गाम पिण्डाय पाविसि,
यस्मि च पदेसे पिण्डाय अचरि, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय
पटिक्कमि, अत्थि नु खो मे तत्थ चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा
रामो वा दोसो वा मोहो वा पटिघ वा पि चेतसो’ ति ? सचे,
२० सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एव जानाति - ‘येन चाह मग्गेन
गामं पिण्डाय पाविसि, यस्मि च पदेसे पिण्डाय अचरि, येन च

१ सुञ्जताविहारेन - मी०। २ एतरहि वहुल - मी०, रो०।

मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि मे तत्थ चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्षुना तेसं' येव' पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहाणाय वायमित्तव्वं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्षु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, नत्थि मे तत्थ चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्षुना तेनेव पीतिपामोज्जेन' विहातव्वं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

३. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्षुना इति पटिसञ्चिक्खितव्वं — 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि नु खो मे तत्थ सोतविञ्जेय्येसु सद्देसु ... पे० ... घानविञ्जेय्येसु गन्धेसु ... जिह्वाविञ्जेय्येसु रसेसु ... कायविञ्जेय्येसु फोढुब्बेसु ... मनोविञ्जेय्येसु धम्मेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्षु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि मे तत्थ मनोविञ्जेय्येसु धम्मेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्षुना तेसं येव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहाणाय वायमित्तव्वं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्षु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, नत्थि मे तत्थ मनोविञ्जेय्येसु धम्मेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्षुना तेनेव पीतिपामोज्जेन' विहातव्वं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

४. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्षुना इति पटिसञ्चिक्खि-

तव्वं - 'पहीना नु खो मे पञ्च कामगुणा' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अप्पहीना खो मे पञ्च कामगुणा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं कामगुणानं पहानाय वायमितव्वं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - पहीना खो मे पञ्च कामगुणा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातव्वं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

५. 'पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितव्वं - 'पहीना नु खो मे पञ्च नीवरणा' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अप्पहीना खो मे पञ्च नीवरणा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं नीवरणानं पहानाय वायमितव्वं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'पहीना खो मे पञ्च नीवरणा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातव्वं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

६. 'पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितव्वं - 'परिज्जाता नु खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अपरिज्जाता खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं परिज्जाय वायमितव्वं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'परिज्जाता खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातव्वं अहोरत्तानुसिक्खिना कुमलेसु धम्मेषु।

७. 'पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितव्वं - 'भाविता नु खो मे चत्तारो सत्तिपट्टाना' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अभाविता खो मे चत्तारो सत्तिपट्टाना' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना चतुन्नं सत्तिपट्टानानं भावनाय वायमितव्वं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'भाविता खो मे चत्तारो सत्तिपट्टाना' ति, तेन,

सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानु-
सिक्खिता कुसलेसु धम्मेसु।

८. “पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-
तब्बं—‘भाविता नु खो मे चत्तारो सम्मप्पधाना’ ति? सच्चे, सारि-
पुत्त, भिक्खु पञ्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘अभाविता खो मे चत्तारो
सम्मप्पधाना’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना चतुन्नं सम्मप्पधानानं
भावनाय वायमित्तब्बं। सच्चे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पञ्चवेक्खमानो
एवं जानाति—‘भाविता खो मे चत्तारो सम्मप्पधाना’ ति, तेन,
सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानु-
सिक्खिता कुसलेसु धम्मेसु।

९. “पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-
तब्बं—‘भाविता नु खो मे चत्तारो इद्धिपादा’ ति? सच्चे, सारिपुत्त,
भिक्खु पञ्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘अभाविता खो मे चत्तारो
इद्धिपादा’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना चतुन्नं इद्धिपादानं भावनाय
वायमित्तब्बं। सच्चे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पञ्चवेक्खमानो एवं
जानाति—‘भाविता खो मे चत्तारो इद्धिपादा’ ति, तेन, सारिपुत्त,
भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिता कुसलेसु
धम्मेसु।

१०. “पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-
तब्बं—‘भावितानि’ नु खो मे पञ्चिन्द्रियानी’ ति? सच्चे, सारि- 20
पुत्त, भिक्खु पञ्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘अभावितानि खो मे
पञ्चिन्द्रियानी’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं इन्द्रियानं भाव-
नाय वायमित्तब्बं। सच्चे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पञ्चवेक्खमानो एवं
जानाति—‘भावितानि खो मे पञ्चिन्द्रियानी’ ति, तेन, सारिपुत्त,
भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिता 25
कुसलेसु धम्मेसु।

११. “पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-
तब्बं—‘भावितानि नु खो मे पञ्च वलानी’ ति? सच्चे, सारिपुत्त,
भिक्खु पञ्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘अभावितानि खो मे पञ्च

वलानी' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्न वलान भावनाय वायमितव्व। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एव जानाति - 'भाविता नि खो मे पञ्च वलानी' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातव्व अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

६ १२ "पुन च पर, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितव्व - 'भाविता नु खो मे सत्त वोज्झङ्गा' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एव जानाति - 'अभाविता खो मे सत्त वोज्झङ्गा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना सत्तन्न वोज्झङ्गान भावनाय वायमितव्व। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एव जानाति - 'भाविता खो मे सत्त वोज्झङ्गा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीति-
१० पामोज्जेन' विहातव्व अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

१३ "पुन च पर, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितव्व - 'भावितो नु खो मे अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एव जानाति - 'अभावितो खो मे
१५ अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना अरियस्स अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स भावनाय वायमितव्व। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एव जानाति - 'भावितो खो मे अरियो
१७ अट्ठङ्गिको मग्गो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातव्व अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

२० १४ "पुन च पर, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितव्व - 'भाविता नु खो मे समयो च विपस्सना चा' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एव जानाति - 'अभाविता खो मे समयो च विपस्सना चा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना समयविपस्सनान भावनाय वायमितव्व। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो
२७ २५ एवं जानाति - 'भाविता खो मे समयो च विपस्सना चा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातव्व अहोरत्तानु-
सिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

१५ "पुन च पर, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितव्व - 'सञ्चित्ता नु खो मे विज्जा च विमुत्ति चा' ति? सचे,

सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘असञ्छिकता खो मे विज्जा च विमुत्ति’ चा’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना विज्जाय विमुत्तिया सञ्छिकिरियाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘सञ्छिकता खो मे विज्जा च विमुत्ति चा’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन’ विहातब्बं ५
अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

१६. ‘ये हि केचि, सारिपुत्त, अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेसुं, सब्बे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेसुं। ये पि हि केचि, सारिपुत्त, अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेस्सन्ति, १०
सब्बे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेस्सन्ति। ये पि हि केचि, सारिपुत्त, एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेन्ति, सब्बे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेन्ति। तस्मातिह’, सारिपुत्त, ‘पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेस्सामा’ ति—एवं हि वो, सारि- १५
पुत्त, सिक्खितब्बं’ ति।

१७. इदमवोच भगवा। अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति।

— :०: —

५२. इन्द्रियभावनासुत्तं

§ १. पारासरियवाचो निराकतो

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा गजङ्गलायं^१ विहरति सुवेळ्वने^२। अथ खो उत्तरो माणवो पारासरियन्तेवासी^३ येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो
५ उत्तरं माणवं पारासरियन्तेवासिं भगवा एतदवोच—“देसेति, उत्तर, पारासरियो ब्राह्मणो सावकान इन्द्रियभावन” ति?

“देसेति, भो गोतम, पारासरियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रिय-भावनं” ति।

१० “यथा कथं पन, उत्तर, देसेति पारासरियो ब्राह्मणो साव-कानं इन्द्रियभावनं” ति?

“इध, भो गोतम, चक्खुना रूपं न पस्सति, सोतेन सद्दं न सुणाति—एवं खो, भो गोतम, देसेति पारासरियो ब्राह्मणो सावकान इन्द्रियभावन” ति।

१५ “एवं सन्ते खो, उत्तर, अन्यो भावितिन्द्रियो भविस्सति, वधिरो भावितिन्द्रियो भविस्सति, यथा पारासरियस्स ब्राह्मणस्स वचन। अन्यो हि, उत्तर, चक्खुना रूपं न पस्सति, वधिरो सोतेन सद्दं न सुणाती” ति। एवं वुत्ते, उत्तरो माणवो पारासरियन्तेवासी तुण्हीभूतो मद्दकुभूतो पत्तम्भन्वो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदि।

२० “अथ खो भगवा उत्तरं माणवं पारासरियन्तेवासिं तुण्हीभूतं मद्दकुभूतं पत्तम्भन्वं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा आयस्मन्तं आनन्द आमन्तेसि—“अज्जयथा खो, आनन्द, देसेति पारासरियो

१. गजङ्गलाय—मी०, रो०, वज्जङ्गलाय—स्या०। २. वेळ्वने—स्या०; मुवेऽ-
वने—मी०, रो०। ३. पारासिरियन्तेवासी—म०, पारासिरियन्तेवासी—स्या०।

ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं, अञ्जथा च पनानन्द', अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना होती" ति।

§ २. अनुत्तरा इन्द्रियभावना

२. "एतस्स, भगवा, कालो; एतस्स, सुगत, कालो यं भगवा अरियस्स विनये अनुत्तरं इन्द्रियभावनं देसेय्य। भगवतो सुत्वा भिक्खु धारेस्सन्ती" ति।

"तेनहानन्द, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी" ति। "एवं, भन्ते" ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच -

३. "कथं पनानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना होति? इधानन्द, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, 10 उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो एवं पजानाति - 'उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं। तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं। एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं - उपेक्खा' ति। तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति। सेय्यथापि, आनन्द, 15 चक्खुमा पुरिसो उम्मीलेत्वा' वा निमीलेय्य', निमीलेत्वा वा उम्मीलेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीधं एवंतुवटं एवं-अप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति - अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु। 20

४. "पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो सोत्तेन सद्दं सुत्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो एवं पजानाति - 'उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं। तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं। एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं - उपेक्खा' ति। तस्स तं उप्पन्नं मनापं 25 उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति। सेय्यथापि, आनन्द, वलवा पुरिसो अप्पकसिरेनेव अच्छरिकं" पहरेय्य;

१. पन - सो०, रया०, रो०। २. उम्मीलेत्वा - त्या०। ३. निमीलेय्य - त्या०।

४. अच्छरं - म०।

एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीधं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति—अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना सोतविञ्चेय्येसु सहेसु।

५. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो घानेन गन्वं घायित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो एवं पजानाति—‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं। तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं। एतं सत्तं एतं पणीतं यदिदं—उपेक्खा’ ति। तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति।
 १० सेय्यथापि, आनन्द, ईसकपोणे^१ पट्टमपलासे^२ उदकफुसितानि पवत्तन्ति, न सण्ठन्ति; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीधं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति—अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये
 १५ अनुत्तरा इन्द्रियभावना घानविञ्चेय्येसु गन्वेसु।

६. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो जिह्वाय रसं सायित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो एवं पजानाति—‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं। तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं।
 २० एतं सत्तं एतं पणीतं यदिदं—उपेक्खा’ ति। तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति। सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो जिह्वगे खेळपिण्डं संयूहित्वा अप्पकसिरेन वमेष्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीधं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं
 २५ मनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति—अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना जिह्वाविञ्चेय्येसु रसेसु।

७. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो कायेन फोट्टव्वं फुसित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो एवं पजानाति—‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं,

१. ईसकपोणे—म०। २. फुमिनीपत्ते—गौ०, म्या०, रो०।

उप्पन्नं मनापामनापं । तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं ।
 एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं—उपेक्खा' ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं
 उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्जति; उपेक्खा सण्ठाति ।
 सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो सम्मिज्जितं वा वाहं पसारयेय्य,
 पसारितं वा वाहं सम्मिज्जेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि ॥
 एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं
 उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्जति, उपेक्खा सण्ठाति—अयं वुच्चतानन्द,
 अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना कायविज्जेय्येसु फोट्टव्वेसु ।

८. "पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो मनसा धम्मं विज्जाय
 उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । 10
 सो एवं पजानाति—'उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं,
 उप्पन्नं मनापामनापं । तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं ।
 एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं—उपेक्खा' ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं
 उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्जति; उपेक्खा सण्ठाति ।
 सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो दिवसंसन्तत्ते' अयोक्टाहे' द्वे वा 15
 तीणि वा उदकफुसितानि निपातेय्य; दन्धो, आनन्द, उदकफुसितानं
 निपातो, अथ खो नं खिप्पमेव परिकखयं परियादानं गच्छेय्य; एव-
 मेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन
 उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्जति, उपेक्खा
 सण्ठाति—अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना 20
 मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु । एवं खो, आनन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा
 इन्द्रियभावना होति ।

§ ३. सेखो पाटिपदो

९ "कथञ्चानन्द, सेखो होति पाटिपदो ? इधानन्द, भिक्खुनो
 चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति
 मनापामनापं । सो तेन उप्पन्नेन मनापेन उप्पन्नेन अमनापेन उप्पन्नेन 25
 मनापामनापेन अट्ठीयति' हरायति जिगुच्छति । सोतेन सद्दं सुत्वा
 ...पे०...धानेन गन्ध घायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्टव्वं
 फुसित्वा ... मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं,

उप्पज्जति मनापामनापं। सो तेन उप्पन्नेन मनापेन उप्पन्नेन अमनापेन उप्पन्नेन मनापामनापेन अट्ठीयति हरायति जिगुच्छति। एवं खो, आनन्द, सेखो होति पाटिपदो।

§ ४. अरियो भावितिन्द्रियो

१०. "कथञ्चानन्द, अरियो होति भावितिन्द्रियो ?" इधानन्द,
 ५ भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो सचे आकङ्खति - 'पटिकूले' अप्पटिकूल-सञ्जी विहरेय्यं' ति, अप्पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति - 'अप्पटिकूले पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं' ति, पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति - 'पटिकूले च अप्पटिकूले च अप्पटि-
 १० कूलसञ्जी विहरेय्यं' ति, अप्पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति - 'अप्पटिकूले च पटिकूले च पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं' ति, पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति - 'पटिकूलं च अप्पटि-कूलं च तदुभयं अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरेय्यं सतो सम्प-जानो' ति, उपेक्खको तत्थ विहरति सतो सम्पजानो।

११. "पुन च पर, आनन्द, भिक्खुनो सोतेन सहं सुत्वा
 ...पे०.. धानेन गन्धं घायित्वा .. जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोढुव्व
 फुसित्वा ... मनसा धम्म विञ्जाय उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति
 अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो सचे आकङ्खति - 'पटिकूले
 अप्पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं' ति, अप्पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति;
 २० सचे आकङ्खति - 'अप्पटिकूले पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं' ति, पटिकूल-सञ्जी तत्थ विहरति, सचे आकङ्खति - 'पटिकूले च अप्पटिकूले च
 अप्पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं' ति, अप्पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति;
 सचे आकङ्खति - 'अप्पटिकूले च पटिकूले च पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं'
 ति, पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति - 'पटिकूलं च
 २५ अप्पटिकूलं च तदुभयं पि अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरेय्यं सतो सम्पजानो ति, उपेक्खको तत्थ विहरति सतो सम्पजानो। एवं खो, आनन्द, अरियो होति भावितिन्द्रियो।

१२. “इति खो, आनन्द, देसिता मया अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना, देसितो सेखो पाटिपदो, देसितो अरियो भावित्तिन्द्रियो । यं खो, आनन्द, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, आनन्द, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्जागारानि, ज्ञायथानन्द, मा पमादत्थ, ६ मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी” ति ।

१३. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

सत्थायतनवग्गो निट्ठितो पञ्चमो ।

तत्सुद्धानं १

अनाथपिण्डको छन्नो, पुण्णो नन्दकराहुला १ ।

छल्लकं सत्थायतनिकं, नगरविन्देय्यसुद्धिका १ ।

10

इन्द्रियभावना चा पि, वग्गो ओवादपञ्चमो १ ति ॥

उपरिपण्णासकं समत्तं ।

तीहि पण्णासकेहि पटिमण्डितो सकलो

मज्झिमनिकायो समत्तो ।

—:०:—

१. रो० पोत्यके नत्थि । २. नन्दकराहुलो—स्या० । ३. नगरविन्देय्यसुद्धिको—

स्या० । ४. ओत्तरपञ्चमो—स्या० ।

वित्तसपदानं
अनुषकमणिका

अ		अनप्पा, देवा	१६६
अन्यद्वयी	१९	अनिलीनविरियं	२०८, २३०
अवनिट्टा, देवा	१६६	अत्तकिलमयानुयोगो	३१४, ३१९
अनिरियवादा	१४१	अत्तचतुत्थो	२१२
अनुप्पा	३३०	अत्तदिट्ठि	३८२
अनुमल्पकना, वीसुनि	१४०	अत्तदुत्तिथो	२६१
अनुमला, धम्मा	१६	अत्तमावपटिलाम	१०९
अनुसलान धम्मान पहाण	४, ५	अत्ता, अदुक्कमसुत्ती	२६
अग्नियिकूपमा	२०८, २११	—एकत्तसञ्जी	२५
अग्नियेम्भो	१९४, १९५, २०३	—एकन्तसुत्ती	२६
अङ्गो	१३३	—न भेसो	८०
अविस्सन्तस्स	२६९	—नानत्तसञ्जी	२५
अधिरपरिनिज्जुते, भगवति	६८	—परित्तसञ्जी	२६
अधिरवतो, समणुद्देशो	१९४, १९५, २०३	—सञ्जी	२१
अवेणस्सयो	१९३	—सुखदुक्खी	२६
—आयम्मा	१९०	अदल-दन्तमरपानि	२०७
अच्चारद्वविरिय	२०८, २३०	अदलपनूपमो, राजकुमारो	१९५
अच्छरियम्मा, बाहुग्ग	१९०	अदुक्कमसुखस्सादविनिज्ज	३०९
अच्छरिय	१८९	अदुक्कमसुख	१८
अजातसत्त, मागयो	६८	अग्निरपममया, सत्त	४०
—वेदहिमुनो	६८	अधिमोक्खो	८९, ९०
अज्जाभोग्गनीतो	१३४	अधिदामकजानिको	२०२
अज्जनमग्गसादं	८९	अधिवृत्तिपदानि, पुत्तन्तानुदिट्ठिनो	२५
अग्गतिवसाहिरानि, आपत्तनानि	९५, १०६	अनना, विज्जाप	८१
अग्गतिकानि आपत्तनानि, छ	२९३, ३८०	—वेदना	८१
अज्जविस्सणो	१४३, २००	—सद्वाय	८१
अज्जविस्सणा, परिज्जाज्जा	२८९, ३९५	—मज्जा	८१
अज्जा, उदन्दि	१९०	अनत्ताहिता	३१८
अट्ठमग्गमग्गो भेत्तो	१६०	अनग्गियो	३१८
अट्ठिहारो, मग्गा	२८, ३९४	अनवग्गयो	३, ४, ७
—अग्गियो	३९१, ३४०, ४००	अनागपिण्डिग्ग आरामे, जेनवने	२१, ७३
अट्ठमग्गमग्गोविचारो	३०३		९३, १०१, १०९, १०५, १३५, १५१, १६२, १८३

२१२, २५०, २६०, २६३,	अपरितस्सना, अनुपादाना
२७६, २७७, २८०, २९७,	अपरिपरकवेदनीयं, कम्म
३०५, ३१३, ३४५, ३५७,	अपसादना
३६१, ३७६, ३८०, ३८९	अप्पटिवत्तियो, धम्मपरियायो
अनायपिण्डको, देवपुत्तो	अप्पटिवत्तियं, धम्मचयकं
—जळहगिलानो	अप्पटिसरणे, भिन्नयूपे
अनावत्तिधम्मो	अप्पना
अनासवचित्तस्त	अप्पमाणसुभा, देवा
अनासवो	अप्पमाणाभा, देवा १६५,
—वुकपन्तकरो	अप्पवेदनीय, कम्मं
अनिच्चसज्जाभावानुयोगमनुयुत्ता	अप्पावाधसंवत्तनिका, पटिपदा
अनीघो	अव्युहनहेतु, सल्लस्सा
अनुकम्पको, भगवा	अवभुतधम्मो, तथागतस्स
अनुत्तरा, इन्द्रियभावना	अवभोकासिको
अनुत्तरो	अवभोकासो, पव्वज्जा
—योगाचरियानं	अव्यापादघातु
—सङ्गमविजयो	अव्यापादसङ्कप्पो
अनुत्तरं	अभव्व अभव्वाभासं, कम्मं
—चित्तं	—भव्वाभासं, कम्मं
—योगक्षेमं	अभिवक्कन्तवण्णा
अनुपादाना, अपरितस्सना	अभिजप्पा
अनुपादा, परितस्सना	अभिजातिहेतु, सुखदुक्खं
अनुपुब्बकिरिया	अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति
अनुपुब्बपटिपदा	अभिज्झा, धम्मा
अनुपुब्बसिक्ता, धम्मविनये	—पहातव्वा, धम्मा
अनुप्पत्तसदाया	—भावेतव्वा, धम्मा
अनुप्पत्तमग्गुप्पादेता	—सच्छिकिरिया
अनुसद्धा, खीरोदकीभूता	अभिघम्मे नानावादा
अनुसद्धो, आयस्सा १४२, २१२, २१६,	अभिनिज्झायितत्तं, रूपानं
२१८, २१९, २२३, २२४	अभिनिरोपना
अनुवादाधिकरणं	अभिसम्परायो, को
अनुत्तवो	अमउदुन्दुभि
अनोमनिकम्मो	अमतं
अन्तरा नहारु	अमनसिकारो
—अन्यनं	अमहगतं, चित्तं
—मंसकायो	अमूळहविनयो
—विलिर्मसं	अमोसधम्मं, निव्वानं
अपत्तमानसा, सेक्खा	अरञ्जकुटिकायं
अपरन्तकप्पिका	अरञ्जसज्जं
अपरन्तानुदिट्ठिनो, अधिवुत्तिपदानि	अरणविभङ्गं

अरणो, धम्मो	३२०	असमाहिजं, चित्तं	१६१
अरहन्तो	६४	असस्सतो, सत्ता	२५
अरहा, दस हसमन्नागतो	१४०	असितो	१३३
अरहं	१४, ३९४	असिपत्तवनं	२५७
अरिट्ठो	१३३	असुमसायनानुयोगमनुपूता	१४४
अरिट्ठो, पच्चेवसम्भुदो	१३२	अस्मदम्भो	३०३
अरियचित्तस्स	१३६	अस्सपुरिसो	८३
अरियमगसमङ्गिनो	१३६	अस्सादो	८०
अरियमगं	१३६	अहेत्तारममद्धारमानानुसया	८०, ९६, १००
अरियसच्चं	३३०	अहेतुनादा	१४१
—दुक्खनिरोधं	३३६	अहोरसानुसिस्सिना	४००
—दुक्खं	३३४		
—परिपदा	३३६		
अरियसच्चानं आचिरत्तना	३३३	आ	
अरियसावको	५६	आचारपरिवित्तनी	७, २६
अरियस्स विनये	४०९	आवासघातु	९५, १२५, ३२४, ३२६
अरिया वनासवा लोकुत्तरा मगङ्गा सम्मादिट्ठि	१३६	आनासानञ्चायतननिस्सिता, उपेक्का	३०१
अरियाय सन्तुट्ठिया	१७, ९९	आनासानञ्चायतनसञ्चं, अमनसिपरित्वा	१७०, १७१
अरियेन, इन्द्रियसवरेन	१६, १७	—पटिञ्च	१६९, १७०
—सत्तिसम्पज्जेन	१७	आनासानञ्चायतनूपगा, देवा	१६६
—सीलकत्तयेन	१६	आनासानञ्चायतनं	९०, ३०३, ३२८, ३२९
—संवरेन	१७	आकिञ्चञ्चायतननिस्सिता, उपेक्का	३०१
अरियो अट्ठङ्गिको, मग्गो	३९१, ३९२	आकिञ्चञ्चायतनसञ्चा	५९
—माविर्तिग्गियो	४०८, ४०९	आकिञ्चञ्चायतनसम्पाया, पटिपदा	५७, ६०
अरियो, विनोक्को	६०	आकिञ्चञ्चायतनाधिमुत्तो	४८
अरूपधातु	१२६	आनिञ्चञ्चायतनूपगा, देवा	१६७
अरूपसञ्चानं	२२	आकिञ्चञ्चायतनूपगा, विञ्जाण	५८
अवक्कारपाठि	२२५	आकिञ्चञ्चायतनं	५८, ९०, ३०३
अविग्गा च भवतट्ठा	३९१	आगुच्चारि	२३४
अविग्गाधातु	१२५	आचरियो, उपद्दो	१८०
अविग्गापच्चया, सद्धारता	१२७	आचारोचरसम्पद्यो	६२, २००
अविग्गाविषदोसो	५१, ५३	आजीवो	३९१
अविग्गामवा	१००, २०२	आत्तापिनो	१५४
अविनिपातधम्मा	१४४, ३७५	आदिक्क्याणं	३८०, ३९४
अविमुत्तं, चित्त	१६१	आदीनवो	१७४
अविहा, देवा	१६६	आधानग्याही	३९
अविहिंसाधातु	१२६	आनन्दो, आयास्मा	३८, ५९, ६०, ६८, ६९, ७४
—गदुप्पो	१३७, ३३७		१२४, १३०, १३४, १४२,
असञ्चं	२३		१६८, १७२, १७४, १८२,
असप्पुरिसधम्मा	१०१		१८३, १८९, २६३, २६६,
			२८८, २९६, ३५१, ४०९

आनापानसति	१४४, १५१
आनापानसतिसमाधिभावनानुयोगमनुयुक्ता	१४४
आनिसंसो	१७४
आनेञ्जसञ्जा	५९
आनेञ्जसप्पाया, पटिपदा	५६, ५७, ६०
आनेञ्जूपगं, विञ्जाणं	५७
आपत्ताधिकरणं	४०
आपोधानु	९५, १२५, १५३, ३२४, ३२५
आभा, देवा	१६५
आपत्तनकुसलो	१२४
आपत्तनानि, अञ्जस्तिकवाहिरानि	१२६
—अञ्जस्तिकानि	२९७, ३८०
—वाहिरानि, छ	२९७, ३८०
आपत्तनानं, पटिलाभी	३३५
आरञ्जको	१०४
आरद्धो	१४९, १५०
आरामरामणैय्यकं	६५
आलोकसञ्जी	९९
आसवनिरोधगामिनी, पटिपदा	१९
आसवनिरोधो	१९
आसवसमुदयो	१९
आसवा	१९
आसवानं, सयमाणाथ	९९
आसवा, परिकक्षीणा	१०८
आहुनेय्या	१४३, २०२

इ

इदमेव सत्त्वं, मौघमञ्जं	२९२
इदिपादा, चत्तारो	३८, १४४, ३९१, ३९२, ४०१
इदिपो, चत्तस्सो	२४७
इदिविधं, पञ्चतुभोति	७२
इन्द्रियभावना, अनुसरा	४०५
इन्द्रियसंचरेत, अरियेन	१६, १७
इन्द्रियाणि, पञ्च	३८, १४४, ३९१, ३९२
इरियापयसति	१५२
इसिगिलि इसिगिलि, त्वेव	१३२
इसिगिलि कयं समञ्जा उदपादि	१३१
इसिगिलिनिवासी, पञ्चेकपुद्धा	१३२
इसिगिलिस्मि पच्यते	१३१

इतिपत्तने, मिग्गदाये
इस्सरनिम्मानहेतु, सुखदुक्खं
इस्सामनको

उ

उच्चङ्गमायो
उच्चाकुला, पव्वजितो
उज्जयो
उट्टानसञ्जं, मनसिकरित्वा
उत्तरो, भाणवो
उदायो, आयस्मा
—मौघपुरिसो
उद्देसविमञ्जं
उद्धञ्चकुक्कुच्चा, चित्तं परिसोघेति
उद्धञ्चकुक्कुच्चं
उद्धमातकं
उपककमो, अफलो
—तिब्बो
—बुक्खो
—सफलो
उपट्टानसाला
उपहवो, अन्तेवासी
—आचरियो
—ब्रह्मचारी
उपधी
उपनन्दो
उपनेमिसो
उपमा, द्वे
उपरिद्धो
उपसमसुखं
उपसमाधिट्टानो
उपसमो, अरियो
उपसम्पदं
उपसिखि
उपादानक्खन्धेसु, पञ्चसु
उपादाननिरोधो
उपादानपञ्चमा भवो
उपादानसेट्ठं, नेवसञ्जानासञ्जायतनं
उपादानं, तण्हापञ्चया
उपादायरुपं, महाभूतानं

उपायामो	३३५	क	
उपायूपादाना	९६		
उपेक्षा	८९, ९०	कञ्चान , आनुसो	२१७
—एकता, एकतमिता	३०१	कञ्चानो, आयस्मा	२१९, २२०
—गैहसिता, उ	३००	कठिने चीवर	१९१
उपेक्षायामु	१२५	कण्डो	१३८
उपेक्षा, नानता नानतसिता	३०१	कनकरणीया	६४, १४३
उपेक्षानुसारि, विज्जाण	३०८	कपिलवर्षुस्मि, निप्रोवारामे	१७८, २०९
उपेक्षा, नेकम्मसिता, उ	३००		२७७, ३३९
उपेक्षामनिपारिसुद्धि, चतुत्य ज्ञान	१८	कपेय्यामि, सीहमेय्य	६३
उपेक्षामोक्षोद्गो १४९, १५०, ३६८, ३७४		कम्मसुयो	३, ४, ७
उपेक्षामुखत्तादविनिग्न्य	३०९	कम्मनि, चत्तारि	२९४
उपोसथो	१३४	कम्मन पत्र	१३५
उप्यल	२२७	कम्मसधम्म, सुत्त निगमो	५६
उप्यानभूमि		कम्म, अमत्र अमत्राभास	२९६
उरुन्द, कुम्भकारावेसन	३२७	—अमत्र भन्नाभाम	२९६
उसमच्छिदा	१३४	—दिट्ठधम्मवेदनीय	८, ९, १०
उत्सावना	३१८, २१९	—परिपत्तवेदनीय	९
		—भन्त्र अमत्राभास	२९६
ए		—वेव अमत्राभास	२९६
एकतसञ्ज्ञान	२१	—सम्परायवेदनीय	८, ९, १०
एकतसञ्जी, अत्ता	२५	—मवेदनीय	९
एकता एकतसिता, उपेक्षा	३०१	—सुखवेदनीय	९
एकन्तदुक्खी, अत्ता	२६	कण्ठमावनानुयोगमनुयुत्ता	१४४
एकन्तमुक्खी, अत्ता	२६	कण्ठरनिवापे, वेदुवने	६८, १९०, १९४, २०४, ३५२, ३९८
एकासमिक्खी	१०५	कयाणम्म, सुखवेदनीय	२९५
एकवत्तिक्	२३४, २५३	कयाणो, तित्तिहो	३९४
एननाहुनु, मल्लस्म	५	कत्तपो, आयस्मा	१४२, १९३
एमनी	५८	कहापणिक	२३४
ओ		कामगुणा ४७, १७८, १८६, २००, ३१६, ४००	
ओसत्ता	१४१	कामनण्डा	३३६
आदहनहेनु, यणमुये	५	कामधानु	१२५, १२६
आपवरमिका, दुक्खा	७, ८	कामपत्तिमन्थिसुम्बिनो	३१३
ओसपत्तिक्	१३६, ३३२	—मोमनम्मानुयोगो	३१८
आरम्भागियान, पञ्चत्र सयोजनान	१४४	कामवितक्क, उप्पन्नपुत्र	१९१
आरिण	२३८	कामसञ्जा, दिट्ठधम्मिका	५७
आहितमारा	६४, १४३	—सम्परायिका	५६, ५७
आळागिक्	२२-२५, २९	कामसञ्ज, उप्पन्नपुत्र	१९०
		काममुत्त	३१९

कामा, दिदृधम्मिका	५६, ५७	कूटागरसालायं, महावने	४६
कामा, सम्परायिका	५७	केतुमा	१३३
कामासवा	१००, २०२	केतुम्मरागो	१३४
कायकम्मं	३९१	केयी	१३४
—मेत्तं	२२५	कोसम्बियं, विहरति, घोसितारामे, भगवा	२२१
कायगतासति	१५१	कोसलानं ब्राह्मणानं गामो, नगरविन्दं	३९४
कायदुट्ठुल्लं	२१८	कोसलेसु चारिकं चरमानो	३९४
कायपरियन्तिकं, वेदनं	३२९	कोसल्लो	१३३
कायपरिहारिकेन चीवरेन	१६, ९८		
काम्यविज्झाणघातु	१२५	ख	
काम्यसह्वारं	१४५, १४६	खन्धानं पातुभावो	३३५
काम्यसमाचारं	१०९	—भेदो	३३५
कायसुचरितसमञ्जी	१२९, १३०	खयनापाय, आसवानं	९९
काया, वुसिता	१८५	खारापतच्छिकं	२३४, २५३
कायानुपस्सना	१५१	खारोदका, नदी	२५७
कायायत्तनं	१९७	खीणासवो	६४, १०८
कायिका, बरथा	३८९	खीरत्थिकूपमा	२०७
काये, सविज्झाणके	८०	खीरोदकीभूता, अनुरुद्धा	२२३
कायो, पणिहितो	१५२	खेमाभिरतो	१३४
कालङ्किरिसा	३३५		
कासावकण्ठा, दुस्सीला	३४२	ग	
काळखेमकस्स सक्कस्स	१७४	गजङ्गलायं, विहरति	४०४
किञ्चाधिकरणं	४०	गणारामो	१७४, १७५
कित्तिसद्धो, कल्याणो	३९४	गणकमोग्गल्लानस्स, भगवति पासादो	६६
किमिलो, आयस्मा	२२३	गणकमोग्गल्लानो, ब्राह्मणो	६१, ६४
किंकारपटिस्साविनी	२४६	गण्डुप्पादा	३८२
किमूलका, पञ्चुपादानवज्झन्धा	७७	गन्धघातु	१२५
कुक्कुलनिरयो	२५७	गन्धारो	१३३
कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन	१६, ९८	—पच्चेकसम्बुद्धो	१३२
कुम्भकारावेत्तनं, उरुन्दं	३२२	गम्भो	३१८
कुम्भकारो यथा	१८२	गामन्तसेनासनं वस्सं	१९२
कुल्लं निगमो, कम्मासवम्मं	५६	गामसज्जं	१६८
कुल्लमु, विहरति, भगवा	५६	गावी, विम्भन्ता	३३२
कुलपुत्तो, सुभूति	३२१	गिज्जकूटस्स, पव्वतस्स	१३१
कुगलपक्खा, वीसति	१३५, १४०	गिलानपुच्छका	३५२
कुसला, धम्मा	१५७	गुत्तिजितो	१३३
कुसलानं, धम्मानं, उपसम्पदं	४, ५	गूयनिरयो	२५७
कुसलेसु धम्मेषु, अहोरत्तानुसिषिख्खा	४००	गैहसिता, उपेक्खा, छ	३००
कुसिनारायं, विहरति, भगवा	३१	—सरसङ्कप्पा	१५२, १५३
कुत्ता	१३९	गैहसितानि, योमनस्तानि, छ	२९८, ३०१

—दोमनम्सानि, छ

२९८

चारिकं चरमानो, माधेमु

३२२

गोपातन्तेवामी

१५३, ३६७

चित्तपटिसवेदी

१४५

गोपातन्तो, दम्तो

१५३, ३६७

चित्तभावनान, चमित्रं

०१७

गोतमी, महाप्रजापति

३६१

चित्तसङ्घारपटिसवेदी

१४५, १४५

गोतमो, सङ्गपुतो

३२३, ३९४

चित्तस्म उपविशेऽथो, अमनमिवारो

२३०

—उमगो

३२३, ३९४

—विचिचिच्छा

२२९

गोत्रभूतो

३४२

चित्तानुपस्ती

१४७

गोदम्तो

३०३

चित्तूपक्किः सपहान

२२६

गोनकयोगल्लानो, प्राज्ञाणो

६९, ७६

चित्त

८९, ९०

गोपानमिवद्ध, जिण

२५२

—अनुत्तर

१६१

घ

—अभिनिजामेति, पुत्रे निवासानुस्सति-

आणाय

१८

घणायसक्कन्ध विहारो

१७४

—अमहगत

१६१

परावामो, रजापयो

१५, ९७

—अविमुत्त

१६१

—सुम्मापो

१५, ९७

—असमाहित

१६१

धानयानु

१२५

—आशवेहि विमुत्त

९६

धानविज्जापानु

२९७

—परिनागेति, अभिज्जाय

६३

धानापतन

०९७

—उदच्चकुक्कुच्चा

६३

च

—वीनमिदा

६३

चक्रायतन

०९७

—व्यापादपदोसा

६३

चक्रयुया

१२५

—महगत

१६१

चक्रमुना, दिज्जेन

१८

—विनिवत्त

१६१

चक्रमुविज्जापानु

१२५

—विचिचिच्छाय

६३

चक्रमुविज्जापान, अता

३८०

—विमुत्त

७३, १६१

चक्रमुविज्जेय्या, म्पा

३५७

—वीनदोष

१६१

चक्रमुम्मम्तो, अता

३८३

—वीतमोह

१६१

चक्रमुयान

२८०

—वीतगग

१६१

चक्रमुयान

१८, ६६, ७६,

—उत्तर

७३, १६१

चक्रमुयान

१९, ३०९, ३३८

—उद्धित

१६१

चक्रमुयान

१८४

—उदोत्त

१६१

चक्रमुयान

१४४

—समाहित

१६१

चक्रमुयान

१३०

—समाहं

१६१

चक्रमुयान

१५३

—सुगग

१६१

चक्रमुयान

३८४

—वीरकम्म

१९२

चक्रमुयान

३८४

—वीरकम्म

१९४

चक्रमुयान

३८४

—वीरकारसमो

१९४

चक्रमुयान

३८४

—वीरगेतकामपरिहासिने

१६, १८

चक्रमुयान

३८४

—चक्रमुयान

१८

चक्रमुयान

३८४

—चक्रमुयान

३३, ३८

चक्रमुयान

३८४

—चक्रमुयान

८९, ९०

चेतसिका, दरथा	३८९
चेतसो	१३७
चेतेति, परव्यावाधाय	८६
चेतोविमुक्ति ७४, १६१, १६७, २१३, २१४,	३६७, ३७४
चेतोसमाधि	२९०
—अनिमित्तं	१७१, १७२

छ

छभानुरो	३२३
छन्दमूलका, पञ्चबुपादानमखन्धा	१२७
छन्दरागपट्टिबद्धं	२७१
छन्दो	८९ ९०
छधो, आयस्मा	३५२, ३५५
छप्रस्तायतनो	३२३, ३२४
छम्भितत्त	२२७
—चित्तस्स उपक्किलेसो	२३०
छिन्नपपञ्चे	१८३
छिन्नवदुमे	१८३

ज

जङ्घाविहारं	१९४, २८७
जनपदनिराति, नाभिनिवेशेभ्य	३१३, ३१८
जयन्तो	१३४
जयसेनराजकुमारवत्सु	१९४
जयसेनो, राजकुमारो १९४-१९७, २०४, २०५	
जरा	३३५
जरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो	३०५
जरामरणं, जातिपञ्चया	१२७
जाति	३३४
जातिनिरोधो	२१७
जातिपञ्चया, जरामरणं	१२७
जाति, भवपञ्चया	१२७
जानपदा	१८१
जालिनि	१३४
जिप्पापातु	१२५
जिप्पापान	२९७
जिप्पापिप्पानपातु	१२५
जीवितपरिपत्तिरं, वेदनं	३२९
जीविनिग्निग्निमसु पच्छेदो	३३५

जेतवने, अनायपिण्डकस्स आरामे (अनाथ- पिण्डकस्स आरामे ति पदस्स हेट्ठा दट्ठब्ब)	
जेतवनं, इसिसङ्घनिरोवितं	३५०
जेतो	१३४
जेतिमालिकं	२५३

झ

ज्ञानानं, चतुर्थं	१६०
ज्ञानं, चतुर्थं	१७६
—ततियं १७, ६४, ७५, ९९, १७६, ३०८, ३०९, ३३८	
—तथागतवणिजं	७४
—दुतियं १७, ६४, ७५, ९९, १७६, ३०८, ३०९, ३३९	
—पठमं	१७६

ञ

जाणदस्सनं, सततं समितं	६
-----------------------	---

ठ

ठानाठानकुसलो	१२५, १२७
--------------	----------

त

तक्को	१३७
तगरसिखी	१३३
—पच्चेकसम्बुद्धो	१३२
तण्डुला	१५३
तण्हा	३८९, ३९२
—अत्ता	३८३, ३८४
तण्हाकाया, छ	३८०, ३८२
तण्हाच्छिदो	१३४
तण्हानिरोधो	१२७
तण्हापञ्चया, उपादानं	१२७
तण्हा, पोनीवमविवा	३३६
—वेदनापञ्चया	१२७
—मल्लं	५१, ५३
ततियं ज्ञानं (ज्ञानं, ततियं नि पदस्स हेट्ठा दट्ठब्बं)	
तत्तेन, तेलेन ओनिप्पन्नो	२३४
तत्तं, अयोपित्तं	२३६
तत्थ परिनिच्चायी	३३२

तत्रनयाभिनिदिनौ, तण्डा	३८९, ३९२	दन्तो नागो, राजारहो	१९८
तयागतवर्णित, क्षात	७४	दरया	१६८, १७२
तयागतस्स अनुमोदना	७७४	—कायिका	३८९
—अचमुतयम्मो	१८४, १८८	—नेतसिका	३८९
तयागतान पापसञ्जाना	१९	दरयमत्ता	१६८
तयागतो	७७, ३०६	दसङ्गसमजागतो, अरहा	१४०
—मगक्खामी	६४	दससहस्सी, लोवघातु	१८५
—हृत्तिपदूपमो	२००	दसानिससा	१६० १६१
तयो, पञ्चेकमव्युद्धो	१३२	दायपालो	७२३
तरोदारामे	२६७	दिट्ठधम्मनिब्बान	२१
तरोदो	२६८	दिट्ठधम्मवेदनीय, वम्म	८-१०
तयो धम्मा	१३६	दिट्ठधम्मसुखविहार	२०१
तस्मपापिय्यमिका	४०, ८२	दिट्ठधम्मिका, कामसञ्ज्ञा	७७
तायविसा	१६३	—कामा	५६, ५७
तावत्तिष्ठेणु विहरति, नगवा	२७६, २७८	दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्ख	११, २०
तिट्ठतेव, निष्पान	६६	दिट्ठिनिज्ज्ञानकलन्ति	७
निणवत्सारको	४०, ४३, ४४	दिट्ठिपटिलाभ	१०९
निण सङ्गति, कम्मा	३८६	दिट्ठिपळमो	३५
तिष्ठो, उपक्कमो	७, ८	दिट्ठिपुण्यो	३२३
तिष्ठ, पपान	८	दिब्बाय, सौतघातुया	७३
तिरा	१५३	दिब्बेन, चक्खुना	१८
तिम्मूषविस्ता	१३४	दिप्पा, अट्ट विषावति	३०३
तुल्लिता वाया, चवित्वा	१८४, १८५	दीघायुक्कसत्तानिका, पटिपदा	२८५
तुल्लिता देवा	१६३	दुक्कखत्तिरिवाय, निज्जीरेष	७
तुल्लित, बोधिपत्ता	१८४	दुक्कटक्कम्मवारिणो	१०
तैबोपातु	९५ १०५ १५३, ३०४ ३२५	दुक्कटक्कम्मवारि, वालो	२३३
तैल्लिपक्कमा	२०९	दुक्कखत्तिग्यस्म, निरोधो	१२७
तादव्युत्तो सुमो भाणया	२८१, २८६	—समुदयो	१२७
य		दुक्कखत्तियो	३, ४, ७
धानमिद्धा कित परिमापति	६३	दुक्कखत्ति	१२५
धानमिद्ध	७१८, ७७७	दुक्कनिज्जरावादो निगण्ठाव	३
—विनसग उपक्खिन्ना	२३०	दुक्कनिरोपगामिनी पटिपदा	१९, १००, २०२
द		दुक्कनिरोधो	१९, १००, २०२
दसिणा पत्तिगुणान्ना चुरम	३८१	—तन्दीनिरोधो	३५८
दसिणा मत्तुग्गा, मत्त	३८०	दुक्कनिरोध, अरियमज्ज	३३६
दसिणाविमुद्धिमा, वम्म	३४०	दुक्कनिरोधो अनासवो	३८७
दसिणा	१४३, ७००	दुक्कनिरोध, वम्म	९
दसिणा मत्तुग्गा	१४३	दुक्कनिरोधो	१९ १००, २०२
	१४३	दुक्कनिरोधो	३५७
		—तन्दीममुदया	३३६
		दुक्कनिरोध, अरियमज्ज	

दुक्खा, ओपक्कमिका	७	दोमनस्सधातु	१२५
दुक्खा, वेदना	३४६	दोमनस्सानि, गेहसितानि, छ	२९८
दुक्खं	१९, १००, ३३५	—नेवस्सम्मसितानि, छ	२९९, ३००
—अरियसच्चं	३३४	दोसघम्मा	१०१
—निज्जिण्णं	३, ५, ६, १३	द्वारभाजो	१३४
दुच्चिन्तितच्चिन्ती, बालो	२३३	द्विधाविपाका, घम्मा	७
दुदकुलं, उदधादि	२२८		
दुतियं ज्ञानं (ज्ञानं, दुतियं ति पदस्स हेट्ठा दट्ठव्वं)			
दुप्पाटिनिस्सणी	३९		
दुग्धासितभासी	२३३		
दुस्सीला, कासावकण्ठा	३४२		
द्वेवता, अप्पमाणामा	२१८		
—परित्ताभा	२१८		
—सङ्खिल्लिङ्गाभा	२१८		
द्वेवदहं, सक्कयानं निगमो	३		
देवदूता, पञ्च	२५०		
देवपुत्ता, चत्तारो	१८५		
देवपुत्तो, अनाथपिण्डिको	३५०		
—चन्दनो	२७५		
देवा, अकनिट्ठा	१६६		
—अतप्पा	१६६		
—अप्पमाणसुभा	१६५		
—अप्पमाणामा	१६५		
—अविहा	१६६		
—आकासानञ्चायतनूपगा	१५६		
—आफिञ्चञ्जायतनूपगा	१६७		
—आभा	१६५		
—आतुमहारजिका	१६३		
—आवत्तिता	१६३		
—आसिता	१६३		
—निम्मानरत्तो	१६३		
—नैयनञ्जानासञ्चायतनूपगा	१६७		
—परनिम्मितयसवत्तो	१६३		
—परित्तमुमा	१६५		
—परित्ताभा	१६५		
—पामा	१६३		
—पेत्तन्ना	१६६		
—मुत्तन्ना	१६६		
—मुत्तन्नी	१६६		
—मुत्तरिन्हा	१६५		

—सुरण गतो	३६०	निज्जिण, दुक्ख	३, ५, ६, १३
घातुवुसलो	१२४, १२६	निज्जीरेय दुक्करवारिकाम	७
घातुमनसिकारो	१५३	निषेसिकता	१३९
घातुयो, अट्टारस	१२५	निषेसिकता	४९
घातुयो, छयिमा	९४	निव्वानाधिमुत्तो	६३, ६६
—तिस्सो	१२६	निव्वान	३३०
—दे	१२६	—अमोसधम्म	३८८
घातुसा, पञ्चवेक्कनि	१५३	निव्विन्द विरज्जति	१६, ६२, ९८
घारोपं	३१८	निमित्तगाही	१६३
		निम्मानरत्ती, देवा	१७५
		निपता	१४४
		—सन्नाधिपरायणा	२३६
नगरय, मक्खान निगमो	१६८	निरयपाला	२८
नारविन्द, बोमलान ब्राह्मणान गामो	३९४	निरापिस मुक्क	३७७
नगरविन्देयका, ब्राह्मणमहर्षतिवा	३९४	निरावयम्म	१५०
नीयकवादा	१४१	निरावयनिमित्त	१४५, १४७
नन्दको आयस्सा	३६१, ३६७, ३६९, ३७५	निरावयानुपस्मी	१२७
नन्दपो, आयस्सा	२२३	निरावयानुपस्मी	२३-२५
नन्दीनिरोधा दुक्कनिरोधो	३५८	—सह्यारान	२२, २३, २९
नन्दीरागसुहाता	३३८, ३८९, ३९०	निस्सरणदस्मावी	२८१
नन्दीरागस्सेन, अधिवक्कन	३७४	निहितदण्डो	१३३
नन्दीसमुदया दुक्कसमुदयो	३५७	नीतो	१३३
नन्दी	१३४	—पञ्चवसम्बुद्धाय	६४, २०१, ४०१
नवनीतियिक्कपमा	२०८, २१०	नीधरणे, पञ्च पहाय	१२१
नव दुम्मयुग	३३९	नेक्कम्मपातु	१७१
नागा, मानद्वरज्जेव	२२३	नेक्कम्मवितक्को	१३७, ३३
नागपुता, सज्जम्बू	६	नेक्कम्ममकुप्पो	३०
नागपुत्ते नागद्वे निम्मा निगण्डा	३७	नेक्कम्ममिता, उपेक्खा छ	२९९, ३०
नागसज्जना	२०, २०९	नेक्कम्ममितानि दोमनस्सानि, छ	२९९, ३०
नागसज्जनी, अत्ता	२५	—गोमनस्सानि, छ	१७५, ३१
नागता नागसमिता, उपेक्खा	३०१	नक्कम्ममुत्त	१८
नागावादा, अमिधम्म	३२	नेगमा	१३
नागपञ्चया सज्जायतन	१२७	नमित्तिकता	२०
नागपञ्चराय	१२७	नेवमज्जानामज्जायतननिमित्ता, उपेक्खा	१३
नामज्ज, विज्जापञ्चया	१२७	नेवमज्जानासज्जायतनसज्ज, पटिच्च	५८, ९
निरामणनी	१६०	नेवमज्जानामज्जायतनसज्जाया, पटिपदा	५८, ९
निग्गहा	३, ४, ७, ८, ३७	नेवमज्जानासज्जायतनाधिमुत्ता	१६
निग्गहा दुक्कनिग्गहावादा	३	नेवमज्जानामज्जायतनपुगा, देवा	५
निग्गो, नागपुगा	३३	नेवमज्जानामज्जायतनपुगा, विज्जाप	५९, ९१, ३०६, ३१
निगण्णम, विज्जद्विग्गम	१३६, २३९		
निग्गण्ण, विज्जद्विग्ग	१४०		

—उपादानसेट्टं	६०	—नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनसम्पाया	५८, ६०
नेसज्जिको	१०५	—मज्झिमा	३१३, ३१४, ३१९
नेसादकुलं	२४०	—सक्कायनिरोदयगामिनी	३८५
पद्मो	१३३	—सक्कायसमुदयगामिनी	३८५
पच्चयो, नामरूप	७९	पटिपुच्छिकथा	३६२
पच्चयेवसत्ति, धातुसो	१५३	पटिसह्वा, योनिसो	६२
पच्चेकमुदसत्ताति, पच्च	१३२	पटिसरणं, भगवतो अच्चयेन	७०
पच्चेकमुद्धा	१३४	पठमं ज्ञानं	१७, ६४, ७५, ९९, ३०८, ३०९, ३३८
—इसिगिलिनिवासी	१३२	पण्डवं, पव्वतं	१३१
पच्चेकसम्बुद्धो, अरिद्वो	१३२	पण्डितनिमित्तानि	२४०
—उपासभो	१३२	पण्डितस्स, पण्डितलक्षणानि	१२०
—पग्घारो	१३२	पण्डितापदानानि	२४०
—सगरसिखी	१३२	पण्डुकम्बलसिलाय, पारिच्छत्तकमूले	२७६, २७८
—सथो	१३२	पत्तचीवरं	३३२
—नीतो	१३२	पत्तं	३१८
—पिण्डोलो	१३२	पयवीधातु	९५, १२५, १५३, ३२४, ३२५
—पिपदस्सी	१३२	पयवीसञ्जं	१६९
—यसस्सी	१३२	पडुमुत्तरो	१३४
—मुत्तवा	१३२	पडुमो	१३४
—मुदस्सतो	१३२	पघानं, अफलं	७
पग्गोत्तस्स, रज्जो आसङ्कमानो	६८	—तिब्बं	८
पच्चकज्जो	२१२, २१३	—सफलं	११, १७
पच्चन्नं, इन्द्रियात्	१४४	पव्वजितो, उच्चाकुला	१०१
—बलानं	१४४	पव्वज्जा, अज्झोकासो	९७
पच्चिन्द्रियानि	४०१	पव्वतपादहितपुरिसूपमो, राजकुमारो	१९६
पच्चुपादानपक्खया, किमूलका	७७, ३३६, ३८९, ३९३, ४००	पव्वतो	१३४
—उदमूलका	७७	परनिम्मितवसवती, देवा	१६३
पञ्चा	१३६	परव्यावाघाय, चेतेति	८६
पञ्चाविट्ठानो	३२४	परिकन्तनहेतु, वणमुसस्स	५
पञ्चावलं	१३६	परिकस्तीणभवत्तंयोजना	६४, १४३
पञ्चाविमुत्ति	७४, १६१, १६७, ३६७, ३७४	परितस्सना, अनुपादा	३१०
पच्चिन्द्रिक्कं	१३६	परित्तसञ्जी, अत्ता	२६
पटिक्काभोगानं, पञ्चायति	३४६	परित्तमुमा, देवा	१६५
पटिन्नमम्प्यादपुगलो	१२४	परित्तामा, देवा	१६५, २१४, २१८
पटिन्नसामानुपस्सी	१४५	परित्तो, पाणिमत्तो	२३६
पटिन्नसामानु, पुम्बन्तानुपिट्ठोत्तं	२७	परिदेवो	३३५
पटिदा, आनेअन्नमप्पाया	५६, ५७, ६०	परिपवववेदनीयं, कम्मं	९
—अरिपमज्जं	३३६	परिव्याजवा, अज्जसित्तिपया	२८९
—आरिअज्जवापत्तनमप्पाया	५७, ६०	परियादिप्रवृत्ते	११३

परिवोदानकल्याण	३८०, ३९४	पुटोसेन	१४३
परिमुदाभा, देवा	२१५	पुण्णो, आयस्मा	३५७, ३६०
परिमुद परिवोदात्, विज्याण	३२७	पुत्रन्तकप्पिका	२५
पल्लपोलक	२३४, २५३	पुत्रन्तानुदिट्ठिनो, अधिवृत्तिपदानि	२५
पल्लपुञ्ज	१८०	पुत्रन्तापरन्तानुदिट्ठिन, पटिनिस्मग्गा	२७
पल्लपरिवत्तप	२३६, २५३	पुत्रारामे, घम्मदेसना	१४२
पवत्ता	१३३	—विगारमानुपासादे	६१, ८३, १४२, १६८
पविषेयसुख	१७५, ३१९	पुत्रेवतहेतु	३, ४, ६, ८, १०, ११
पविषेका, पोति	२७	पुत्रेनिवासानुसत्तिनाणाय चित्त अभिनिन्नामेति	१८
पसादवीया, घम्मा, दस	७२, ७४	पुत्रेनिवास अनुसरति	७३
पस्मदिसम्पोज्झद्दो	१४८, १५०, ३६८, ३७४	पुरिसदम्भसारथि	१४, २९७, ३०३, ३०४, ३९४
पस्मन्मय	१४५	पुरिसदम्भो	३०३
पाचीनवसदायो	२२३	पुरिमपुगलो	८
पात्तिपदा सेखो	४०७	पुल्ला	२३८
पात्तिपुगलिका, दक्खिणा	३४१	पोक्कणीरामणय्यक	६५, १९८
पात्तिमौलमवरनवृत्तो	६२, २००	पोष	३१८
पात्तिमामन्न	७०	पौत्तलिपुत्तो परिज्याज्जवां	२८७-२८९
पाती	३१८	पावुज्जनमुख	३१९
पापघम्मा	३४०	पावुज्जनिक्को	३१३, ३१८
पाषाणिजानिका	११	पोनो भविका	३८९, ३९३
पासमिप्पत्तो	९०	पमुकूलिको	१०४
पारामरियल्लधानी	६०६		
पारामरियवादी निराकता	६०४		
पारिच्छत्तकमूले, पण्डुकम्बलसिलाय	२७६, २७८		
पाक्षाय	३७	फ	
पाममट्टानां, तेषापठान	१९	फस्सवाया छ	२९७, २९८, ३८०, ३८१
पाहुनम्भा	१४३, २०२	फस्सनिरोषा	१२७
पिण्डपातिको	१०५	फस्मपक्खया, वेदना	१२७
पिण्डपातेन, बुद्धिपरिहारिकेन	९८	फम्मा	८९, ९०
पिण्डागा, पक्खेत्तम्मुद्धो	१३०	—तिण्ण सङ्गति	३८६
पियदस्सी —	१३०	फट्ठव्वधातु	१०५
पिमीग्व	३१८		
पीनि, निरामिमा उण्णज्जनि	१६९	व	
पीतिपट्टिमवेदी	१६५	वन्धन अन्तरा	३६७
पीतिमम्बोग्गद्धाना	१४८, १५०, ३६८	वन्नुमा	१३३
पुसुमवु	२४०	वगानि, पञ्च	३८, १६४, ३९२, ४०१
पुसुमानि, आयस्मा	३२०, ३३१	वन्हावाधनवननिकर, पत्तिपदा	२८५
—पुत्ता	३२२	वन्हाधातुवा	१३०
पुगगा, चनारा	२८९	वन्हावेदवीथ, वम्म	९
पुञ्जकपल	१४३	वाकुग्गम्मा, अञ्छरियधम्मा	१९०
		वाकुगो, आयस्मा	१९०-१९३

तोममाचार	१०९	मिच्छात्राजीवो	१३९, १४०
तोसम्कम्भो, अत्ता	३८४	मिच्छावम्भन्तो	१३८, १४०
तोमुचरितसमञ्जी	१३०	मिच्छात्राणं	१४०
तरणकाले	२०५	मिच्छादिद्वि	१३५, १४०
तरण	३३५	मिच्छादिद्वी, समणब्राह्मणा	१४१
महगतेन, चेतसा विहरैय्यं	५६	मिच्छावायामो	१४०
महगगत, चित्त	१६१	मिच्छाविमुत्ति	१४०
महावच्चावस्स, चित्थारदेमना	२६९	मिच्छावपत्ति	१४०
महावच्चावेन, आयम्मता	१४२, २६९, २७५, ३०५-३०७	मिच्छाममाधि	३१९
महावच्चावो, पण्डितो	२७५, ३१२	मीळ्हसुव	९२
—महापञ्चो	३१२	मुगत्तो, जानो	१५३
महावप्पिनेन, आयस्मता	१४०	मुग्गा	१४७
महावम्भविमद्ग	२८९	मुट्ठस्सतिम्भ	१४४
महाबुला, पञ्चजितो	१०१	मेत्ताभावानुयोगमनुयुता	१०१
महाबौद्धितेन, आयस्मता	१४२	मोहयम्मा	३७४
महावत्तापीमको, धम्मपरियायो	१४०	ममकायो	
महाबुद्धो, आयस्मा	१४२, ३५२, ३५५	य	
महानामो	१३४	यथाकम्पूपणे, मत्ते	१९
महानिरयो	२३७	यथासत्पत्तिको	१०५
महानिमत्ता	१५१	यसस्सी	१३३
महापजापत्ति, गोमयी	३३९, ३६१	—एच्चेवमम्भुद्धो	१३२
महापुरिमविहारो, मुञ्जताविहारो	३९८	यामा, देवा	१६३
महामूला, चत्तारो	७८	युगनद्धा, धम्मा	३९१, ३९३
महामूलानि, चत्तारि	५७	येमुय्यसिवा	४०, ४१
महामूतान, उपादायम्भ	५७	योगसत्त्वमं, अनुत्तर	६४
महामोग्गल्लानेन, आयस्मता	१८२	योगाचग्न्यान, अनुत्तरो	३०३, ३०४
महावने, वूटागारमालाय	४६	योगनगणनानि	१४३
महामल्लायननिव	३८९	र	
महेत्तो	१३४	रक्खितो	१३४
मागयो, अजानमत्तु राजा	६८	रजापयो, धरावासो	९७
मातङ्गो	१३४	रज्जो पञ्जोत्तस्म आसङ्कमालो	६८
मानच्छदो	१३३	रयत्ताखुल	२४०
मारत्त करेय्य	१२९	रसयानु	१२५
मारथेय्य	५६	रहोवादो	३१९
मारजल	१३३	रहोवाद, न भागेय्य	३१७
मागा	१५३	राजत्तारामी	३६१, ३६९
मिगदाये, इमिपत्ते	३३३	राजकुमारो, जयसेनो	१९४-१९७, २०४, २०५
मिगारमानुपागादे, पुम्भारामे	६१, ८३, १४२, १६८	राजगह्माभिस्स, मणस्स	६५

राजगहे, विहरति	६८, १३१, १९०, १९४,
२०४, २६७, २८७, २९८, ३५२	
राजा, जगधो विम्बिसारो	६८
राहुमुखं	२३४, २५३
राहुलो, आयस्मा	३७६, ३७९
रक्खमूलानि	४०९
रक्खमूलिको	१०५
रुचि	७
रूपकखन्धो	७८
रूपधातु	१२५, १२६
रूपनिमित्तानुसारि	३०७
रूपसञ्ज्ञानं	२२
रूपा, अत्ता	३८२
—वक्खुयिञ्ज्येया	३५७
रूपुपादानकखन्धो	७७, ९४, ३३६
रूपुपादानकखन्धो	३९१, ३९३
रूपं	८०
—अनत्ता	८१
रेवतेन, आयस्मता	१४२
ल	
लपना	१९९
लिञ्जविमुत्तो, सुनक्खत्तो	४६
लोकविद्व	१४, ३९४
लोकुत्तरो	१३७
लोकं, रावेयकं, समारकं, सगह्मकं	१४
लोभयम्मा	१०१
लोभराफणिङ्गयो, आयस्मा	२७६-२८०
लोभहंगो	१३३
व	
वयीकम्मं	३९१
—मेत्तां	२२५
वयीपुप्परित्तममग्गी	१२९
वयीपुप्परित्तमिहि, वयूहि	१३८
वयीमज्झारो	१३७
वयीममावारो	१०९
वयीमुत्तममग्गी	१३०
वयीमज्झारो	१५
वयस्सुत्तम, वयस्सुत्तमिहि	५

वणमुखे, ओदहनहेतु	
वणने, सञ्जविना	
वणो	५
वण्णपोक्खरताय	२४५, २४
वनरामण्यकं	६५, १९
वत्तसण्डे	३
वयमिञ्जा	१४
वल्लिहरणे	३
वसिप्पतो	५
वत्सकारो, ब्राह्मणो	६९, ७४, -
वत्थिसमंसिकं	२३
वादानुवादा, सहयम्मिका, दसा	१४
वापोवातु	९५, १२५, १५३, ३२४, ३२
विकित्तं, चित्तं	१६
विचिकिच्छा	२
विचिकिच्छाय, चित्तं परिसोयेति	६
विज्जाचरणसम्पन्नो	१४, ३९
विज्जा च, विमुत्ति च	३९२, ४०
विज्जाभागिया	१५
विज्जाविमुत्ति	१५
विज्जाणकाया, ■	२९७, २९८, ३६०, ३८
विज्जाणकखन्धो	
विज्जाणञ्चायतननिस्सिता, उप्पेसता	३०
विज्जाणञ्चायतनसञ्चं	१
विज्जाणञ्चायतनं	९० ३०३, ३२८, ३२
विज्जाणधातु	९५, १२५, ३२
विज्जाणविरोधो	१६
विज्जाणवन्धया, नामग्नं	१७
विज्जाणपरिणामानुपरिगच्छि	३११
विज्जाणुपादानाग्नयो	७७, ९४, ३३६, ३९१, ३९३
विज्जाणं	३०५, ३४८
—अनत्ता	८१
—आरिञ्चञ्चायानुत्तं	५८
—अग्नेञ्चुत्तं	५७
—उत्तरादुत्तारं	१०८
—जेत्तञ्चानागञ्चायानुत्तं	५९
—सिग्गुत्तं विसोत्तं	३६३
—सिग्गुत्तं विसोत्तं	३०३
—सिग्गुत्तं विसोत्तं	३०३

वितक्को	३३७	वेदनाभाषा, ॥	३८०, ३८१
वित्त	३३८	वेदनाभाषा	७८
विनिपातगता, बागे	३३५	वदनाभाषा	३, ४, ७
विनीयक	३५४	वेदनाभिरोधो	१०७
विपश्चना समयो च	३११, ३१३, ४००	वेदनापञ्चया तण्हा	१०७
विपाका, नरिय दुच्चरितस्म	३९३	वदना, पम्पपञ्चया	१०७
—मुञ्जरितस्म	२९४	वदनुपादानकण घो	७७, ९४, ३२६
विपुञ्चजात	१५४	वदनुपादानकणयो	३११, ३९३
विमरियादीनतो घेतसा विहरति	८९	वेदन, कामपरिवत्तव	३२९
विमृति	३३०	—जीवितपरिवन्तिर	३०९
—विज्जा च	३९०, ८०२	वेदहिपुत्तो, अज्ञानसत्तु	६८
विमुत्त चित्त	७३, १६१	वेनकु	३४०
विमाकन्नो, भरिया	६०	वेपुञ्च पञ्चतत्त्व	१३१
विरागनिस्सित	१५०	वेमारत्त पञ्चतत्त्व	१३१
विरागानुपम्मी	१८५, १७७	वेसागिय, विहरति, भगवा	४६
विरागा, निमुच्चति	३८८	वेहण्णा, देवा	१६६
विरियसम्भाज्जतो	१८८-१५०, २६९, ३७८	वेदुवन, फलन्दरनिवापे	६८, १९०, १९८, २०४
विरिय	८९, ९०		२८७, ३५२, ३९८
विवादमूलानि, छ	३९	वाम्मगपरिणामि	१५०
विवादाधिकरण	८०		
विश्वेन अपाविमुञ्जस्मादभिनियय	३०८	स	
विवकनिस्सित	१९०	मत्तर, चित्त	७३, १६१
विश्वदोषा	५८	मत्तपनिग	१३५
निहागा, बाह्यतमनस्स सत्त्वम्	१७८	मत्तत्त, वेर्य्य	१२९
—घणायसक्कम्	१७८	सक्तायसिद्धि	७९
विहिमायानु	१०६	सक्तायसिद्धिरोयगामिनी, पटिपदा	३८५
विहिमावितक्क, उप्पन्नपुञ्ज	१९१	सक्तायसिद्धिगुच्छा	२५
विहिमायन्त्र उप्पन्नपुञ्ज	१९१	सक्तायसिद्धा	२५
विहिमुरत्तिया	६०	सक्तायसिद्धिमयगामिनी, पटिपदा	३८५
विहट्ठकसिद्धि	२८१	सक्ताय	६०
वीट्ठसाम, चित्त	१६१	मत्तेयु, विहरति भगवा ३, ३७, १६८, १७४, ३३८	
वात्तमाह चित्त	१६१	मत्तपुत्तो गोतपो	३०९, ३९६
वीट्ठराग चित्त	१६१	मत्तयान गिगमो देवदह	३
वीममत्ता	१०४	— —नगरव	१६८
वीगनि, कुम्भपत्ता	१३५	मत्तुप्पा	१३७
वीट्ठि	१५३	मत्तुप्पाया, देवता	३१५, ३१८
वुमिन्नवन्ता	६८ १८३	मत्तुत्त	३०-२५, ३९
वदना	८० ८० ९०	मत्तुप्पाया	२३८, २५३
—अन्ता	३८३, ३८४	मत्तुप्पाया	७८
—अन्त ना	८०	मत्तुप्पाया	१०७

सह्यारपञ्चया, विज्जार्ण	१२७	सत्थं	
सह्यारा	८०	सदोसं, चित्तं	
—अनत्ता	८१	सह्वातु	
—अविज्जापञ्चया	१२७	सद्धा	
सह्यारानं निरोधो	२३-२५	सन्तिवरपदं	
सह्यारपपत्ति	१६२	सन्तुट्ठो होति	
सह्यारुपादानकखन्धो	७७, ९४, ३३६, ३९४,	सन्धिद्विपरामासी	
	३९५	सपरिक्रारो	
सह्वित्तं, चित्तं	१६१	सप्पुरिसघम्मा	
सङ्गणिकारामो	१७४, १७५	सप्पुरिसपटिपत्ति	
सङ्गतिभावहेतु, सुखदुःखं	१०, १९	सप्पुरिसौ	
सङ्घगता, दक्खिणा	३४२	सफलो, उपक्कमो	
सङ्घो	१३४	सफलं, पवानं	
सङ्घं सरणं गतो	३४०	सम्भकायपटिसंवेदी	१४५,
सञ्चमानो	१३४	सम्भञ्जु, नाटपुत्तो	
सञ्चाधिद्वानो	३२४, ३३०	सम्भदुस्सवीतिवत्ते	
सञ्छयिना, यणेन	५	सम्भूपधिपटिनिस्सग्गो	
सञ्जा	२३, ८०, ८९, ९०	समियो, आयस्मा	
—अनत्ता	८१	समञ्जं, नातिपादेय्य	
सञ्जाकखन्धो	७८	समणो, गोतमो	
सञ्जावेदयितनिरोधं	९१, १०८	समयो च विपस्सता	३९१,
सञ्जी, अत्ता	२१	समवेपाकिनिया	
सञ्जुपादानकखन्धो	७७, ९४, ३३६	समाधिजपीतिमुत्तस्सादविनिदग्धं	
सञ्जुपादानकखन्धो	३९१, ३९३	समाधिनम्बोत्ताङ्गो	
सति	८९, ९०	समाहितं, पित्तं	
सतिपट्टाना, चत्तारो	३८, १४४, १४६, १४७,	समिद्धि	२६७,
	१५०, ३९१, ३९२, ४००	समुदयो, दुक्खास्तन्धसा	
—तयो	२९७, ३०२	समोहं, चित्तं	
सतिपारिसुद्धि	९०	सम्पजानकारी	
सत्तिविनयो	४०, ४१	सम्परायपेदनीयं, वग्ग	
सत्तिसम्पजञ्जेण	१७, ९९	सम्परायिका, वामगञ्जा	
सत्तिसम्बोत्ताङ्गो	१४९, ३६८, ३७४	—तामा	
सतो	१५१	सम्पत्तादो, अज्जत्तं	
—गम्माजानो	६३	सम्बाधो, धरावाधो, ग्जाधो	
सत्तनिराया, धुति	३३५	सम्बोत्ताङ्गानं, गत्तानं	
सत्तापदा, छत्तिमा	२९७, २९८	सम्बोधिसत्तामा	
सत्ता, अगम्माधो	२५	सम्बोधिसुगुणं	
सत्तं, मपारम्भुगुणं	१९	सम्भञ्जा विमुग्गा	
सत्ता	१३३	सम्भञ्जात्ता, चत्तारो	३८, १
—देवमपुग्गानं	१४, ३९४		

गम्माशार्त्तवो	१३५, १३७, ३१४, ३३६, ३३७
गम्माशार्त्तत्र द्वाय वदामि	१३९
गम्माशार्त्त	१४०
गम्माशार्त्त	१३९-१४०, २९५, ३१४, ३३६, ३३७, ३९१, ३९२
—शरिना शरितादा	१३६
—शरितादा	१३६, १४०
—शरितादा पुञ्जमागिया	१३६
गम्माशार्त्त	१३५, ३१४, ३३६, ३३७
गम्माशार्त्त	२३५-१३६, ३१४, ३३६, ३३७, ३९१, ३९२
गम्माशार्त्त	१४०
गम्माशार्त्त	१३५, १३६, १३९, ३१४, ३३६, ३३७, ३९१, ३९२
—शरितादा पुञ्जमागियो	१३७
गम्माशार्त्त	१३५, १३६, १३८, ३१४, ३३६, ३३७, ३९१, ३९२
गम्माशार्त्त	१३५, ३१४, ३३६, ३९१, ३९२
गम्माशार्त्त	२४, ३९४
गम्माशार्त्त	४०
गम्माशार्त्त	३२०
गम्माशार्त्त	१३३
गम्माशार्त्त	१५२, १५३
गम्माशार्त्त	१६१
गम्माशार्त्त	३१८
गम्माशार्त्त	५
—शरितादा	५
गम्माशार्त्त	५४
गम्माशार्त्त	८०
गम्माशार्त्त	९
गम्माशार्त्त	१४०
गम्माशार्त्त	१२७
गम्माशार्त्त	१२७
गम्माशार्त्त	२९७
गम्माशार्त्त	१२७
गम्माशार्त्त	३७
गम्माशार्त्त	३३
गम्माशार्त्त	४४
गम्माशार्त्त	३३३

गम्माशार्त्त

—शरितादा

गम्माशार्त्त

गम्माशार्त्त

—शरितादा, शरितादा

—शरितादा, शरितादा

१३, १०१, १०९, १२४, १५१, १६२

१६८, १८३, २१२, २५०, २६०, २६३

२७६, २७७, २८०, २९७

३०५, ३१३, ३४५, ३५७

३६१, ३७६, ३८०, ३८९

गम्माशार्त्त, पुञ्जमागिया, गम्माशार्त्त

शरितादा

शरितादाजीवशरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा, शरितादा

—

—शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

—शरितादा

—शरितादा

—शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

शरितादा

सुदस्सा, देवा	१६६	सौतविज्जाणघातु	१२५
सुदस्सी, देवा	१६६	सोतापत्तिफले	३३३
सुदाठो	१३३	सोतापन्ना	१४४
सुनक्खत्तो, लिच्छविपुत्तो	४६	सौतायतनं	२९७
सुनापरन्तका, मनुस्सा, चण्डा	३५८	सोमनस्सधातु	१२५
सुनापरन्तो, जनपदो	३५८	सोमनस्सानि, गेहिस्सितानि, छ	२९८, ३०१
सुन्दरो	१३४	—नेक्खम्मस्सितानि, छ	२९९, ३०१
सुयाहु	१३३	सौमनस्सानुयोगो, पटिसन्धिमुत्तिनो	३१८
सुभक्किन्हा, देवा	१६५	सोख्तो	१३४
सुभासितभासी, पण्डितो	२४०	सोसानिको	१०५
सुभूति, कुलपुत्तो	३२१	संयोजनानं, तिण्णं	१४४
सुभो	१३३	—ओरम्मभागियानं, पञ्चन्नं	१४४
—माणवी	२८१, २८६	संयोजनं	३६७
सुम्भो	१३३	संवरैन, अरियेन	१७
सुवेळुवने	४०४		
सुसम्बद्धो	१३३	ह	
सेक्खा, अपत्तमानसा	६४	हृत्थिदमकूपमो, तयागतो	२००
सेक्खो, अट्टङ्गसमभागतो	१४०	हृत्थिदमको	१९८
सेखो, पाठिपदो	४०७, ४०८, ४०९	हृत्थिदम्मो	३०३
सोकपरिदेवबोमनस्सुपायासा	३३४, ३३६	हिक्का	१३३
सोको	३३५	हिङ्गो	१३३
सौतधातु	१२५	हीनो	३१८
सौतधातुया, दिव्याय	७३	हेतु, फस्सो	७८

उपमायो

- सैम्ययापि, अगिर्वेस्मन्, गामस्य ॥ निगमस्य वा अविदूरे महापञ्चनो । तमेन द्वे महापद्मा तम्हा गामा १९६
- या निगमा वा निवर्त्तितया हृत्विग्द्युवेन येन गो पत्रतो तेनुपपञ्चमेय्यु
- सैम्ययापि, अगिर्वेस्मन्, राजा रात्रियो मुद्रावधितो नागवनिन आमन्तेति—'एहि र, सम्म नागवनिन, १९८
- रञ्जो नाग अमिर्गहिवा नागवन पविगित्वा आरञ्जव नाग अतिपम्मित्वा रञ्जो नागस्य
- गोवाम उपनिर्न्धाहि
- सैम्ययापि, अगिर्वेस्मन्, हृत्विग्द्युवेन महन्त यम्प पयविय निवर्त्तित्वा आरञ्जवम्प नागस्य गोयाप २०१
- उपनिर्न्धाति आरञ्जवान चैव सीरान अमिनिम्भदनाय आरञ्जवान चैव सरम्भुप्यान अमि-
- निम्भदनाय आरञ्जवान चैव दरय विरम्भपण्डिहान अमिनिम्भदनाय गामन्ते अमिरमापनाय
- मनुस्मरन्नेगु सीरेसु सभादरनाय
- सैम्ययापि, अनुष्टुप्, पुरिमा अद्धानमगाप्यटिपनो, तस्स उमनोपस्यं वट्टवा उप्पतेय्यु तस्स ततोतिदान २२७
- अमिन्नत उप्पज्जेय्यं.
- सैम्ययापि, अनुष्टुप्, पुरिमा उमोहि हृत्वेहि वट्टव गाळ्ह गण्हेय्य, सो तत्वेय मतमेय्य २२८
- सैम्ययापि, अनुष्टुप्, पुरिमा एव निधिमुप गवेसन्तो सविदेव पञ्च निधिमुगाति अधिगण्हेय्य, तम्प २२८
- ततोतिदान उप्पिल उप्पज्जेय्य
- सैम्ययापि, अनुष्टुप्, पुरिमा वट्टव सिविल गण्हेय्य, सा तस्स हृत्वेतो उप्पतेय्य ७२
- सैम्ययापि, आवाप्त
- सैम्ययापि, आनन्द, अय गिगारमातुपामादो सुञ्जा हृत्विगवस्सवट्टेन, सुञ्जो जात्तपपरजोते सुञ्जो १९८
- इतिपुरिस्ससमिप्रातेन अत्थि चेविद अमुञ्चत, यदिद मिक्खुमह्व पटिच्च एवत १९९
- सैम्ययापि, आनन्द, आसमचम्म सट्ठसतेन भुमिहूत विगतथरिक् ४०६
- सैम्ययापि, आनन्द, ईमवपोणे पट्टमपलाते उदरपुसितानि पवतन्ति, न सण्ठन्ति ४०६
- सैम्ययापि, आनन्द, वरवा पुरिमा जिह्मं धरपिण्ड सवुद्धित्वा अणकप्पिरेल पमय्य ४०७
- सैम्ययापि, आनन्द, वरवा पुरिमा दिवमसन्तते अयोउटाहे द्वे वा तीणि वा उदरपुसितानि निपातेय्य ४०७
- सैम्ययापि, आनन्द, वरवा पुरिमा मम्मिञ्चित्त वा बाहु पसारयेय्य, पसारित वा बाहु सम्मिञ्जेय्य ४०७
- सैम्ययापि, आनन्द, मणिरत्तन कामिक् इत्थं जिज्जित्त नेव मणिरत्तन वागिर दथ मस्सेति, ना पि १८७
- वागिर इत्थं मणिरत्तन मस्सेति
- सैम्ययापि, आनन्द, मणिवेत्थिरो मुमो जातिमा अट्टमा सुपरिस्मयत्ता । तत्रस्स तुण आनुत्त नी- १८६
- वा दीन वा लोहित वा ओदात्त वा पण्डुमुत्त वा । तमेन अक्कमूपा २१८, २१९
- सैम्ययापि, आवुमो वञ्चान, तेरुपदीपस्य ज्ञायतो ते- पि अपरिमुद्ध २१८, २१९
- सैम्ययापि, आवुमा निगण्ठ, पुरिमा स- तेन विदो अस्स मरिमा गाळ्हपलेमन, सा स- म्प्य पि वेपन २७०, २०६
- हेतु दुत्ता तिज्जा सगा कट्ठा वदता वेदियय
- सैम्ययापि, आवुमा, पुरिमा साररिक्ता सारगवणी सारपरियसुव चरमाना सहता रुक्खस्य तिट्ठो २७०, २०६
- सारवतो अतिस्मम्प वभू- अतिस्मम्प म- स सायापल्लव सार पण्डिमित्त मञ्जय्य
- सैम्ययापि, आवुमा गारिपु, दस्सो गायानता वा गायानत वेवासी वा तिण्हेन गोविज्जननेन दुग्धि ३१३
- परि- नेय्य

- सेय्ययापि, आवुसो सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुल्लतरं पुरिसं नानावाहासु गहेत्वा अङ्गारकामुया
सन्तापेय्यु... ३५३
- सेय्ययापि, आवुसो सारिपुत्त, वलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्दनि अगिगत्वय्य... ३५२
- सेय्ययापि, आवुसो सारिपुत्त, वलवा पुरिसो दळ्हेन घरत्तक्कप्पेन सीसे सीसेवेठं ददेय्य... ३५३
- सेय्ययापि उदके... ७२
- सेय्ययापि, गहपति, पुरिसो तानि सम्महुलानि तेलप्पदीपानि तम्हा घरा नीहरेय्य, तेसं ततो नीहतानं
अच्चिन्नानत्तं जेध पञ्जायेथ आभानानत्तं च... २१५
- सेय्ययापि, गहपति, पुरिसो सम्महुलानि तेलप्पदीपानि एकं घरं पवेसेय्य, तेसं एकं घरं पवेसितानि
अच्चिन्नानत्तं हि खो पञ्जायेथ, नो च आभानानत्तं... २१५
- सेय्ययापि, गहपति, मक्खिकानं काजेन वा पिटकेन वा हुरीयमानानं न एवं होति - 'इदं अम्हाकं निज्जं
ति वा धुवं ति वा सस्सत्ति वा', अपि च यत्थ यत्थेव ता मक्खिका अनिनिविसन्ति तत्थ
तत्थेव ता मक्खिका अभिरमन्ति... २१५
- सेय्ययापि, नाम तुलपिच्चुनो वा कप्पासपिच्चुनो वा २४५
- सेय्ययापि, नाम ब्राह्मणा आहुतिगण्धेन घावन्ति - 'एत्थ भुञ्जिस्साम, एत्थ भुञ्जिस्साम'... २३८
- सेय्ययापि, नाम भदो हत्थाजानीयो दीघरत्तं सुपरिदन्तो एवमेव दमयं उपेति २४४
- सेय्ययापि, नाम घाणिज्जस्स घाणिज्जाय गच्छतो एवं होति - 'इतो मे इदं भविस्सति, इमिना इवं लच्छामि २४
- सेय्ययापि, नाम सा गद्दुल्लद्वो दळ्हे थम्भे वा सिले वा उपनिषदो तमेव थम्भं वा खिलं वा अनुपरिधावति
अनुपरिवसति... २५
- सेय्ययापि, पक्खी सक्कुणो येन येनेव डेति सप्तभारो व डेति... १६, ७२
- सेय्ययापि, पत्सेय्य सरीरं सिवयिकाय छड्ढितं अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हास्सम्भन्धं... पे०... १५४
- अट्टिकसङ्खलिकं निम्भंसलोहितमनिखत्तं न्हास्सम्भन्धं... पे०... अट्टिकसङ्खलिकं... १५४
- सेय्ययापि, पत्सेय्य सरीरं सिवयिकाय छड्ढितं - अट्टिकानि सेतानि सङ्खलणपटिभागानि... पे०... १५५
- अट्टिकानि पुञ्जकितानि तेरोवस्सिकानि... पे०... अट्टिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि... १५५
- सेय्ययापि, पत्सेय्य सरीरं सिवयिकाय छड्ढितं एकाहमत्तं वा द्वोहमत्तं वा तीहमत्तं वा त्रुद्धमातकं
विनीलकं दिपुञ्जकजातं १५४
- सेय्ययापि, पत्सेय्य सरीरं सिवयिकाय छड्ढितं काकेहि वा सज्जमानं कुल्लेहि वा खज्जमानं गिज्जेहि
वा खज्जमानं कल्लेहि वा खज्जमानं सुक्खेहि वा राज्जमानं व्यग्गेहि वा खज्जमानं दीपाहि वा १५४
- खज्जमानं सिङ्गालेहि वा खज्जमानं विविगेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं १५४
- सेय्ययापि, ब्राह्मण, दमखो अस्सदमको भदो अस्साजानीयं लभित्वा पठमेनेव मग्गाधाने कारणं फारेति,
अथ उत्तरि कारणं कारेति... ६१
- सेय्ययापि, भगवन्तं १९७, २११
- सेय्ययापि, भगिनियो, तेलप्पदीपस्स क्षामतो तेलं पि अनिज्जं विपरिणामयम्मं, वट्ठि पि अनिज्जा विपरि-
णामयम्मा, आया पि अनिज्जा विपरिणामयम्मा। ३६५, ३७१
- सेय्ययापि, भगिनियो, दक्खो गोघातको वा गोघातफन्तेयासी वा गाविं यधित्वा तिण्हेन गोविान्तनेन
गाविं सद्दुन्तेय्य अनुपहृज्ज अन्तरं संवापायं अनुपहृज्ज बहिरं गम्भकायं। यं यदेव तत्थ अन्तरा
मिलिमंसं अन्तरा गद्दुस्स अन्तरा गन्धं तं तदेव तिण्हेन गोविफन्तनेन छड्ढित्थेय्य गद्दुन्तेय्य
सम्पफन्तेय्य सम्परिणन्तेय्य। ३६७, ३७३
- सेय्ययापि, भगिनियो, महत्तो दासरास तिदुत्तो दासरासो गूढं पि अनिज्जं विपरिणामयम्मं, दासो पि
अनिज्जो विपरिणामयम्मो, सागापग्गसं पि अनिज्जं विपरिणामयम्मं, छाया पि अनिज्जा
विपरिणामयम्मा। ३७२

सेष्ययापि, भन्ते, पुरिसो इतिष्या सारतो पटिवद्वचितो सिञ्जच्छन्दो तिञ्जषेवधो । सो त इति पत्नेय्य	१२
धञ्जेन पुरिसेन सद्धि सन्तिदुन्ति सल्लपन्ति सञ्जघन्ति सहसन्ति	३४३
सेष्ययापि, भन्ते सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो दुग्गल्लर पुरिस नानाग्राहामु गहेत्वा	३४६
सेष्ययापि, भन्ते सारिपुत्त, बलवा पुरिसो तिप्पहेन मिसरेन मुद्वनि अभिमत्येय्य	३४६
सेष्ययापि, भन्ते सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दब्बहेन वरत्तकण्ठेन सीसे मौसवन्ठे ददेय्य	२४७
मम्मयापि, भिक्षवे, अक्खघुत्तो पठमेनेव वट्ठगहेन महत्त भोगक्खन्थेन अधिगच्छेय्य	२४७
सेष्ययापि, भिक्षवे, अक्खघुत्तो पठमेनेव कलिगहेन पुत्त पि जीयेय, दार पि जीयेय, सब्ब सापत्तेय्य	२४७
पि जीयेय	
सेष्ययापि, भिक्षवे, बल वट्ट सत्तेह, अय पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारण आदाय - 'अग्गि अनि-	१५८
तिञ्जसेत्तामि तेजो पातुवरिस्सामा' ति ।	
सेष्ययापि, भिक्षवे, उदकमणिको पुरो उदकस्स समसित्तिको कावपेय्यो आधारे ठपितो, अय पुरिसो	१५९
आगच्छेय्य उदकमार आदाय	
सेष्ययापि, भिक्षवे, उदकमणिको पुरो उदकस्स समसित्तिको कावपेय्यो आधारे ठपितो । तमेन बलवा	१५९
पुरिसो यतो यतो आविञ्छेय्य	
सेष्ययापि, भिक्षवे, उदकमणिको रित्तो तुच्छो आधारे ठपितो, अय पुरिसो आगच्छेय्य उदकमार	१५८
आदाय	
सेष्ययापि, भिक्षवे, उदकरह्दो गम्भीरो अट्ठिमोदवो । तस्म नेवस्स पुरत्तिमाय दिसाय उदकस्स आद-	
मुय न पच्छिमाय दिमाय उदकस्स आयमुत्त न उत्तराय दिमाय उदकस्स आयमुत्त न दक्खिणाय	
दिमाय उदकस्स आयमुत्त, देवो च न बालेन बाल सम्माधार अनुपवेच्छेय्य; अय सौ तम्हा	
च उदकरह्दो सीसा कारिपारा उट्ठिज्जित्वा तमेव उदकरह्दव सीतेन कारिना अमिसन्देय्य	
परिमन्देय्य परिपूरेय्य परिष्करेय्य, नास्स विञ्चि सञ्जावतो उदकरह्दस्स सीतेन कारिना	१५६
अप्पट्ट अस्म	
सेष्ययापि, भिक्षवे, उप्पलिनिय वा पटुमिनिय वा पुण्डरीपिनिय वा अप्पेक्कानि उप्पलानि वा पटु-	
मानि वा पुण्डरीवानि वा उदके जातानि उदके मवद्धानि उदकानुगतानि अन्तानिमुग्गपोसीनि	१५६
नेष्ययापि, भिक्षवे, उभत्तंमुत्था पुणेळि पूरा नानाविहितस्स धञ्जस्स, सेष्ययीद - सालीन वीहीन	
मुग्गान मागान निगान तण्डुलान तमेन चक्कुमा पुरिसां मुञ्चित्वा पच्चवेक्खेय्य - 'इमे साली,	
इमे वीही, इमे मुग्गा, इमे माया, इमे निला, इमे तण्डुग	१५३
सेष्ययापि, भिक्षवे, उमुत्तमो तेज्जन दामु बलात्तिमु आनापेत्ति परित्तापेत्ति उज्जु वरोत्ति चम्मनिय	१४
नेष्ययापि, भिक्षवे, चक्कुमा पुरिसो एव आमण्ड ह्वये कर्त्त्वा पच्चवेक्खेय्य	१६३
नेष्ययापि, भिक्षवे, चक्कुमा पुरिसो पच्च आमण्डानि ह्वये कर्त्त्वा पच्चवेक्खेय्य	१६४
नेष्ययापि, भिक्षवे, धोर आपुवारि गहेत्वा रज्जो दस्सेय्य	२३५
नेष्ययापि, भिक्षवे, जनेगा, एव सारिपुत्तो	३३३
नेष्ययापि, भिक्षवे, जज्जम् आपादेत्ता, एव मोष्णल्लानो	३३३
नेष्ययापि, भिक्षवे, तट्टुगोणे चानुइय न होति बट्ठो जन्म बट्ठो वा विमत्ति वा - 'ऊनो नू यो	
चट्ठो, पुणो नू यो चट्ठो' ति, अय सौ ऊनो चट्ठो चट्ठो होति ।	३६८, ३७५
नेष्ययापि, भिक्षवे, दस्सो गोरावतो वा गोरावन्नवानो वा यावि वत्तिवा चनुमहाणये जिलसो विम-	
जिन्ना विमज्जा अस्म	१५३
नेष्ययापि, भिक्षवे, दस्सो न्हावतो वा न्हावन्नेज्जो वा वययाते न्हावीयपुत्तानि आविरिन्ना उदकेन	
परिष्फेत्ता मज्जन्, माण्ड न्हावीयपिन्ने न्हेहानुग्गा न्हेहारेत्ता मन्तन्नाहिग पुत्ता न्हेहेन	
न च पत्तन्ति	१५५

- य्ययापि, भिक्षवे, द्विषं कट्टानं सङ्गृह्णा समीधाना उस्मा जायति... ३२७
- य्ययापि, भिक्षवे, द्वे अगारा सद्दारा, तस्य चक्खुमा पुरिसो मज्जे ठितो पस्सेय्य मनुस्से गेहं पविसन्ते
पि भिक्षमन्ते पि २५०
- य्ययापि, भिक्षवे, नळ्यागारा व तिष्णागारा व अग्निमुत्तो कूटागाराणि पि दहति उल्लितावलितानि
निवासानि फुसितगळानि पिहितवातपानानि... १२४
- य्ययापि, भिक्षवे, निखं जम्बोनदं दक्खकम्मरपुत्तज्जकामुल्लसुकुसलसम्पहट्ठं पण्डुकम्बले निक्खितं
भासते च तपते च विरोचति च १६५
- य्ययापि, भिक्षवे, पिता पुत्तानं पिपे होति मनापो... २४७
- य्ययापि, भिक्षवे, पितु पुत्ता पिप्पा होन्ति मनापा २४७
- य्ययापि, भिक्षवे, पुरिसो एकच्छिगलं युगं महासमुदं पक्खिपेय्य । तमेनं पुरत्थिमो वातो पच्छिमेन
संहरेय्य, पच्छिमो वातो... २३९
- य्ययापि, भिक्षवे, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं निसिन्नो अस्स, नास्स किञ्चि सन्नावतो कायस्स
ओदातेन वत्थेन अप्फुटं अस्स... १५७
- य्ययापि, भिक्षवे, पुरिसो गरुक्कं सिलागुळं अल्लभत्तिकापुञ्जे पक्खिपेय्य... १५७
- य्ययापि, भिक्षवे, पुरिसो ल्हुकं सुत्तगुळं सज्जसारमये अगळफलके पक्खिपेय्य... १५८
- य्ययापि, भिक्षवे, मणि वेळ्ळिरियो सुमो जातिमा अट्ठंत्तो सुपरिकम्मकतो पण्डुकम्बले निक्खितो
भासते च तपते च विरोचति च... १६४
- य्ययापि, भिक्षवे, महत्तं पव्वतकूटानं छाया सायन्हसमयं पयविवा ओलम्बन्ति अज्जोलम्बन्ति अग्नि-
पलम्बन्ति २३४, २४२
- य्ययापि, भिक्षवे, यस्स कस्सचि महासमुदो चेतसा फुटो, अन्तोयधावास्स कुण्ठदियो या काचि समुदङ्गमा... १५७
- य्ययापि, भिक्षवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति, यं आपतो जहति तं छाया फरति २७, २८
- य्ययापि, भिक्षवे, राजा नवकवत्तो सत्तहि रतनेहि समत्तागतो चत्तुहि च इदीहि ततोनिदानं सुखं
सोमनस्सं पटिसंवेदेति । २४३
- य्ययापि, भिक्षवे, समे भूमिभागे चतुरस्सा पोक्खरणी अस्स आळिवन्धा पूरा उदकस्स समत्तित्तिक्का काक-
पेय्या । तमेनं बलवा पुरिसो यतो यतो आळि मुञ्चेय्य आगच्छेय्य उदकं... १५९
- य्ययापि, भिक्षवे, सुखं कट्ठं कोळापं, अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणि आदाय - अग्निं अग्नि-
निव्यत्तेस्सामि तेजो पातुकरिस्सामि... १५८
- य्ययापि, भिक्षवे, सुभूमिं चतुमहापये आजञ्जरयो मुत्तो अस्स ठितो ओधस्तपतोदो; तमेनं दक्खो
योगावरियो अस्सदम्मसारणि अभिश्हत्वा वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन
पतोदं येनिच्छकं यदिच्छकं सारेय्य... १६०
- य्ययापि, भिक्षु, तेलं च पटिञ्च वट्ठि च पटिञ्च तेलप्पदीपो ज्ञायति... ३३०
- य्ययापि, भिक्षु, दक्खो सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा उक्कं वन्धेय्य... ३२८
- य्ययापि, भूमिज, पुरिसो अभिगत्थिको अभिगवेसी, अभिपरियेसनं चरमानो अल्लं कट्ठं सत्तेहं उत्त-
रारणि आदाय अभिगन्धेय्य आसं ये पि करित्वा अल्लं कट्ठं सत्तेहं उत्तरारणि आदाय अभि-
गन्धेय्य... २०८
- य्ययापि, भूमिज, पुरिसो... सुक्कं कट्ठं कोळापं उत्तरारणि आदाय अभिगन्धेय्य आसं ये पि करित्वा,
अनासं ये पि करित्वा... २११
- य्ययापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेलपरियेसनं चरमानो गावि तण्णवन्धं धनतो भावि-
ज्जेय्य... २०७, २१०

सैम्ययापि, भूमिज, पुरिसो तेलतियको तेलगवेसी तेलपरियेसनं चरमानो तिलपिट्टं दोगिया आकिरित्वा उदवेन परिफोसकं परिफोसकं पीळेय्य...	२०९
सैम्ययापि भूमिज, पुरिसो तेलतियको...वाळिकं दोगिया...पीळेय्य...	२०७
सैम्ययापि, भूमिज, पुरिसो नवनीततियको नवनीतगवेसी नवनीतपरियेसनं चरमानो उदकं कलसे आसि- ञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य...	२०८
सैम्ययापि, भूमिज, पुरिसो नवनीततियको...दधं कलसे आसिञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य...	२१०
सैम्ययापि, भो गंतम, इमस्स मिगारमातुपासादस्स दिस्सति अनुपुञ्चसिक्खा अनुपुञ्चकिरिया अनु- पुञ्चपटिपदा यदिदं—याव पच्छिमसोपानवळेवरा...	६१
सैम्ययापि, भो गोतम, निक्कुञ्जितं वा उक्कुञ्जेय्य पटिच्छन्नं वा विवरेय्य मूळहस्स वा भगं आचिक्खेय्य, अग्वकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य—‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ ति...	६६, २८६, ३९७
सैम्ययापि, भो गोतम, ये केचि मूलगन्वा कालानुसारि तेसं अगमक्खायति; ये केचि सारगन्वा लोहित- चन्दनं तेसं अगमक्खायति ये केचि पुष्पगन्वा वस्सिकं तेसं अगमक्खायति...	६६
सैम्ययापि, सुनक्खत्त, आपानियकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो; सो च खो विसेन संसङ्गो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खपटिकूलो...	५४
सैम्ययापि, सुनक्खत्त, आर्मावियो धोरविसो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो दुक्ख- पटिकूलो...	५४
सैम्ययापि, सुनक्खत्त, तालो मत्थकच्छिन्नो अगज्जो पुन विहळिहया ..	५०
सैम्ययापि, सुनक्खत्त, पुयुसिला द्वेष्ठा मित्रा अप्पटिसन्धिका होति .	४९
सैम्ययापि, सुनक्खत्त, पुरिसो मनुज्जमौजन भुत्तावी छट्ठेय्य...	४९
सैम्ययापि, सुनक्खत्त, पुरिसो तच्चम्हा गामा वा चिरविप्पवुत्थो अस्म । अज्जतर पुरिसं पस्सेय्य तम्हा गामा वा निगमा वा अचिरपक्कन्तं । सो तं पुरिसं तस्स गामस्स वा निगमस्स वा खेमत्तं च भूमिक्खत्तं च अप्पावायनं जु पुच्छेय्य ..	४७
सैम्ययापि सुनक्खत्त, पुरिसो सल्लेन विट्ठो अस्स सविसेन गाळहूपलेपनेन । तस्स मितामच्चा आतिसालोहिता मिनक्कं सल्लज्जत्तं उपट्ठापेय्यु .	५०, ५२
सैम्ययापिस्सु, अग्निवेस्सन, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता, द्वे हरियदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा अदन्ता अविनीता .	१९५

सुद्धिपणं

विद्ठे	पन्तिथं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो	विद्ठे	पन्तिथं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
६	२४	वेदना	वेदना-	१८०	२०	अरञ्ज	अरञ्जं
११	२४	दुक्खनं	दुक्ख-	१८०	२३	निकायमति	निकामयति
१५	२८	उच्चासयना-	उच्चासयन-	१८१	५	सुसान	सुसानं
२५	४	धम्मं	धम्मं	१८४	१	छिन्नपपञ्चे	छिन्नपपञ्चे
२७	सिरो	टिनिस्सगा	पटिनिस्सगा	१८४	१६	सम्मुखो	सम्मुखा
२९	२	उपसपज्ज	उपसम्मज्ज	१९२	७	धम्म	धम्मं
४३	१२	खा	खा	१९५	१८	आरोचसि	आरोचेसि
५७	सिरो	आकिञ्चञ्ज०	आकिञ्चञ्जा०	२०५	सिरो	तयागतअनुमोदना	तयागतअनुमोदना
६२	२२	भत्तञ्ज	भत्तञ्जू	२१३	११	येवत्थ	येवेत्थ
६४	१०	वुसित्वन्तो	वुसितवन्तो	२३७	६	आदितं	आदितं
७०	२३	भविस्सती	भविस्सती	२५८	१२	सम्बलोह	तम्बलोहं
७२	१०	मज्जे कल्याणा	मज्जेकल्याणा	२६१	सिरो	विभङ्गो	विभङ्गो
७२	२१	उमुज्जनिम्मुज्जं	उम्मुज्जनिम्मुज्जं	२७३	१५	तदभिनन्दि	तदभिनन्दति
७८	१२	रूप	रूपं	२७८	३	भयव	भयवा
९०	८	तजानाति	पजानाति	२७८	१५	विभङ्ग	विभङ्गं
९७	सिरो	समूहतअहङ्कारो	समूहतअहङ्कारो	२७९	१५	अङ्कुप्प	असङ्कुप्पं
१०८	१	आकिञ्चा०	आकिञ्च०	२८४	१०	पञ्चद्वोत्तब्बं	पञ्चद्वोत्तब्बं
१०९	२१	आजानामि	आजानामि	२९४	२७	कस्स	किस्स
११९	३०	यथारूपं	यथारूपं	२९५	२	विनिपात	विनिपात
१३०	१७	पि ति	ति पि	३०३	१२	अनुत्तरो	अनुत्तरो
१४२	१	एव	एवं	३१२	६	यया यया	तया तथा
१४२	२	पुब्बरागे	पुब्बारागे	३२५	९	चेतमेतं	एवमेतं
१४३	२१	अहं	यद्वा	३२५	२०	सम्मप्यञ्जा	सम्मप्यञ्जाय
१४४	२६	परिपूरेति	परिपूरेति	३२७	४	मुखवेदनीय	मुखवेदनियं
१४९	सिरो	सतिपट्टता	सतिपट्टता	३३८	१०	अह्वना	अह्वना
१६१	४	अतिक्रान्त०	अतिक्रान्त०	३४४	१३	अह्वानन्द०	अह्वानन्द०
१६२	१०	सहव्यतं	सहव्यतं	३६९	१	साविस्सि	साविस्सि
१६४		B. 102	R. 102	३८०	७	भसिस्सामि	भसिस्सामि
१६४	२८	अह्वता	अह्वना	३८८	५	अस्सादं	अस्सादं च
१६५	२१	अप्पमाणभा	अप्पमाणाभा	३८८	८	अदुक्कमसुखाय	अदुक्कमसुखाय
१७१	२	आकिञ्चायतन०	आकिञ्चञ्चायतन०	३९३	११	पहातब्बा	पहातब्बा
१७४	सिरो	वूपवद्धे	वूपवद्धे				

मुख—सम्मेलन मुद्रगायन, इलाहाबाद
प्रकाशन—विश्व जगदीश कामरूप, मन्त्री, पालि प्रकाशन मण्डल,
बिहार, नालन्दा (पटना)